

THE
BRIHADDASHAMA OR KRISHNAVIJAYA

OF

MAYUR PANT,

ANNOTATED AND EDITED

BY

ge. 6394

SHANKAR PANDURANG PANDIT,

1430

A SENIOR STUDENT

OF

THE ELPHINSTONE COLLEGE.

Bombay:

PRINTED AT THE "INDU PRAKASH" PRESS, GIRGAUM.

1863.

92

1430

1430

मयूरकृत

बृहद्दशम अथवा कृष्णविजय,

हा

आर्यागीतिबद्ध ग्रंथ

शंकर पांडुरंग पंडित

सीनियर स्कालर एल्फिन्स्टन कालेज

याणीं

टीकाचिन्हांकनादिकांनीं सुबोध केला

तो

मुंबईत

इंदुप्रकाश छापखान्यात छापिला.

१८९३.

To

BHAU DAJI Esq., G. G. M. C.

One of Her Majesty's Justices of the Peace ;

Fellow of the Bombay University ;

Member of the Bombay Branch of the Royal Asiatic
Society,

&c.

&c.

&c.

This humble attempt at the promotion of the study
of Maráthi poetry is most respectfully
dedicated, as a token of approbation of his zeal
and labours in the cultivation of Maráthi

Literature,

By

His most humble and obedient servant

The Editor.

प्रस्तावना.

—0—

महाराष्ट्र भाषा आणि महाराष्ट्र कविता यांमध्ये जो परस्परावयवसंबंध आहे तो प्राचीन भाषांतून संस्कृत, ग्रीक, लाटीन इत्यादि, व अर्वाचीन भाषांमधून इटालियन् इंग्लिश, फ्रेंच, पोर्चुगीस, कामडो इत्यादिकांच्या तत्त्वकवितेशी असलेल्या संबंधापासून फार भिन्न आहे. मराठी गद्यच लिहिणाऱ्यांस व तेंच वाचनाऱ्यांस, अभंग आणि साधारण ओव्या वगैरे खेरीज करून, बाकी सर्व मराठी कविता केवळ भिन्न भाषेत लिहिली आहे असें वाटत असतें. आतां हें उघडच आहे कीं असें वाटण्याचें कारण विचारांतर आणि विषयविजातीयता हीं नव्हेत; पण भाषाप्रकार, रूपभेद आणि शब्दनाव्य हीं होत. परंतु मुख्य कारण ह्मटलें तर आतां सांगितलेल्यांतून शेवटचें, ह्मणजे नवेनवे शब्द आंत येणें हें आहे. आणि ज्या संस्कृत भाषेतून मराठी कवितेचे विषय, त्यांतील अलंकार, आणि लिहिण्याचे प्रकार मराठी कवींनीं घेतले आहेत त्यांतूनच हे वर सांगितलेले शब्द बहुधा आलेले आहेत. आतां ते येण्याचें कारण तर उघडच आहे; त्यांस प्रचारांत आणण्याच्या योग्यायोग्यतेविषयीं लिहिण्याचा प्रसंग हा नव्हे; आणि विनतरीच्या अवश्यकतेखेरीज त्यांकडून ध्वनिमाधुर्य, अर्थालंकार, छंदमृदुत्व आणि वाक्यसंकलन यांचा लाभ कवितेस किती होतो तें येथें दाखविणें हें माझ्या विषयाबाहेर आहे.

तर असे संस्कृत नवेनवे शब्द; अव्यवहारित, जुने, दैशिक असे प्राकृत शब्द; वारंवार येणारे संस्कृतांतील भाषणसांप्रदाय; संस्कृत शब्दांचे लांब लांब समास; सर्व पदे, मध्ये जागा सोडिल्या शिवाय, एकत्र लिहिलेलीं; छंदासाठीं शब्द, वाक्यरचनेच्या नियमांप्रमाणें न लिहितां, मार्गे पुढें लिहिलेले; अर्थावश्यकता साधून आलीं तर कवितेचीं मुख्य भूषणेंच, पण अर्थास आपल्या मागून चालावयास लावतील तर कवितेला लज्जा आणणारीं व्यंगेंच, अशीं लांब लांब यमकें व प्राप्त; आणि यांतून कित्येकांस सुसह करणारे जें विपमचिन्हांकन तें तर अगदीच नाहीं;— या सर्व प्रौढ, अज्ञात, आणि दृष्टीला देपावून टाकणाऱ्या अलंकारांसह आणि सद्गुणास व दुर्गुणास गोंधळून

टाकणाऱ्या अशा व्यंगानिशीं जेव्हां आमची कविता एकाद्या वाचणाऱ्यापुढें येऊन टाकते, तेव्हां तो विचारा तिजकडेस पाहाण्याचेंच सोडून देतो, आणि आपल्या मार्गानें निमूटपणें जातो.

अस्तु. पण या आणि यासारख्या दुसऱ्या कित्येक कारणांनीं महाराष्ट्र कविता बहुतेकांस समजण्याची मोठी अडचण पडते. आतां हें स्पष्टच आहे कीं त्या कारणांतून मुख्य झटलीं तर तीन होत; ह्मणजे अज्ञात शब्द, पदें पाडलेलीं नसणें, आणि विरामाचिन्हें न लिहिणें. आतां यांच्या योगानें होत असलेले परिणाम थोडेसे वर सांगितलेच आहेत. अर्थ न समजला, किंवा समजला तो वर सांगितलेल्या कारणांमुळें कवीच्या अर्थाहून भिन्न लागला, तर मग, त्या कवितेचा अर्थ, तींतील विचार, तिची भाषा, आणि अलंकार, यांच्या गुणावगुणांविषयीं विवेचन करणें; कवीची काव्यशक्ति, तच्छृष्ट्यावलोकन, मानवी स्वभाव आणि मानुषीक व्यवहार यांविषयीं त्याचें ज्ञान, यांची परीक्षा त्याच्या कवितेवरून करणें; आणि जहालेल्या दोषांचें लक्षपूर्वक अवलोकन करून, पुढें महाराष्ट्र कवितेची सुधारणा करित जाणें हें तर किती बरें कठीण आहे ?

आतां हें खरें आहे कीं पूर्वीक अडचणी सर्वासच पडतात असें नाही; आणि संस्कृत शब्दांची व समासांची बरीच माहिती असेल तर महाराष्ट्र कविता समजण्याला पुष्कळ साध्य होत असतें,— मग ती मोरोपंताची असो, अथवा वामनाची, ज्ञानेश्वाराची, मुक्तेश्वराची, किंवा दुसऱ्या कोणत्याहि कवीची असो. तरीही केवळ इतकेंच पुरत नाही. साधारण सर्व लोकांस समजण्याकरितां शोधपूर्वक तयार करून छापलेले ग्रंथ निघून असाद्य आणि ससाद्य वाचणाऱ्यांस मदत होणें हें अवश्य आहे.

तर वाचणाऱ्यांस कोशादिकांचें सहाय्य असलें किंवा नसलें तरी, शोधपूर्वक तयार करून साधारण लोकांस वाचण्यासाठीं आणि विश्वार्थ्यांच्या अध्ययनासाठीं प्रसिद्ध करण्यास जे खरोखर योग्य ग्रंथ मराठी कवितेत आहेत त्यांतीलच हा मयूररुत बृहद्दशम होय. आणि विद्वज्जनांचें मत याविषयीं असे आहे कीं या कवींनं केलेले दुसरे ग्रंथ ज्यांणीं वाचले असतील त्यांस हा ग्रंथ वाचल्यावर असें समजून येईल कीं, त्यांणें यांत अत्यंत मोठे श्रम केले

आहेतं इतकेच नव्हे, पण त्याणें आपल्या सर्व कवनचातूर्याचा, विषयसंबंधें वगैरे त्याच्यानें जितका खर्च करवला तितका, अंश या ग्रंथांत खर्च केला आहे. आणि वर सांगितलेल्या सर्व अडचणी यास लागू असल्यामुळें, आणि त्याची योग्यताहि तशीच असल्यामुळें, त्यांतील आर्यांचीं पदें पाडून, शब्द निरनिराळे छापून, संस्कृत आणि अव्यवहारित इत्यादि मराठी शब्दांचे अर्थ आणि फार करून सर्व कठीण संस्कृत समासांचे विग्रह व अर्थ प्रत्येक पृष्ठाच्या खालीं लिहून, आणि विरामचिह्नें सर्व ग्रंथांत लिहून, वाचनाऱ्यांस आणि अध्ययन करणाऱ्यांस हा ग्रंथ हाईल तेवढा व तूर्त करवला तेवढा सुबोध करून अर्ही प्रसिद्ध केला आहे.

परंतु इतके केलें तरी हा ग्रंथ पुष्कळ लोकांस सर्वांशीं समजण्याजोगा नाही असें लटलेंच पाहिजे. कारण कीं यांत कित्येक आर्या अशा आहेत, कीं त्यांची सविस्तर टीका लिहिल्याशिवाय सर्व वाचनाऱ्यांस तो समजेल अशी आशा करवत नाही. पण वाचनाऱ्यांस दिसून येईल कीं यांत शब्दांच्याच टीका फार लिहाव्या लागल्या आहेत. आतां शब्दान्वयाकडे व अर्थ-स्पष्टीकरणाकडे पूर्ण लक्ष न देतां, कठीण शब्दांचेच अर्थ लिहिण्याचें कारण असें कीं, आपल्या भाषेंत कोशांपासून जितके साह्य व्हावयाचें तितके अजून पर्यंत अगदीं होत नाहीं; आणि ते शब्द ज्यांत सांपडतील असे जे थोडेसे कोश आपल्या भाषेंत तूर्त आहेत ते फार मोठे असून थोडक्याच वाचनाऱ्यांजवळ असतात; यास्तव साधारण वाचनाऱ्यांच्या सोईसाठीं शब्दार्थस्पष्टीकरणाकडेस ज्यास्त लक्ष दिलें आहे. माझ्याहि मनांत फार इच्छा होती कीं संस्कृत काव्यास जशा भरपूर टीका असतात तशा, अथवा इंग्रजींत क्लासिकल कवितेस ज्या “अनोटेशन्स” लपून असतात तशा सविस्तर टीका या ग्रंथांत लिहून संबंधी वाक्यें उघड करून दाखवावीं, धात्वर्थावरून शब्दार्थाची सिद्धता स्पष्ट करावी, आणि त्याच कवीच्या इतर ग्रंथांतील व अन्य कवींच्या अनेक ग्रंथांतून उदाहरणें प्रत्यंतरास आणून शब्दयोग्यायोग्यता अथवा रसगुणावगुण यांचें योग्य स्थळीं विवरण करावें. परंतु वर सांगितलेल्या कारणांमुळें व माझ्या अभ्यासाच्या योगानें वेळ सांपडला नाही लपून मनाप्रमाणें जहालें नाहीं. कदाचित् या ग्रंथाची दुसरी आवृत्ति निघाली तर तसें करण्याची इच्छा आहे.

परंतु कोणी असें समजू नये कीं टीका करून सर्व कठीण आर्यांचा अव-
घा अर्थ लिहिला नाही, लक्षण लिहिला आहे तेवढा अपूर्ता होय. कांकीं
पदे पाडून विराम चिन्हे दिलहीं आहेत, शब्दांचे अर्थ लिहिले आहेत, आणि
समयविशेषीं पदान्वय दाखवून कोठें कोठें अर्थही दिला आहे.

आपल्या भाषेमधील हे असे ग्रंथ छापण्याची परिपाटी नसल्यामुळे छाप-
ण्याकरितां शुद्ध प्रत मिळण्याची अडचण सर्वांस ठाउकच आहे. दैव-
ज्ञात आह्लास सांपडलेली प्रत शुद्ध होती. परंतु कित्येक आर्यांचा संशय
आल्यामुळे त्यांचीं पदे पाडल्याशिवाय, व पाडलींच तर विरामचिन्हे न लि-
हितां तशाच सोडिल्या आहेत. पण त्या सर्व मिळून आठदहांच्या आंत
होतील. जशी, आर्या ४६, पृष्ठ ७२; आर्या ३७, पृष्ठ १४१ इत्यादि.

या ग्रंथातील कवितेचीं पदे पाडणें आणि त्याचा अर्थ लावणें या आरंभी-
च्या कामांत रा० रा० जगन्नाथ घोडदेव गर्दे शास्त्री, मुक्काम बेळगांव याणीं
जें आह्लास साह्य केलें त्याबद्दल त्यांचे आह्मीं मनःपूर्वक आभार मानितों.

या सर्व ग्रंथामधील विषयांची अनुक्रमणिका, अध्यायांच्या क्रमाप्रमाणें, च-
रित्र तात्पर्य थोडक्यांत काढून, थोडेसे अध्याय खेरीज करून, दर अध्यायास
एक गीति लिहून आह्मीं ग्रंथाच्या आरंभीं घातली आहे.

आतां या सर्व करण्यानें ग्रंथ छापण्याचा हेतु सिद्धीस कोटपर्यंत गेला
आहे याचा विचार वाचणारे करितील अशी आमची इच्छा आहे. आणि
या अशा छापण्याच्या नवीन रीतीपासून लोकांस लाभ जहाला असें ऐकि-
ल्यानंतर आमचे श्रम सफळ जहाले असें आह्मीं समजूं.

मुंबई
२२ जून १८६३. }

शं. पां. पं.

अध्यायांप्रमाणे विषयांची अनुक्रमणिका.

॥ १ ॥ पृष्ठ १-६.

हरिपदकमला नमुनी, ॥ वंदुनि वाल्मीकि- नारदादि मुनि,
सुरसींच अनेकांनीं, ॥ ऐकवि दशमा मयूरकृवि कानीं.
शेषशयन भू- देवां ॥ दे वांछित सुवर अवतरायाचा;
कीं, “ करिन उपाय, तुह्मी, ॥ होउनि वसुदेवसुत, तरायाचा.”
शौरिविवाह, खवाणी, ॥ तद्वय- सुतहनन- बंधनहि होती,
कंसापासाव जना ॥ त्रास; कथियली समग्र ती रीति.

॥ २ ॥ पृष्ठ ६-९.

मग भगवान् जगतरणा ॥ देवक्युदरीं सुशुद्धिं अवतरला;
ती अज- जगदीशकथा ॥ नवनव ऐकूनि, लोक भव तरला.

॥ ३ ॥ पृष्ठ ९-११.

देउनि दर्शन पितरां, ॥ नंदगृहा आपणासि नेववि तो;
तैशीच यशोदेच्या ॥ कन्येला कृष्ण गुप्त आणावितो.

॥ ४ ॥ पृष्ठ ११-१४.

स्वास्ववन करायातें, ॥ अजमाया, कंस मारितां तीस,
सांगे भविष्य त्यासीं, ॥ निसटुनि दाऊनि दिव्य कांतीस.

॥ ५ ॥ पृष्ठ १४-१६

सुतजातकर्म करवी ॥ मुनिकरवीं, देइ नंद गोदानें;
रस, मणि, हेमहि दिधलें. ॥ भरिलें ब्रज सर्व पुत्रमोदानें.

॥ ६ ॥ पृष्ठ १६-१९.

योजूनि अहित कृष्णा, ॥ दुष्ट बकी गोकुळासि जी आली,
धरुनी तद्वधतृष्णा ॥ प्रभुनें मृत- शोषिलीच मृत्यालि.

॥ ७ ॥ पृष्ठ १९-२३.

शकटा ध्वंसूनि हरी, ॥ लीलानरतनु वधी तृणावर्ता.
घाबरला ब्रजजन जो ॥ कृष्णा देखे मृतासुरावर्ता.

॥ ८ ॥ पृष्ठ २३-२७.

बाळपर्णीच्या हरि करि ॥ मृदूक्षणजीवनाग्रहण खोडी;
मुख दावुनि कळवी कीं, ॥ आपण संसारसागरीं होडी.

॥ ९ ॥ पृष्ठ २७-२९.

स्तन पाजितां यशोदा ॥ जाय, ह्यणुनि फोडि कृष्ण डेज्याला.
न पुरति दामें जरि, हरि ॥ सुकृतनदीनें तरीहि बांधियला.

॥ १० ॥ पृष्ठ २९-३२.

यमलार्जुन- उन्मूलन ॥ करुनि, हरी असुर वत्स मग मारी.
बकही मारुनि, वृंदा- ॥ वनवसतीमधुनि संकटा वारी.

॥ ११ ॥ पृष्ठ ३३-३५.

पसरुनि टाळा, काळा- ॥ परि जो बाळां गिळीत अघ राहे,
त्या दुष्टातें मारुनि, ॥ हरिनें नेले सुरक्षित घरा हे.

॥ १२ ॥ पृष्ठ ३५-३८.

गोपांसह वनि जेवो, ॥ तों विधि गो, वत्स, गोप सर्व हरी;
आपण नटूनि वृंदा, ॥ घालवि विधिचा समग्र गर्व हरी.

॥ १३ ॥ पृष्ठ ३८-४०.

वर्षे एका विधि ये, ॥ गो, वत्सप, वत्स पूर्वंवत पाहे;
जाणुनि निजअपराधा, ॥ तो नमि पद सर्वरूप सुतपा हे.

॥ १४ ॥ पृष्ठ ४०-४२.

पश्चात्तापविवेकें ॥ शुद्ध मनें शरण जाय बापास.
मागे निजागमोचन ॥ विधि त्दतभवदावभक्ततापास.

॥ १५ ॥ पृष्ठ ४२-४६.

धेनुक खर वधुनि, करी ॥ हरि निर्भय सफलगंधतालवन.
उठवी गोपां, मरती ॥ जे यमुनेचें पिऊनि काल वन.

॥ १६ ॥ पृष्ठ ४६-५१.

ज्या कालियसापानें ॥ न्हद विषमय होय, त्यासि हरि नाशी;
देउनि विपतरणाऽशी, ॥ तो मग दवडी तया स्वभुवनाशी.

॥ १७ ॥ पृष्ठ ५१-५३.

भेटे जनका माये, ॥ ज्यां सुत वाटे फिरुनि जन्मा ये;
पी दव, करुनि माये. ॥ मग तो आनंद खांताहि न माये.

॥ १८ ॥ पृष्ठ ५३-५५.

खेळत असतां सर्वांहि, ॥ वत्सपवेषें प्रलंब ये; हरि त्या
जाणे अंतरिं. मग बळ ॥ त्या कपटा मारि आपणा हरिल्या.

॥ १९ ॥ पृष्ठ ५५-५६.

फिरतां गाईमांगं, ॥ सांपडती गोप, वत्स, गो दावीं.
दवपानें त्यां तारी, ॥ लणतां, “ मरतो, पद प्रभो ! दावीं.”

॥ २० ॥ पृष्ठ ५६-५७.

वनिं जेविति, वनिं पीती, ॥ हरि बळसह गोप सर्व मुख घेती;
बालतरुणवृद्धा रति ॥ दे वन तें, देवपतिवन न दे ती.

॥ २१ ॥ पृष्ठ ५७-५८.

निजकालीं वर शोभा ॥ शरदागम जो ब्रजा वना आणी,
कृष्णहि वाजवि वेषू, ॥ त्यातें वर्णीं मयूरकविवाणी.

॥ २२ ॥ पृष्ठ ५८-६०.

अंबे गोपी पूजिति, ॥ करुनी व्रत, कीं रमाप नवरा ही;
नत्सहहरिपरिहासा ॥ वर्णियलें. प्रेम त्यांत नव राहो.

॥ २३ ॥ पृष्ठ ६१-६५.

ऋषिपत्न्यांसी अन्ना ॥ रामासह हरिजन क्षुधित याची.
पश्चात्ताप मुनिजना ॥ दे, शोधुनिथां हरी मति तयाची.

॥ २४ ॥ पृष्ठ ६५-६७.

त्यजुनी इंद्रांतें, हरि ॥ गोपजनाकरविं विप्र, धर, गाय
पूजवि; देवेशातें ॥ कोपवि; तो रस मयूरकवि गाय.

॥ २५ ॥ पृष्ठ ६७-६९.

गोवर्धनधरण हरि ॥ करि, पविधरमेघवृष्टिंतें वारी;
वारीपासाव जना ॥ तारी, हरिमद हळनि कितवारी.

॥ २६ ॥ पृष्ठ ७२.

एवं विस्मयकारक ॥ फार करी हरि, लहान परि, चरितें;
तें पाहुनि ब्रजजनता ॥ विस्मित उमजे रमापती हरितें.

॥ २७ ॥ पृष्ठ ७२-७६.

जाणुनि निज अपराधा, ॥ ये इंद्र तदाच शरण मापतिला.
अभिषेकि कामधेनु ॥ स्वामीतें; सुवर दे रमाप तिला

॥ २८ ॥ पृष्ठ ७६-७८.

यमुनावनांत न्हातां, ॥ नंदा पाताळिं भृत्य अरुणाचा
ने; हरि मग वा तारी, ॥ धांवा करितां स्वभक्तकरुणाचा.

॥ २९ ॥ पृष्ठ ७९-८५.

वेणुखड्गतगोपी ॥ वाहति कृष्णा-रूपानदीशांत;
उपदेशी नरतनु त्यां. ॥ तो रस बहु रसिककर्ण करि शांत.

॥ ३० ॥ पृष्ठ ८६-९२.

बशतम गोपीगर्वे ॥ पुष्ट जहाल्यावरी हरी रानी,
धुंडिति त्या रडत पडत, ॥ बहुरुक्षारण्यहतशरीरांनीं.

॥ ३१ ॥ पृष्ठ ९२-९५.

श्रांता मग त्या कांता, ॥ त्या कांतारीं बसोनि, कांतास,
स्वांता शोधुनि, विनविति, ॥ दांताविषय-भूमिभारकांतास.

॥ ३२ ॥ पृष्ठ ९५-९८.

विरहदर्वे दग्ध सती; ॥ त्यां हरिकरुणाघनागमाशा नसती;
तो भेटुनि रातिस, ती ॥ निववि हरिणपंक्ति. "वृत्त अभिनव पुसती."

॥ ३३ ॥ पृष्ठ ९८-१००.

भक्तप्रिय करि त्यांशीं ॥ रासा, रूपें वहुत घेऊनी.
स्वप्रेमा-वरित्याशी ॥ पावुनि, जाती रसेश सेवूनी.

॥ ३४ ॥ पृष्ठ १०१-१०३.

अजगरगलगत नंदा ॥ सोडवि हरि; मग सराम गाताना,
गोपी हरि शंखशिखर; ॥ त्या दुष्टा वधिति, सोडुनी ताना.

॥ ३५ ॥ पृष्ठ १०३-१०४.

नैकचरितविस्मित, बहु ॥ उपरुतिनीं वद्ध गोपिका हरितें,
हरितें नाम जयाचें ॥ भव, त्या सेवीति, गाउनीं चरितें.

॥ ३६ ॥ पृष्ठ १०४-१०७.

धृतपशुवेषभरिष्टें ॥ आक्रमितां, त्या वधी हरिं क्रूरा.
नारदतमें कंसें ॥ पाठविलें मग ब्रजास अक्रूरा.

॥ ३७ ॥ पृष्ठ १०७-११२.

हरिवेषकेशिवध करि. ॥ भेटे, मारुनि व्योम, पौत्रास.
गोपी-मुख- ब्रजजन त्या ॥ भजती प्रेमें, न ठेवि जो त्रास.

॥ ३८ ॥ पृष्ठ ११३-११८.

दुर्जनकंसप्रेरित, ॥ दधकुलज, भुवनपतिकडे गामी
आपण; नंद यशोदा ॥ सुतविरहाकुल; सतीहि हरिकामी;-
ऐसें मार्गी चिंतन ॥ अक्रूर करी; ब्रजासि मग पावे.
त्याला सेविति बळ हरि, ॥ भव यच्चरणीं अनेक हरपावे!

॥ ३९ ॥ पृष्ठ ११८-१२४.

ऐकुनि हरि जाणार, ॥ प्रेक्षुनि जातो असें, ब्रजीं वामा
विरहानलतापानें ॥ त्रस्त प्रार्थिति अनेकसुखधामा.
कोण विगतभव्याशा- ॥ हूनि जनि असे विपन्नतर सांगें;
कोण भरितभव्याशा- ॥ हूनि सुखी निजमनांत वा आगें ?
गोपी निजसुखहानी ॥ शोचिति येथें जया स्वशोकांनीं,
कवण रडति मोहांनीं ॥ न, ऐकती जरि विलाप तो कानीं?

॥ ४० ॥ पृष्ठ १२४-१२५.

हरि मग मथुरामार्गी ॥ स्नानावसरीं स्वसेवका दावी
निजविश्वरूप, जाया ॥ किंतु; दया येथ केविं न वदावी ?

॥ ४१ ॥ पृष्ठ १२५-१२७.

पावुनि पाहे सुरपुरि- ॥ वहीप्रद मथुरे सगोप- बळ हरि त्या;
करि त्या हरिमूर्तीचें ॥ प्रेक्षण जन चकित, रजकअसहरित्या.

मग रामा-गोपांसह ॥ दे वल्लें भक्त साळवी त्यातें,
निरवधि- जग- वीत्यातें, ॥ गगनपटें विश्व लेववीत्यातें.

॥ ४२ ॥ पृष्ठ १२७-१३०.

कुब्जादासीतें हरि ॥ उजरवि; मोडी धनुष्य कंसाचें;—
जो मग मलसभेतें ॥ सजि, योजुनि अहित सुखतंसाचें.

॥ ४३ ॥ पृष्ठ १३०-१३३.

वधुनि कुवल्यापीडा, ॥ आक्रमुनी धृष्ट जो सुरापीडा
द्वारीं गज करि पीडा, ॥ दंतावलरिपु हरीस दे व्रीडा.

॥ ४४ ॥ पृष्ठ १३३-१३८.

चाणूर- मुष्टिकादिक ॥ वळ- हरिशीं मळजव करी लगट;
प्रेक्षकनयनां वाटे ॥ शक्ति जयाची जनां करील गट.

मल्लवधाउपरि, हरि ॥ जनपीडक वधिहि कंसरायातें.

यादव- वंश- अरि हरी, ॥ मुत्तदस्वजनातें ते सरायातें.

वध पाहुनि, शोकातें ॥ कंसाच्या अवल बायका करिती;
ती भासे लोकातें ॥ कुरींची रीति काय काकरिती.

॥ ४५ ॥ पृष्ठ १३८-१४६.

स्वजनातें मुक्त करी, ॥ वसुदेवा देवकीस हरि भेटे;
तदुभयमह वर्णाया, ॥ शब्द कवणता न तोकडा वाटे ?
विरहें माय यशोदा ॥ हाय हाणुनि, काय न करु ते कवळ
चित्ते, यास्तव विनविति, ॥ गोकुळि जायासि नंद, कृष्ण बळ.
मग सांदीपिनिभासुनि ॥ विद्या सकला शिकूनि, मृत तोकां
त्याच्या आणुनि देती; ॥ लंद गुरुचा न पुरवित्ती तो कां ?

॥ ४६ ॥ पृष्ठ १४६-१५१.

न जळावीं विरहदवें ॥ नंद यशोदा हाणुनि, हरि भाडी
उद्धव ब्रजासि. दे तो ॥ प्रेमा, देशल सुधा न ती, गोडी.

॥ ४७ ॥ पृष्ठ १५१-१६५.

ऐकुनि ब्रज शमयाया ॥ हरिनें उद्धव ब्रजासि पाठविला,

गोपीनीं निजसुखनिधि ॥ रोषे प्रेमेहि कृष्ण आठविला.
मग उद्धव, सांगुनि त्यां ॥ हरिसंदेशास, निवविता जाला,
कीं त्यां प्रेमपरांशीं ॥ भेटा लवकरिच होइल अजाला.

॥ ४८ ॥ पृष्ठ १६५-१६८.

अक्रूरगृहागमना- ॥ उपरी, जाणुनि कुंतिखेदास,
त्या गजपुरीस धाडी, ॥ शमवाया आर्त निज मखे दास.

॥ ४९.॥ पृष्ठ १६८-१७२

भीष्म- द्रोणप्रमुखां ॥ भेटे अक्रूर, तेवि कुंतीस;
तत्तनयांही भेटुनि, ॥ कृष्णाशय मग सखा वदे तीस.
कुंतीसांवन करुनी, ॥ धृतराष्ट्रा करुनि व्यर्थ उपदेशा,
दे शासन कितवां जो ॥ त्या मग भेटे फिरुनि वरदेशा.

बृहद्दशम.

अथवा

कृष्णविजय

“हरिपद भवसंतमसीं ॥ भास्कर,” हें गुह्य बोलिले संत मसीं. ॥
गंगेच्या उगमाते ॥ त्यातें वंदन असो प्रणतिसुगमाते. ॥ १ ॥
करि जी प्रतियुगलीला, ॥ त्या नमन शरण्य विष्णुपदैयुगलीला, ॥
मुनिमानसशिविकेला, ॥ जीणें निजकीर्तिलेशजित शिबि केला. ॥ २ ॥
ह्मणती संत, “तगाव्या ॥ चिन्तीं हरिच्या कथाचि; संतत गाव्या.” ॥
या उपदेशासम न ॥ प्रिय इतर; वरि प्रमोददेशास मन. ॥ ३ ॥
शुकमुखशुचिसमजनता ॥ देवू हरिगुणसुधैरुचिस मज नता. ॥
करुत रुपा बहु सुकवी. ॥ भाव प्रणतीं स्वपादपूज्य न चुकवी. ॥ ४ ॥
वृत्तीं आधीं आर्या ॥ श्रीव्या सेर्व्याचि फार साधी आर्या ॥
युक्ता सद्यमकानीं; ॥ प्यावी रसिकीं करुनि उद्यम कानीं. ॥ ५ ॥
ह्मणति भलीला आर्या ॥ तैसीच सरोजनाभलीला आर्या; ॥
संगत हें दोघीतें ॥ जैसे रविहैरिपदोत्थसरिदोघीं तें. ॥ ६ ॥

१ संसाररूपी महान् भंधारी. २ मजपासीं. ३ पदातें. ४ प्रणति, नमस्कार तेणेंकरूनच सुलभ अशा (पदातें). ५ विष्णुच्या दोन्ही पदांस. ६ मुनिजनांच्या मनांस शिविका ह्मणजे पालखी अशा जा तीतें (पदयुगलांत). ७ आपल्या कीर्तीच्या किंचित् भंडारनेच जिंकिलेला. ८ एका कीर्तिमान राजाचें नांव. ९ दुसरा (उपदेश). १० स्तौकारितें. ११ आनंदाचें स्थळच अशा (उपदेशास). १२ शुक मुख शुचि-सम जनता, शुकादि शुद्धजनांचा समूह. १३ हरिगुणच कोणीएक अमृत त्याची जी श्रेष्ठ रुचि ती. १४ नम्रास, (हें ‘मज’ याचें विशेषण). १५ शरण आलेल्यांच्या ठायीं. १६ कविताप्रकरणीं. १७ श्रवण करण्यास योग्य. १८ सेवन करण्यास योग्य. १९ श्रेष्ठ. २० भरलेली. २१ सत् यमकानीं, चांगल्या यमकानीं २२ उद्योग, श्रम. २३ सरस्जनाभ-लीला, कमलनाभाची (विष्णूची) लीला. २४ संबंध. २५ सूर्य आणि विष्णु यांच्या पांयांपासून निर्माण झालेल्या ‘सरित् ओघीं’ नद्यांच्या (गंगेच्या आणि यमुनेच्या) प्रवाहां.

त्या कंसविभू मिरवी ॥ राजपथी; शौरिही गमे भूमिरवी. ॥
 सारथि तो भाउ; दया ॥ प्रेमोत्सव करि; अपार शोभा उदया. ॥ २८ ॥
 या स्नेह—रसमयांत ॥ स्वजनाच्या-दृष्टि चित्तहर समयांत ॥
 कंस श्रवणी अर्शनी ॥ गर्गनोक्ते पडे, जसें हळहळ अर्शनी. ॥ २९ ॥
 “रे कंसा वेडसरा, ॥ लालन करितां हि नाम चावे डसरा; ॥
 होउनि सुत वहासी ॥ तू कन्यानिर्विशेष जीस पहासी, ॥ ३० ॥
 अष्टमगर्भ, कराया ॥ त्वद्धेध, होणार ईस भर्भके राया. ॥
 न चुके भवि; लयातें ॥ जासिल, जन्हि घिन अनृत भाविल यातें.” ॥ ३१ ॥
 हें ऐकुनि पापरीती ॥ कंस, करी, मानसांतुनि, रूपा परती. ॥
 तो घाली कर वली ॥ भगिनीच्या वाम; दर्श ही करवली. ॥ ३२ ॥
 भगिनीचा वध मतिला ॥ रुचला. उठला वधावया अधम तिला. ॥
 जो तो बां लिश हाणी, ॥ शौरीची नीति जाहली शाहाणी. ॥ ३३ ॥
 बोध सकळ सो मास ॥ ब्रह्मा करू. नाबिकेल खळ सामास. ॥
 जरि सांश्रु दरि वदे ॥ तें कुंभनिकमानसास न परि द्रव दे. ॥ ३४ ॥
 स्त्री आतंकाकुळ ती ॥ देखुनि करि फार शौरि तो काकुळती. ॥
 परि तो उग्र न वळला. ॥ उदकें न शोचि तैलैर्विन्ह खवळला. ॥ ३५ ॥
 केलें यद्यपि कानीं ॥ वधिरांच्या गान नित्य त्द्वेष पिंकानीं, ॥
 फळ नुभवि. तथा यास ॥ ज्ञान कथुनि शौरि होय वितर्थायास. ॥ ३६ ॥
 न धरि द्रवले श शिला, ॥ विधुंमणि पाहुनि, रस प्रसवले, शशिला. ॥
 खळ बहु मळके; वळते ॥ उपदेशा, तरि भले कुशल केवळ ते ! ॥ ३७ ॥
 भाव विमळ कळवीला ॥ पुत्रार्पणनिश्चयेंचि खळ वळवीला. ॥

१ कंसराजा. २ भूमिवरचासुर्य. ३ प्रीतियुक्त आनंद. ४ सुदेवरूपा सूर्याच्या उदयास=दे-
 खाव्यास. ५ “समयांत” याचें विशेषण. ६ वज्र. ७ आकाशवाणि. ८ विष. ९ जेवणीत.
 १० सारथी. ११ कन्ये सारिखीच. १२ तुझा वध. ३ मुलगा. १४ भविष्य. १५ पापांत प्रीति
 आह्ने ब्यास. १६ केशी. १७ डावा १८ उजवा. १९ तरवारीस. २० पोर, मूर्ख. २१ कौन्हा-
 ल्य, युक्ति. २२ सहा. २३ पुनर्मेवभावास. २४ स-अश्रु. २५ गरीब. २६ वाईट धनवानाच्या
 मनास. २७ अति व्याकुळ. २८ तेलानें युक्त. २९ खवळलेला. ३० बाह्याच्या. ३१ गायन.
 ३२ रमणीय. ३३ पिकपथ्यानीं. ३४ उत्पन्न न करी. ३५ तसें. ३६ कथर्थ आहेत श्रम ब्याचे.
 ३७ चंद्रकांत. ३८ चंद्रला. ३९ निर्मळ. ४० पुत्रदेईन या निश्चयानेंच.

कथि सानंद, “नसे जें ॥ त्वेदधिक मज, घे समस्त नंदनै सेजें.” ॥ ३८ ॥

या वचने तो शमलौ ॥ कंस. हणें, “जाहला परम तोष मला.” ॥

भगिनीच्या क्षर्णनीच ॥ प्रोद्यंत होता न लाविता क्षण नीच ! ॥ ३९ ॥

सोडी कर्चनिचय महा ॥ खळ. विश्वासे तदीय वचनिच यम हा. ॥

श्येनगुरु विधी; टपणें ॥ त्यांचें अवितर्क्य, न समजे धीटपणें. ॥ ४० ॥

स्थिर करुनि मन, स्वीया ॥ गारा, गेला निवारुनि मनीस्वी या. ॥

रिपुसि, यशोवर्तु देव— ॥ स्तुत्य प्रथमज समर्पि तो वसुदेव. ॥ ४१ ॥

सव्याला जतनेल्ल ॥ ठेवूनि, प्रथम सुत न लाजत नेला. ॥

स्ववचनचि सदा कुलजें ॥ रक्षावें, न तनुर्जादि विपदा कुल जें ॥ ४२ ॥

कंस तदर्पण-समयी-॥ माजि गणी शुद्धरत्नदर्पणसम या; ॥

बोले, “रिपु अष्टम. हा ॥ न्या, भावोजी ! नको करूं कष्टमहो.” ॥ ४३ ॥

शौरि गृहाजाय; जि ३ ० ॥ पुत्राचें परि गमे मना जा ये ३ जिणे. ॥

की खळनृपविश्वास ॥ व्यर्थ. निघोंदे पडोनि न प ३ वि श्वास. ॥ ४४ ॥

शौरिवरी फार दया ॥ कंस करी, तों रेहस्य कथि नारद यों, ॥

की, “नर-तनु-खोळ, खरे ॥ त्वेदहित सुरें नंदयदुकुळीं ओळख रे. ॥ ४५ ॥

हे सहसा माराया ॥ दितिदनुजां जंपति; न करिं सामा राया ! ॥

अहित नृपा ! ते जावें ॥ आप्तपणा वरि न; पळ न पातेजावें.” ॥ ४६ ॥

सोष्ण सदर्प श्वासा ॥ सोडी वृकव्याघ्र रुष्णसर्प श्वासा. ॥

धोवे. यदापि साळे ॥ वाकूपतिचा पदनिही अर्धद्य पिसाळे. ॥ ४७ ॥

१ स भानंद, भानंदानें. २ स्वत् अधिक, तुड्यापेक्षा जास्त. ३ मुलगे. ४ क्रमानें. ५ ज्ञात जहाला. ६ मारणीच. ७ अति उद्युक्त. ८ केशसमूह. ९ विश्वासठेवा १० नशाव. ११ विधीवें. नशाव श्येनपक्ष्याहून जास्त; कारण श्येनाचें ‘टपणें’ ‘घोटपणानें’ समजे; परंतु विधीवें नस-मजे; अतएव ‘विधी’ जास्तहोय. १२ आपल्या. १३ घरास. १४ मनाच्या स्वाधीन. १५ य. ऋच आहे ‘वसु’ ह्यणजे धन इत्याचें. १६ देवाला स्तुत्य. १७ प्रथमचा मुलगा. १८ तनुज. भादि, मुलगा इत्यादि. १९ विपदेचें स्थान. २० तदर्पणसमयी, त्यासदेतेवेळीं. २१ निर्मळ आर-ह्मा सारिखा. २२ श्रम, दुःख. २३ जगणें. २४ योजणें = अनिश्चित. २५ वज्र. २६ गुह्य. २७ कंसास. २८ स्वत्-अहित तुझे शत्रु. २९ देव. ३० दितिजा व दनुजा, दैत्य व दानवांस. ३१ श, सु ३२ विश्वास, भरवसा ठेवणें. ३३ सोष्ण=सऊष्ण, सदर्प, रुष्ण व गर्विष्ठ भसा उच्छ्वास. ३४ लाडगा, वाघ वृक्या, सर्प किंवा ‘श्वा’ ह्यणजे कुत्रा या सारिख ३५ बृहस्पतीच्या. ३६ मूर्ख भजानी.

पातकराशि शुनकसा ॥ धांवे खळ कंस; ये करा शिशु न कसा ? ॥
 शौरिनगे न हा लवला ॥ शोकभरें न भयमूसुरें हालवला. ॥ ४८ ॥
 मारी वृक पोतांतें, ॥ हरिणीचा, श्येन जापरि कपोतांतें, ॥
 तैसा वधिला भाचा ॥ कंसें; तो मानिला दिवस लाभाचा. ॥ ४९ ॥
 जो सत्कारावा स-॥ स्त्रीक, तथा शौरिलाहि कारावास, ॥
 बद्ध करुनि दिधला हो, ॥ कीं निजरिपुर्जनक दुःख बहुविध लाहो. ॥ ५० ॥
 नेले विलया सहसा ॥ कंसें ऐसेचि शौरिसुत यासह सां ; ॥
 श्रम दे निरवधि; कारा-॥ वास पियासहि, हरुनियां अधिकारा. ॥ ५१ ॥

इतिश्रीमत्कृष्णविजयेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

क्षये खवळी व्याधीतें, ॥ कीं श्रमणा मृगयुं, जें गंदां व्याधीं तें, ॥
 कंस ससर्चिवं क्रौर्य ॥ प्रकट करी यादव प्रमथनीं शौर्य. ॥ १ ॥
 भतिदुष्ट समस्त बक-॥ प्रलंबमुख गरळ वलि कुसुम स्तबक. ॥
 चिन्तांत शिरोनि हित-॥ छये, जे होति तापद शिरोनिहितें. ॥ २ ॥
 करि विलया दवसां; हे ॥ तृण त्यांतें; दुःख कोण यादव साहे ? ॥
 न लवुनियां मग पळ ती ॥ मथुरावनिका त्यजुनि यदुमृग पळती. ॥ ३ ॥
 त्यजिले ठाव कितेकीं. ॥ ज्याला धृति रीति नीति ठावकि ते कीं. ॥
 भजती त्यासचि वांचे ॥ स्थिति त्यांची जे विधेय त्या सचिवांचे. ॥ ४ ॥
 ऐसा शोकदे नातें ॥ न गणुनि करि कुमति कंस तो कर्दनातें. ॥
 देती ताप सर्हाय-॥ क्रूर हणति सर्व साधु, तोपस "हाय." ॥ ५ ॥
 पमसम देखे पतिला ॥ मथुरेच्या, सातवी न दे खेप तिला ॥
 सुख; जीचे बाळक सा ॥ वधि जो तों नाठवेल खळ काळ कसा? ॥ ६ ॥

१ कुत्र्या सारखा. २ वसुदेवरूपीपर्वत. ३ भय हेंच वारा तें. ४ मुलाला. ५ कवड्यातला
 ६ बायको सहित. ७ बंदिखान्यांत वास. ८ आपल्या शत्रूचावाप. ९ बहुत प्रकारचा. १० स-
 हा. ११ अत्यंत. १२ क्षयरोग. १३ कुत्र्यांस. १४ पारधी. १५ रोगीं. १६ प्रधानसह. १७
 पादवांच्या नाशां. १८ बक आणि प्रलंब इत्यादि राक्षस जसे किंहीं विषवल्लीच्या फुलांचे तुरे.
 १९ शिरस्-निहित, डोईवर धारण केलेले. २० दावाग्री सारखा. २१ कंसोत. "त्यातें हे (य-
 दव) तृण" = कंसरूपा दावा ग्रीपुंटे (यादव) तृण जहाले. २२ भरण्य. २३ यादवरूपी
 नावधे. २४ धैर्य. २५ आज्ञापरिपालक. २६ शोकदेणारा. २७ मर्दनातें. २८ मित्र. २९ तपस्वी.
 ३० 'हाय' 'हाय' हणती-खेद करिती इ०. ३१ कंसाला. ३२ सातव्या गर्भाची 'खेप' हें 'देखे'
 । 'दे' या क्रियापदांचा कर्ता.

‘सप्तम गर्भ कसा” हे ॥ “वांचेल,” ? झणे; न कंस अर्भक साहे. ॥
 कुनृपतिचें निधि^१ला भें^३ ॥ दुःख असें मनिं अनंत सुख निधि^१लाभें. ॥ ७ ॥
 कंसकृतोपद्रव ते ॥ यदु जाले लजुनि अर्शन झोप द्रवते, ॥
 हें कळतां अगदी न ॥ प्रभु साहे; कीं स्वर्शासनीं जगदीन. ॥ ८ ॥
 “सर्वहि यांदा वनांश^१ ॥ व्यसु निरुदक मीन^४, तेविं याद्रव नाश ॥
 मजविण पावतिल; पती ॥ मीं राक्षिन; किति भयार्त धावति लपती!” ॥ ९ ॥
 ऐसें चितुनि, मीया ॥ करि; हरि-निजदास दुःख कितु निमाया. ॥
 आज्ञापी परं माया ॥ देवी ते जे अनुव्रता परमा या. ॥ १० ॥
 “रक्षूं लोकां माये, ॥ देवि, सादिष्टार्थ सिद्ध हो कामा, ये; ॥
 जा गे गोपवासा. ॥ समयचि हा लाभ त्यास ओपावासा; ॥ ११ ॥
 व्रजपति नंद नेयातें ॥ जाणे; करि शौरि साधु वंदन यातें. ॥
 कीं करउनि दे विवरें ॥ कंसभयार्त स्वयोषितां देवि, वरें; ^{२४} ॥ १२ ॥
 रोहिण्यांवाहा योची ॥ स्त्री आहे शेषजन्मदा व्हायाची. ॥
 तर्ज्जठरां तेजातें ॥ ने; धरिते देवकी सती ते जातें. ॥ १३ ॥
 मग मी देवकीजा या ॥ तेजा जननी करीन सेवक जाया. ॥
 दुग्धाब्धि यदुदरातें ॥ स्तवि त्या जावुनि, विनाशिन यदुदरातें. ॥ १४ ॥
 नंद सुरुतमय; दुहितां ॥ हो त्याची तूं करुनि काम यदुहिता; ॥
 योग्याचि यशोदा त्या ॥ त्वन्मातृत्वा समुज्वलं यशोदात्या. ॥ १५ ॥
 वरितिल वर मानव स-॥ प्रेम भजुनि तूज; तूहि परमा नवस ॥

१ कोणत्याहि वार्दिराजाचें. २ द्रव्याला (त्याच्या प्रजेतून कोणत्याहि मनुष्याच्या). ३ भय.
 ४ विष्णुलाभें. ५ कंसानें केला आहे उपद्रव व्हायस. ६ स्वर्ण. ७ विरघळते. ८ आपल्या आज्ञे
 विषयीं. ९ जगत्-ईन=जगाचा स्वामी. १० जलचर. ११ वन-आश, उदकेडु. १२ वि असु=
 प्राणरहित. १३ निःउदक. १४ मच्छ. १५ भयानें भार्त=वीडित. १६ दया. १७ श्रेष्ठ. १८
 भुसुरणारी. १९ ईश्वरास. २० सत्-इष्ट अर्थ. २१ गोप-आवास, गोकुळास २२ नीतीतें. २३
 कंसाच्या भयानें भार्त अशा आपल्या (वसुदेवाच्या) शयकास. २४ श्रेष्ठ-हें ‘विवरें’ याचें
 विशेषण. २५ रोहिणां-आव्हा, रोहिणी नावाची. २६ नंदाची. २७ शेषाला जन्म देणारी.
 २८ त्याच्या पोटीं. २९ देवकाची कन्या=देवकी. “यातेजो”=मला. ३० यत्-उदरातें=जीच्या
 (देवकीच्या) उदरातें. ३१ योदेवांच्या भयानें. ३२ पुण्यमय. ३३ मुलगी. ३४ यादवांच्या
 हिता साठीं. ३५ समुज्वल-यशस्-दात्या.=उत्तम यश देणाऱ्या. हें “त्वन्मातृत्वा” याचें
 विशेषण. ३६ श्रेष्ठ,

सद्भाव पुरविशील ॥ स्वजनार्घतमीं धरुनि वपु रविशीले." ॥ १६ ॥
 माया श्रीशांस नती ॥ करुनि करी शीघ्र सर्वही शासन ॥ १७ ॥
 हैं किति? जडजग वीते, ॥ अघटितघटनापटोर्यसी जगवीते. ॥ १७ ॥
 निंदिति पातक सारे ॥ "जाला," जन ह्यणति "गर्भपात कसा रे ?" ॥
 विधिचें लिहिलें कातें ॥ न घडे? कर्में चिपावलि हि लेकातें. ॥ १८ ॥
 सैमधिष्ठी अवदाता ॥ देवक्युंदरा मुकुंद उत्सवदाता. ॥
 देवांच्या जशि तरेची ॥ वसति पयोधीत ॥ हरिदिशेंत सितरेची. ॥ १९ ॥
 पळं न चुके वळसा जे ॥ आनकदुंदुभिर्वधूं न केवळ साजे ॥
 पावुनिहि अर्मरमणि कीं ॥ कारासदेनांत; शिखिशिखां जसि र्मणिकीं. ॥ २० ॥
 कीं ह्यणती कविराजे ॥ ज्ञानखेळीं जसि सरस्वती ॥ २१ ॥
 कीं जहि सुंदर साजे ॥ कविता न तैदाननीं, भजति न रसा जे. ॥ २१ ॥
 शिशुवैधकाम सतीतें ॥ जेव्हां अवलोकि कंस तामस तीतें, ॥
 अत्यद्भुत शोभा जे, ॥ तीणें नयनीं मनीं हि खळ तो भाजे. ॥ २२ ॥
 स्पष्ट नवी हे रीती ॥ जाणे, ते अद्भुत छवी हे ॥ २३ ॥
 जरि तो खळ, कर्कश, तें ॥ तेज न साहे; गमे हरिच तर्कशतें. ॥ २३ ॥
 नघडे घात; नवा हे ॥ दावी तेजः प्रकार; हात न वाहे. ॥ २४ ॥
 पाहे प्रसवविधि तो. ॥ न असमयीं तक्षकादि डसवीं वधितो. ॥ २४ ॥
 न चले अज्ञानी शैय. न ॥ स्थिर मति, सिंहासनीं हि भवनीं; शयनें ॥
 नघडे धड; कीं नाशें ॥ बद्ध तसा भी; मनांत धडकी नाशें. ॥ २५ ॥
 कीं हरिर्मयं जग जाला, ॥ होय भयद उग्रसेनतुंजगजाला. ॥
 नदिसे नीज नसे जे ॥ चिंतेंत रुचे न कामिनी जन सेजे. ॥ २६ ॥

१ स्वजनाच्या पातकरूपी अंधारी. २ सुर्यस्वभाव. ३ विष्णूस. ४ नमन. शासन. ५ आ-
 ज्ञेप्रमाणे वचें असा भावार्थ. ६ अघटित जी घटना ती करण्या विषयीं अतिकुशल. ७ ब्रह्मदेवाचें
 ८ आंतउत्पन्न होय. ९ झुद्ध. १० देवकीच्या पोटास. ११ उत्सव=आनंद देणारा. १२ कल्प
 चरुची. १३ क्षीरसागरीं. १४ पूर्वेस १५ शुभ्र (स्वच्छ) काति. १६ घरा. १७ देवकी.
 १८ विष्णु. १९ बंदीखान्यांत. २० अग्निबाला. २१ उण्यांत. २२ ज्ञानाविषयीं दुष्ट. २३ शोभे.
 २४ स्पर्श्या तींठी. २५ मुलांचावध करण्याविषयी इच्छा आहे ज्यास. २६ आश्चर्य कारक प्रकी-
 श्मान् २७ पाहे. २८ देवकी. २९ उठे. उभारी. (कंस हात न उभारी ह्यर्थः). ३० प्रसव-
 विधि. ३१ सर्प. ३२ अज्ञीं. ३३ हस्त. ३४ घरीं ३५ निद्रा. ३६ यमानें. ३७ कृष्णरूप सि-
 हस्य. ३८ उग्रसेनसुत (=कंस)- रूप हत्तीस; (जग "हरिसय" व "भयद" जाहला).

सदनीं वसुदेवाच्या ॥ विधिं भवे मुनि शक्रं सिद्ध वसुं; देवाच्या ॥
 कारिति दयास्तवना, कीं ॥ केला वर सत्य; जय जयास्तव नार्कीं. ॥ २७ ॥
 “माते देवाके, तव हा ॥ आला पोटासि देवदेव कितवहो. ॥
 कंसांतक यदुप कृती ॥ होइल गातील सुरतरुंही यदुपकृती. ॥ २८ ॥
 नाशिल रिपुसह कारा-॥ वासा; जर्प अस्मदादिपिकसहेकारा; ॥
 सुरतरुदेवां तनया ॥ तुझिया विघ्नाख्यकंप दे वात न या.” ॥ २९ ॥
 प्रभुचरण स्तवुनि, सुर ॥ स्वपदा गेले मनांत होवुनि निसुरें; ॥
 कीं विश्वनिर्कायि जना ॥ उद्वरिल मुकुंद रक्षक निका यजना. ॥ ३० ॥

इतिश्री कृष्ण विजये द्वितीयो ध्यायः ॥ २ ॥

जगदिष्टोत्तमसमया-॥ माजि निशीथीं हरी सुधाकरसमया ॥
 देवक-सुप्रिय-दुहिता- ॥ प्राचीं तुंनि उदय करि चकोरयदुहिता. ॥ १ ॥
 पाहे माय तनय न ॥ प्रातिनिधि जा पंकज-छेदायतनयन. ॥
 भुज चारि निजैदरारी ॥ शोभति, जेथें गदासरोज *दरारी. ॥ २ ॥
 श्री-वत्से उर विलेसे; ॥ दृक्कोम न कंठ कौस्तुभहि उरविलसे. ॥
 विदुषीतांबर वा ॥ घननीळ विलोचनींसां पीतां बरवा. ॥ ३ ॥
 कर्णी लोले समाने ॥ मकरारुति रत्न कुंडले लसेमाने ॥
 जन्हि दिसतिहि मकरांची ॥ रूपं विबेचि भास्कर हिमकरांची. ॥ ४ ॥
 ज्यांत मर्णाद्रं तपनेसे ॥ मुकुट शिरां तो स्तवावयासि तप नसे. ॥
 कुंतळ ते मधुपाळी ॥ पाजूनि जिला मुखाब्ज निजमधु पाळी. ॥ ५ ॥
 मणिखचिता दाबे रवि ॥ द्युति घंटापंक्ति रम्यनांदा बरवी. ॥
 कंकण अंगदं याला ॥ धरणें भक्तार्थ जेवि अंग दयाला! ॥ ६ ॥

१ ब्रह्मा. २ शिव. ३ इंद्र. ४ अष्ट वसु. ५ ब्या वरासाठें. ६ स्वर्गी. ७ दुष्टाचा सहार
 कर्ता. ८ चतुर. ९ कल्पवृक्षहि. १० ब्याचा उपकार. ११ साभाळ कर. १२ अस्मत्-आदि-
 पिक-सहकार= आझी आदि करून जे पिक (= कोकिल) यांचा पिकलेला आंब्याचा
 वृक्ष (= कृष्ण) त्यास. १३ कल्पवृक्षाच्या राजास. १४ विघ्ननामक कंप. १५ निःकाळजी
 १६ विश्वस्थान. १७ यज्ञास. १८ जगांत अत्यंत इच्छित अशा समयीं. १९ चंद्रसम. २० दे-
 वकींरूपी पूर्वेहून. २१ चकोरां सारिख्या यादवांच्या कल्याणार्थ. २२ कमल पत्रवत् विस्तृत.
 नयनें ब्याचीं. २३ आपल्या भयाचे शत्रु. २४ गदा आणि चक्र. २५ शोभे. २६ दृष्टीची इ-
 च्छा. २७ नयनास. २८ अलंकार विशेष. २९ शोभायमान्. ३० मणिश्रेष्ठ. ३१ सूर्यासारिखे.
 ३२ कंबरपट्टा, ३३ मधुर आहे नाद जोचा, ३४ हातांतील एक अलंकार. * शंखचक्र.

द्युतिर्भाजन कारा हे ॥ जाली; भीति न मुकुंद- जनैका राहे ॥
 पाहुनि अद्भुत तनया ॥ होय मनें अयुत धेनुदान ततनयाँ ॥ ७ ॥
 जाणे 'पुरुषपैर मर्हा ॥ वरुनी वसुदेव वृष्ट होय परम हा ॥
 स्मरला वास्तव नाते; ॥ करि जोडुनि हस्त, तेधवां स्तवनाते ॥ ८ ॥

“ धरणीला अवतारीं ॥ दानजना या सुखप्रदा अवतारीं ॥
 जाला सुदिवस मजला; भक्तीं तूझा प्रसाद पूर्ण समजला ॥ ९ ॥
 मद्रोहं जननं भावी ॥ ऐकूनि तुझे स्वभद्र कुंजन न भावी ॥
 वधिले भवदयर्जनी; ॥ या खळ कंसा असा नसे उग्र जनीं ॥ १० ॥
 आझुनि न निवे दावा; ॥ कैसा वृत्तांत तूज न निवेदावा! ॥
 प्रसव वदावे दारा ॥ उपासिती दूत कथिति दावेदारा ॥ ११ ॥
 कळतां, घातक साप ॥ त्वरितचि धावेल; करिल घात कसाप ॥
 केले सहसा वध हो; ॥ यास्तव लणतो विभो, तुला सावध हो ॥ १२ ॥
 स्तवुनि धरुनि जननीती ॥ कंसभयव्याकुळा वदे जननी ती ॥
 “ हे आरुति कमनीयाँ ॥ आच्छादीं शीघ्र; फार धाक मनीया ॥ १३ ॥
 “ जालों सुत वरदानें; ॥ पूर्वकथा सर्व कथियली वरदानें ॥
 सांगे तो; कन्या या ॥ नंदाची घेउनी, स्वतोरक न्याया ॥ १४ ॥
 प्राकृत शिशुसम, जावी ॥ शंका लणवूनि, होय; हित समजावी ॥
 आज्ञावश्या मनि घे, ॥ ऊचलुनी शौरि तो घनःश्याम, निघे ॥ १५ ॥
 पूर्वीच अजनमाया ॥ जे प्रोक्तानंदमंदिरां जनमाया, ॥
 त्या समयां जे नि लाहे ॥ शुद्ध यशोदोदरांतुनीं जनिली हे ॥ १६ ॥
 जा साठीं “जनमो हे” ॥ देव लणगे तो तिणें सकळ जन मोहे ॥
 जनतेलीं निजलीला ॥ मायापतिची कसी कळे निजलीलीं! ॥ १७ ॥
 कांडकटाहा न खरा ॥ भेदीलावूनि धाकटा नखरा ॥
 बद्धद्वारां जवळी ॥ ये तीनुघडति कसीं महाराज वळीं! ॥ १८ ॥

१ कानिचें पात्र, २ बंदाखाना, ३ वसुदेवास, ४ प्रसिद्ध आहे नय=न्याय ब्याचा, ५ पुरुष श्रेष्ठ=कृष्ण, ६ आनंदास, ७ खुष, ८ सुख देणयाच्या, ९ माझ्या घरीं, १० जन्म, ११ होणार, १२ कल्याण, १३ दुष्ट (कंस), १४ तुझे वदील बंधु, १५ सुंदरा, १६ वरदान दिव्यामुळे, १७ कृष्णानें, १८ आपला मुलगा, १९ जन्मरहित, २० नंदाच्या सांगितलेल्या घरीं, २१ लोकीं, २२ जन्माला, २३ जनता=जनसमूह, २४ आपली लीला, २५ निजलेल्यास.

गळिजेले कुलपानी; ॥ द्वारप निजले जसे मदाकुले पानी; ॥
 बहूतम घन तीव्र जनी; ॥ केवळ हीना गमे वसुमती व्रजनी. ॥ १९ ॥
 छत्र अनंत रमेना— ॥ वरि होय; त्यजुनियां अनंत रमेना. ॥
 सद्गकाला भजनी ॥ आवडि मोठी; नसे दुजा लाभ जनी. ॥ २० ॥
 मिति नाही आवता; ॥ बहु मोठा पूर; जो नये आवता ॥
 परम कराला टाकी ॥ तीरा बाहेरि समकरा लाटा की. ॥ २१ ॥
 परिते यमुना सरिता, ॥ मार्ग करुनि दे व्रजाभिर्गमनास रिता, ॥
 सागर सेतू— सरणी ॥ जैसा दे दशमुखान्तहेतूस रणी ॥ २२ ॥
 शौरि महानंदाच्या ॥ कंदा ने मग सुखे गृहा नंदाच्या. ॥
 करुनी तीव्र जवासी ॥ गेला, पाहे न जागती व्रजवासी. ॥ २३ ॥
 नंदाची महिला हे ॥ माया मुर्धा श्रम प्रकाम हि लोहे ॥
 'प्रसवे,' हो तीस, " मज ॥ प्राप्त सुता सुत, " असे न होती समज. ॥ २४ ॥
 तेछपनीं निजलीला- ॥ नरतेनु सुत ठेवि नकळतां निजलीला, ॥
 तो दृढचिन्त यदुर्हिता; ॥ तीची ने निजगृहास निर्भय दुर्हिता. ॥ २५ ॥
 पूर्वस्थिति न विघडली; ॥ जाणो होतीच ते न हे नवि घडली; ॥
 चलन नसे कुलपाला ॥ चरणयुगीं श्रृंखळाहि यदुकुलपाली. ॥ २६ ॥
 ॥ इतिश्रीमत्कृष्णविजये तृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥
 ते नेल्या उपरि से ती, ॥ बाळध्वनि करि, तयास पाळि परिसती. ॥
 ते कथिति निजवरी, ज्या ॥ गर्भजनिध्यासे, त्या करुनि जेव राज्या. ॥ १ ॥
 गर्भ दुराशय नाशी, ॥ तैसा हा ही गणी, त्यजी शयनाशी. ॥

१ द्वारपाळ. २ मदानें व्याकूल. ३ मद्यपानानीं. ४ मेघ. ५ वसुमति = भूमि. ६ गमनीं-
 ७ शेष. ८ रमा— ईन = कृष्णावर. ९ विष्णु = कृष्ण. १० वृष्टीला. ११ आवरिता = वारायास. १२
 तीव्र: १३ मकरासहित. १४ नदी. १५ गोकुळास जाण्याकरिता. १६ मोकळा. १७ सागरा-
 त सेतुरूपी मार्ग. १८ रामास. १९ महा—अनंदाच्या. २० वेगासी. २१ गोकुळासी. २२
 स्त्री. २३ भ्रमिस्त. २४ फार. २५ लाभे. याचा कर्ता " नंदाची मुग्धा महिला." २६ तत्
 — शयनीं, तिच्या बिछान्यावर (नंद स्त्रीच्या). २७ आपल्या लीलेनें नराची तनु (शरीर)
 धरिली ज्यानें भसा सुलगा. २८ यादवांच्या हितासाठी. २९ सुलगा. ३० पायांत. ३१ वसुदेवा
 ला. ३२ माया. ३३ द्वारपाळ. ३४ आपल्या स्वामीस. ३५ गर्भाच्या जन्माचा ध्यास. ३३
 वेग. ३७ द्राड आहे अभिप्राय (मन) व्याचें. ३८ निजला.

धावे मृगराज वन-॥ द्विपकलभावरि जसाचि वारा जैवन. ॥ २ ॥
 तो येतां माराया, ॥ बोले कंसासि शौरिरामा, “राया,” ॥
 बहुदीनापरि, “सून ॥ प्रभुजी तुजि कीं द्रवेलें हैं पारिसून. ॥ ३ ॥
 करुणा आचर; माजे ॥ बहु सुत बधिले; दिजे सुता चरमां जे; ॥
 स्त्रीचा वध न बराहो! ॥ वांचो. त्वत्पुत्र, तो ईचा नवरा हो.” ॥ ४ ॥
 तन्मन अशुभ द्रवलें ॥ न तर्दुके; तत्सुतेसि गतमद्र वळे ॥
 चरणां धरुनी; चपळ ॥ क्रोधें ओढी; न रा हुं दे नीच पळ. ॥ ५ ॥
 तें पसरुनि “आ” रडली ॥ भगिनी, जन्हि धार्य मोकलुनि आरडली, ॥
 न धरी पाडें; सखा तो ॥ व्याघ्र वृकाचाचि काय! पाडेंस खातो. ॥ ६ ॥
 येइल कांपां याला ॥ करुणा? ते धरुनि कन्यका पांयांला ॥
 ऊचलुनी पांते शिल्ला— ॥ पृष्ठां करि कंस दिव्यरूपीं तशिला. ॥ ७ ॥
 तों जाय नभा, उसळे, ॥ तेव्हां स्वमनांत देवकीभाईं सेंळे. ॥
 करुनि सभाजर्न माये ॥ गार्य नमी, गगानि सुरसमाज, न माये. ॥ ८ ॥
 स्वपदाला शिवला हो! ॥ तरि दर्शन-पात्र खळहि; हा शिव लाहो ॥
 हें माया भावी; जे ॥ दावी ते दुःसहा निर्जे भां वीजे. ॥ ९ ॥
 दिव्यशरीरा हेति— ॥ प्रवरोष्ट— भुजा गर्भोते रां राहे ती. ॥
 सद्रत्न—कलौप तिचे ॥ भासति घडिले दिवाकरकलापतिचे. ॥ १० ॥
 बोले ते असुरी या, ॥ “रुपणांचे हरिसि कां वृथा अर्मु राया? ॥
 जेणें तुज नाश, मला ॥ ठावा; तो, वाढतो, न कुजना! शमला.” ॥ ११ ॥
 बोलुनि सहसामे हितां ॥ देवी तेथूनि जाय सहसां महितां. ॥
 राहे नैकनि केतीं, ॥ धरि नामें बहुत, देति लोक निके तीं. ॥ १२ ॥

१ सिंह. २ वनांतिल हत्तीच्या छाव्यावर. ३ तरुण. ४ वसुदेवाची स्त्री. ५ शिवटची (सुता = कन्या). ६ तिच्या बोलण्यानें. ७ हतभाग्य. ८ भोरडाभोरड. ९ विशाद. १० पिलें. ११ का? १२ पतन. १३ दगडावर. १४ दिव्य आहे रूप जीवें. १५ आकाशांत. १६ कंस. १७ रागावे. १८ पूजा. १९ याचाकर्ता ‘सुरसमाज’ = देवांचा समूह. २० मावे. २१ कन्याण. २२ आपली. २३ प्रभा (काति). २४ दिव्य (देवांसारखें) आहे शरीर जीवें. २५ श्रेष्ठ शस्त्रीं युक्त आहेत अष्टभुज जीवें. २६ आकाशीं. २७ सत्-रत्नकलाप = चांगल्या रत्नांचे दागिने. २८ दिवाकर कलापति = चंद्रसुपीचें. २९ कंसाला. ३० गरीबांचे. ३१ जीव. ३२ सामासह. ३३ हितासाठीं. ३४ एकदम. ३५ पूजा. ३६ अनेक स्थळीं. ३७ चांगले.

विस्मित कंस हि परते; ॥ समजावी स्वस्वसा सुदेवनेपर ते. ॥
 "गमली स्थ नभोगी; ३ ॥ चुकलों; मन्मनहि काय ताप नभोगी! ॥ १३ ॥
 नराचि न बोलति लटिकें ॥ हें कळतें, तारि मनीं न बोल तिलें टिके; ॥
 सख ह्मणति संत तिला, ॥ यास्तव संहारिलें तुजा संततिला. ॥ १४ ॥
 हा शिशुसा भावो जी! ॥ मना; तुह्मी पितर; न स्वसा भावोजी. ॥
 संततिघातकराशी ॥ रक्षा; मी सर्वथैव पातकराशि." ॥ १५ ॥
 करि सांवन; बुधरीती, ॥ जे कविशोकाभिशामकांबु, धरो ती. ॥
 त्या दोघांला विनवी, ॥ बंध निवारुनि; आवडी लावि नवी. ॥ १६ ॥
 नमुनि शिरीं पद, "राशी ॥ अपराधांचा" ह्मणे, पसरि पदराशी; ॥
 द्वेष मनांतिल सरला; ॥ वृत्ति तयाची विलोकिली बहु सरला. ॥ १७ ॥
 आनकंदुदुभि याला ॥ समजावी, कीं स्वकर्मविंदु^३ भियाला, ॥
 हा; "विधिनेम^३; उगे हा" ॥ ह्मणतां तो जाय होवुनी मउ गेहा^३. ॥ १८ ॥
 मग कंस, सखे मंत्री ॥ जे सुरीरपु मूढ खळ तयां आमंत्री. ॥
 त्यांला सांगे व्यथित ॥ स्वार्ते तें सर्व योगनिर्द्री कथित. ॥ १९ ॥
 ऐकुनि सर्व कुकांवि ते ॥ जाले त्या कुमतिला कुमंत्र शिकविते. ॥
 पूर्णाचि अमा त्याहीं ॥ करिजेत्ये अंध भूपति अमात्याहीं. ॥ २० ॥
 "बाहिर आंत देशाहा ॥ ते शिशु मारूं, नभो-जितत्रिदेशा, हा ॥
 प्रथमोपाय सुनय न ॥ व्यभिचार फळां, पहा तुह्मी हि सुनयनें. ॥ २१ ॥
 हरि हर शक्र शतधृती ॥ यद्यपि तुझिया भयें सदा विगतधृती. ॥
 करितां रिपुगेद हानी ॥ समुपेक्षितें, निवडिलें असेच दहांनीं. ॥ २२ ॥
 देवाचें मूळ हरी ॥ तथें धर्म हि न; भिन्न सिंधू लहरी ॥

१ आपलाबहण. २ शोकांत गुंतलेली. ३ नभस्गी= आकाशवाणी. ४ तिलमात्रहि. ५ आकाशवाणीला. ६ मा. ७ मुलासारिखा. ८ संततिचा घात करणारास. ९ सर्व प्रकारें. १० कवी-शोक-भंगि-शामक (शातक रणारे). अंबु (उदक). ११ सरळ. १२ वसुदेव. १३ आपलें कर्म जाणणारा. १४ प्रारब्धाचा नियम. १५ घरीं. १६ देवांचे शत्रु. १७ बोलवी. १८ दुःखित अंतःकरणानें. १९ मायेनें सांगितलेले २० कुजानी. २१ अमावास्या. २२ प्रधानांनीं. २३ दश आहा, दाहा दिवसांचें. २४ मुलगे. २५ जिकिलें आहे. देवास ब्यानें. २६ चांगले आहेत जेळे ज्याचे. २७ ब्रह्मा. २८ धैर्यहीन. २९ शत्रु आणि रोग ३० उपेक्षिलेले.

त्या धर्माचें प्रसवें- ॥ स्थान तपश्रुतिसमूह गो^३ विप्र सर्वे ॥ २३ ॥
 'राहें स्वस्थ नयज्ञे ॥ जेकरिती स^६ विधि धर्मजीवन यज्ञा, ॥
 गोवेदंतपोर्निलय ॥ ब्राह्मण त्याचा बळेंचि साधूनि लयें ॥ २४ ॥
 तप, दम, गो, विप्र, शम, ॥ श्रुतीं, कर्तुं, सत्य, सुर, दया, रुद्रप्रशम, ॥
 हरिच्या तनु अकरा या, ॥ आज्ञा दे यांचिया क्षयास कराया ॥ २५ ॥
 हरि सर्वगुहाशयन; ॥ ग्रहणीं त्याच्या बळी तुजा हा शयन ॥
 करणें तन्नाश मनीं, ॥ आज्ञा आह्वासि दे ऋषींच्या शर्मनीं ॥ २६ ॥
 ऐशुनि दानव- निकरां ॥ कंस ह्यणे, "जा, गतद्विर्जा अर्वाणि करा." ॥
 मग तो गोविप्रांशी ॥ विस्तारुनि कपटपाश गोवि^{२०} प्रोशी ॥ २७ ॥
 ते दानव अहितमती ॥ जनपीडक भीतिदकृती अहि तम ती ॥
 वधुनि सदेध्व जनास, ॥ प्रेक्षिति^{२६} साधावया खग ध्वजनास ॥ २८ ॥
 धरुनि सदेसद्वेष ॥ छळिती दाटूनि साधु सदेव ॥
 जोडिति अंध पृथु; कां तें ॥ कल्याण करील मारितां पृथुकांतें? ॥ २९ ॥

इति श्रीऋषणाविजये चतुर्थोऽध्यायः

साधूत्तम हा नंद ॥ स्वात्मजन्मी धरुनि सुमहानंद, ॥
 मग बोलावुन मुनितें ॥ करवि सविधि जातकर्म त्यास नमुनि तें ॥ १ ॥
 विप्रांतें मोदानें ॥ दे सालंकार लक्षयुग गौदानें ॥
 गाती गायक तां नें ॥ जनमनधन जे हरुनि आयकतां ने ॥ २ ॥
 दुंदुभिच्या ध्वानाहीं ॥ गणिलीं पृथुकुक्षितो सुराध्वानाहीं ॥
 वाल्मीक्यादिकवि नयें ॥ स्तविती ते; सूत बंदि मागध विनयें ॥ ३ ॥

१ जन्मस्थल. २ तप आणि वेदसमूह. ३ गाई. ४ यज्ञ. ५ न्याय जाणणाऱ्या.
 ६ विधानें. ७ धर्माचें संरक्षण. ८ गाई, वेद, आणि तप यांचें स्थान. ९ नाश
 १० विश्वास. ११ यज्ञ. १२ क्रोधशांति. १३ सर्वहृदयांत आहे शयन व्यास. १४ हात.
 १५ त्याचा नाश (हरीचा). १६ मर्दनीं. १७ समूहास. १८ भ्रष्ट आहेत ब्राह्मण जिजमभून.
 १९ पृथ्वी. २० बांधी. २१ भक्षी. २२ दुष्टवासनेचे. २३ भयंकर आहे आकृति व्योची. २४ सर्प.
 २५ सन् अन्ना, सन्मार्गी. २६ पाहती. २७ हरीचा नाश. २८ साधूंचा आणि असाधूंचा वेध.
 २९ द्वेषी. ३० पातक. ३१ मोठें. ३२ मुलांस. ३३ साधूंत उत्तम. ३४ आपल्या मुलाच्या जन्मकालीं.
 ३५ सु—महा—आनंद. ३६ आनंदानें. ३७ स—अलंकार. ३८ चार लक्ष. ३९ गाई-
 चीं दानें. ४० सूर. ४१ गायन. ४२ देववाद्य. ४३ नादानां. ४४ मानिला. ४५ मोठें आहे
 पोट व्याचें. ४६ आकाश. ४७ वाल्मीकी इत्यादि कवी.

विप्रमुखीं स्व स्ति; भित्ते- ॥ प्रद सुरतैरु धरुनि राहिले स्वैः स्तिमितैः ॥
 न लज्जति कौमितदाते ॥ ब्राह्मणवृंदा समस्त कां मितदाते? ॥ ४ ॥
 त्या उत्सव बहळ दिनीं; ॥ कीं माखिति निज पशूहि तेल हळदिनीं, ॥
 व्रजजन; नंद नवनवा ॥ करि हर्ष; तसा न नाक नंदन वन वां. ॥ ५ ॥
 व्रज पशुपालांस मुदो- ॥ वह वैकुंठापरस जाला समुदो; ॥
 गोकुळ शोभा रतिचें ॥ वर्णन मन लाजवील हो भा रतिजे ॥ ६ ॥
 येतांचि रमानवरा ॥ व्रज पावे त्रिभुवनांत चिरं मान वरां. ॥
 अजन-जननवासर हा ॥ सकळ र्धिते ल्लणे, “करा वास, रहा.” ॥ ७ ॥
 नोहे सोपा यजेनां ॥ योगा, घोषेत दावि तो पाय जना; ॥
 संसृतिच्या जो पारा ॥ नेता, गवळ्यांस जाहला सोपारा. ॥ ८ ॥
 व्रजपालांजिर वाणें ॥ आणुनि जें भरिति युवति, लाजिरवाणें ॥
 तें मुख करि नाकवरें; ॥ त्रिजगांतहि गोप जातिचें नाक वर! ॥ ९ ॥
 मानुनियां परम हिता ॥ गोपी आल्या प्रहर्षतत्पर महितो. ॥
 दृष्टि हरिति विश्वाची; ॥ लाजति रंभा तिलोत्तमा विश्वाची. ॥ १० ॥
 देति हरिस परेशी; ॥ दृष्टि जडे तेथ जसि सितापरें माशी. ॥
 त्या कोकिलगल सकलां ॥ गाती नंदात्मजासि मंगल सकला. ॥ ११ ॥
 बहुतचि कुतूहल दिनें ॥ त्या गोपी स्नेहस-द्रोसार्द्र हलदिनें. ॥
 सिंचिति गोपसमुदया ॥ पावलिया अतुळहर्ष भाग्य समुदया. ॥ १२ ॥
 सिंचिति गोप समुदित ॥ प्रेमं अन्योन्य भूरि गोरस मुदित. ॥
 दधिदुग्धघृतोदानीं ॥ व्रजकीं आलिंगिला महा मोदानीं. ॥ १३ ॥
 अभिमत दान वितरणीं ॥ अदेय कां हीं यशें तदा नविं तरणीं. ॥

१ कल्याण. २ मोजलेले देणारे=थोडके देणारे. ३ कल्पतरु. ४ स्वर्ग. ५ निश्चल. ६ इच्छित
 देणारे. ७ ब्राह्मणस मुहास. ८ फार. ९ स्वर्ग. १० अथवा. ११ गवळ्यांस. १२ आनं-
 ददायक. १३ सगळा १४ गोकुळातील शोभास्वी रतिचें. १५ सरस्व तीचें. १६ नेहमो.
 १७ वरा (यमकासाठीं) वरा. १८ कृष्ण जन्म दिवस. १९ सर्व समुद्धीतें. २० यज्ञास.
 २१ गोकुळांत. २२ संसाराच्या. २३ व्रजपाल- अजिर, नंदाचें अंगण. २४ वायका. २५ इंद्र.
 २६ पूढ्या. २७ एक देवांगना. २८ परम - आशी, मोठमोठे आशीर्वाद. २९ साखरेवरची.
 ३० कलायुक्त ३१ कौतुक. ३२ स्नेह - सत्- रस-आर्द्र; स्नेह = तेल, प्रीति; आर्द्र =
 भिजलेले. ३३ अनपम्य हर्ष आहे व्यांत अशा भाग्याचा उत्कर्ष. ३४ पुष्कळ. ३५ आनीकत.

स्वमनापरिस वरती ॥ गोपी सुखभूर्ति काढिती सत्वर ती. ॥
 देती तज्जननिकरीं; ॥ जाला आनंद बहुत सज्जननिकरीं. ॥ १७ ॥
 जें विघ्नमशकचवरी ॥ फिरविति गोपुच्छ भगवदाकृतिच—वरी. ॥
 सिंपुनि गोमुत्रा त्या ॥ न्हाणिति भवभंजना सुरचर्मत्रात्या. ॥ १८ ॥
 जो भगवान् कृष्णपिता. ॥ तत्तनु ते गोरजःसर्महूस्नापिता. ॥
 गोमय गोधूलीला ॥ धरि; तीची या मनासि शोधू लीला. ॥ १९ ॥
 स्त्री ह्मणति, “सुरक्षण हो” ॥ विसरति ज्या स्वकवचास न सुरक्षण हो! ॥
 ज्याहीं बहु भव तरले ॥ चरणद्वये ते न जाणती अवतरले. ॥ २० ॥
 ब्रजदेवीजन्यास ॥ स्वस्ति घडाया अजादित्रीजन्यास ॥
 अर्गा सविधि करीती; ॥ चित्त हरी गोपयुवतिकौतुकरीती. ॥ २१ ॥
 त्या कौतुकजनकवर्चा ॥ स्त्री गोपांच्या स्वयें महाजनकवचा ॥
 तन्नामें जगैरा या ॥ लेवविती, हासविति मनीं जगराया. ॥ २२ ॥
 ते गोपीकृतकवचा ॥ स्तन पाजुनि नंदगेहिनी भृतकवचा ॥
 निजवी सप्रेम; निजे ॥ ब्रह्मादिक सखभूर्ति चितिति मनिं जे. ॥ २३ ॥
 नंदाहि येतां पाहे, ॥ तां मार्गी तन्मनासि दे तापा हे. ॥ २४ ॥
 विस्मय होय समस्ता; ॥ ह्मणती, “कसि पावकी असीहि समस्ता!” ॥ २४ ॥
 “शौरि तपस्वी, जानी, ॥ पूर्वी आत्मी न जाणिला अज्ञानीं; ॥
 तत्कथितेति खरा ॥ जाला; वसुदेवबुद्धि भोटी प्रवर्गा.” ॥ २५ ॥
 भिन्नाकार, पर शुनी ॥ कर्म रक्षाशिनी; सुधार पर शुनी ॥
 छेदनि. अवयव रचिती ॥ वळशाली गोप जाळिती प्रवर चिती. ॥ २६ ॥

१ लवकर. २ कृष्ण. ३ यशोदेच्या हातीं. ४ सज्जनांच्या समूहीं. ५ विघ्नरूपी माशा
 हाकून देण्यासाठी चवरी. ६ कृष्ण शरीरावर. ७ संसारनाशकास, ८ देवांस तारणाच्या.
 ९ सर्वांचा वाप. १० गोरजः समूह न्हाणलेली. ११ जुद्ध करू. १२ होतो. १३ चरणरूपी
 नौका. १४ यशोदेच्या मुलास. १५ कन्याण. १६ अनादि नामाचा न्यास. १७ गोपांची
 कौतुकाची रीति. १८ कौतुक उत्पन्न करणारे वचन आहे इत्यर्थ. १९ महा जनांचे कवच अशा
 (कृष्णास). २० कवच. २१ गोपांनीं केलें आहे कवच इत्याद्य. २२ यशोदा. २३ धारिलें आहे
 कवच इत्यर्थे अशास. २४ ही=पूतना. २५ सम्-अस्ना= मग्न्यस. २६ अज्ञानीं= अज्ञान्यानीं.
 २७ त्यानें सांगितलेला उत्पन्न (भोक्ता). २८ तैक्षण. २९ आकार (शरीर) मात्र भिन्न.
 ३० कुत्री. ३१ रक्त खाणारी. ३२ चांगल्या धारेच्या. ३३ कुहाडींनीं. ३४ फार वलीष्ट
 ३५ मोठ्या.

धूमो सौरभ अगुरु— ॥ स्मयहर; आश्चर्य काय? जो तीर्थगुरु, ॥
तो तृदयीं बालकसा ॥ अंतां होता; न होय अघकाल कसा? ॥ २७ ॥
अतिदुष्टा पूतनिका; ॥ हरिनें दिधला स्वलोक परि पूत निका. ॥
मानियली जननी ती; ॥ प्रभुचा गाती ह्यगोनि सज्जन नीति. ॥ २८ ॥
जे बाळकतिलघाणा, ॥ तीर्क्ष जळतांहि कोण घेतिल घाणा? ॥
जो तो सुरभि मधु पसा ॥ घ्राण पसरि, पी, गमेचि गोपी मधुपर्सा. ॥ २९ ॥
ह्यणति, “नसे परिमल या— ॥ क्षम, यद्यपि चंदनप्रभव, परि मलयी; ॥
विस्मित घेउनि वासा ॥ नंदादिक गोप येति आत्मनिर्वास. ॥ ३० ॥
येतां वसतिस भर्त्सती ॥ नमुनि पतिसि कळविले स्ववृत्त समस्ती. ॥
सुतकुशलसमोर्दमना ॥ विस्मितही परिसतां तिच्या तो दमना. ॥ ३१ ॥
पाहुनि तोक मनीं या ॥ प्रोष्यागते मानि नंद तो कर्मनीया. ॥
माथा हुंगुनि बाला ॥ आलिगुनि पुण्य सिंधु फार निवाला. ॥ ३२ ॥
इति षष्ठमोऽध्यायः ॥ ६ ॥

वधुनी बकी कुशीली ॥ प्रथमचि वळला जयीं मुकुंद कुशीला, ॥
जन्मर्क्षयोगहि तदा ॥ ते तिथि शाली व्रजास केवळ हितदा. ॥ १ ॥
उत्सवपरमानस ती ॥ माता बाहे गृहा सवहुमान से ती. ॥
न्हाणी स्वांगजे; रानें ॥ गाजति वीद्यांचिया महा गजराणें. ॥ २ ॥
ज्याची बरवी प्रकृती ॥ मंगळ करिती मुलास वर विप्र कृती. ॥
तो नेत्रांत निजे हा ॥ दावी; जो पूरवी सुरेंद्र निजेही. ॥ ३ ॥
शकटाखाले काला ॥ बकीचिया मूर्तनिजसुखा लेंकाला. ॥
प्रेरवीं मृदुलास्तरणीं ॥ निजवुनि, माता निघे जनेष्ट वितरणीं. ॥ ४ ॥

१ सुवास. २ चंदनाचा गर्व हरण करणारा. ३ तीर्थपिता =हरि. ४ पातकाचा नाश.
५ पवित्र; निका चांगला. ६ बालकें हेच कोणी ताल त्यांचा घाणा अशी. ७ सुवास. ८ भ्रमरा
सारखा. ९ चंदनास उत्पन्न करणाऱ्या. १० ‘मलय’ पर्वतास. ११ आपल्या घरीं. १२ मस्तकानीं
१३ मुलगा कुशल आहे ह्यणूण आनंद आहे मनास ह्याच्या. १४ पूननेच्या. १५ पुनः (मृग्यासून)
आलेला. १६ सुंदरास. १७ पूतना. १८ ‘कु’= दुष्ट, आहे ‘शाल’ =सभाव जीचा. १९ जन्म-
र्क्ष—योग, जन्माचें नक्षत्र आणि योग. २० उत्सवा आहे मानस जीचें. २१ स्त्रिया. २२
निजपुत्र. २३ श्रेष्ठ. २४ चतुर. २५ निजेला. २६ कल्पतरू. २७ निज—इहा, आपली इच्छा.
२८ गाळा खालीं. २९ पाळण्यांत ३० मृदुल—अस्तरणीं (विद्यान्यावर). ३१ जन—इष्ट.
३२ दानीं.

नुचले धृतगरिमा; या ॥ मुढाची काय वीर्यसागरिं माया? ॥ २५ ॥
 त्या कृतकपटा काया ॥ न वहावे, योजितो अरुप टाकाया; ॥
 भुवनपरिवृद्धं गळाला ॥ धरि, तों सहनयन देह सदृढ गळाला. ॥ २६ ॥
 कां करिल असत्य जुनी ॥ निज प्रतिज्ञा प्रभू तयास खजुनी? ॥
 आवळिले खळनरडे; ॥ कीं व्रज पावेल भीमि पुष्कळ, “न रडे.” ॥ २७ ॥
 तो निश्चेष्टैवपु रसौ ॥ वरि, हरशरदिर्ण वेदशात्रव* पुरसा. ॥
 पातकरूपा ढिखळा— ॥ परि दैत्यांतर्क झिळातळीं पाडि खळा. ॥ २८ ॥
 ळदयावरि हरि खचला; ॥ खळनादे धरुनि गोपिका हरिख, “चला, ॥
 पाहों,” लणवुनि जवना ॥ धांवाति चिंतीत चिन्तमीनानिजवना. ॥ २९ ॥
 तों दैत्य कळेवरें तें ॥ पडले, धरुनि स्वजीवनकळे वरतें. ॥
 पायांचा उर लाहो ॥ घे, म्हणवुनि तोहि कंठही उरला, हो. ॥ ३० ॥
 व्रजयुवति सकळ वळल्या, ॥ तदुरीं पाहोनियां हरिस, कळवळल्या. ॥
 उचलुनि शैवीवरुनी ॥ घेति न योगादिकीं अनिर्शु वावरुनी. ॥ ३१ ॥
 देती त्या जननीला, ॥ ती घेवुनि पोढिसीं धरी, घननीला. ॥
 जगदीशा नंद नमी, ॥ म्हणे “पुनर्जात लाधलों नंदन मी.” ॥ ३२ ॥
 इष्ट र्यजन तप दानें; ॥ भूतदर्यातोषितें सुरनतपदानें ॥
 निज जननिपरिच याला ॥ रक्षिले, स्मरुनि पूर्वेळ परिचयाला. ॥ ३३ ॥
 “दैत्यशिशू लपवीला ॥ या संरें क्षेपुढें त्रिशूलपवीला ॥
 विष्णो, त्वज्जन न भिये ॥ त्वत्पदता सत्य वदति सज्जन नभि ये. ॥ ३४ ॥
 जन हिंसापापरता ॥ हिंसक न दुजा तदीय पापापरता. ॥
 स्वसमत्वे हानि भला ॥ पावे न कधीं, तसाच शिशु हा निभेला.” ॥ ३५ ॥
 बहुत बृहद्वनवेसती— ॥ माजि असीं अद्भुतें जयां जायं दिसती, ॥

१ धारण केली आहे “ गरिमा ” = जड-वाई व्याणें असा (कृष्ण). २ बळसागरिं.
 ३ केलें आहे कपट व्याणें. ४ भुवनाचा प्रभु. ५ निचेष्ट आहे शरीर व्याचें. ६ पृथ्वी.
 ७ सांवाच्या शरानें चूर्ण. ८ दैत्याचा यम (कृष्ण). ९ आनंद. १० सत्वर. ११ चित्तरूपा
 माशाच्या पाण्यास (कृष्णास). १२ दैत्याचें शरीर. १३ कृष्णास. १४ तत्— उरीं, तृणावर्षांचे
 उरीं. १५ मज्जावरून. १६ नेहमी. १७ आईला. १८ यज्ञ, कर्म, तप, दान हीं इष्ट=आवर्डातील.
 १९ भूत दर्यांनं तोषित (तृप्त) अज्ञानें. २० देवांनीं नमिलें आहे पद व्याचें. २१ संरक्षा=
 संरक्षण. २२ वांचला. २३ बृहद्वनांत राहत अस्तता. *वेदशत्रु

मानी वसुदेवाचे ॥ विस्मित होवून नंद तो मनि वाचे ॥ ३६ ॥

पाजियले कुरवाळी ॥ एकासमयीं स्वतोक लेंकुरवाळी ॥

पाहे मुखराजीवा, ॥ ज्याचा दे सुख अनंत मुखेरा जीवा ॥ ३७ ॥

पी सादर मूल कुच; ॥ प्राशी मुखहाचिस गोपतिवधू; लकुच ॥

अमृतरस; न दे वमनी ॥ चित्त रसिकपद; रुचे तिस तदेव मनी ॥ ३८ ॥

“विधु, तुझि हे तुच्छ, विरे ॥ न जड, निशाल्पद्रवैकहेतु छेवि रे ॥

जितुनि तिसहि पळवि रवी; ॥ हरिमुखविधु आजित कठिनदुपळ विरवी!” ॥

ये जूंभा, मुख विकसे, ॥ व्रजदेवीपुण्यदृष्टिला सुखवि; केसे ॥

तो उत्सवदालोक ॥ प्रतिकूल प्रकट होति चवदा लोक ॥ ४० ॥

ज्ञांकि न मग कां पदरीं ॥ पर्दमीं नयनें? तनु प्रकटि कांप दरीं ॥

परि तत्काळ विसरली; ॥ माया स्नेहीं स्मृतीस कालवि; सरली ॥ ४१ ॥

इतिश्री कृष्णविजये सप्तमोऽध्यायः ७ ॥

वसुदेवोक्तं भर्ग— ॥ प्रीतिम, ज्ञानी, विवेक^२जितषड्वर्ग, ॥

प्रेमभरें, अपवर्ग— ॥ प्रेदपद देखावया, व्रजा ये गैर्ग ॥ १ ॥

विप्रोत्तम हा नदें ॥ पूजियला सविधि नमुनि सुमेहनदें ॥

नामकरण त्याकरवीं ॥ पुत्राचें गुप्त उक्तीत्या करवी ॥ २ ॥

भूतभविष्यत्कथन ॥ प्रकट करी; परिं न तो रहस्यविमथन; ॥

जें प्रभुला सम्मत न, ॥ व्यक्त न वोलोनि, तव केलें जतन ॥ ३ ॥

“संकर्षण, राम, बळ, ॥ ज्येष्ठाख्या; हा द्विषज्जेनविरामवळ ॥

१ मुख कमळास. २ चेहरा. ३ मुख शोभिस. ४ यशोदा. ५ फल विशेष. ६ हे चंद्रा!
(हें बोलणें यशोदेचें आहे). ७ दगड. ८ निशा— अल्प— द्रव— एक— हेतु, रात्रीच्या वेळीं
मात्र किंचित् द्रव उपज्ज करणारी. ९ कानि. १० कृष्णमुख रूपी चंद्रमा. ११ कठिन— दृढ— उपल,
कठेण अशा अंतःकरणरूपी दगडास. १२ जांभई. १३ शोभे. १४ यशोदेच्या पवित्र
दृष्टीस. १५ व्रजदेवासारिखे. १६ उत्सवद— आलोक, आनंद देणारी अशा कानि आहे
व्यात. १७ भिन्न भिन्न. १८ पाण्यानीं. १९ भयानीं. २० सावासारिखा. २१ विवेकानें
जिकिलें आहे काम क्रोधादि साहा वैन्यांच्या समूहास व्याणें. २२ मोक्ष देणाऱ्याचें पद (कृष्णाचें).
२३ गर्ग कृषी. २४ मोक्षा आनंदानें. २५ नांव ठेवणें इ०. २६ (शास्त्रांत) सांगिल्लेल्या
रीतीनें. २७ गुहाचें फोडणें. २८ ज्येष्ठ— आख्या, वडिलांचीं नामें. २९ शत्रूंच्या बळाचा
नाश करणारा.

दुसऱ्यास सुखनिधानें, ॥ रुष्ण, तथा वासुदेव, हीं अभिधानें. ॥ ४ ॥
 शुचिगुणकृत्यनुरूपें ॥ तव पुत्राचीं अनंत नामें; रूपें ॥
 मज इतरांसहि अकळें. ॥ हा सुत देखिल तुलासि कुशलें सकळें. ॥ ५ ॥
 हा, साधुजनें त्रास ॥ त्यजिला, जोडुनि; तुझ्याहि निज नेत्रास ॥
 निवविल; तोका स्वरां ॥ श्रीच्या जप; हो^१ अभीष्ट तो काम खरा. ॥ ६ ॥
 सुत नारायणसम हा, ॥ श्रीकीर्त्यनुभावसद्गुणा वास महा. ॥
 हे भाग्यखनि, जतन या ॥ नंदा ! जीवापरीप्त करिं निज तनया." ॥ ७ ॥
 भावुकहेतुं कवि खरो ॥ वाणी बोले असी सकौतुक; विखरी ॥
 आशीर्वचनेंसुमनें ॥ जातां सापत्यगो^२पतीवारि सुमनें. ॥ ८ ॥
 लागति रांगायाला, ॥ करिति चरित्रें कवीश्वरां गायाला, ॥
 ते दोघे भाउ; ^३रति ॥ व्रजनयनां देति नान्यशोभा उरति. ॥ ९ ॥
 करिति उदार कलीलां ॥ नाशाय प्रेक्षणीयं^४ दारक लीला. ॥
 हरिति मदभ्रम हेलां - ॥ मात्रें; सुख पावती अदभ्रमहेलां. ॥ १० ॥
 हलुहलु रांगति; लाजे ॥ श्री मनिं; देते मुनीश्वरां गतिला जे, ॥
 ते सदुदार करीती ॥ लीला गोष्टां^५ गोपदारकरती. ॥ ११ ॥
 लघु, मंजुलसां जितकीं ॥ लेविलीं भूषणं मधुर सिंजिते^६ कीं. ॥
 ऐकुनि कुतुक मनीं या ॥ जननीच्या, देति करुनि गति कमनीयां. ॥ १२ ॥
 गमन त्रिचतुरपद, कीं ॥ भूषवितो भूमि नवरि सुचतुर पदकीं. ॥
 लघु गति वारित मुर्खणे ॥ जननिकडे जनभयें सुचकित मुरडणे. ॥ १३ ॥
 तनु भरिती जंवाळें; ॥ गटां वळें घालिती मिठी जें वाळें, ॥
 दाटे पान्हा थानीं; ॥ सेवावा आग्रहें जगन्नाथानीं. ॥ १४ ॥

१ सुखसंग्रह. २ नांवें. ३ शुचि-गुण-कृति-अनुरूपें, शुद्ध गुण व कृति या अन्वये. ४ अपूर्व. ५ रमणस्थानास. ६ लक्ष्मीच्या. ७ हांवा. ८ इच्छित. ९ श्री = (लक्ष्मी), कीर्ति, अनुभाव (प्रभाव), सद्गुण, यांस मोटें स्थान. १० कल्याण आहे हेतु जिजमयें. ११ पसरी. १२ स-अपत्य. गोपति, सुलासहित नंदावर. १३ प्रसन्न मनानें. १४ प्रीति. १५ न अन्य शोभा. १६ कलि-युगास = कलिमहात्मास. १७ पाहण्यास योग्य. १८ मुळगे. १९ लागलाच. २० फार. २१ म्नि या. २२ सन्-उदार. २३ गोष्टांत. २४ गीर्वाच्या मुलासारखें. २५ नादयुक्त. २६ सुंदर. २७ तीन किंवा चार पावळें. २८ (भंग) पिळवटणें. २९ चिखलानें.

घेउनियां उत्संगीं ॥ स्तन पाजी सांवरुनि या वट्संगीं; ॥
 मंदस्मितरदनश्री- ॥ वदन विलोकील तीहि सुखसदनश्री. ॥ १५ ॥
 हर्षविति जननि, करीं ॥ अर्बलंबुनि वसपुच्छ ते जननिकरीं. ॥
 चालति, बहु खेळ, गडी ॥ गोपांचे, दावित्ती; असे खेळगडी. ॥ १६ ॥
 माता देखतिच पळ, ॥ व्यग्रत्वे पळति केलिपर अति चपळ. ॥
 निजगृह, मुतरक्षण, हीं ॥ न शकति दोन्ही; न दांत इतर क्षण ही. ॥ १७ ॥
 मन बहुधा लंकाहीं ॥ जननीचें सुखाविलें; न धालें काहीं? ॥
 बहु आवडि रुचि राहे; ॥ अमृती लाधे तयाहुनी रुचिरा हे. ॥ १८ ॥
 हरिलीला आवाळ ॥ ब्रज पाहे नित्यरुत्यही, आर्वाळ. ॥
 संस्कारं करि कामें ॥ तनु; कृष्णीं मन सुखी विशोक रि कामें. ॥ १९ ॥
 हरिलीलारसिक थवे ॥ गोपींचे; प्रेमरीति मज कशि कथवे? ॥
 न पळ भजे मन शयन; ॥ प्रीतिपुरःसर अगौर जे मंन शय न. ॥ २० ॥
 गीतं^१ ये मृग वळणी, ॥ लीलेनें मोहिल्या तशाचि गवळणी. ॥
 प्रथम समान सत्यांचें ॥ नकळत हरिलेंचि सरस मानस त्यांचें. ॥ २१ ॥
 जो त्रिभुवनराजपती ॥ ब्रह्मेशीनादि ज्या सुखरा जपती, ॥
 गोपकिशोरसखा तो ॥ होउनि, चोरुनि कृष्ण गोरस खातो ! ॥ २२ ॥
 चोरुनि गोरस खातो, ॥ परि दे गोपींस तोष थोर सखा तो. ॥
 गोपवधूजननिकडे ॥ गाहाणे. येति घेउना जन निकडे. ॥ २३ ॥
 गाहाणीहि परि सती, ॥ कोप करीना तही सुताउपरि सती. ॥
 अविर्नय अनय न वाटे; ॥ ये स्मित वदनां; दयामृत नयनवाटे. ॥ २४ ॥
 विश्वोदरं तो भाट- ॥ श्रुति, केला गोपवाळकीं वोभाट; ॥
 हा मृदशने करितो कीं; ॥ हें पारमुनि, कोप माय ते करि तोकीं. ॥ २५ ॥
 मन शीतळ मउ गारे- ॥ परि; हरिवरि कर न कोपपरम उगारे. ॥
 न सजो खोडि कराया ॥ पुनरपि, ह्यणवुनि दटावि खोडिकरा या. ॥ २६ ॥

१ धरुन. २ वासराचें शीपूट. ३ जनसमूहात. ४ चपलत्वं. ५ क्रीडापर. ६ मधुर. ७ वा-
 ल्यापासून (वृद्धापर्वत). ८ विपत्ति. ९ घर. १० जेवण. ११ हात. १२ गायनानें. १३ ब्रह्मेश
 अनादि. १४ देवश्रेष्ठास. १५ गवळ्यांच्या मुलांचा सखा. १६ निकडानें. १७ ऐकिते. १८ दांड-
 गेपणा. १९ अपराध. २० विश्व आहे उदर व्याचें. २१ वेद आहेत स्तुतिपाठक व्याचें.
 २२ मृत—अज्ञान, मूर्च्छकामक्षण. * मांडावर.

फार यशोदा दापो; ॥ “पर्ये नलगे,” जरि हणणे, शिशो, दादा पो;” ॥
 “रूते साय नखांसी;” ॥ “भरविलिया मानुनी रसायन खासी ?” ॥ २७ ॥
 सुखकर कर धरुनि करें ॥ हरिवरि वरिवरि वरीच कोपे निकरें ॥
 ओढी राम कड, कडे ॥ दयाब्धिच्या उतरली अशीच कडकडे ॥ २८ ॥
 गोपीमुख शोतकरें ॥ क्षणमात्रें भासला मना तापकर ॥
 हरिनर्धनाब्जें कुमुदें ॥ विपरीतचि कोपभीतियोंं समुदें ॥ २९ ॥
 चित्तां बहु धाक मनें ॥ श्रीच्या धरिलाचि ऋाय बहुधा कर्मनें ! ॥
 मायें हणणे, “कांतरते ॥ दाविसि; माता निशेविली” कां तर ते ? ॥ ३० ॥
 तूं अरवाळ कसा रे ? ॥ राम भला; आणिसीहि वाळक सारे ॥
 मन धाके, वळपृथुकीं ॥ कथिलें; होईल उदर केवळ पृथु कीं ॥ ३१ ॥
 रुष्ण हणणे, “जननि, वळ- ॥ प्रमुखांचे वोल अनृतभार्जनं निवळ ॥
 सारे वाचाळ टिका ॥ लाविति या दोषसंभवाचा लटिका ॥ ३२ ॥
 म्या केलें न मूर्द्धदन; ॥ स्वातीं गणिशील वचन सत्यास्पद न ॥
 साच हणुनि तव लोक- ॥ प्रोक्तीं विश्वास, तरि वदन अवलोक ॥ ३३ ॥
 माय वदे, “वा, पाहूं;” ॥ लागे विधिच्या हणावया वापा “हूं!” ॥
 ब्रह्मांडें सुखवासी ॥ ज्यामाजि, प्रभु अनंत तो मुख वासी ॥ ३४ ॥
 त्या सुकृते नदिस लेंकीं ॥ विश्व, मुखीं, अर्पितां नयन, दिसलें कीं ॥
 करि तो प्रभु, “आ,” ज्याला ॥ श्रुति विश्व हणणे शिवाचिया आज्याला ॥ ३५ ॥
 ब्रह्मांडाच्या रचने ॥ पाहे; तां ते मनासि साचारच ने ॥
 गेलींच अनादि सलें; ॥ व्रज आपण सुतहि दिव्यनयना दिसलें ॥ ३६ ॥
 विश्वात्मा अटकळला, ॥ चित्तांतुचि पुत्र तेथ जगपट कळला ॥
 पाहुनि सुखमुख वळली; ॥ तां माया वैष्णवी क्षणांत कवळली ॥ ३७ ॥
 श्रुतिशास्त्रें परं महिमा ॥ गाती यत्कीर्ति, ताप हरि, परम हिमा ॥
 ज्यास्तव वनीं जतन यति ॥ योग करिति, मानि त्यासहि निज तनय ती ! ॥ ३८ ॥

१ दयावी. २ दूध. ३ कडाख्यानं. ४ चंद्र. ५ सूर्य. ६ कृष्णाचे डोळे हींच कमळें.
 ७ सर्व. ८ सुंदरें. ९ भित्रेपणास. १० भक्षिली. ११ अचाट. १२ बळराम व मुलगे.
 याहीं. १३ मोठें. १४ बलरामादिकाचे. १५ असत्यपात्र. १६ मृत- भदन, मूर्त्तिकामिक्षण
 १७ मनांत. १८ लोकानीं सांगितलेल्यांत. १९ ब्रह्मदेवाच्या. २० पसंगी. २१ पृथ्वीनदीस=
 यशोदेस. २२ रचना. २३ महद्गुणें. २४ समाजला. २५ श्रेष्ठ. २६ शोचिले.

श्रीगणपिद वसु देव ॥ ब्रह्मवरें नंद पावला वसुदेव ॥

जनक; न हरिलीला जे ॥ पावे जिस मुक्ति तीहि वरिली लाजे ॥ ३९ ॥

इति श्रीमत्कृष्णविजयेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

नंदवधू लोकार्पा, ॥ दासीजन सर्व गुंतला गृहकार्या, ॥

यास्तव दधिपशुन सती ॥ करि आपण एकदा विमळगुणवसती ॥ १ ॥

सुवसन रुचिरै मणी या ॥ सुभगेवरि; सहज देहसुचि रमणीया; ॥

तेजें अगदी झाला ॥ भरली; नादें हि गाय जगदीशाला ॥ २ ॥

न गणा श्रम हो दधिला ॥ मथितां, कीं गाय सद्गुणमहोदधिला ॥

सुतचरितीं बहुत ^१रती ॥ ज्याच्या लेशें भयासि जन बहु तरती ॥ ३ ॥

आपण ^२रविगुण ओढी, ॥ वृद्धया संसारतिभिरराविगुण^३ओढी ॥

गाय मुखें हरिलीला, ॥ तीणें न रुचति दुर्जां सुखें हरिलीला ॥ ४ ॥

सुतमूर्ति वृद्धयसैर्दनीं, ॥ नयनीं प्रेमाश्रु, घर्मकर्णं गुण वदनीं ॥

पान्हा थानीं, गानीं ॥ रुचि, दधिमथनीं गृहीं प्रकाश नैगानीं ॥ ५ ॥

तो येवुनि रवीला ॥ धरि, सूज्ञीं सर्व अर्थ ज्या निरवीला ॥

तृप्त उदार कथानीं ॥ ज्याच्या जन, तो सतृष्ण दारिक थानीं! ॥ ६ ॥

धे उस्सैर्गोवरि ती, ॥ हरविधि^२ यच्चरणधूलीसंगा वरिती ॥

पी स्नेहस्तन्यैसी, ॥ नमिति जया जोडुनि स्वहस्त न्यैसी ॥ ७ ॥

तृप्त न होतां ^२पानें ॥ सुत टाकी, पैयें उते अहो तोपानें ॥

म्हणवुनि जाय लवकरी; ॥ परम सुखामाजि विघ्न अर्थलैर्व करी! ॥ ८ ॥

तुच्छार्थपैरांगमनीं ॥ स्वत्यागें धरि रमेश बहु राग मनीं ॥

दधिपात्र शिलापुत्रें ॥ फोडी. करिजेल काय तशिला पुत्रें? ॥ ९ ॥

१ द्रोण या नावांचा. २ देवांची एक जात. ३ निर्मळ गुणांचें स्थान. ४ उत्तम वस्त. ५ सुंदर. ६ सौभाग्यवतीवर. ७ शरीराची शोभा. ८ गृह. ९ कृष्णाला. १० सद्गुणसमुद्रास. ११ प्राति. १२ रवीची दोरी. १३ संसाररूपी अंधाराविषयीं सूर्याचा गुण आढे ज्याच्या ठिकाणीं त्याचा ओढी (=आकर्षण.) १४ वृद्धयस्थानीं. १५ घामाचेविंदु. १६ गायनीं. १७ अलंकारानीं. १८ मूलगा. १९ कडेवर. २० शिव आणि ब्रह्मा. २१ स्नेहयुक्त दुधास. २२ न्यास करणारे = सन्यासी इत्यादि. २३ पीण्यानें. २४ दूत. २५ फार विस्तव जहाल्यानें. २६ किंचित् अर्थ. २७ तुच्छ- अर्थपर- आगमनीं, किंचित् फायद्यासाठीं गेल्यावरून. २८ दगडानें.

कोप करी सुरमणि, कीं ॥ तृप्ति न होतां त्यजी धरेवरि; मणिकीं ॥
 हणवुनि हा उपळाला ॥ घालुनि सद्दनांत रामभाउ पळाला. ॥१० ॥
 जाउन मंत्रांनीं तातें ॥ विधिच्या भक्षुनियां हि नवनीतातें, ॥
 वांटिल्लें पूर्वगातें; ॥ चरित मना! भवपयोनिधिप्लव गा तें. ॥ ११ ॥
 माय न धरि आंग मनीं, ॥ पाहे दाधिपात्रभंग ज्वहि आगमनीं; ॥
 परम सरूप, डेरा हे ॥ देखुनि, हांसे; सुखांतचि पडे, राहे. ॥ १२ ॥
 देखे जरि खापरिया ॥ डेव्याच्या, पावलीच हरिखा, परि या ॥
 स्वसुता खोडिकराला ॥ पाहे, सद्गुरु ज्यासि जोडि कराला. ॥ १३ ॥
 शोधी जो सुतपा हे ॥ सदनांत, उल्लूखलांघ्रिवारि सुत पाहे. ॥
 गेली देखायासी, ॥ तं गोरस मर्कटांसि दे खायासी. ॥ १४ ॥
 “ धरिन, ” म्हणे सहसा, धी ॥ ज्या नवळें करुनि तपहि दुःसह साधी; ॥
 देव हठा केवि वळे ॥ प्रेणतिविणं? श्रमसमूह टाके विवळे. ॥ १५ ॥
 मागुनि मंदगति शीयें ॥ यष्टि धरुनि ये विलोकित्तीच अतिशयें. ॥
 दृष्टि करुनि विभु तरुला, ॥ उखळापासूनि चौर्यभीत उतरला. ॥ १६ ॥
 रुष्ण पळे, तों पाटी ॥ माता धावे, धरुनि हातीं काटी. ॥
 मंथर्यांति परि गांठी; ॥ होतें तीच्याचि पुण्य पुष्कळ गांठी. ॥ १७ ॥
 प्रेमें मति विनंटावी ॥ ज्याच्या चरणीं, त्यासि माय दटावी! ॥
 ज्यासि यमादिक भीती, ॥ माते पासुनि तो धरि प्रभु भीति! ॥ १८ ॥
 पावे सुततनु कंपा; ॥ बागी गोपीस तत्क्षणीं अनुकंपा. ॥
 पुत्र न हो बहु कष्टी, ॥ म्हणवुनियां टाकिली करींची यष्टी. ॥ १९ ॥
 जीव म्हणाति, “ वा धावें, ” ॥ त्यासि म्हणे ते, “ उल्लूखलां वांधावें ”. ॥
 बहुवश दासां; गावें ॥ हरिचरित, प्रेमळां सदा सांगावें. ॥ २० ॥
 मुनि नमिति सदा मांन, ॥ उखळीं वांधी जगत्पतिस दामांन. ॥

१ देवश्रेष्ठ. २ दगडास. ३ घरांत. ४ ब्रह्मदेवाच्या. ५ वानरांस. ६ भव-पयस्-
 निधि- प्लवग, भंसाररूपी सागरामधील नौका. ७ अपराध. ८ आनंदास. ९ सत्-
 वृंद, साधुसमूह. १० सु- तपस्, चांगलें आहे तप जीचें. ११ उल्लूखल भ्रष्टि.
 उखळाच्या मुळावर. १२ नमनाशिवाय. १३ श्रम- समूह= फारच श्रम जहालें आहेत जीस.
 १४ हातानें. १५ काठी. १६ चपला. १७ मंदगति. १८ नम्र व्हावी. १९ दया. २ होवी.
 २१ दाव्यानें.

षरि तें न पुरे दावें. ॥ अनंतरूपीं विचित्र काय वदावें? ॥ २१ ॥
 दुसरें गोवी दामीं; ॥ “ वांधेन, ” म्हणे वळेंचि गोविंदा मी. ॥
 तेंही जालें ऊन ॥ द्वयंगुल, मग तीसरेंहे ये घेऊन. ॥ २२ ॥
 तिसरें प्रथमाचिपरी ॥ स्पष्ट दिसे द्वयंगुलोन; नुमजेचि परी. ॥
 देखुनि हांसति गोपो, ॥ माया दिसतांहे तव तें संगोपी^१ ॥ २३ ॥
 करितां आग्रह, ठकवी, ॥ निष्फळचि करी तिचा समग्र हट, कैवी; ॥
 कीं “ वळ दावी सारी ॥ मज; ” तो पहिल्यासमान दावीं सारी. ॥ २४ ॥
 निजसूनस भागे या ॥ गृहदामीं वांधितां सुरसभागेया. ॥
 चरिता दावुनि, दामीं ॥ गुंते; कीं “ भर्त्सधीन मात्र सदा मी.” ॥ २५ ॥
 दामें त्या वांधावें ॥ यमपाशेंही न यन्त्रतां वाधावें. ॥
 प्रभु निर्जंतत्र, परि ॥ हरी भक्ताधीन; स्वगौरासि परिहरी. ॥ २६ ॥
 पुत्र स्वासा जाया ॥ चतुरास्य महेशी^२ दुग्धसंगैरजा या ॥
 गोपीला लज्जित, कीं ॥ त्यांला गमलीं उणीं स्वभाग्यें जितकीं. ॥ २७ ॥
 क्षीरधिचा जामाता ॥ वांयुनि गुंते; स्वगेहकाजा माता, ॥
 असतां बंधचि उखळीं ॥ यमलाजुन अंतरीं रिघोनी उखळी. ॥ २८ ॥
 नारद शापें नर्गते ॥ शत वर्षे पावले धनदंभुत; मग ते ॥
 पाठविले अलकैलीं ॥ सदनुरग्रह दिव्यावेग्रहोसह केला. ॥ २९ ॥
 इति कृष्णविजयेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥
 नगपतनरैव नितोर्तै ॥ व्याकुळ करि तो ब्रजस्थ नरवानितोर्तै. ॥
 क्षितिसाहे कांपवि; पोर्ता ॥ गोपांचा मान तेधवां पविर्ता. ॥ १ ॥
 यमलार्जुनतरु पडले, ॥ पाहुनि म्हणती, “कसे नगरे उपडले?” ॥
 गोप सनैर्दं भ्रमती ॥ जवळि पतनहेत नेणती दंभ्रमती ॥ २ ॥

१ उणें. २ द्वि-अंगुल, दोन आंगुळें. ३ द्वि-अंगुल— ऊन, दोन बोटें उणें. ४ गुप्त ठेवी
 ५ चतुर (कृष्ण). ६ मुलास, पुत्रास. ७ देवांच्या समेन गाथास योग्य अशा (“निजसूनस”).
 ८ भक्ति-अर्धान, भक्तांच्या स्वाधीन. ९ यत्-नती, ज्याच्या भक्तांस. १० स्वतंत्र. ११ आ-
 पत्या गुरूत्वास= जडपणास. १२ हरण करी, आवरी. १३ ब्रह्मदेव. १४ शिव. १५ लक्ष्मी.
 १६ घरातील कामास. १७ यमल, अर्जुन= वृक्षाविशेष. १८ सर्पपणास. १९ कुबेरपुत्र.
 २० अलकापुरीस. २१ सन्-अनुग्रह= सत्कृपा. २२ देवांच्या सारिखा देह अशासह.
 २३ वृक्षपतनाचा नाद. २४ अत्यंत. २५ स्त्रीपुरूषांत. २६ पृथ्वीस. २७ स्वामी. २८ वज्रपतनास.
 २९ वृक्षेंद्र. ३० नंदीसहित. ३१ अल्पमती.

तों शिशु वदति शयातें ॥ दावुनि, पाहोनि भीति तदतिशयातें; ॥
 “न पहा कां पतनाचा ॥ हेतु, खरा रुष्ण, काय कांपत नाचा? ॥ ३ ॥
 शिरंला या दोंमाजी, ॥ उखळ अडकलें निवद्ध जें हो मांजीं. ॥
 ओढी तोंचि निखळले ॥ मूलासह वृक्ष हे, क्षणांत उखळले.- ॥ ४ ॥
 दिव्य पुरुष तव दोनी ॥ यातूनि प्रकटलेहि मुँदित; वदोनी ॥
 यासीं वंदुनि वडिला- ॥ परि गेले;” हा मुलीं उँदंत निवडिला. ॥ ५ ॥
 तार्किक जन तो, “लटिके ॥ वाळ,” म्हणे; तन्मनीं कंसा बोल टिके? ॥
 संदिग्ध कितिक यास ॥ त्यजिति, न घेति न करीतिहि किति कर्पास. ॥ ६ ॥
 करुनि भजन कवि ॥ मुक्त प्राँज्य जयाचें, तयास जनक विमुक्त ॥
 क्षिप्र करी; हरितांत ॥ प्रमाण, कीं विश्वबंध कर हरितांत. ॥ ७ ॥
 नयना काना चाँवि ती ॥ बहु; गाववितेहि गोपिका नाचविती. ॥
 बहुमत आज्ञा पितया ॥ विधिच्या जे, स्त्री जसेचि आज्ञापि तया. ॥ ८ ॥
 गोपींची प्रेमलैता ॥ फळी कैवल्य; धन्य ती प्रेमलता. ॥
 तें वस्तु महा गाया ॥ गोपीला सुलभ फुकट, न महागाया. ॥ ९ ॥
 ब्रज*वीथी सुरसरिते ॥ हासति; सत्यादिलोक जहि सुरस, रिते; ॥
 श्रीशंभुललामाहित ॥ प्रभु जेथे प्रेमळासि भुलला महित! ॥ १० ॥
 रुष्ण वृहद्वनवासी, ॥ चरितांसी वाढतां संदेव नवासी, ॥
 बल्लवं लोकांसि, कवी ॥ उपनंद स्थँविर, बुद्धि ऐसी सिकवी:- ॥ ११ ॥
 “येथें शिशुनाशक ते ॥ जाले उत्पात सर्व निर्धना शकते; ॥
 केलें दीनसंभवन, ॥ श्रीशें भय भंगुनि स्वलोकसंभ वन. ॥ १२ ॥
 न दिसे जां नयनाशी ॥ उत्पात दुजा, न आमुचा नैय नाशी, ॥
 वृंदावन आटोपो; ॥ दृष्ट भयं पावतें स्वमन आटोपो.” ॥ १३ ॥
 या बोधीं आवडिला ॥ धरुनी, नंदादि मानिती त्या वडिला. ॥
 श्रीवृंदावन- वसती ॥ केली; होती करीत भूमि नवस ती! ॥ १४ ॥

१ हानास. २ तन्- अनिशयानें. ३ कंबरेंत. ४ आनंदित. ५ वृत्तांत. ६ श्रुम.
 ७ पुष्कळ. ८ लवकर. ९ हरीचा वाप. १० हरण करितात. ११ तेज. १२ प्रेमरूप
 वल्ली. १३ सांवाच्या तिलकास हित. १४ पूड्य. १५ गौळ्यांस. १६ वृद्ध. १७ वाळघातक.
 १८ मरणास. १९ दीनांचें उत्तम रक्षण. २० वैकुंठासारिखें; (“स्वलोकसंभ वन केलें” इत्यर्थः)
 २१ न्याय, नीति, यश. २२ व्यापाः स्यांत जाऊन रहा. २३ क्षोभा. गोकुळातील गळ्या.

तेथें चित्त मग वसे ॥ बळरुष्णाचें; प्रमोदं उत्तम गेवसे. ॥

खेळति नानारीती; ॥ देखति लीला समुन्मना नारी ती. ॥ १५ ॥

चारी तोकांसहित ॥ प्रभु वत्सें, यन्पद त्रिलोकांस हित; ॥

करि ती शुद्ध वसुमती, ॥ चुंबी चरणांबुजां सुहृद्द्वय सुमती. ॥ १६ ॥

देखुनि सर्वमुनिधना, ॥ वत्साकृति धरुनि, तेथ ये रिपु, निर्धनु. ॥

तें हरि बंधुस कळवी, ॥ माया यदनुग्रहेंचि विश्व सकळ वी. ॥ १७ ॥

त्यांस किती पाठ कला? ॥ सावध असतांहि गोपरूपा ठकला. ॥

मग करिल कसें? पडिला ॥ प्रभुहस्तीं; धरि पदासहित सेपडिला. ॥ १८ ॥

फिरवि तया आनिर्धने; ॥ स्वतनुवरुनि उतरि निजाहिता ज्ञानिर्धने. ॥

कंसहर्तकंदनुगारी ॥ व्यसुसे कपिथ्यां फळार्थ अर्जितं जुगारी. ॥ १९ ॥

असुर कपिथ्यांसहित ॥ व्यसु वसुधेवरि गळे पळें कंसहित; ॥

दैत्यजिघांसुर्मनांतें ॥ हर्षवि; सुर वर्षती तदा सुमनांतें. ॥ २० ॥

विश्वेयं वत्सप गवळी ॥ जाला हो! वासुरें रमारंग वळी! ॥

चारी गवता रानीं, ॥ तारी लोकांसि जो सदवतारांनीं. ॥ २१ ॥

उदकप्रांता नेलीं ॥ बळरुष्णीं वासुरें उनीं तोनेलीं, ॥

इतरांही गोपांनीं; ॥ कीं वत्सांमाजि तृप्ति जागो पोनीं. ॥ २२ ॥

पाजुनियां वत्स. पसे ॥ भरुनि पिती पथं परंप्रभू वत्सेपसे; ॥

तो नामें वक, साच ॥ त्रिदेशारी, तेथ देखिला वकसांच. ॥ २३ ॥

न गमे वाळांशि खरा, ॥ मानिं मानिति वैजंरुत पर्वतशिखरा. ॥

तो झडपि समग्रांसी; ॥ रुष्णा, अहिली खगेश्वरसम, ग्रासी. ॥ २४ ॥

१ आनंद. २ सापडे. ३ चालितचेतसा = आनंदित आहेत मनें ज्यांचीं. ४ भूमि. ५ चरण कमलांनीं. ६ प्रसन्न नवरा. ७ सर्व मुनींच्या धनास = कृष्णास. ८ वासराचें रूप. ९ मरणास = मारविं दणून; किंवा, मरविं दणून. १० ज्याच्या दुपेनें. ११ रिपु. १२ मरे पथेंत. १३ ज्ञानी धन, ज्ञानी जनांचें धन, कृष्ण. १४ कंस-हितकृन्-अनूग-अरि कंसाचें हित करणाऱ्या चाकराचा शत्रु. १५ वि-असु, प्राणरहित. १६ वृक्षविशेष. १७ कृष्ण. १८ जमिनीवर. १९ दैत्यघातकाच्या (=कृष्णाच्या) मनांतें. २० विश्वचा स्वामी. २१ सन्-अवतारांनीं. २२ उदकस्थळीं. २३ बळराम व कृष्ण यांहीं. २४ ताहानेनेलीं. २५ पिण्यांनीं. २६ पाणी. २७ श्रेष्ठ प्रभु. २८ वासुरें पाळणाऱ्या (गोपा) सारिखे. २९ देवदात्रु. ३० वक पश्यासारिखा, ३१ वज्रांनीं फोडलेल्या पर्वताचें शिखर. ३२ सर्पास. ३३ गरुडासारिखा.

मूर्ति गळ्यां ते जाची, ॥ जे खनि अनलादिकाखिलातेजाची. ॥
 गिळितां बळ भाउ जळे ॥ कंठीं, तों तत्क्षणीं प्रवळ भा उजळे. ॥ २५ ॥
 शीघ्र बकीभाउ, गळीं ॥ जाळी म्हणवूनि, पर्थनाभा उगळी. ॥
 ये हनना तुंडानें; ॥ धरिला चंचूसि शूरनातुंडानें. ॥ २६ ॥
 वत्सप अद्भुत करणी ॥ पाहति ती सहज मारितां हर्तक रणीं. ॥
 चिरि हरि जेवि लव्हा ॥ या; काम सफळ साधुजनमनांतिल व्हाया. ॥ २७ ॥
 करिती देव स्तुतिला, ॥ वंदुनि जीला श्रुती वदे वस्तु तिला. ॥
 मूर्ति मन नयन मोही; ॥ स्तवकरि बळ मानसीं सविनय, “ नमो,” ही. ॥ २८ ॥
 स्फुरणें आलीं गाया, ॥ गुण-मित्रे कडकडोनि आलिंगाया ॥
 रामादि; कळेवर तें ॥ चाले कीं याचि जीवनेकळेवरतें. ॥ २९ ॥
 जाति, नमुनि पद, काया ॥ बोवाळुनि वरुनि साधुवृत्तपदका या, ॥
 गातचि सुर निजलोकां; ॥ चितीं कीं म्हणति, “आजवरि निजलोकां?” ॥ ३० ॥
 निजजीवन दासां जे ॥ हरिलीला, कथिति ते जनेनदा सांजे. ॥
 “पावविला परं मसणा,” ॥ म्हणति, “ ब्रजही महेश्वरें परम सणा.” ॥ ३१ ॥
 “ न भुकेजा गा; तानें, ॥ हरुनि भवा, हरियश ब्रजा गातां नें. ॥
 करितां उच्चारशी ॥ वाढति हर्पाचियाचि उच्चा राशी. ॥ ३२ ॥
 याचे घात कितेकीं ॥ केले, मेले परंतु घातकि ते कीं. ॥
 जोडुनि पापा, मरते ॥ जाले सजुनि त्रपा रूपा पार्थिव ते. ॥ ३३ ॥
 प्रीतिहतिस द्विजवाचा ॥ न पवे, जैसा विरोध सीद्वि जवाचा. ॥
 गर्ग मनुष्यतनु भवे ॥ स्पष्टचि; आला तदुक्तिचा सदनुभव.” ॥ ३४ ॥
 नंदादिक कृष्ण मुखें ॥ गाती, जाती स्वयें भयें कृष्णमुखें. ॥
 हरिलीलाभिनेव- सुधा ॥ पीती; त्याला न विष्णुलोक न वसुधा. ॥ ३५ ॥

१ जाच करी. २ अनल (अग्नि) इत्यादिकांच्या सारख्या अखिल तेजाचा. ३ कृष्ण-
 ४ प्रभा, कांति. ५ वकासुर. ६ कृष्णास. ७ कृष्णानें. शूर=कृष्णाचा भाजा; “शूराच्या धरिल
 चंचु नातुंडानें,” असाहि दुसरा एक पद्य आहे. ८ यातक. ९ तृणविशेष. १० जीव चालविणारी
 कव्य कृष्ण स्थावर. ११ साधूंच्या लहयांवरील पदकास. १२ जनन= (जन्म) देणारास=नंदास-
 १३ शत्रु. १४ कृष्णानें. १५ मूर्ख. १६ हननास. १७ ब्राह्मणांचें वचन. १८ सत्-नी, सु पक्षी=
 गरुड. १९ वेगाचा. २० मनुष्याचें शरीर आहे ज्यास. २१ सांव. २२ तत्-उक्तीचा. २३ सत्-
 अनुभव. २४ काळतांडी. २५ हरीचा लीला हीच कोणी एक अभिनव= (नूतन) सुधा
 (= अमृत). २६ त्याला वसुधा विष्णु लोक नाही असें नाही- त्याला वसुधा विष्णु लोक होय.

इति कृष्णविजये दशमोऽध्यायः

हरि शिशु शृंगारानिं ॥ भूषिततनु, वाजवूनि शृंगा, रानिं ॥
 जाया, चरित निज सुरिं ॥ गाया, मित्रं खुणावि सर्व निजसुरिं ॥ १ ॥
 करितो अर्भक लीला, ॥ ज्या गातां हरिति पापगर्भकलीला ॥
 शुक गातो रसिकानिं ॥ सेवाया योग्य सुरस तो रसिं कानिं ॥ २ ॥
 करुनि तप रमा नंदा- ॥ सम न सुखी; हाचि पात्र परमानंदा ॥
 नाथ सुरांचा करितो, ॥ चारुनि रानांत वामुरां, चाकरि तो! ॥ ३ ॥
 नंद पिताचि; परि जनीं ॥ गोपांचं भाग्य हें न विष्णुपौरजनीं; ॥
 कीं करितो रवि हरण ॥ प्रणतर्तमाचं, तयासंवांचि विहरण ॥ ४ ॥
 तों आला अजगरसा ॥ रूपानें असुर, कीं करिल अजग रसा ॥
 अघ अघर्भजन, "घास ॥ ज्वलना मज," हा म्हणे, "तसा जन घास." ॥ ५ ॥
 धरुनि क्षोभा, उसणें ॥ व्याया, तर्पावया वकी भाउ सणें, ॥
 पसरी अघ, सारा हे ॥ गिळितां व्यापुनि नैर्भासहि, घसा, राहे ॥ ६ ॥
 त्या हरिदासां परवा ॥ काय? न जाणोनि, जाणुनी साप, रवीं ॥
 करुनीं, शिरति परगंडी; ॥ हरि न शिरे तों रीतीं, न निर्दय रगडी ॥ ७ ॥
 जाणे अज गरजावं ॥ जां कीं, "न पुढें, विशाळ अजगर ! जावं," ॥
 तों शिरलें जग, राया, ॥ ल्यालें जें विश्वरक्षका जगरा या ॥ ८ ॥
 स्मरतीं अर्ज, गैरल टिके ॥ काळव्याळीं न; तेथ अजगर लटिके ॥
 संकल्प अनिशै माया- ॥ वळें धरुनि ये पतंग देहीनें शैमाया ॥ ९ ॥
 करुणेचा उदराशी ॥ स्वमनिं म्हणे, "अजगराचिया उदराशी ॥
 वश जाले दास गडी; ॥ जाळिल कीं या पतंगें वृंदा सगडी ॥ १० ॥
 वत्स किशोर, तदशनं ॥ क्रूरं केलेंचि, उग्रमुख शितदर्शन; ॥
 हे^{२०} जशि पर्वत शिखरं ॥ अग्रं दिसती विशाळ सर्व तशि, खरं ॥ ११ ॥

१ भूषित आहे तनु ब्याची. २ आपल्या सुरानें. ३ मुलें. ४ पापाचा गर्भ आहे ब्यात अशा कळीला. ५ विष्णुसेवकीं. ६ भक्तीच्या अज्ञानरूपी अंधाराचें. ७ केली = क्रीडा. ८ निर्मनुष्य ९ पृथ्वी. १० अघासुर. ११ पापपात्र. १२ गवत. १३ आकाशास. १४ नादास. १५ कृष्ण-गडी. १६ दातीं. १७ निर्दय. १८ चंदना-कृष्णा. १९ विष. २० काळसर्प. २१ नेहमी. २२ अश्रीवर. २३ मराया, शीत व्याया. २४ सागर. २५ पोटास. २६ पतंग समूहास. २७ तत्- अशन, त्याचें अवन. २८ तीक्ष्ण आहेत दांत ब्याचे. २९ दांत.

माझ्या हे मज नाहीं ॥ गातो; या भाय बाप हेम जना मी. ॥

त्यजं, निज जीवा, तूतं ॥ परि, म्हणति, 'न पळभरि स्वजीवातूतं,' ॥ १२ ॥

माराया अहि तांतं ॥ विधिच्या मर्नि युक्ति धरिलि जे अहितांतं; ॥

हरिमय हा भुजग तिला ॥ नेणे, कीं न फिरवी महाभुज गतिला. ॥ १३ ॥

जाय तशा दरदांत ॥ द्विपदास्यांताचि सुरक्तशादरदांत. ॥

असुरघनीं रवि लपला ॥ देखुनि सुरगण उदंश्रुनीर विलपला. ॥ १४ ॥

कोंडे वायु; गळाला ॥ हरि; धरि झष गुंतला गर्तायु गळाला. ॥

करि बहु तळमळ; काय ॥ प्रयत्न? कांपवि धरित्रितळ मळकाय. ॥ १५ ॥

दाटे बहु वायु गळां, ॥ रोधी, तों पतन जाहलं दृग्गुगळा. ॥

भक्ताच्या अर्ज गरजे ॥ गुंते, दे मुक्ति, लायला अजगर जे. ॥ १६ ॥

मेले पशु गोप वन- ॥ ज्वलनीं मगसे क्षणांत; मग तो पवन ॥

राहेल कसा उगला? ॥ व्याळगळां काळकाळवाळक फुगला. ॥ १७ ॥

भ्याला कीं हरिस रणीं ॥ भेदुनियां ब्रह्मरंघ्र तो करि सरणी; ॥

जाला ही असुरहित ॥ त्रिदशमुनिजनेष्ट पावला असुर हित. ॥ १८ ॥

मारुनि असुर, हितांतं ॥ करि, उठवी दृष्टिनेचि अंसुरहितांतं; ॥

त्या सकळां सह, साची ॥ करुनि रुपा, घे मुखांतुनी सहेसाची. ॥ १९ ॥

अहिच्या जं तेज निघे ॥ देहांतुनि शुद्धसखमय तं जनि घे ॥

मोक्षेदपद सुखसदन ॥ त्रिभुवनतोषोपशांतिकर शशिवदने. ॥ २० ॥

स्तुति करिती सुर; सकळा ॥ अर्पित ते गायनादिका सुरस कळा; ॥

बहु मी नालं नभवाद्यं, ॥ भरिति रवं हं सनाथ नलिनभवाद्यं. ॥ २१ ॥

तो बर्कसोदर तरला ॥ जीणें, ते हरिदया नसो दर तरला. ॥

१ सुवर्ण. २ आगळी सजाव करणारी वल्ली. ३ कृष्ण. ४ भयंकरांत. ५ द्विपत्-
आस्यांत, शत्रूच्या तोंडांत. ६ फार तांबडे व हिरवे असे दांत आहेत ज्यांस अशा ("द्विष-
दास्यांतचि"). ७ उत- अश्रु- नीर, आसवं गाळणारा. ८ रडला, आक्रंदला. ९ आयु-
ष्यहीन. १० पृथ्वीचा तळ. ११ मलिन आहे काय (=शरीर) ब्याचा. १२ हक्- युगळा,
दोनी नेत्रांस. १३ कृष्ण. १४ दावाग्रांत. १५ सर्पाच्या गळ्यांत. १६ काळाचाहि काळ असें
बाळक. १७ देव आणि मुनी यांना इष्ट= कृष्ण. १८ मेळेव्यांस. १९ एकाएकी. २० मोक्ष
देणारे आहेत पद ब्याचे. २१ त्रिभुवनाच्या तापची उपशांत करणारा. २२ शशि (=चंद्र)
सारखें आहे तोंड ब्याचें. २३ एकत्र जडाली. २४ गोंगायनं. २५ नलिन-भव- भाव,
कमलोद्भवच्या (ब्रह्मदेवाच्या) आद्यानं= कृष्णानें. २६ व्कामुराचा वंशु. २७ कांपणारी.

पशुपशुपावन चारू ॥ स्वयश करू वत्स विश्वपावन चारू ॥ २२ ॥
 तले पतित रजाचे ॥ रतिने, पद पूते सदय अतितर जाचे, ॥
 धरुनि रुपा, वनचरसा ॥ हिंडे; केली समस्त पावनच रसां ॥ २३ ॥
 बहूभवेनभगा जे ॥ गाती, तद्वाक्यसत्रं नभ गाजे ॥
 माधवमधु पिकला हो; ॥ महिमांकांद, मोद कविपिक लाहो ॥ २४ ॥
 दाजं महिमा नेला ॥ वादरवांहीं; सुरोत्तमाहि मानेला ॥
 लववी, विस्मित जनि त्या ॥ चरिनें होवुनि दूरुनी निज जनिंयां ॥ २५ ॥
 भजदधपरिहार पती ॥ श्रीचा करि; भये उदय परि हारपती ॥
 सिंह कसा कलंभांहीं ॥ जिंकावा? प्रलयवेदि वा शैलंभांहीं? ॥ २६ ॥
 वृंदाविपिनीं मुकले ॥ जे अजगरचर्म, जीवनाते मुकले, ॥
 क्रीडोचितं गंहरसे; ॥ खेळाति गोपाळ हरिपदं प्रवहरसे ॥ २७ ॥
 अघ मारुनि वांचवि या ॥ पशुपशुपां कृष्ण वत्सरीं पांचविया; ॥
 कथिती हांयन सावा, ॥ तें व्रजिं कीं अहि, जनांत हांय नसावा ॥ २८ ॥
 “निर्दयमानस; हाय! ॥ व्याळ न तो; काळ तत्समान सेहाय; ॥
 न तथा गिरि पृथुं कवळ;” प्रकट करिति नंदसूनुचे पृथुकवळ ॥ २९ ॥
 अर्थ न वत्सर हा या ॥ विदित जनां नित्य वाळ वत्स रहाया ॥
 येती परि; वोभाट ॥ व्रजिं नाहीं ते अधारिचे तां मोट ॥ ३० ॥
 हा संशयपरिहार ॥ प्रकटीं, मेमाश्रुविदुचे परि हार; ॥
 तैचि बरे वद, नामीं ॥ करिं हरिच्या रंग, विनवितो वदना! मी ॥ ३१ ॥

इतिश्री कृष्णविजये एकादशोध्यायः ॥ १२ ॥

केली भजेदरिरक्षा; ॥ कासारोला, करुनियां वारि रक्षां, ॥

१ पशु व गोप यांचे संरक्षण= कृष्ण. २ मुंदर. ३ विश्वाची मुक्ति= कृष्ण.
 ४ प्रीतिने. ५ पवित्र. ६ पृथ्वी. ७ ब्रह्म- भव- ईन- भग, ब्रह्मा व शिव यांच्या स्वा-
 मीच्या (कृष्णाच्या) भाग्यास. ८ तत्- वाक्य- सत्- रसे. ९ महिमारुपी आवा.
 १० कृष्णा. ११ भजत्- अघ- परिहार, भक्तांच्या पातकाचा नाश. १२ “भव” असाहि
 पाठ आहे. १३ छात्र्यानीं. १४ प्रलय कालचा अग्नि. १५ टोत्र्यानीं. १६ वृंदावनीं. १७ क्रीडा
 जचित. १८ गृहिसारिखे. १९ हरिपदीं नम्र. २० वर्ष. २१ शोकदर्शक. २२ बरोबरीचा.
 २३ मोटा. २४ कृष्णाचे. २५ मुलें. २६ कृष्णाचे. २७ स्तुतिपाठक. २८ भजत्-अरि- रक्षा,
 भक्तांच्या शत्रूचा राखे (अध्यासुराची). २९ सरोवराला. ३० संरक्षण. प्रकट करितो.

ने वत्सप वत्स, लता ॥ देवांची, जे शरीरिणी वत्सलता. ॥ १ ॥

कृष्ण म्हणे, “जळ पाजा ॥ आपुलिया वासुरांचिया कळपा, जा; ॥

चरातिल कोमल यवसा, ॥ हे स्थान ह्मणे, ‘स्मरों नको मलय, वसा.’ ॥ २ ॥

रमलें माजें मन, या ॥ पुलिनीं वसों सुखें करूं जेमन, या. ॥

मृदु सिकतेवरि केली ॥ मांडू,” आज्ञा असी तयां वरि केली. ॥ ३ ॥

पाहुनियां पुलिनें गणीं ॥ बाळांच्या सुख; तृषाहि आपुलि न गणी; ॥

पाजुनि जळ नव, यवसीं ॥ सोडिति, जीं वसुरें प्रियें अवयवसीं. ॥ ४ ॥

सोडुनियां दधिभक्त- ॥ प्रभृति सदत्तें दयासुखेदधिभक्त ॥

जेविति त्या पुलिनींच; ॥ त्रिदशां वाटे सुधाहि आपुली नीच. ॥ ५ ॥

मध्ये अहिपतिशयनें ॥ वसतां, तीं लेंकुरें सुविकसितनयनें ॥

हर्षप्रहसितवदनं ॥ वसति, जसीं परमकर्णिकेचीं छंदनें. ॥ ६ ॥

त्यांच्या सरसा लीला; ॥ किति करिती पात्र पत्रकरंलीला, ॥

किति जेविति वरदगडी ॥ कुसुमफळीं शिक्थपल्लवांकुरदगडीं. ॥ ७ ॥

कृष्णसखे रुचिरमती, ॥ दाविति अन्योन्यभोज्येगत रुचि; रमती. ॥

सेचिति^{२३} अन्नरस हित ॥ प्रिय हासति हासविति सुरेश्वरसंहित. ॥ ८ ॥

देखति ते सुर लीला, ॥ खोवी उदरांवरामधें मुरलीला. ॥

डाव्या तो काखेला ॥ धरि शृंग संवेत्र, दावि तोकांखेला. ॥ ९ ॥

वोमीं विधिजनक वळ- ॥ भ्राता घे करिं दधिप्लुतोदनकवळ. ॥

टावें लवणशांकेला ॥ अंगुलसंधी^{३२} करांतचि तशा केला. ॥ १० ॥

श्रुतिशास्त्रनयज्ञाचा ॥ गुरु, भोक्ता मुख्य साधुजनयज्ञाचा, ॥

१ देवांची वल्ली = कल्पवल्ली. शरीरिणी वत्सलता, = साकार वत्सलता = कृष्ण. २ गवतास.

३ जेवण. ४ वाळवंट. ५ क्रीडा. ६ वाळवंट. ७ अवयवसांखिनीं. ८ दद्यानें युक्त असा भात.

९ इत्यादि. १० दया-सुख-उदधि-भक्त-कृष्णाचे भक्त. ११ देवां. १२ शेषशायिनें = कृष्णानें.

१३ प्रका शवंत आहेत नयनें ब्यांचीं. १४ हापानें हास्ययुक्त आहेत वदनें ब्यांचीं. १५ कमलतील बर्तुळाचीं. १६ पत्रें, पाखळ्या. १७ पानें, हात, साली, यांस. १८ कृष्णसखे. १९ फुलें, व फळें.

यांवर. २० शिक्थ (=महाची पोळी), पल्लव-अंकूर-दगड यांवर. २१ उत्तम आहे मति ब्यांची.

२२ एकमेकांच्या अज्ञान असलेले. २३ सिपिती. २४ कृष्ण. २५ उदर-अंबर (वस्त) =

पोटावरचें वस्त. २६ काठी सहित. २७ डाव्या (हातीं). २८ ब्रह्मपिता. २९ बळरामाचा

बंधु. ३० दधि-प्लुत-ओदन-कवळ, दद्यानें मिजलेल्या भाताचा घास. ३१ लोणच्याला.

३२ दोन बोटांमधील जागा. ३३ वेद, शास्त्र, आणि न्याय, हीं जाणणार.

जेवी; शिशु हासवितो, ॥ जो ब्रंम्हांडाचिया समूहास वितो! ॥ ११ ॥
 त्या बाळचरित्रास ॥ प्रेक्षुनि, सुर तोष धरिति, तेंदरि त्रास; ॥
 गाति; वनेचरविभवां ॥ लाभ, न हा शक्युनिविरिंचिरविभवां. ॥ १२ ॥
 जेविति शिशु हरिसहित ॥ स्वाँदु शिळें अचही सुधेपरिस हित. ॥
 धरुनी तृणलोभ वर्नी ॥ पशु शिरति, भयँहि वर्त्सपम्नोभवर्नी. ॥ १३ ॥
 गोप ससाध्वसँ, खाया ॥ विसरति; जाणे भया असाध्वसखा या. ॥
 सांगे कीं, "सहँ सारे ॥ बैसा, मी वृत्स आणितों सहँसा रे." ॥ १४ ॥
 त्या गोपकिशोरांशी ॥ अभय असें दे दैयावळयशोराशी. ॥
 ध्यावा जो धीरांनीं, ॥ सँकेवळकर तो स्ववत्स शोधी रानीं. ॥ १५ ॥
 महिमांतरदोहद या ॥ विधिला; कीं वत्सगो'पसँदोह, दया ॥
 करुनी, वांचविला जे ॥ अघहँरलीला, तिला सुधाचवि लाजे. ॥ १६ ॥
 ब्रजगोरसचोर 'हँरी ॥ जनक; सुत विधिहि' वत्स सकिशोर' हँरी. ॥
 या पहिल्या चालीला ॥ चालवि. संसार हरि भल्याचा लीला. ॥ १७ ॥
 वत्स वनांत न दिसती, ॥ मागें मुरडे दयासुर्धाँनुनदिसती. ॥
 शिशुवृंदहि विधि हरि; तें ॥ दिसलें ज्ञानाचिया महानिधि हरितें. ॥ १८ ॥
 योजी सौक्षी, प्रमद ॥ स्वसुता; जेणें शमेलिह क्षिप्र मद; ॥
 शोकेँही न करपती ॥ गो गोपी, करि असें सुरेप्रकरपती. ॥ १९ ॥
 स्वपदींचि, विभु, लवाया ॥ विधिला आश्वर्य दाखवुनि भुलवाया, ॥
 भगवान् स्वप्रद विष्णु ॥ क्षणमात्रें सर्व जाहला प्रेभविष्णु'. ॥ २० ॥
 आपण वत्स पहा, कीं, ॥ आपण होऊनि त्यांसि वेत्सप हाकी. ॥
 वर्णिल कोण शहाणा! ॥ आपण काठी करीं पदीं हि वहाणा! ॥ २१ ॥

१ पाहून. २ तत्- अरि, हेवांचे शत्रु= दैत्य (त्रास= भय धरिति). ३ वन्य मनुष्यास झालेले= गोप. ४ इंद्र, मूनि, ब्रह्मा, सूर्य, आणि शिव यांस. ५ गोड. ६ गोपांच्या मनोरूपी घरीं. ७ सभय. ८ असाधु- असखा, दुर्जनाचा शत्रु= कृष्ण. ९ एकत्र. १० लागलाच. ११ दया, बळ आणि यश यांचा राशी= कृष्ण. १२ पास आहे हातीं ड्याच्या. १३ महिमा- अंतर' दोहद, महिम्याच्या अंतराविषयीं उोहय्य. १४ वासरे व गोप याचा समूह. १५ पातकाचा नाश करणारी लीला. १६ कृष्ण. १७ ब्रह्मा. १८ मुलांसकट. १९ दयारूपी उदकनदीरूप कृष्ण. २० मुलांचा समूह. २१ [सर्व] साक्षी= कृष्ण. २२ देवसमूहपति=कृष्ण. २३ स्वतंत्रतेजस्वी. २४ वैटणारा= बहुरूपी. २५ गोप.

सारी पहिलीच परी ^१; ॥ ईश्वर न करील काय? हें मात्र परी ॥
 वारूं न शके तो, कीं ॥ जननीची स्नेहवृद्धि मोह न तो ^२कीं ॥ २२ ॥
 जाय रमावर सांजे; ॥ ब्रज भावी, भेट ते शतावरसां जे ॥
 तोष न तो कां माता - ॥ मनिं? जरि भेटाति जुन्याचि तोकां माता ॥ २३ ॥
 गो गोपी गोप रूमा- ॥ वरगुरू सम; सिद्धि काय सांगो परमा? ॥
 आला वत्सर हाता, ॥ जाला होऊनि गोप वत्स रहाता! ॥ २४ ॥

इति श्रीकृष्णविजयये द्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥

हें. जाल्यावर, साच्या ॥ न्यून निशा असति पांच सा वरसांच्या ॥
 वत्स सबळ वाळक हा ॥ चारी ब्रजानिकेट, सर्वखळपर्णाळकहा ॥ १ ॥
 तेव्हां धेनु चरती, ॥ गोवर्धनपर्वतावरी संचरती; ॥
 तेथुनि दृष्टिस खांच्या ॥ वत्स दिसति, सुकृत बहु अदृष्टि सत्यांच्या ॥ २ ॥
 चावूं विसरति घांसां, ॥ चाविलियाही गळां न उतरति घांसा; ॥
 हंवरती, दयमाना ॥ पाहाति वत्सांसि ऊचलुनि वर माना ॥ ३ ॥
 एकपुंढ एक, कडे ॥ लंघति, धांवति, करुनि भय एकिकडे ॥
 पाहुनि, आटोपाया ॥ गोप न जाले समर्थ, आटोपा या ॥ ४ ॥
 वत्सांच्या मनिं ओढी, ॥ न दिसे दृष्टीस दगड, तरु निं ओढा; ॥
 गोवर्धनगिरिमधुनी ॥ जाती सुखसिंधुलागि त्या प्रेमधुनी ॥ ५ ॥
 आल्या कळपापासीं, ॥ क्षय ज्याच्या पदरजें सकळ पापासीं ॥
 बहु वत्सावर माया ॥ करिती, त्या दुग्धसिंधुचा वरमाया ॥ ६ ॥
 हंवरती प्रेमानें, ॥ चाटिति वत्सांसि, पाजिती बहुमानें, ॥
 वत्सवती; परि माया ॥ बहु त्या प्रेमा, नसे जनीं उपमा या ॥ ७ ॥
 न तिळमदू राग मनीं, ॥ गोप तिहीं श्रमविले विदूरागमनीं ॥
 लेश नुरे, परि तो या ॥ प्रेमानें वर्षती सु^३ तोपरि तो^४ या ॥ ८ ॥
 प्रेमभरें वाहूनी, ॥ ऊचलुनी धरिति पो^५ टशीं वाहूनीं ॥
 हुंगिति वाळकटाळू; ॥ म्हणती, “ख^६दरिष्ट विश्वपाळक टाळू.” ॥ ९ ॥

१ तहा. २ पूर्वापेक्षा आतां आपआपल्या वाळकांवर स्नेह वृद्धि व मोह हीं आयांच्या ठायीं
 ब्यास जहालें हें मात्र तो वारूं न शके इत्यर्थः. ३ कृष्ण. ४ रात्रि. ५ गोकुळाजवळ. ६ सर्व
 खळपाळकांचें हनन करणारा = कृष्ण. ७ गवतास. ८ आवेशास. ९ ओढ. १० प्रेमाच्या नद्या.
 ११ विहिणी. १२ दूर येऊन. १३ वाळकांवर. १४ पाण्यास. १५ पोटाशीं. १६ तत्- अरिष्ट.
 बलराम व बालकें यांसहित.

करिती माये तात; ॥ प्रेक्षाया वदनचंद्रमा येतात; ॥

जाउनि दूर, मुरडती; ॥ न शकति पुत्रांविण क्षण क्रमूं, रडती. ॥ १० ॥

हे आधीं रामा या ॥ कळली नाहींच वर्ष वीरा माया. ॥

प्रेमा लक्षि प्रवळ ॥ व्रजतोकीं निज मनांतिल क्षिप्र वेळ. ॥ ११ ॥

“जो प्रेमा जातो कीं ॥ हरिविण कोटें, न तोहि माजा तोकीं;” ॥

“न दुजी रामा यावी ॥ माया, मायेश हा खरा मायावी;” ॥ १२ ॥

चितुनि हें राम घडी- ॥ भरि, तद्वयीं ज्ञानदाष्टिला मग उघडी. ॥

पाहे पशु पशुप रमा- ॥ पति; पावे प्रीति तेधवां वळ परमा. ॥ १३ ॥

पुसतां, हरि, हेतूतें ॥ कथि, “लीला जाहली विदित हे तूतें.” ॥

हा अभिनव देवाचा ॥ प्रश्नोत्तरवाद एक न वदे वाचा. ॥ १४ ॥

वर्षे स्वत्रुटिकाळें ॥ आला विधि नेउनी सवत्सें वाळें. ॥

पहिल्यापरि विभुला या ॥ देखुनि, तकाळ लागलाचि भुलाया. ॥ १५ ॥

दुर्हिण म्हणे मनिं, “हरिला ॥ नकळत पशुतोकांसंघ म्यां वनिं हरिला. ॥

माया जानिं जे माजी, ॥ त्या तल्पीं असति सर्वहि निजेमाजी. ॥ १६ ॥

उरउनि अमृतैतनु, रवी ॥ एकहि भगर्णांतरीं प्रकाशित नुरवी; ॥

त्यापरि वर्जुनिहरिला, ॥ म्यां शिशुपशुगण, विमोह सर्जुनि, हरिला. ॥ १७ ॥

येथें हा तो काहीं ॥ अर्थ नसे; वाष्टिलाचि हीं तोकाहीं. ॥

करितो रानीं केली, १४ ॥ पहिली जसि गोपवामुरांनीं केली.” ॥ १८ ॥

नेणोनि, असा ध्याया ॥ वैसे; परि गति कळेचि न असाध्या या. ॥

जाला शोध न; वेधा ॥ लागे मन; पावलाचि बोध न वेधां. ॥ १९ ॥

दिसती हीं सत्य जुनी, ॥ कीं नव? न कळेचि हें, भ्रमास त्यजुनी. ॥

कुंतुकें अन्यायाला ॥ करुनि, भुले; गति सुचे न अन्यायाला. ॥ २० ॥

करि निगम, “नमो;” हा ॥ या परि मायेश्वर तदीय मन मोहाया, ॥

माया दावि; भुले कीं ॥ स्वरुतें; निर्दय कदा न हीं विभु लेकीं. ॥ २१ ॥

श्रेष्ठीं जो कां भांये ॥ योजी, तो दोष त्याचिया कामा ये. ॥

१ एक वर्ष पर्यंत. २ बलराम. ३ माया-ईश. ४ आपल्या त्रुटिकाळें. त्रुटिकाळ द्वगजे म्हस्त-
स्वर उच्चारण्यास जो वेळ लागतो त्याचा एक चतुर्थांश. ५ ब्रह्मा. ६ ब्रह्मा. ७ पशु व मुलें यांचा
समूह. ८ विठान्यावर. ९ चंद्र. १० नक्षत्रीं. ११ पसरून. १२ तर. १३ कृष्ण. १४ कीडा.
१५ ब्रह्मा. १६ कौतुकानें. १७ कृष्ण. १८ कपटास. * या ‘क’ अक्षरावरून ‘ण’ दीर्घ वा चावयाचा नाही.

रवितेजा जन अर्ची; ॥ न पवे खद्योतगत सभाजन अर्ची ॥ २२ ॥
 सकळविभुललामा तें ॥ कळलें कीं, "ठकवितांचि भुलला मातें." ॥
 निजरूपीं निजवि, भवा ॥ वारुनि, दासासि दावि तो निज विभवा ॥ २३ ॥
 विधि पाहे सहसा जे ॥ पशु शिशु जो ज्या विभूषणासह साजे. ॥
 ते ते प्रभुहरिसारे ॥ सर्वगुणें भक्तमोहकरिहरि सारे. ॥ २४ ॥
 तो अद्भुत महिमा, या ॥ निश्चळ करि; देखवे न धामहि; माया ॥
 हरि हरि, कीं नभिं याला ॥ मुर्छा आलीच; शक्तिहीन भियाला. ॥ २५ ॥
 श्रुति-^१ भाजन, कवि, मानी ॥ हा सावध होय विश्वजनक विमानीं. ॥
 नेत्र उघाडि आठ; विना ॥ स्वदुरित मोहासि वीज तो आठविना. ॥ २६ ॥
 तो न शके कवळाया ॥ निजमाया ज्या करब्ज धृतकवेळा या. ॥
 देखे भव्य यशोधी ॥ जो शिशु पशु त्या वनांत अव्यय शोधी. ॥ २७ ॥
 शीघ्र जसा रवि, माना ॥ सोडुनि, उतरे नभींच सार विमाना; ॥
 कांचनदंडासम हा ॥ पडला; समजे दयाचि दंडास महा. ॥ २८ ॥
 वाहे स्वशिरः-कमळें ॥ चरणीं, अभुषेकुनी स्वलोचनकमळें, ॥
 करि सत्यप दीनमनें ॥ वारंवार स्वजन्मदपदीं नमनें. ॥ २९ ॥

इति श्रीमल्लणविजयेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

माथां पादरजातें ॥ घे, स्मरती संधुसंघ सार जातें; ॥
 जोडुनियां हस्त, वन ॥ प्रभवेद्रुं करि दयां वुवाहरतवन. ॥ १ ॥
 "तेनुंरुचिजितजलदघटा, ॥ गुंजाशिखिपिच्छभूषणा, कनकपटा, ॥
 स्तविन तुला वनमाला ॥ श्रृंगकवलवेणुवेत्रधर गोपाला. ॥ २ ॥
 नमन तुला भवशैमना- ॥ खंडलमुख- देववंदिता भवशैमना, ॥

१ पूजा. २ पावे, लावे. ३ खद्योताचें आंगचें. ४ पूजन. ५ तेज. ६ सर्व प्रभूच्या तिलकास= कृष्णास. ७ पराक्रमास. ८ भक्तांच्या मोहरूपी गजाविषयी सिंह. ९ ब्रह्मज्ञास. १० वेदपूज्य. ११ आपल्या पातकाशिवाय. १२ करकमळीं भाताचें कवळ घेतलें आहे व्याणें. १३ निर्नाश= कृष्ण. १४ निजनेत्रोदकें. १५ ब्रह्मा. १६ कृष्णपदीं. १७ साधुसमूह. १८ आदरपूर्वक. १९ वनप्रभव- उद्धव= कमलज= ब्रह्मा. २० दयारूपी पाण्याच्या मेघांचो (कृष्णाचा) स्तुति. २१ शरिराच्या कातीनें जिंकिलें आहे मेघसमूहास व्याचा. २२ गुंजा आणि मयूरपिच्छें हीं भूषणें आहेत व्याचीं. २३ भव शमन आखंडल- मुख्य- देव- वंदित= शिव, यम, इंद्र इत्यादि देवाहीं वंदिलें आहे व्यांस. २४ संसाराशका. परंतु.

स्वचरणानिरतमुनिधना, ॥ लीलाकृतविश्वसंभवावेननिधना! ॥ ३ ॥
 धन्य म्हणो वर देशा ॥ या श्रीवृंदावना कृती ^३ वरदेशा, ॥
 हिंडाति पद कर्मनीया- ॥ कृति जेथें! यत्रैजोश पदक मनीं या ॥ ४ ॥
 होय , सरूप यो जननी, ॥ या; तवनाभ्यमृतसंभ्रदपयोजननी ॥
 मी जरि, तरि यवसाचें ॥ या कनिच्या भाग्य हें सदवयव साचें ॥ ५ ॥
 श्रुतिशास्त्रनयज्ञांहीं ॥ रचितांही तृप्ति वा तुज न यज्ञांहीं ॥
 गोगोपीस्तनपानें ॥ त्वां धरिली तृप्ति तत्सुतें जर्नपानें ॥ ६ ॥
 करुगेचा उदधी न ॥ त्वत्सम, सर्वेश तूं स्वजनत्वेदधीन ॥
 हा कामहि मागाया ॥ दे मति जन्मांतरें हि महिना गाया." ॥ ७ ॥
 विगतमंदाज्ञान मनें ॥ विनवुनि, घेऊनि गुरुपदाज्ञा नमनें ॥
 करुनि पिता, म्हं सत्य ॥ स्वैतीं धरि, मग वरी पितामह सत्य ॥ ८ ॥
 होय पितां म्हंनदिला; ॥ तृप्ति कैरीं परि मनें पितामह न दिला ॥
 गेला संध्यप दास, ॥ श्रीहरिच्या मनि धरुनि सत्य पदास ॥ ९ ॥
 तें कुतुक मज न कथवे; ॥ वत्सांचे तो स्वयं जगज्जनक थवे, ॥
 पुलिनीं दारिक धारे ॥ तेथें ने; करि असी उदार कथा रे ॥ १० ॥
 शिशु म्हणाति सकळ, "पहा! ॥ न विलंब, करुनियां गतिस, कळपा हा ॥
 घेउनि आला, हरिली ॥ धाक, अहो आमुची दया बहु हरिला ॥ ११ ॥
 ये हरि; सहित^{१२} पहात, ॥ ग्रस धरुनि, बैसलों; करिति तप हात ॥
 चिंति तुजे मन वाटे; ॥ तुज वाचुनि विषसमान जेमन वाटे ॥ १२ ॥
 शीघ्र प्रत्यागमनें ॥ केला त्वद्विरहसंज्वरत्याग मनें ॥
 एक कवलभक्षण ही ॥ घडलें न; विलंबला घेनाभ क्षणही ॥ १३ ॥

१ तुझ्या चरणीं रत असलेल्या मुनीच्या धना! २ लीलेनेच केली आहे विश्वाची उत्पत्ति, रक्षण, आणि नाश हीं व्याणें. ३ वरद ईश. ४ सुंदराकृति. ५ ज्याच्या राजाचा अंश. ६ होई. ७ तव-नाभि-अमृत-सत्-हृद-पयस्-जननी, तुझी नाभिच अमृताचा चांगला डोह, त्यांतिल उदकांत जन्म जहालें व्यास. ८ लोकांमनें. ९ स्वजन- त्वत्- भधीन १० गेलें आहे मद्र आणि अज्ञान व्यापासून. ११ उत्सव. १२ अंतःकरणों. "स्वतें देहें हि वरि पितामह सत्य," असाहि एक दुसरा पाठ आहे. सत्य=सत्यलोक. १३ "होय पिता"= प्याला. १४ उत्सवनादिला. १५ तृप्तीच्या हातीं १६ ब्रह्मा. १७ वाळ=गोप. १८ हरण केला. १९ एकत्र. २० जेवण. २१ परत येण्यानें. २२ तुझा विरह हाच कोणी एक मोठा ड्वर त्याचा त्याग. "सद्विरहसंज्वर त्याग;" असाहि एक दुसरा पाठ आहे. २३ मेघासारखा.

ये जेवूं, स्वस्थानीं ॥ वैसै;" असा प्रार्थिला तिहीं स्वथानीं. ॥
 हांसे मनिं हरि, खाया ॥ लागे दधिभक्त, तन्मनें हरिखाया. ॥ १४ ॥
 करुनी भोजनपानें, ॥ वत्सासह वाळसंघ तो जनपानें, ॥
 अजगर दावुनि, सांजे ॥ नेला वसंतीस, लब्ध बहुदिवसां जे. ॥ १५ ॥
 "अजगर खोजं ग्रासी ॥ आह्ला; मग त्या हरी सखा उग्रासी ॥
 आजि वधो;" तोकांनीं ॥ कथिलें हें वृत्त; लोक घे तो कानीं. ॥ १६ ॥

इति श्रीकृष्णविजये चतुर्दशोध्यायः

या चरितोपरि साव्या ॥ वर्षीच्या कृष्णसत्कथा परिसाव्या. ॥
 येथें नित्य नवि रंती; ॥ याविण विषयांत होय सत्य न विरंती. ॥ १ ॥
 हीर्बळसह शिशु वृंदा ॥ विपिनीं चारिति महासुखें पशुवृंदा. ॥
 यांची शोभा नमना ॥ योग्य, नृपति मन्त्रधाचिया भान मना. ॥ २ ॥
 रक्षित हें वन माळी ॥ ऋतु सादर सर्वही; धणी वनमाळी. ॥
 पाहुनि पदवि, भुलावी ॥ कां न श्री, जीसं नित्य पद विभु लावी? ॥ ३ ॥
 जेथें वेणु^२ पिकाचा ॥ ध्वनि, दोर्द^३हें कृष्णपादरेणुपिकाचा, ॥
 त्या वृंदावनमहि^४ला ॥ वाखाणिति आदरें त्रिद^५शजनमाहिला! ॥ ४ ॥
 त्या सुभगा अवनितळीं, ॥ गुंज^६न्मधुपांजुंज उदंड वनिं तळीं, ॥
 तोथिल गंध^७ वहाया ॥ पदिं ये, हरि दे निर्देशं गंधव^८हा या. ॥ ५ ॥
 वैकुंठांत रमे न, ॥ क्रीडा करि या वनीं नितोते रमेन^९. ॥
 देव समग्र जपाया ॥ सादर ज्या, तो स्तवी निजाप्रजेपाया. ॥ ६ ॥
 "ओर्या सुर^{१०}नुतपद, या ॥ क्षितवीर^{११} आलासि करुनि बहु न तप, दया. ॥
 आंचिति पदप, दास, ॥ प्रणत, फेळसुमीं सुधाप्रपादपदास. ॥ ७ ॥
 होउनियां भ्रमराहित, ॥ लव^{१२}श शमलग्न गाति हे भ्रमर हित. ॥

१ दहिंभात. २ आनंदपयोस. 'लागतो' हें क्रियापद अध्याहृत प्यावयाचें. ३ खागिपिणीं.
 ४ घरीं. ५ खाण्यासाठीं. ६ प्रेमा. ७ विरक्तता. ८ कृष्ण आणि बळराम यांसह. ९ कृष्ण.
 ऋतुवृषी माळी आदर पूर्वक सर्व वन रक्षिनी. १० मार्ग. ११ ज्या पदवीस (मार्गास). १२ वे.
 गुरूची कोकिरेचा. १३ डोहाळा. १४ कृष्णपदाच्या रजःकणाच्या समृद्धीचा. १५ वृंदावन
 भूमाल. १६ देवांगना. १७ पृथ्वीवर. १८ गुंजारव करणारे मधुप आहेत ज्यांत अशीं कमळें.
 १९ सुवास. २० स्थळ. २१ वात्यास. २२ अत्यंत. २३ रमाईन-कृष्ण. २४ बळरामाच्या
 पायांस. २५ हे श्रेष्ठा. २६ देवांनीं नमिलें आहे पदाला ज्याच्या. २७ पृथ्वीवर. २८ वृक्ष. २९ फल
 पुष्पांनीं. ३० अमृताच्या पंढीचें देणान्या. ३१ तुझे यश. ३२ पापनाशक.

धृतनरतनु वेरदास ॥ त्यजिति न पदपद्मनिरत मुनिवर, दास ॥ ८ ॥
 नाचाति मयूर; सकळा ॥ अर्पिति तुक्षिया पदीं स्वन्वृत्तरसकळा ॥
 त्वदर्शनमोदास ॥ खांत दिलें; करिति तूज न "नमो" दास? ॥ ९ ॥
 करिती न व्योहारा, ॥ स्मरति न पाति, सुत, तनूहि, नर्थाहारा; ॥
 पाहति गोपींसम या ॥ सादर हरिणी तुला त्यजुनि दूरसमय ॥ १० ॥
 त्वधिप दक्ष करिती ॥ सूक्तें पिक; हेचि धर्मरक्षकरिती ॥
 स्वंगृहागतपूज्य, कृती ॥ हर्षविती विश्रमान अर्थे सुकृती ॥ ११ ॥
 हे पद मुनिराजगति- ॥ प्रद, जीव समस्त जीवनें या जगती ॥
 खंग, मृग, अंग, नंग, जंगती, ॥ धन्याचि कीं सकळ दाविताति गजगती ॥ १२ ॥
 वर्णित आला पाया ॥ ऐसा, वेदांसि उचित आलापाया; ॥
 यद्गुण बळ भद्रांचें, ॥ जो तो यश गाय देव बळभद्रांचें ॥ १३ ॥
 श्रुतिविश्रमदा ल्याली ॥ पद्मपरागांगराग समंदाल्याली, ॥
 सेवुनि सुभेमधु रानीं, ॥ गाय; हरिहि तीसवें स्वरीं मधुरानीं ॥ १४ ॥
 गात, कुजित हंसहि तें ॥ नेणे, जें दाविलें स्वयें हं संहितें ॥
 वनि ठकला पिक, लाजे ॥ नृत्य करुनि दाखवी कैलापि कला जे ॥ १५ ॥
 जातां दूर चराया, ॥ घनगंभीर स्वयंचि दूरचरा या ॥
 पशुकळपा पाचारी; ॥ तृणचरहि द्रवाति, न खळ पापाचारी ॥ १६ ॥
 प्राकृत जन भागतसे, ॥ भागनि खेळोनि बहु मेहाभाग तसे ॥
 श्रीपाति बळपद रगडी; ॥ हरिचे सेविति गतत्रितीपदर गडी ॥ १७ ॥
 श्रुति-नुतंपादप हा; या- ॥ स्तव, छाये योग्य वरदंपाद पहाया? ॥
 श्रुतिमूर्ति सदानानि जे ॥ ते मूर्ळीं श्रीकुचांतहि सदा न निजे ॥ १८ ॥

१ धरिलें आहे नराचें शरीर व्यापणें. २ दयालास. ३ पदकमलीं रत. ४ तुझ्या दर्शनापासून
 जहालेल्या आनंदास. ५ क्रीडिला. ६ नव्या आहारास. ७ भयसमया. ८ उत्तम धनि. ९ आपआ-
 पलें कर्तव्य करणाराची रीति. १० आपल्या घरीं आलेले(अतिथि)पूज्य आहेत व्यास. ११ अस-
 लेल्या द्रव्यें (—सामग्र्यानि). १२ सु(चांगली) कृति आहे व्याची. १३ पक्षी. १४ वृक्ष. १५ पर्वत.
 १६ जग. १७ कल्याणाचें. १८ कानांस विश्रांति देणारी. १९ पद्म पराग अंगराग=कमलातील
 भुशाचा उदी. २० समद अलि-अलि, मदानें युक्त अशा भ्रमरांचा पंक्ति. २१ फुलांतील
 मद. २२ गोड अशा ("स्वरी"). २३ शब्द. २४ मूनिहितें=कृष्णें. २५ मयूर. २६ घनासारखा
 गंभीर. २७ दूर जाणाऱ्या. २८ महा भाग्यवान्=कृष्ण, आणि बळ. २९ तीन हितापांचें भय गेलें
 आहे व्यापासून. ३० वैदानीं नमिलेला वृक्ष. ३१ कृष्णचरम. ३२ सत् आननीं=साधूंच्या मुखीं.

विश्वार्च्या नगरा जे ॥ पल्लव शयनार्थ देति ते नग राजे, ॥
 जे गोप शयनरचिते ॥ योगिमनोरथ विशुद्ध मूर्त नराचि ते. ॥ १९ ॥
 गोप सुशीला मांडी, ॥ निजतां सुकृतांबुधी, उशीला मांडी; ॥
 किति सेविति भव्यजनी ॥ नवविटपांच्या सरोजनाभं व्यजनीं. ॥ २० ॥
 किति गाती चरितगति; ॥ प्रेमाश्रु न तद्विलोचनांतरिं तगती. ॥
 सुखसारसमधुपानीं ॥ देहस्मृति सोडिलीचि शिशुमधुपानीं. ॥ २१ ॥
 त्या मोक्षश्रीदा मा- ॥ नार्थां सर्वळास तत्सखा श्रीदामा ॥
 किंवि स्मितभुभेगमुख, ॥ प्रार्थितिही तोक कृष्णसुवळप्रमुख. ॥ २२ ॥
 “येथुनि जातां (लव न ॥ श्रम कीं) आहे समीप बहु तालवन. ॥
 तेथ फळें बहुसुरभी; ॥ हो येतो गंध, दे परंतु असुर भी^{१६}. ॥ २३ ॥
 धेनुक आभिधानं खर, ॥ स्वरूर्धं तज्ञातिवर्गाह समान खरं. ॥
 खगपशुगणमनुजगती ॥ तेथ नसे; जाति ते कदापि न जगती. ॥ २४ ॥
 फळगंधं देवळतें ॥ वन, मन हें आमुचेंहिं सादरे वळतें. ॥
 जाले लोभित देशन, ॥ घ्राण, रसज्ञा करावयासि तेंदेशन.” ॥ २५ ॥
 अमृतफळासि फळे हा ॥ सुरवृक्ष अनंत; नुरवि तुळेंफळेहा. ॥
 नेले कांतीरा हे ॥ शिशु, जेथें असुर धार्मिकांती राहे. ॥ २६ ॥
 जेविं *करी, तालागा ॥ वळ कांपवि; असुर ये करीता लागा; ॥
 वीर्ये गाढ; वधावे ॥ शिशु या काभें सक्रोप गाढव धावे. ॥ २७ ॥
 कोपें कांपत, नर वा ॥ सुर नेणत, ऐकतांचि फळपतनरवा, ॥
 येउनि; वीरास भया ॥ लातेच्या दुष्ट दाखवी रासभ या. ॥ २८ ॥

१ कृष्णास. २ विद्यान्यासाठीं. ३ कृष्ण. ४ ठेवी. ५ महाजन्मे. ६ वनवृक्षाच्या.
 ७ कृष्ण. ८ वान्यानीं. ९ मोक्ष आणि लक्ष्मी यांस देणारा. १० लक्ष्मीनाथास. ११ बळ-
 राम आहे संगतीं ब्याच्या. १२ हास्यानें सुशोभित आहे मुख ब्याचें. १३ कृष्ण (नंदसुत नव्हे,
 पण दुसरा एक गोप), आणि सुवळ हे आहेत मुख्य ब्यांत. १४ तालवृक्षाचें वन. १५ फार आहे
 सुवास ब्यास. १६ भय. १७ नांव १८ गाढवाची आकृति. १९ तीव्र. २० पक्षां, जनावरें, किंवा
 माणूस यांची गति. २१ भरून जातें. २२ आदर पूर्वक. २३ दांत. २४ जिह्वा. २५ त्याचें
 भक्षण. २६ कल्पतरू. २७ हलक्या फळाची इच्छा. २८ अरण्यास. २९ धार्मिकांचि
 अंत करण्यासाठीं. ३० ताल वृक्षास. ३१ फळ पडले त्याच्या शब्दास. ३२ गाढव
 “ये दावी रासभ या अनुलाखिलबल बलप्रवीरास भया,” असा या उत्तरार्धां दुसरा एक पाठ
 आहे. हत्ती.

कोप धरीला ताळें ॥ बळभुजकरिकंपितें; करी लातालें; ॥
 कीं गर्दभ रानींचा. ॥ काय अमृतपात्र पातकभरा नीचा? ॥ २९ ॥
 जो हा गाढव यातें, ॥ दुर्मति वारांगनानुगो ढवयातें, ॥
 बळ सज्जनपदक वळी ॥ चरणीं, सुखवावयासि जनपदें, कवळी. ॥ ३० ॥
 तो अतिउग्र गरंगर ॥ प्रभुनें खंळ फिरविला धरुनि गरगर. ॥
 त्याजिला लौकर ताळीं; ॥ नभ गर्जे लृष्ट देवहंतकरताळीं. ॥ ३१ ॥
 गर्दभतृण राजानें ॥ विश्वाच्या क्षेप्रितांचि, तृणराज्यानें, ॥
 पडतां ताळ जवळिला ॥ कांपविला; त्या हुमेंहि अन्य कवळिला. ॥ ३२ ॥
 तोही चुरला ताल- ॥ हुमं; एंव त्या वनीं न उरला ताल. ॥
 वृक्ष न जगती, पवन ॥ क्षोभें भंगी, तसेंचि जंगतीप वन. ॥ ३३ ॥
 तों तज्ञाति मिरासी ॥ आले भांडावयासि; त्या तिमिरासी ॥
 वळ हरि हिमभानु रवी ॥ स्वजनकुमुद^१नलिनसुखदकरभा नुरवी. ॥ ३४ ॥
 करुनि खर परासुं, मनीं ॥ सुखविति सुर; तोहि कारिति मुदिरा^२ सुमनीं. ॥
 वाद्यें बहु वाजविति, ॥ जयजयशब्देंकरुनि नभ गाजविति. ॥ ३५ ॥
 करुनि परासु खैराशी, ॥ देति जना भक्ति; तत्परा सुखैराशी. ॥
 ब्रजि नभितां पद, वडिला ॥ लोकां जो निजवियोगताप, दवडिला. ॥ ३६ ॥
 एके दिवसीं वृंदा- ॥ विपिनीं^३ रीमाविणें हरी गोवृंदा^४ ॥
 चारि; निदाघातप या ॥ सकळीं करि तृषित; पीति यमुनेंत पयो. ॥ ३७ ॥
 विषजल पशुपानीं या ॥ सेवियलें, पीति त्याचि पशु पानीयो. ॥
 प्राणी जो जो धाला, ॥ जाला तो प्रेत, पावतां रोधाला. ॥ ३८ ॥
 पाहुनि मृत सकळ, वळे ॥ करुणामृतघन जगन्निवास कळवळे. ॥

१ बळरामाच्या भुजरूपी गजानें कांपविलेला अशानें. २ वारांगनेच्या (=कलवंतिनीच्या) चाकरास. ३ देश. ४ विषालाहि विष अशा. ५ देवनीं पिटलेल्या हातांच्या तांब्यानीं लृष्ट =स्तुष्ट. ६ वृक्षविशेष. ७ तालवृक्ष. ८ या प्रकारें. ९ वेत. १० जगत्यात. ११ तज्ञाति =त्याच्या जातोचे लोक. १२ चंद्र. १३ आपल्या भक्तरूपी कुमुदांस आणि नलिनीस सुख देणारी अशी प्रभा आहे ब्यांच्या किरणांची. 'कुमुदें,' ही चंद्रविकसितें, व 'नलिनी' हीं सूर्यविकसितें कळें होत. १४ प्राणरहित. १५ मेघास. १६ गाढवास. १७ सुखाचा राशी. १८ आपल्या विरहापासून जहालेल्या तापास. १९ वनीं. २० बळरामा खैराज. २१ गाईच्या समुदायास. २२ पाण्यास. २३ गौळ्यानीं. २४ तीराल. प्रांभ ऋतूंतोळ सूर्य.

दृष्टिसुधावृष्टि हरी ॥ करि, ^२जे पाळी करुनियां सृष्टि, हरी ॥ ३९ ॥
 उठती जेविं सकाळीं; ॥ हरि दासांचें हरीच साध्वस काळीं ॥
 कोण विषास विचारी? ॥ पावे आपणचि नाश तें अविचारी ॥ ४० ॥
 दुस्मा वांचविता न, ॥ प्रेमा; हरिनयन- अमृत- वर्षवितान ॥
 शिरिं, ह्मणुनि असु परतले; ॥ हें जाणुनि विभुपदांतचि पशुप रतले ॥ ४१ ॥
 इति श्रीकृष्णविजये पंचदशोध्यायः ॥ १५ ॥

मुनिसर्वस्वां दुहिता ॥ रवि^१ची वाटे करानि, सुस्वा^२दु हिता, ॥
 कीं काळिय सापानें ॥ दे दूषित जन मरों न सहसा पा^३नें ॥ १ ॥
 म्हंद् विषसागर लालं ॥ अहिच्या धरि, भी रुशा^४नु ज्या गरलालं ॥
 जळ-विष सरमिसळ सळे, ॥ जन पाहुनि जें कढे सदेव सळसळे ॥ २ ॥
 जरि गेला खग *वरणे ॥ मरणाची सर^५णि तक्षणीं मग वरणें ॥
 जह्नि जव थोर पळतिल ॥ द्वि^६ज^७, तारि वाफेकरुनि होरपळतिल ॥ ३ ॥
 मारु^८तें डोहावरिला ॥ स्थिर चर त्याला न सांपडो;—'हा!' वरिला ॥
 त्यांतिल सविषवनलवीं ॥ प्राणासि हरावया उशिर लव न लवी ॥ ४ ॥
 भीति खच^९र वाफांस, ॥ ब्रध^{१०}सुताचा गळां न वरवा फांस ॥
 जाली इच्छा पीडा ॥ हरणीं श्रोमन्मयूरपिच्छा^{११}पीडा ॥ ५ ॥
 म्हदत्तदयांत निखारा ॥ यमुनेच्या त्या सुदुःसा कुविखा^{१२}री ॥
 काढाया कास क^{१३}सी; ॥ दावि पहा सदयता स्वलोकांस कसी! ॥ ६ ॥
 भवताप कविस द^{१४}ही ॥ न, तसा जरिही कदं^{१५}व^{१६} निकट सदाही, ॥
 तरि विष भय दावीना, ॥ अमृतकराला शिरोनिलय^{१७}े^{१८}दा वीना ॥ ७ ॥
 लावी पद झाडा या ॥ हरि, त्या अहिचा समूळ मद झाडाया ॥
 चढला प्रभु तरुशिखरीं; ॥ घडलीं होतीं महातपें तरुशि खरीं ॥ ८ ॥
 जेथें सकुतुक रतलें ॥ श्रीमन, त्या विजयि विश्ववर्य करतलें ॥

१ दृष्टिरूपी अमृत वर्षावि. २ दृष्टि. ३ भय. ४ कृष्णाचे डोळे हेंच अमृताचा वर्षाव करणारें एक छत्र. ५ मुनिजनाचें सर्वस्व असा जो कृष्ण त्याला. ६ यमुना. ७ गोंड. 'सापानें' ही करणी तृतीया आहे. ८ पिऊन. ९ डोह. १० लाळ, फंस. ११ अग्नि. १२ विषाला. १३ मार्ग. १४ पक्षी. १५ वायु. 'लवी' = लावी. याचा कर्ता 'काळिया' (अध्याहृत.) १६ पक्षी. १७ यमाचा. १८ श्रीमत् मयूर-पिच्छ-आपिड-मयूरपिच्छाचा नुरा आहे ज्यास. १९ दुष्टसर्पास. २० घाली. २१ दाह करी. २२ वृक्षविशेष. २३ शिर दिलें हें स्थान ज्याणें 'अमृत करा' (अमृत होंतें हातें ज्याच्या) 'वीना' (गरुडास). पूर्वी समद्रमथनानंतर गरुड अमृताचा घट घेऊन जात असता कदंब वृक्षावर बसल्याची कथा आहे, तिला याचा संबंध आहे असे दिसतें. वरून.

ताडि भुज विभु जगाचा; ॥ टाकि उडी, मर्द हरावया भुजगाचा. ॥ ९ ॥
 जळ धांवे शतधनु तें, ॥ त्या डोहीं टाकितां उडी विवुधनुतें. ॥
 प्रकटाति बहुतर लहरी; ॥ करि करिवरसा ऱ्हदासि बहु तरल हरी. ॥ १० ॥
 “गोगोप पिपामूँ न ॥ व्यसु केले म्या, न दोष मजपासून, ” ॥
 प्रभु भुजदंडाहत तें ॥ जळऐसें विनवि काय शब्दें विततें! ॥ २१ ॥
 नाग अदांत रवासी ॥ ऐकुनि या, धांवला ऱ्हदांतरवासी; ॥
 भवनाभिर्भवा मानी, ॥ प्रकट करो कोप, गरलविर्भवा मानी. ॥ १२ ॥
 निरदैनिभ, सुकुमार, ॥ श्रीवत्सांकित, सुवर्णवसन, कुमार, ॥
 मृदुपद, सुस्मितवदन ॥ प्रेक्षार्या योग्य; अतुळसंहुणसदन. ॥ १३ ॥
 मूर्तीलाहि अशीला ॥ पाहे, तंकेलि या रुचे न अशीली. ॥
 मर्मा चावे दांती, ॥ वेष्टी; महिमा कळे जिचा वेदांती! ॥ १४ ॥
 न दिसे नयनीं चेष्टी; ॥ हरिची भासे दशा जसी नीचेष्टी. ॥
 नांहि समानसेहाय, ॥ प्रियसख हणती सशोकमानस “हाय!” ॥ १५ ॥
 वेष्टी कृष्णा गुरुला ॥ स्वशरीरें सर्प, जेविं कृष्णागुरुली. ॥
 शोकहेदां मोहीही ॥ कवळी श्रीकांतमित्रसंदोहीही. ॥ १६ ॥
 प्रिय आत्मा, वत्स, तरी ॥ न स्मरती धेनु; सर्व वृष वेत्सतरी ॥
 फोडिति हंवरडा; या ॥ हरिचा लागे मुढ्ढकंदं व रडाया. ॥ १७ ॥
 नीरजनार्भयदा ते ॥ स्थिति दायी तेधवां जना भयदाते, ॥
 त्रिविधोत्पात प्रकट ॥ क्षणमात्रें होति; नाश कळविति निकट. ॥ १८ ॥
 नंदादिक बहु धांकी ॥ पडले हरिनाश भाविती बहुधा कीं. ॥
 “रामा-वांचुनि दांवी ॥ गेला; करिती सुरारि यासह दांवी. ॥ १९ ॥
 यमलोक गमे व्रज हा;” ॥ तेथ हणो वाळगोपगोपीव्रज “ही!” ॥

१ गर्व. २ कालियाचा. ३ देवपूजितें श्रीकृष्णें. ४ चंचल. ५ तृषित. ६ वि असु=गतप्राण
 ७ कृष्णहस्तानें पसरलें. “काय”=जसें काय. ८ डोहवासी. ९ कृष्णपराभवास. १० मनांत
 आणी. ११ विषाच्या पराक्रमास. १२ गर्विष्ठ. १३ मेघासारखा. १४ पीतांबर. १५ हास्यवदन.
 १६ पृहाण्यास. १७ अतुल सङ्गणाचें स्थान. १८ त्याचें चरित्र=वेळ. १९ दुष्टाला. २० चांचल्य.
 २१ नीच कालियाचे इच्छेप्रमाणें. २२ बरोबरीचा मित्र (बळराम). २३ खेदयुक्त आहेत
 मनें जांचां. २४ इतिखेदे. २५ चंदनाला. २६ शोकरूपां उंहांत. २७ मोहसर्प. २८ समुहास
 सुध्दा. २९ पाड्या. ३० मित्रसमुदाय. ३१ कमळनाभ. ३२ भयंकर. ३३ तीनप्रकारचीं दुखिन्हें.
 ३४ जवळ. ३५ भयांत. ३६ वनाला. ३७ राक्षस. ‘यासह’=यासी. ३८ द्वेष. ३९ समुदाय.

न पहाती ओकासी, ॥ त्यजिति जसे लोक ओकिल्या ओकासी. ॥ २० ॥
 जाती शोधित रानीं; ॥ भय धरिलें बहु बैळाहुनी इतरानीं. ॥
 वारीना वनगमनीं; ॥ जाणे अनुजप्रभाव, हासे स्वमनीं. ॥ २१ ॥
 धैर्ये सहसा ढळलीं; ॥ शोधित जातां, पथीं पदें आढळलीं. ॥
 जीं सेवि अनाद्विसती, ॥ चिन्हें पत्रांकुशादि नयना दिसती. ॥ २२ ॥
 जें हरिचें पद वीतें ॥ अर्थचतुष्टय, तदंकिता पदवीतें ॥
 धरुनी, यामुनतट ते ॥ पावुनियां, जाहले सकळ जन तटेंते. ॥ २३ ॥
 जाउनि देखति अहितें, ॥ जेणें हरि वेष्टिला न्हर्दी अति अहितें. ॥
 गोपहि पडले शैवेसे; ॥ कोणाच्या मनिं न धीर धड लेश वसे. ॥ २४ ॥
 बुडवी शोर्कनदीन ॥ व्यालावृतदेह^१हरिविलोकनदीन ॥
 व्याकुळ जन थोर; पळे ॥ स्मृति; शोकाग्नीकरुनि बहु होरपळे. ॥ २५ ॥
 करुनि विलापा रडती ॥ गापीपरि, धाय मोकलुनि, आरडती. ॥
 दुःख अनंत यशोदे; ॥ ह्मणे, “परिष्वंग^२ अमृतशीत शिशो, दे.” ॥ २६ ॥
 गोपी स्मरती हसित, ॥ प्रेक्षणें, सौन्दर्य, विनोद, वाक्य, विलसित. ॥
 देह परम रसरसित, ॥ प्रियशोकाग्नी करील जाणो भसित. ॥ २७ ॥
 त्या डोहांत शिराया, ॥ जाले नंदादि सर्व सिद्ध मराया; ॥
 परि ते सकळ बैळानें ॥ वारियले सांत्वनादि-युक्तिवळानें. ॥ २८ ॥
 कृष्णास सकळ कळलें ॥ कीं, “गोकुळ मन्निमित्त बहु कळकळलें.” ॥
 तेथ घटिद्वय उगला ॥ होता, मग भुजंगभोगबंधानं फुगला. ॥ २९ ॥
 प्रभु वपु जोजों फुगवी, ॥ तोंतों तो नाग भोगवेढे उगवी. ॥
 वाढे गोपकुलगडो; ॥ तनुभंगभयें भुजंग बंध उलगडो. ॥ ३० ॥
 सोडा ह्मणुनि न उलला; ॥ परि नेणे हरिस. गरळमद्यें भुलला. ॥
 ऊचलुनी स्वफर्ण^३ फर्णा ॥ कोपे, विषवान्हला^४ वमोनि, फणफणो. ॥ ३१ ॥

१ घराला. २ बळरामाहून. ३ कृष्णपराक्रम. ४ प्रापकरितें. ५ त्या चिन्हांने युक्त.
 ६ मार्गाला. ७थावते. ८ दृष्टानें, शत्रूनें. ९ प्रेता सारिखे. १० शोकसमुद्र. ११ व्याल-
 आवृत-देह-हरि-विलोकन दीन, सर्पानें वेष्टित आहे शरीर ज्याचें अशा हरीच्या अवलोक-
 नानें दीन. ‘जन’ हें ‘बुडवी’ याचें कर्म. १२ आलिंगन. १३ अमृता प्रमाणें शीतल.
 १४ पाहणें. १५ बळरामानें. १६ सर्प देहाचे बंध आपल्या आंगासर्भावती होते त्याच्या आंत,
 १७ फण. १८ सर्प. १९ विषाग्नीस.

उपमा तर्पयना, कीं ॥ मंडकभोजन; गळे गरळ बहु नाकीं. ॥
 फूत्कार करि उदंड; ॥ व्याळ न तो, काय कोपला यमदंड! ॥ ३२ ॥
 ओष्ठप्रांत जिभांनीं ॥ चाटी, विषवन्हिकीलखडुनिभांनीं. ॥
 हरि दाखवि धीटपणें, ॥ गरुडाचें जेविं पन्नगवर्धो, टपणें. ॥ ३३ ॥
 अन्योन्य वर्धो टपती; ॥ भ्रमणक्षतशक्तिनागशिरीं धीटपती ॥
 चढला बहु लवलाहें; ॥ वसतां गुरुरूप मस्तकीं लवला हें ॥ ३४ ॥
 मृदु रक्त सहज चरण; ॥ व्याळशिरोमणिखड्यावरी सहचरण; ॥
 धरिति अरुणतां तळवे ॥ ज्या श्रीकरपल्लवासि बहु नातळवे. ॥ ३५ ॥
 स्वामी भवनाचा, या ॥ अहिशिरीं लागे कळाप्रभव नाचाया. ॥
 सहजचि सुर साहित्या ॥ नृत्याच्या करिति सर्व सुरसांहीं त्या. ॥ ३६ ॥
 घेउनि आतोवो, या ॥ प्रभुपायीं देवगण गुणा तो द्याया, ॥
 कांतांसह आला, पी ॥ स्मितकांत्यमृतासि, वाजवी, आलापी. ॥ ३७ ॥
 म्हणती, “कुजना, चावें ॥ निर्जोधरां; हे समर्थ भुज, नाचोवें.” ॥
 वर्षति कुसुमें अमर, ॥ श्रीपतिचरणांबुजों स्वयें जे भ्रमर. ॥ ३८ ॥
 कृष्ण महानट नाशी ॥ विषवळ, करि विश्वधाम हा नटनाशी ॥
 हरि, जैसा शंफटांचा ॥ हाणोनि करि मदप्रणांश फटांचा. ॥ ३९ ॥
 तो यदुकुळजेंनु ठेंची, ॥ “शिरतो वरि,” जें ल्लणे; फिरोन नुठेची. ॥
 पूर वमे रुधिराचा; ॥ पदवज्रा काय होय मेरु धिराचा! ॥ ४० ॥
 नागशिरीं शंभरही ॥ ठेंची; करि नम्र पंक्ति विशंभर ही. ॥
 मूर्च्छेस्तव अचळ, बळ. ॥ क्षीण; शरीरीं उरों दिली न चळवळ. ॥ ४१ ॥
 प्रभुवर नागवि; सरला ॥ मदसंचय; सर्व गर्व नाग विसरला. ॥
 होउनि विमद, मनें हा ॥ जाय शरण माधवा अधमदमनेहो. ॥ ४२ ॥

१ तत्-नयना. २ मांडे भाजण्याचें पात्र. ३ ओठावरचा जागा. ४ विषाग्नीच्या ब्वाला आणि खड्डों यांसारिख्यांनीं. ५ सर्पवर्धो, ६ भ्रमणानें क्षीण आहे शक्ति द्याची अशा सर्पांच्या शिरीं. ७ तांबडें. ८ सर्पांचें शीर हेंच मणि आणि खडा, त्यावर. ९ चालणें. १० तांबडेपणा. ११ चांगल्या रसांनीं. १२ वाद्यांस. १३ वायकांसह. १४ स्मित-कांति-अमृतासि, हास्य शोभेच्या अमृतास. १५ आपले ओठ. १६ कृष्ण. १७ नृत्यासी. १८ खुरांच्या टांचा. ‘जैसा’=जेव्हा. १९ गर्वनाश. ‘फटांचा’=फडांचा. २० यदुकुळीं जन्म आहे द्यास=कृष्ण. २१ रक्ताचा. २२ अधमाचें दमन करण्या विषयीं “ईहा” (=इच्छा) आहे द्यास, अशा- (कृष्णास).
 • “हें”=“गुरुरूप” याचें दर्शक

पाहुनि सापदराते, ॥ पाहुनियां विकळसा, पदराते ॥
 तद्वनिता पसरीती. ॥ शरणागतिमाजि शुद्ध तापसरीती. ॥ ४३ ॥
 स्त्रीजन सापृत्य वन- ॥ प्रभवोक्षा सदयमानसा पत्यव्वन ॥
 प्रार्थी, वंदुनि भाव- ॥ स्तवने, जेणे घडे भयांत निभाव. ॥ ४४ ॥
 "खळदमना सकळेना, ॥ तूं प्रभु हें प्राकृता जनास कळेना. ॥
 न धरा जी आगे मनीं; ॥ केले दीनासि धन्य या आगमनीं. ॥ ४५ ॥
 केली शिक्षा; माया ॥ दीनावरी बहु तुझी अशि; क्षमा या ॥
 दा-जी असुदान; मन ॥ प्रसन्न हो, करूं संदा तवपदा नमन." ॥ ४६ ॥
 स्त्रीजन बहु विनवि, लया ॥ कीं पति पावोनि कांति जावि न विलया. ॥
 आपुलि हा वर दासी ॥ मागति, आली दया महावरदासी. ॥ ४७ ॥
 त्यजुनि मृतनिर्भा, उतरे ॥ हरि; वासुकिचाहि मोहजळ भाउं तरे. ॥
 जाणोनि हरादीनां ॥ स्तवि अहि, "मज रक्ष मृतिजनिहरी दीना. ॥ ४८ ॥
 अतिदुःसह जात्यो गा! ॥ अहि, या कोपा अधीन सहजा; त्यागा ॥
 मी तों न क्षम, जनका ॥ विश्वाच्या, सापराध मानु मज नका." ॥ ४९ ॥
 कृष्ण स्वस्था नागा ॥ सांगे, "सकुटुंब जा निजस्थाना गा; ॥
 खगपतिभय आंगांमीं ॥ तूज न; केली क्षमा तुझ्या आगा मी. ॥ ५० ॥
 परमाप्त गणिल विनता- ॥ नंदन मत्पादलांछितां तुज विनतां. ॥
 वस निःशंक रमणकीं, ॥ मत्पादांभोजंभृंग पक्षिरमण कीं. ॥ ५१ ॥
 जा व्हदभोकामधुनी; ॥ पुरवू गोमर्त्यखगमनःकाम धुनी. ॥
 पळ न लविं प्रस्थानो; ॥ सोडीं या देवधेनुविप्रस्थाना. ॥ ५२ ॥
 जें शासन तुज, गाया ॥ संध्यायुगळीं स्मरेल जो, भुजगा, या ॥

१त्याच्या बायका. २कमलनेत्रास. ३पति-भवन, नवव्याचें संरक्षण. ४ सकळ-ईन=हे सर्वी-
 च्या प्रभो. ५ अपराध. ६ अशक्तास. ७ प्राणदान. ८ प्रेतवत्तास. ९ काळिया. १० हर-
 आदि-ईन, सांवादिकांच्या प्रभूस. ११ जन्ममरण हरण करणारास. १२ जातीनें. "जात्या."
 ही संस्कृता प्रमाणे तृतीया होय. 'त्यागा'=त्यागाला (त्याग करण्याला). १३ गेल्यावर. १४ गखळ
 १५ माझ्या पायांच्या चिन्हांनें युक्त. १६ नम्रास. १७ रमणुकीनें. १८ माझ्या चरणकमलींचे
 भ्रमर. १९ गखळ. २० गाई, माणसें, पक्षी, यांच्या मनांचा इच्छा. २१ नदी. २२ निघण्यास.
 सहजा=(आह्मां अहिं-) बराबर उत्पन्न जहाल्ल्या. 'सहजा' हें 'कोपा' याचें विशेषण.
 सूर्योदय आणि अस्तमान या दोन्ही वेळीं.

माझ्या दासा दर हो ॥ न तुह्यापासुनि; मत्पदा सादर हो." ॥ ५३ ॥
 आज्ञापि विभु जगाचा ॥ ऐसा, भ्रम मद हरुनि या भुजगाचा. ॥
 त्या शुभकारिं यशोधी ॥ प्रभु पूजुनि, निजमनासि काळिय शोधी. १ ॥ ५४ ॥
 शुचिमानस मुद्राशी, ॥ प्रभुसि नमुनि, जाय सहजन समुद्राशी; ॥
 अमृतनिभा सवित्याची ॥ होय सुता; कीर्ति विश्वभासवित्याची! ॥ ५५ ॥

इति श्री कृष्णविजये षोडशोध्यायः ॥ १६ ॥

नागांतक गरुड बळी, ॥ त्याला भिजरक्षणार्थ देति अहि बळी. ॥
 काळिय त्यास न मानी, ॥ भक्षि बळी अन्यदत्तही अभिमानी. ॥ १ ॥
 जंगम विषतरु डासी ॥ युद्धीं हा काळिय प्रवळ गरुडासी. ॥
 नाग भगवदंशा या ॥ चुकला नाहीच उग्रजव दंशाया. ॥ २ ॥
 झडपोनि उडवि पक्षां- ॥ निळवेगें त्या, खगेंद्र गरुड, विपक्षा. ॥
 वातानें तृण सुकलें, ॥ तेवि पडे येथ; मरण ह्यणवुनि चुकलें. ॥ ३ ॥
 मृत्यु कदा न घडो, हा ॥ ह्यणवुनि ये शरण, करुनियां अर्ध, डोहा. ॥
 अहिस तशा, पतगां या ॥ जो मुनिचा कळवि दैव शाप तगाया. ॥ ४ ॥
 पूर्वीं येथिल मीनां ॥ हरि; सौभरि मुनि निवारि, परि सोडोना; ॥
 पतिशोकार्कुलदीनां ॥ वारिचरां अभय, शापही दे वीनां. १ ॥ ५ ॥
 "मृताचि पडो हा, (माजी ॥ वाचा हे सत्य), खगेंद्र डोहामाजी, ॥
 येउनि 'जरि दाखिल या- ॥ वरिही अत्रत्य जळचराच्या विलया." ॥ ६ ॥
 अपराधीही जगला ॥ गरुडापासोनि नाग यांस्तव तगला; ॥
 हरिपदसारसमुद्रां- ॥ श्री होतां जाय सपरिवार समुद्रा. ॥ ७ ॥
 जैसाचि किरणभाळी, ॥ डोहांतुनियां निघे तसा वनमाळी. ॥
 जनलोचननलिनार्ते ॥ विकसित करि शोकघनतमोमलिनार्ते. ॥ ८ ॥

१ शुद्ध करी. २ मुत्-राशि, आनंदाचा राशि. ३ चालणारा. 'जंगम विषतरु' हें 'का-
 लिय' याचें विशेषण. ४ पक्ष-अनिल- वेग, पंखाच्या वाऱ्याच्या वेगानें. ५ शत्रूस. ६ पातक.
 ७ पुण्यास, गरुडास. ८ हरण करी ("मीन=" मस्य). ९ पतीच्या शोकार्ते व्याकूल व दो-
 न. १० जलचरांस. ११ विईना, पक्षिपतीस=गरुडास. १२ गरुड. १३ जर. १४ येथील.
 १५ हरीच्या चरणकमलाच्या मुद्रेची शोभा. "हरिपदसारसमुद्राशिरिं इ०," असाहि एक दुसरा
 गठ आहे; आणि हा पाठ वर लिहिल्या पक्षां बरा दिसतो. १६ सूर्य. १७ कृष्ण. १८ जनांचे
 डोळे हींच कमळे. १९ शोक रूपी मेषासंबंधी अंधःकारानें मलिन अज्ञास.

उरवी शोक न कांहीं ॥ दिव्यस्रगंधवस्त्रमणिजनकांहीं ॥
 मंडित रामानुजनी ॥ तापतमोहर शशी खरा मानुं जनीं ॥ ९ ॥
 कृष्णाचीं प्रिय भिन्नं ॥ प्रथम गळां घालिती मिठी सुपवित्रें; ॥
 धरिति कडकडोनि भुजां ॥ यांच्या भाग्यां-असीं त्रिलोकीं न दुर्जां ॥ १० ॥
 धरि वृद्धीच यशोदा ॥ सुखरदा नंद, रोहिणीहि, यशोदा ॥
 गोपी सर्व सदृष्टा ॥ आळिगिति या स्तनोपपीडसदृष्टा ॥ ११ ॥
 भेटे भावास बळ ॥ प्रेमानें जाणता प्रभावा, सबळ ॥
 हांसे सानंद मनें, ॥ कीं केला धन्य बंधु कौलिय दमनै ॥ १२ ॥
 ब्रजलोकां सकळांतें ॥ मूर्तप्राणत्मलाभ हा विकळांतें ॥
 गो वृष वत्स द्रुमही ॥ सुखनिर्भर; सर्व पावली मोद मही ॥ १३ ॥
 द्विज वदति, "तुला नंदा, ॥ जाला सुतलाभ पात्र अतुलानंदा ॥
 तूं कांचनगोदानें ॥ तीर्थी पुत्रोदयार्थ दे मोदानें." ॥ १४ ॥
 सविधि तयां तो दानें ॥ दे गोस्वर्णादि पूजुनी मोदानें ॥
 नमि किंकरसा नंद ॥ द्विजवृंदा, जोडुनि स्वकर सानंद ॥ १५ ॥
 पुरुषोत्तम हा भागा ॥ आला जिस सुतपणें असि भईभागा, ॥
 आळिगी सूनस ती ॥ करुणा तन्मुखसुधापिपासू नुसती ॥ १६ ॥
 अंकी बैसवि मोक्ष- ॥ प्रद हा, करि ताच्छिरोचि अश्रुविमोक्ष; ॥
 सुपयोवर्हस्तन या- ॥ वरि सोडिति, सुखद लागतां हस्त, नयां ॥ १७ ॥
 जाली होती रजनी; ॥ धरिलें तें वसनिला नदीतीर जनीं; ॥
 तों पेटे शुष्कवनीं ॥ वन्हि, जसा दोष तापकर दुष्कवनीं ॥ १८ ॥
 प्रळयाग्निसम यासी ॥ वन, दे लोकांसि त्या भय समघांसी; ॥
 करि दव भस्म यदा, वी ॥ ज्वाला स्वाहोसुवलभ स्मर्ये दावी ॥ १९ ॥

१ दिव्यस्रकू (मालिका=नुरा), गंध, वस्त्र, मणि, सुवर्ण (अलंकार) यांहीं. २ राम-
 अनुजनि, रामाचा धाकटा बंधु=कृष्ण. ३ यश आणि सुख देणाऱ्या दयालू कृष्णास. ४ चां
 गळें आहे शिड्डलें ज्याणीं. ५ स्तनाला उपपीडा (उत्तेजन) देणाऱ्या सन्नित्रास. ६ पराक्रमास.
 ७ बलराम हा शेवाचा भवतार क्षणून. ८ मूर्तिमान् प्राणलाभ. ९ सुखानें भरलेले. १० अपुल-
 भानंदा. ११ सुवर्ण आणि गाई यांचीं दानें. १२ महाभाग्यवान्. १३ सदय. १४ त्याचें मुख
 हेंच अमृत तद्विषयीं तृषित. १५ अश्रु साडणें. १६ चांगलें दूष आहे ज्यांत भसे स्तन
 १७ नया. १८ स्वाहेचा नवरा= आग्नि. १९ गर्व.

ज्याचें स्मरण हरीतें ॥ भवभय, गेले तयाचि शरण हरीतें. ॥
 पाहुनि लोकविकळते, ॥ जनरक्षेची तयांत दाखवि कळते. ॥ २० ॥
 जाळिल सर्वां सहित ॥ प्रभुरुष्ण-दया-पयोदे सर्वास हित; ॥
 निज जन रक्षायाम ॥ ज्वलना प्री, दे करूं न रक्षा यास. ॥ २१ ॥
 ऐसा तो जयशाली ॥ वनमाळी-सधृदंबुरुहकोशाली ॥
 ये सदनास सकाळीं, ॥ घालुनियां सर्व आप्तवर्ग सुकाळीं. ॥ २२ ॥

इति श्रीरुष्णविजये सप्तदशोध्यायः ॥

गुण हरि-वळ-देवाचे ॥ वर्णाया, तदयाचि वळ दे वाचे. ॥
 करिती बाळक लीला ॥ वृंदावर्नि. त्याचि होति काळ कलीला. ॥ १ ॥
 वाजविती मुरलीला, ॥ गाती, नाचति; विलोकिती सुर लीला. ॥
 गडि होउनि निर्वाणें- ॥ प्रददेवांस प्रेक्षसिती गीर्वाणें. ॥ २ ॥
 त्या शुकुसुकृतजलधि- ॥ प्रभुमित्रांत प्रलंब-नामक मळधी ॥
 ये गोपछानें; ॥ खळ ओळखिला मनीं रमासद्वानें; ॥ ३ ॥
 द्वेष मनीं पर वाहे, ॥ जगदीश्वर हा धरीच ना परवा हे. ॥
 मांडी खेळा; याली ॥ वंचाया लागलाचि खेळायाला. ॥ ४ ॥
 रुष्ण ह्मणे, “परिसा रे, ॥ दो ठायीं होउनी असेपरि सारे ॥
 खेळों येथुनि वडा- ॥ पर्यांत पराजितें वहावें निवडें.” ॥ ५ ॥
 जाले शिशु दो भागी, ॥ प्रभु केले राम रुष्ण सुमहाभागी. ॥
 होउनि घोडा, वाली ॥ वाहे त्या, लावि यास जो डावाला. ॥ ६ ॥
 ऐसी करिती क्रीडा, ॥ तें सुख पाहोनि मुक्तिहि धरी व्रीडा. ॥
 भवगदविपदगदगदा- ॥ धरवळ हांसोनि, हसवितीहि गदगदा. ॥ ७ ॥
 श्रीदामा, वृषभ, असे ॥ संवगडि तिकडे, गणांत ज्या राम असे. ॥
 हे विजयासि लहाती, ॥ तें पृष्ठीं माधवादि त्यांसि वहाती. ॥ ८ ॥

१ जनरक्षणाची. २ मेघ. ३ यशस्वी. ४ सत्त्वत्. अंबुरुह-कोश-अलि, साधुंचें हृदय
 हेंच कोणा एक कमल त्यांतिल कोशांतिल अलि (=भ्रमर). ५ मोक्ष देणाऱ्या देवांस(=वलराम
 आणि कृष्ण.) ६ स्तवन करिते. ७ देव. ८ शुद्ध सुकृताचे समुद्रच असे जे प्रभूचे मित्र
 त्यांत. ९ मंत्रबुद्धि. १० गोपवेष. ११ लक्ष्मीसदने. कृष्ण. १२ पराजय जहालेल्यानें. १ अजिंकणा-
 रास. १४ वाला=वाला. १५ लब्जा. १६ भव-गद-विपत्-भगद-गदावर-वळ, संसाररुपी रोगास
 आणि विपत्तीस-शोधक असे कृष्ण आणि वलराम.

त्या बाळांपरि भूत- ॥ प्रभवहि खेळांत जाहला परिभूत. ॥
 लागे त्या श्रीदेी मा- ॥ नाथा पृष्ठींच वाहणे श्रीदामा. ॥ ९ ॥
 जो प्रिय स्तावतऋषभा ॥ वाहे तो भद्रसेन पृष्ठीं वृषभा. ॥
 असुर सबळ देवाते ॥ घे जाणि पृष्ठी प्रलंब बळदेवाते. ॥ १० ॥
 असुर पराजित वाहे ॥ रामा, नेणति हरीविणे कितवा हे. ॥
 आला बळ हाताते ॥ स्वांतांत ह्यणे, “करीन” खळ, “घाताते.” ॥ ११ ॥
 क्षुधित श्वा चिर सरस- ॥ क्रव्येच्छू लोहगोळकाचि रस-रस ॥
 कैरित्या घे तो कवळ ॥ स्वाते; तसा यास रोहिणी-तोक-बळ. ॥ १२ ॥
 त्या सुरवर्या देहि- ॥ ध्येया घेउनि, वटागमयादेही ॥
 लंघुन, घोटकरीन ॥ क्षिप्र पळे कीं, “तदस घोट करीन.” ॥ १३ ॥
 स्वमते नकळत हरिला, ॥ चोरे निधिसा, बळ प्रलंबे हरिली. ॥
 जहि काढी पळ, वेची ॥ बळभर बळभर; खळा न बहु पळवेची. ॥ १४ ॥
 प्रकटि खरा रूपा, पा ॥ जें गगनाला, असें शरीरू पापी. ॥
 लाजे काजळ कांया; ॥ गिरि उपमा मूर्तपातका जळका या. ॥ १५ ॥
 जेविं तमोनेग नीच ॥ स्वर्णालंकार-धर भरे गगनींच, ॥
 सतडिन्नेघोउपरी ॥ चंद्र जसा, राम शोभला त्याचिपरी. ॥ १६ ॥
 ऐसे जगदभिरामा ॥ उडवुनि जेव्हां प्रलंब ने नभिं रामा; ॥
 करुनि निरीक्षण काय- ॥ क्रौर्याते, बळहि भय धरी क्षण काय! ॥ १७ ॥
 बळ त्या शत्रुशिरासी ॥ निज मुष्ठीने, न लावितां उशिरासी, ॥
 फोडि, जसा शिखरीला ॥ वजे हरि; काय भूतळीं विखरीली. ॥ १८ ॥
 मारुनि खळ देवाते, ॥ गोपाते, सुखवि; तोहि बळदेवाते. ॥

१ भुतांचा (=जगाचा) उत्पत्ति आहे ज्यापासून. २ संपत्ति देणाऱ्या (मानाथा= लक्ष्मी-पतीस). ३ यादवपतीस. ४ कुत्रा. ५ फार दिवस. ६ मधुर मासा विषयी इच्छा आहे जास. ७ रसरस करणारास. (अतितप्तास). ८ आपला मृत्यू. ९ बळराम. १० सुरश्रेष्ठास. ११ मानवानां ध्यान करण्यास योग्य जाचें. १२ वटवृक्षमर्यादेस. १३ अथ आण हत्ती यांचा श्रेष्ठ (वेगाविषयी व शक्तीविषयी). १४ त्याचें रक्त. १५ पिऊन टाकीन. १६ नेला. १७ त्याजें सर्व बळ. हे 'वेची' याचें कर्म. १८ बळरामाचें वजन. १९ डग. २० शरीराला. २१ भंधाराचा पर्वत. २२ स-तडिन्नेमेघ= विजेसकट जो मेघ त्यावर. २३ जगत्- अभिराम- जगाचा मूर्तिमंत हर्ष. २४ अवलोकन. २५ शरीराच्या क्रूरपणाला. २६ जसा काही धरितोच असा भासला. २७ पर्वतला. २८ इंद्र. २९ विदारून पाडिला. पराजित.

गाजविति समस्त वनें ॥ जयजयनादै पयोर्धरसम स्तवनें ॥ १९ ॥
 देव-निवह रामाला ॥ दिव्य सुमाच्या निजाहितहर माला ॥
 अर्पिति, कीं हरसाच ॥ द्युतिकीर्तिवळें अमैर्त्यरिपुहर साच ॥ २० ॥
 आलिंगुनि वळभद्र ॥ प्रियसख वदती, "तुझ्या भुर्जीं वळ भद्रं ॥
 वर्धिष्णु भहाबाहो, ॥ राहो; ऐसांनि विजय सुभहा वाहो." ॥ २१ ॥

इति श्रीमत्कृष्णविजयेष्टादशोध्यायः ॥ १८ ॥

गोपशिंशूचा विसरं ॥ क्रीडा करि, तों पडे पशूंचा विसर; ॥
 नव र्यवसों ज्यासि रती, ॥ मुंजरण्यांत गोधनें त्या शिरती ॥ १ ॥
 भ्याले बाळक सारे ॥ लणती, "आला स्वघातकाळ कसा रे!" ॥
 हुडकिति, धांवति मागे ॥ कष्टें, निजगोधनासि पावाति मागे ॥ २ ॥
 तृषितशिशुमुखें सुकलीं, ॥ वळलीं निज गोधनें वनीं जीं चुकलीं ॥
 हरिशब्दें हंबरती, ॥ गोधन-सेना स्वरें भरी अंबर ती ॥ ३ ॥
 कठिन फिराया गर्हन; ॥ ग्रासकराया अशांत आला दर्हन; ॥
 त्या पर्वमान सहाय; ॥ त्रस्त पशूप लणति मृदुल-मानस, "होय!" ॥ ४ ॥
 लणती गोप, "हरिं लयां ॥ पावतसों; तुजाविणे दुजा न हरिल या ॥
 आला कीं अंतें, रति- ॥ प्रदे पद रामा, तुझे अहा अंतरती! ॥ ५ ॥
 हा आज न रक्षा हो ॥ शरणागत दीनदासजन; रक्षा हो ॥
 वांचेल कवण वा! हा! ॥ कल्पांताग्नीस पाडि ठक वणवा हा." ॥ ६ ॥
 मुंजवनानेलेदर हा ॥ जाणोनि लणे, "उगे," दयाजुलंद, रहा; ॥
 झांका रे नयनां; हीं ॥ रक्षितसें गोधनें, तुहां भय नाहीं." ॥ ७ ॥
 झांकी जन नेत्रास; ॥ क्षणमात्रें तो लया अर्जन ने त्रासे ॥
 पी भगवान् कृष्णपथी; ॥ न विनाशति लींगले भले कृष्णपथी ॥ ८ ॥

१ मेघासारिखे. २ समुदाय. ३ निज-अहित-हर=वशत्रु नाशकास. किंवा 'निज'= आपल्य.
 (देवाच्या). ४ तेज. ५ अमर्त्य (=मनुष्य). रिपु-हर=दैत्यहर. ६ कल्याण. ७ वृद्धिगत. ८ हे परा-
 क्रीडा. ९ उत्तम आनंदाला. १० बोलवो. ११ समुदाय. १२ गवतांत. १३ शीति. १४ मुंज
 गवताच्या रानांत. १५ माग लाऊन. १६ आकाश. १७ भरप्य. १८ खाण्यास. १९ वणवा.
 २० वारा. २१ गोप. २२ खेद. २३ नाशाला. २४ मरण. २५ प्रियकर. २६ हे आह्मी दासजन.
 २७ राख. २८ हांवी. २९ मुंजवन अनल-दर= मुंजवनातील वणव्याचें भय. ३० कृष्ण.
 ३१ जन्मराहत=कृष्ण. ३२ भय. ३३ अशीला. ३४ लागलेले. ३५ भगवद्भक्तीला.

काळ भयानक दापी ॥ न हरिजना; विषय दे भया न कदापी. ॥
 धे घनवात कवि तुळे, ॥ हरिच्या स्मरणीं भवादि घातक वितुळे. ॥ ९ ॥
 उघडुनियां नयनांतें ॥ भांडीरवटाप्रती निजानयनांतें ॥
 जाणुनि, हासति चित्रें ॥ मित्रें; जालीं तटस्थ; भासति चित्रें. ॥ १० ॥
 ताप हरि अमृतगुरुचि ॥ क्षणभरि; तापघ्न तारि हारि अमृतगुरुचि. ॥
 त्याचा, तया, दास ॥ प्राप्त कसा होय, सेविता पादास? ॥ ११ ॥
 रक्षुनियां हा निकार, ॥ स्वविरहताप व्रजाबळीहानिकार, ॥
 जाउनि सांजे, हरिला; ॥ जीवनेदखें घनत्व सांजे हरिला. ॥ १२ ॥
 सांगति तों शिशु भवनीं, ॥ “बळरुष्णीं आजि नाशिलें अशुभ वनीं;— ॥
 न तसा यम, रावण वी, ॥ एक असा असुर, आणि दुसरा वणवा. ॥ १३ ॥
 हा निरवधिबळ देव ॥ प्रवर पळामाजि असुर वधि बळदेव. ॥
 रुष्णें जीवनदानें ॥ वांचविले दहानिं सर्व जीव नदानें.” ॥ १४ ॥
 ऐसा निज तोकांनीं ॥ कथिला वृत्तांत; ऐकुनी तो कानीं. ॥
 देवप्रवर वसुमती- ॥ वरि, हें समजति सैदार वळुवें सुमती. ॥ १५ ॥
 इति श्रीमत्कृष्णविजये एकोनविंशतिमोध्यायः ॥ १९ ॥

बळरुष्ण उदारमती ॥ घनकाळींही वनांतचि सदा रमती. ॥
 होतां वृष्ट उभविती ॥ वृक्षांक्रीडी; गुहांत सुख अनुभविति. ॥ १ ॥
 हरिनें धेनु वळाव्या ॥ शब्दें, त्या जवळुनी न दूर वळाव्या. ॥
 त्या स्रवती बृहदूर्ध्व ॥ ऐकुनियां वेणुरव सुखावह दूर्ध्व. ॥ २ ॥
 वदनीं शिशिरुचिरांनीं ॥ प्रभु घेती कंदमूळफळरुचि रानीं. ॥
 सेविति दधिभात शिळा, ॥ गोपांसह तें करुनियां ताट शिळा. ॥ ३ ॥
 इति श्रीकृष्णविजये विंशतिमोध्यायः ॥ २० ॥

१ दटावी. २ उपमेला ३ वटविशेष. जेथें पूर्वीं खेळत होते तेथें. ४ निज-आनयन-भाषल्या
 भाषण्याला. ५ चमत्कारिक. ६ हरणकरी. ७ अमृत-गुरुचि=अमृत वर्षाव करणारीं किरणें
 व्याचीं त्या चंद्राची प्रभा. ८ अमृत-गुरु=मोक्षप्रद. ९ तत्=या त्या कारणाच्या स्वामीस-चंद्रास.
 १० समुदाय. ११ व्रज-अबळा-हानिकार, गोकुळांतिल खोयांस हानि करणारा असा (विरह-
 ताप). १२ जीवरूपा जीवन (पाणी)नेईं ह्याणुन. १३ मेघता. १४ शोभे. १५ मुलगे. १६ घरांत.
 १७ भय. १८ शयना. १९ निर-अवधि-बळ, अमर्याद बळ व्याचें. २० देवश्रेष्ठ. २१ पृथ्वीवर.
 २२ सकलत्र. २३ गौळी. २४ सुमती=सुबुद्धि. २५ वृक्षांच्या उहाळ्या. २६ बृहत्-ऊर्ध्व=मोठ्या
 कासेनें. २७ शशिरुचिर- चंद्रवतुंसुंदर मूखांनीं.

होतां शरदागम, जे ॥ दावि वैनश्री नटोनि वरदा गमजे, ॥
 ते कां पाहे नाका- ॥ धीशैवनीं! वार्णितांहि वाहे नाका. ॥ १ ॥
 जो बहु दे कुतुक; मळें- ॥ रहित जळें, विकसितें करी ऋतु कमळें; ॥
 तीं चर्षकोंचे मधुरसैं ॥ भरि; सेवुनि गाति मधुप फार मधुरसैं. ॥ २ ॥
 शीतसुरभिमुख रानीं ॥ मारुत, अलिनीं विनादितीं मुखरानीं. ॥
 फळदळकुसुमें ऋतु जां ॥ सजि विपिनें^{२०} म्हणति, "लेधु वनं मेरु! तुजीं." ॥३॥
 अद्भुत परिमेलें याचा; ॥ विभवे उष्ण चंदनाढ्य परि मेलेंयाचा. ॥
 कीं तेथें अहि तगती; ॥ येथें नाहीच सर्वथा अहितगति. ॥ ४ ॥
 कुसुमितवनमधुपानीं ॥ मदमत्तान्निं अनेकखगमधुपानीं ॥
 अंदि, सरोवर, सरितां, ॥ नादित. राखे न टावे गीतरस रितां. ॥ ५ ॥
 सवळ कमळनाभ वनीं ॥ त्या रत; लीलोत्कं गोपललना भवनीं. ॥
 ने चाराया सुरभी, ॥ जो भगवान् विश्वपौवन यशें सुरभी. ॥ ६ ॥
 वाजवि माधव मुरली, ॥ विश्वमनोवृत्ति ऐकतां रवं मुरली. ॥
 ब्रजयुवति भुलति, काया ॥ स्तंभ पडे; कल्पवृक्ष विभुं, लतिकीं या. ॥ ७ ॥
 नटपतिसम जगदहं ॥ श्रुतिपुंगलीं कर्णिकार, धरि शारिं^{४९} व्हं, ॥
 स्वर्णवर्सन, वनमाला ॥ वाजवि वेणू; सवें सख्यांचा पाळा. ॥ ८ ॥
 तृदाविलोकन, कपट- ॥ प्राकृत, रुतिमृग्य, विधिगुंरु, कनकपट, ॥
 तो ब्रजराज नटपती ॥ देखाया सर्व गोपिकाजन टपती. ॥ ९ ॥

१ शरत्, आगम=शरदृतूचें येणें. २ अरण्यशोभा. ३ कृष्णाला. ४ डील, हावभाव. ५ नाक-
 अध्याश- वन= नंदनवनांत. ६ मुरडी. ७ ऋतु. ८ पाणें. ९ पात्रें. १० मधुरसानें. ११ मधु-प=
 मधु विणारें, भ्रमर. १२ गोड. १३ शीतळ सुवासपासून सुख आहे ज्याच्या असा ('माखत').
 १४ वायु, १५ भ्रमरानीं. १६ नादभरितीं. हें 'रानीं' याचें विशेषण. १७ शब्दकरानीं. १८ फळें,
 पात्रें, आणि पुष्पें इहींकरून. १९ शोभनीं. २० अरण्यें. 'द्वणती' याचा कर्ता 'तीं' (अध्याखत).
 २१ लहान. २२ सुगंध. २३ भाग्य. २४ चंदनानें भरलेला. २५ मलयद्वीचा. २६ सर्प. २७ वस-
 तात २८ अहिताची (शत्रूची) गति. २९ प्रफुल्लितवनांतिल मधुपान करून मदमत्त झालेले जे
 अनेक आकाशांत गमन करणारे भ्रमर याहींकरून. ३० पर्वत. ३१ नदी. ३२ टिकाण.
 ३३ गगनरस. ३४ रिकामा. ३५ बळरामासहित. ३६ कृष्ण. ३७ लीलोवषयीं उक्कठित.
 ३८ गाई. ३९ विश्ववित्र. ४० कामधेनु, कल्पवृक्ष. ४१ शब्द. ४२ धाली. ४३ प्रभु. ४४ वलि.
 ४५ जगन्मूढ. ४६ दोन्ही कानांत. 'कर्णिकार' = अलंकार विशेष; कर्णियार. ४७ मयूरपुच्छ.
 ४८ सुवर्णकांतीचें आहे वस्तू ज्याला. किंवा पीतांबर, 'धरि' याचें कर्म. ४९ मनोहर पाहणें.
 ५० कपटानें प्राकृत=सगुण. ५१ साभवांनीं शोधण्यास योग्य. ५२ ब्रह्मदेवाचा शप. ५३ पीतवासा.

वेणु मधुरतर वाजे ॥ वनिं; मोहे युवति, पी तदमृतरवा जे. ॥
 त्ददयसरीं मदनकरी ॥ धृतिनैलिनोत्थृतिस उदिर उन्मद न करी. ॥ १० ॥
 वृंदावनिं तारी ती ॥ वर्णति हरि वेणुचीच वनिता रीती. ॥
 गाउनि देवास, "रहा ॥ विरहा," म्हणती, "उगा;" क्रमिति वासर हा. ॥ ११ ॥

इतिश्रीमत्कृष्णविजये एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

हेमंतीं सुकुमारी ॥ कार्यायन्यर्चनव्रतासि कुमारी ॥
 करिती, कृष्ण निजपती ॥ हो^१ या कामें; सतीस^१ पूजुनि, जपती. ॥ १ ॥
 यमुनेच्याचि शुभवर्नीं ॥ न्हाती, जों सुभं गोप गो शिशु भवर्नीं. ॥
 मूर्तिं रुचिरं सिकतेची ॥ अर्चति; ^{१८} मनिं हरिचिया रुचि रसिकतेची. ॥ २ ॥
 त्या सुनियेभपर मास ॥ व्रत करिती, चिंतुनी सतत परमास. ॥
 म्हणती, "अभिनेव राहो ॥ प्रेम जननि! हरि येशः-सुरभि नवरा हो." ॥ ३ ॥
 त्या युवतिजनि, सकाळीं ॥ स्नानें करितां, कृष्णनि रजनि, काळीं ॥
 जाणुनि भक्ति, वरदे ये ॥ ससख; तयांवारि करी विमुक्तिवर दये. ॥ ३ ॥
 खेळति जळि; हरिसिच या ॥ गाति; आशांतचि तटींचिया' हरि सिचिया. ॥
 समधिष्ठुनि नीप^३, गडी ॥ हांसवि; हांसे स्वयें फिरवुनी पगडी. ॥ ५ ॥
 हरि तत्पृदया; गेयां^४ ॥ लीला करि; त्यां म्हणे, वरद, "या गे या; ॥
 ध्या सुमुखि, संपदि वसनं, ॥ प्रकटी जों रूप नाम रसप दिवस न. ॥ ६ ॥
 यमुनेचा सहवास ॥ त्यागा, ध्या एकएक वरि संहै *वास. ॥
 नर्म न हें, अनृताहि मी ॥ न वदे, व्रत-काशिता तुम्ही प्रसृत हिमीं." ॥ ७ ॥

१ फार मधुर. २ तन्-अमृत-रव=तिच्या (वेणुच्या) अमृततुल्य ध्वनीस. ३ त्ददयरूपी सरोवरीं. ४ मदनरूपा हती. ५ धृति-नलिन-उत्-वृत्ति=धैर्यरूपा कमळणाच्या वरउपडूनका-टण्यास. ६ मदोन्मत्त. ७ अत्यंत तरुण. ८ कार्यायनि-अर्चन-व्रत=पार्वतीच्या पूजेच्या व्रताला. ९ होवो. १० इच्छेनें. ११ पार्वतीस. १२ 'जपती'=जप करिती. १३ पवित्र उदकांत. १४ निद्रिस्त. १५ घटीं. १६ सुंदर. १७ आळूची. १८ पूजिती. १९ आवड. २० शृंगाराची. २१ नियमाविषयीं तयार. २२ कृष्णास. २३ फार. २४ कीर्त्याविषयीं सुरभि (=कामधेनु). २५ होवो. २६ स्त्री-लोकांत. २७ घालऊन. २८ योग्यकाळीं. २९ गळ्यांसहित. ३० हरणकरी. ३१ वर्सास. ३२ चट्टन. ३३ वृक्षविशेष. ३४ गाण्यास योग्य. ३५ संपदि=लौकर. ३६ वस्त्र. ३७ रस-प=रस (पाणी) आकर्षण करून घेणारा=सूर्य. ३८ अथवा. ३९ एकत्र. ४० थटा. ४१ खोटे. ४२ व्रतानें कृश झालेल्या. ४३ पसरलेल्या. ४४ थंडींत. * वस्त्र.

ऐकुनि यापरि हास- ॥ प्रेमब्रीडाकुळावळा परिहास, ॥
 निघति, न वसति; हिंवाळा ॥ बहु; त्या उठती, जळीं न वसतिहि वाळा. ॥८॥
 प्रभुसि म्हणति धन्या या, ॥ “न करीं, वसनें हळुनि, हरि, अन्याया. ॥
 जाणों, तुज, सांनंद ॥ व्रज मानी; श्लोष्य तूं बहु जसा नंद. ॥ ९ ॥
 तूं प्रिय, सदयहि, मानें ॥ श्रेष्ठहि; कांपे जळांत तृदय हिमानें. ॥
 अबळांस वसनदानें ॥ रक्षावें त्वां दयामृतरसनदानें. ॥ १० ॥
 हे श्यामा! रमणीया! ॥ वंदुदित कळं, दासिका तुझ्या रमणी या. ॥
 धर्मज्ञा, दे वास; ॥ स्पष्ट, न देतां, कथूं धरदेवांस.” ॥ ११ ॥
 देव वदे प्रमंदांसी, ॥ “वचनातें करितसां जरी ममदासी, ॥
 सत्वर कूलासिच या; ॥ मागुनियां ध्या मनोनुकूला सिर्चया.” ॥ १२ ॥
 वेधी हरिहि मन; दिला ॥ वचनाला मान, धैर्य हरि हिम; नदिला ॥
 सोडिति; कांपति; लाजे ॥ त्यजिति; नको ते धरावि कां पतिलां जे? ॥ १३. ॥
 नुरावे मनीं पापासी ॥ जो हरि, तत्पादपूतनीपापासीं ॥
 येती मुदति, शैषांनीं ॥ स्मरगृह झांकुनि, तटासि मुदतिशैषांनीं. ॥ १४ ॥
 निर्मळ भाव सर्तीचा ॥ देखे हरि सुरुतसुगुणभावसर्तीचा; ॥
 प्रीत परात्पर महित ॥ स्कंध-निहितवस्त्रे तो वदे परम हितें. ॥ १५ ॥
 वदतो सस्मित लपनें, ॥ “तीर्थी केलीं व्रतीं विवेसनं स्नपनें; ॥
 करुनि अशा परेभागा ॥ देवच्या, मागतीं कशा वर मागतां? ॥ १६ ॥
 हो व्याकुळ न मन; केरा ॥ जोडुनि, अंजलि शिरीं धरा; नमन करा. ॥
 येणें पाप सरेल, ॥ व्रतफळसंसिद्धिची रूपा पसरेल.” ॥ १७ ॥

१ ब्रीडा- आकुळ-अवळा= हास्य प्रेमाच्या लब्धेनें व्याकुळ अशा वायका. 'परिहास'=थटा.
 २ थंडो. ३ स्त्रिया. ४ आनंदानें. ५ स्तुत्य. ६ दयारूपी अमृतरसाचा नंद. ७ त्तु-उदित, तूं
 सांगितलेलें. ८ वस्त. ९ राजाला=नंदाला. १० स्त्रियाला. ११ तीराला. १२ मन-अनुकूल, मनास
 आवडेल त्या. १३ कृष्णाला. १४ त्याच्या पायांनं पवित्र जहालेल्या कदंब वृक्षाजवळ. १५ स्त्रिया.
 १६ हातांनीं. १७ मनु- अतिशयांनीं= फार आनंदानें. १८ पूजित. १९ स्कंधीं वस्त आहे
 धरिलें जाणें. २० मनासारखें. २१ तोडणें २२ यमुनेच्या तीर्थोदकीं. २३ निर्वस्त=नागव्यानें.
 २४ स्नानें. २५ मोठ्या अपराधास. २६ मागतां. २७ होवो. २८ हस्तास. पुण्य, सद्गुण,
 भाणि कांति (सौंदर्य) यांचीं रूपाव्याचीं स्थळें; हें पद, "सर्तीचा" याचें विशेषण आहे.

“चुकलौ वाटेला,” जे ॥ व्रतविच्युति ते खरीच वाटे; लाजे ॥

विसरुनि, नभिति हरिस; त्या ॥ जाणाति कीं होचि सर्व दोष हरि सत्या ॥ १८ ॥

सर्वजगद्गावन ती ॥ स्त्रींची सर्करुण विलोकि सद्गावनति ॥

स्वाधिगमार्थासवती ॥ गौरवि; कीं श्रीसही गमाया सवती ॥ १९ ॥

रक्तसिंतासितहरितें ॥ वस्त्रें, नेसुनि सकाम विलुंसित, हरितें ॥

पाहति, निरुपमनिर्घती; ॥ चिंतिति यच्चरण- देवैरुप मनि र्घती ॥ २० ॥

जे मनिं, दे वर ते हीं; ॥ “सत्वरचि,” म्हणे “पुरेल,” देव, “रतेहीं ॥

फेया रजनीमाजी ॥ संगति पावाल सादरं जनीं माजी ॥ २१ ॥

करि कुतुर्का मर्दनारि- ॥ प्रियगुण; तोषवि समस्त-कामर्द नारी ॥

हरिविण गणिति व्रज न ॥ प्रियतम; वचनें परंतु करिति व्रजनं ॥ २२ ॥

वाळुनि महागायी ॥ स्त्रीकामाची, सदिष्टतेम हा गायी ॥

चारित गेला वृंदा- ॥ विपिनींहुनि दूर सवेळें हरि गोवृंदां ॥ २३ ॥

तारी दीन गर्जा, ती ॥ सुखमूर्ते स्तवि पदोपदीं नगजाति ॥

न करिति अन्यायासीं ॥ उपरुतिची जोडि; कीं न अन्या यासीं ॥ २४ ॥

स्वसुखाची संवगायी ॥ करित वनीं, गोपवृंदां सव गायी ॥

ने यमुने यदुप रमा- ॥ पति; कीं करणार यज्विमर्द तदुपरमा ॥ २५ ॥

करिति नमन दीसलिलां, ॥ पीति सगोधनं सुधोपमं नदीसलिलां ॥

सोडिति पशु तदुपर्वनीं, ॥ वसति तटीं; सुखद-जे सुरभिमुदुपर्वनीं ॥ २६ ॥

इति श्रीकृष्णविजये द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

१ व्रतभंग- २ कृष्ण. ३ हरणकरितो. ४ स्त्रिया. ५ सर्वजगाची उत्पत्ति ब्यापासुन तो= कृष्ण. ६ कृपाळ (कृष्ण). ७ सद्गावयुक्त नमस्कार. ८ स्व-अधिगम- आयासवती= आपण (कृष्णानें) प्राप्त व्हांवें याविषयीं प्रयत्न करणाऱ्या. ९ तांबडीं, शुभ्र, काळीं, आणि हिरवीं. १० कामातुर. ११ सुंदर. १२ ब्यांच्या सुदेवात उपमा नाही अशा. १३ कल्पतरू. १४ सन्यासी १५ जे वर (मिळावे असें त्यांच्या मनीं होतें) ते हा (कृष्ण) दे. १६ सुरताची इच्छा. १७ आदरयुक्त. १८ कौतुकास. १९ सावास प्रिय आहेत गुण ब्याचे. २० सर्व इच्छा पूर्ण करणारा. २१ कमतायी, इच्छा. २२ सज्जनास अर्पित प्रिय. २३ गायन करी. २४ वृंदावनापासून. २५ बळरामासकट. २६ गाईंच्या कळ्यास. २७ गर्जेशास. २८ सुखदेणारी मूर्ति (प्रभुची). २९ वृक्षजाति. हा ‘स्तवि’चा कर्ता. ‘अन्यायासीं’=अन्य-आयासीं, (स्तवनाशिवाय) दुसऱ्या भायासांनीं- ‘यासीं’=कृष्णास. ३० गोपसमूहाचा इंद्र=कृष्ण. ३१ कृष्ण. ३२ यज्ञ करणारे जे (ऋषि) त्यांचा गर्व. ३३ तत्- उपरमा= त्यांच्या गर्वाच्या नाशास. ३४ हट्टास पडलेलीस (यमुनेस). ३५ गाईंच्या समवेत. ३६ अमनुज्य. ३७ नदीच्या पाण्यास. ३८ त्यांच्या जवळच्या रानांत. ३९ सुवास आणि मृदु वारे, यांहीं. गमन.

गोपांच्या भूक वळा ॥ लागे. मग विनविले स्वयंभू कवळा. ॥
 येति दयोदधिभक्त ॥ प्रातःकाळीं, न आणित्वां दधिभक्त. ॥ १
 निजजन अन्नपर महा, ॥ जाणे, द्विजदार सुप्रसन्न परम, हा. ॥
 शुद्धाधा सकळवळा ॥ भित्रांच्या; ये दयांनुधीस कळवळा. ॥ २ ॥
 हरि जो दासत्रास, ॥ प्रभु धाडीं गोप ते तदा सत्रास. ॥
 चित्तुनि नाकजय, जनीं ॥ जवळि सुरांच्याचि निरत सुद्विज यजनीं! ॥ ३ ॥
 सांगे तो, "यजन मुनी ॥ करिति सुरांचें; तदंघ्रि तोयज नमुनी, ॥
 आर्यांच्या- मागोनि, ॥ मन्नाम कथूनि, अन्न घ्या मागोनी. ॥ ४ ॥
 निजलोकास त्राते ॥ करिती आंगिरसनामका सत्रा ते. ॥
 जवळि सदा सवशाळा ॥ आर्हे;" कथि त्या जना पदास वशाला. ॥ ५ ॥
 गेले तोकेभृग जळा ॥ धांनुनि विषयेछु विप्रलोकेभृगजळा. ॥
 न हरी ताप सभा जी, ॥ त्याची बरवी दुरुनि तापसभा जी! ॥ ६ ॥
 ते मुके बहिरं अंध; ॥ श्रीशां अमृतप्रदा न अर्पिति अंध ॥
 आले परतोनीच. ॥ श्रुत-महिमा द्विजसमूह, पर तो नीच. ॥ ७ ॥
 "होउनि सन्नत यांचा ॥ साध्वीजन; वृत्ति सुप्रसन्न तयाच्या. ॥
 भेटीचा मनि काम, ॥ स्वर्न समर्पिल सुबुद्धिधामे निकाम. ॥ ८ ॥
 'आलें रामासहित' ॥ श्रवणें वाटेल विप्ररामांस हित. ॥
 धृतिच्या आया; सरिता ॥ करुणेच्या; नकरितील आयास रिता." ॥ ९ ॥
 नाशक जो अशिवांचा, ॥ त्याची ऐकोन गोप ते आशि वाचा, ॥

१ समुदायास २ बळराम आणि कृष्ण. ३ अन्नासाठी. ४ कृष्णभक्त (गोप), ५ दर्हीभाव,
 ६ अज्ञेच्छु. ७ ऋषिपत्न्या. ८ कृष्ण. ९ भुकेपासून पीडा. १० सर्व समुदायास. ११ कृष्णास.
 १२ दासांची भयें. १३ यज्ञाजवळ. १४ स्वर्गप्राप्ति. १५ देवांच्या. १६ तत्पर. १७ ते ब्राह्मण.
 १८ यज्ञ करण्याविषयी. १९ तन् अंग्रि-तोय-ज= तयादकमल. २० बळराम दादाच्या मागून=
 आधीं बळरामाचें नांव सांगून मग मोडून सांगा. २१ तारणारे. २२ यज्ञास. २३ यज्ञशाळा.
 २४ बाळ (गोप)- रूपी भृग. २५ 'विप्र-लोक' याचें विशेषण. २६ ब्राह्मण समुदाय हाच
 "भृगुजळ." २७ समुदाय. २८ तपस्याचा काळ. २९ मुके. 'ते'=ऋषि ३० बहिरें. ३१ प्रभूस.
 ३२ मोक्षदेणान्यास. ३३ अन्न. 'आलें' याचा कर्ता 'गोप' (अध्यात्त). ३४ गाजलेला आहे महिमा
 वयांचा. ३५ परंतु. ३६ अतिनम्र. ३७ मागा, प्रार्थी. ३८ पतिव्रता- (ऋषिपत्नी) समुदाय.
 ३९ दयाळ. ४० इच्छा. ४१ सु-अन्न. ४२ सद्बुद्धीचें गुण, (तो जन). ४३ स्वेच्छेने.
 ४४ ऋषिस्त्रियांस. ४५ धीर्याच्या. ४६ नदा. ४७ रिकामा, निर्माल. ४८ संकटाचा.

त्या

ह्लाणता, दाव! मुकल, ॥ आल त्रुत पनल्ल्या ज ॥ १५ ॥
अन्नं द्या अज्ञाना या ॥ सानुचरां प्रभुंस; शांतवा अशनीया ॥ ११ ॥
मत्तिस विभू दे वसति ॥ स्वपादिं नर्ताच्या, तयास भूदेवसती, ॥
सुखनिर्भर, परिसोनी ॥ होती, पावोनि अर्धन ज्यापरि सोनीं. ॥ १२ ॥
त्यजिति तदा सवशाला, ॥ हरिला देखावया स्वदासवशाला. ॥
त्या प्रभुभक्तिरुचिरसें ॥ निघती घेउनि चतुर्विधांन रुचिरसें. ॥ १३ ॥
नरुचे धाम निकाम; ॥ प्राशावी श्रीशानखसुधा मनि काम ॥
बहु बहु वासर; हातीं ॥ वेळा, मग भिउनि कां धवास रहाती? ॥ १४ ॥
गुरु बांधव पति तानीं ॥ बाळें या जरि निवारिल्या पतितांनीं, ॥
सरितां परावारा ॥ जाति; सुदुर्धरचि जेंवि पारा, वारा. ॥ १५ ॥
लघुनियां बंधुकडे ॥ गेल्या प्रेमांपंगा स्वसुखासंधुकडे; ॥
कोणही परि वाराया, ॥ न शकति सोडूनि जाति परिवारी या. ॥ १६ ॥
यमुनेपर्वनीं महिलीं ॥ शोभावि, त्या पाहतो मुनींच्या महिलीं. ॥
अद्भुतरूप मन हरी, ॥ सर्वांमृतफलद सुरतरूपमं न हरी. ॥ १७ ॥
श्याम भुवनेवनमाळी ॥ पल्लवशिखिपिच्छेधातुंनीं, वनमाळी, ॥
कनकांबर नटला. जे ॥ शोभा याची, तिला मदननट लाजे. ॥ १८ ॥
मुख रुचिर सदलकांहीं; ॥ नयनतुळे ये न तामरसदल कांहीं. ॥
श्रवणीं उत्पल विलसे; ॥ ताप न तेजें स्मिर्तामृत न पळविलसे. ॥ १९ ॥

१ कृष्णपदीं. २ आनंदाच्या अधोान. ३ प्रभु. ४ जेवण्यासाठीं. ५ ससेवकास. ६ भूक. ७ दाव. ८ नन्माच्या, सेवकाच्या ('मत्तिस'). ९ ब्राह्मणस्त्रिया. १० सुखानें भरलेल्या. ११ दरिद्री. १२ स्वसेवकांच्या स्वाधीन. १३ ईश्वर- भक्तांचे जो गोडी तिच्या रसानें. १४ चार प्रकारचें अन्न; खाद्य, लेह्य, चोष्य, आणि पेय. १५ गोंड असें. १६ कृष्णनखाचें अमृत. १७ नद्या, १८ समुद्रास. १९ आपलोकस्वरूपी पर्वताचे कडे. २० प्रेमनद्या. २१ निज-सुख-समुद्रा जवळ. २२ आप्तजन- समूह. २३ यमुनेवरील अरण्यांत. २४ भूमाला. २५ स्त्रिया. २६ कल्पतरूचा उपमा देण्यास योग्य. २७ कृष्णवर्ण. २८ जगस्वरूपी वनांताल माळी. २९ वृक्ष-पल्लव, मयूरपिच्छ आणि अलंकार यांहीं ('नटला'). ३० पातांबरधारी. ३१ सुंदर. ३२ सत्-भलकांहीं- चांगल्या केशांनीं. ३३ नेत्रोपमेस. ३४ कमलपत्र. ३५ कर्णी. ३६ कमळ. ३७ शोभे. ३८ हास्यामृत. गुरु, बांधव, पति, तानीं बाळें, या पतितांनीं (पाण्यांनीं) निवारिल्या (प्रतिबंधित केल्या) तरि.

सुदृदंसीं भुज, गाभा ॥ नीलद्युतिचा, तया महाभुजगाभा, ॥
 ठेवुनि हरि शोकमळा ॥ त्या दक्षे फिरवि देववर तो कमळा ॥ २० ॥
 पाहुनि सुभंग असा, या ॥ मधुपी इच्छिति पदांबुर्जीच असाया ॥
 तृदयीं आणुनि काम- ॥ प्रदमूर्तिस, भेटती सुबुद्धि निकाम ॥ २१ ॥
 चेतोहरसुखकाय- ॥ ब्रह्मप्रेक्षणज बोलवे सुख काय? ॥
 न धरी चलन वपुं, तळ्या ॥ अमृताच्या पिउनि, दिसति अभिनव पुतळ्या ॥ २२ ॥
 बोले हरि, “या हो या; ॥ आलां माझ्याहि मोद^१ तृदया होयीं^२ ॥
 वरेंवें केलें येणें, ॥ मज देखायासि मन भुकेलें येणें ॥ २३ ॥
 मी आत्माप्रिय समजे ॥ ऐसें ज्यांला, सुशील, सत्किर्ये, समजे, ॥
 तेचि कुशल साच; ^१ रती ॥ धरुनी मद्रक्ति मत्फला आचरती ॥ २४ ॥
 देह-प्राण-मन-मति- ॥ स्वजन-स्त्री-सुत-धनादि हीं प्रिय गमती ॥
 संपर्कस्तव लोकां ॥ ज्यांच्या, प्रिय कोण त्याविणे अवलोकां? ॥ २५ ॥
 जा, सेवा सर्व; वाटे ॥ प्रेक्षिति^२ भोगार्थ देव वसव वाटे ॥
 संपवितिल सत्रास ॥ स्वर्गेच्छु पती; तुझासह न सत्रास ॥ २६ ॥
 ऐकुनियां असि वाणी, ॥ लागे तृदयां स्त्रियांचिया असिवाणी ॥
 हणति, “असें न वद, मना ॥ परुष गमे दीनवत्सला, भेर्वदमना ॥ २७ ॥
 रक्षीं निज निर्गमांतें; ॥ आम्हा करवे न येथुनि जनिं गमांतें ॥
 विरहज्वरदृढकालिल- ॥ स्वांतात्रें सदय पाय काय ढकालिल? ॥ २८ ॥
 दासी प्राप्ता सहसा ॥ टाकुनि, म्हणतोसि काय आतांस ‘हसा’? ॥
 कारिं वाचा सत्य जुनी; ॥ आलों स्वजनत्रपाभयास त्यजुनी ॥ २९ ॥

१ मित्रस्केधीं. २ नीलकांतीचा. ३ महा-भुजग-आभ=महासर्पासारिखा. (सर्पागा सारिखे भुज
 असणे ही शोभा मानितात.) ४ उजव्या (हातानें). ५ सुंदर. ६ ऋषिपत्न्या. ७ पदकमळीं
 च. ८ इच्छित देणाऱ्या मूर्तिस. ९ चिन्नास हरण करणारा आणि सुखानें भरलेला काय
 आहे ब्याचा असें जें ब्रह्म (कृष्ण) त्यास पाहिल्या वरून जहालें. १० शरीर. ११ आनंद
 १२ होण्यासाठीं. १३ सुखभावी १४ चांगली आहे क्रिया ज्यांची. १५ सर्वसमान. १६ प्राति.
 १७ शरीर, प्राण, मन, स्वमति, स्वजन, स्त्री, सुत, धन, अदिकरून. १८ सहवासासाठी.
 १९ “देहप्राण” इत्यादिकांच्या. २० अवलोकित्वा. २१ यज्ञास. २२ पाहती. २३ स्वभागेंच्छु. २४ इंद्र.
 २५ सभय; वासलेले. ‘तुझासह’= तुझा-शी- वरावर. २६ वज्रासारिखा. २७ कठोर. २८ हे
 संसारदमना! २९ अभयवचनार्थें. ३० जाणें. ३१ विरहरूपी बवरांनिं फार गढूळ जहालें
 आहे अंतःकरण ज्याचें त्यास. ३२ आतांची लज्जा व.भय.

पतिपितृजनहीनां-ही ॥ आश्रय देणार सर्व जनही नार्ही; ॥
 आम्ही तारि हरि! काय ॥ स्वगति किजे, जीव जरि न परिहरि काय? ॥ ३० ॥
 तुलसीदांम तुडविलें, ॥ निर्माल्य पदें अनादरेंहि उडविलें, ॥
 धरं दासि शिरावरि तें; ॥ तापाकुल मन तथा सुशिशिरा वरितें." ॥ ३१ ॥
 बोले दीनयं हा, -ती ॥ काकुळती पारिसुनी, "पदां न पहाती, ॥
 अर्घदृष्टि पतितर्नयन; ॥ स्तवितिल जे अन्य लोकहि, पाते- तैनय न. ॥ ३२ ॥
 तूम्ही सुरूर्तनादि सती; ॥ अनुमोदिति हे फहा अमरर्जन, दिसती ॥
 संतैते बहुधा माजा ॥ ध्यास असोंद्या मनासि बहु; धामा जा. ॥ ३३ ॥
 स्वसुखा, स्नेहाला वा, ॥ न समृद्धी अंगसंग दे हा; लावा ॥
 मद्रूपी मन; या हो; ॥ पावा लौकरि सुखाब्धिधाम नयां हो." ॥ ३४ ॥
 अत्युत्सव वाटाया ॥ पत्यादिजनासि, जाति सवर्वाटां या. ॥
 न मनुनि अंधेरा, धव दे ॥ प्रिय आलिंगन; गणुनि अपराध वदे. ॥ ३५ ॥
 रत निज महिलीं भजनीं ॥ हरिच्या, येणें गतश्रमहि लाभ जनीं ॥
 मानुनि मुनि अतितर, ते ॥ जाले अनुर्तर्भ भवर्नदीपति तरते. ॥ ३६ ॥
 पति जाउं न दे, हातें ॥ धरि एका स्त्रीस, ते त्यजुन देहातें, ॥
 पावे परं माप तिला ॥ चैतन्यें; दे स्वरूप परेमा पतिला. ॥ ३७ ॥
 "जाउं न दीजे वीया ॥ सिर्वेथ," कथुनि हें, दयानेदी जेवाया ॥
 लागे बेल्लविसरा- ॥ सह; जे न तदीयपादपल्लव विसरें. ॥ ३८ ॥
 कौतुक गीठें करि; तो, ॥ त्या अन्नें, उदरिं धरि जगा, ढेंकरितों. ॥
 प्रेमें बहु धोला; हे ॥ तृप्ति असी अन्यथा न बहुधां लीहे. ॥ ३९ ॥
 तापवि वाडवेमतिंतें ॥ निजकर्म- मदारुण्ये विष दुवाड; वमति तें. ॥
 वर्णिति गुरुसम जाया, ॥ कीं या हेतु स्वलाभ गुरु समजाया. ॥ ४० ॥

१ पति आणि पितृजन यांपासून भ्रष्ट जहालेल्यास. २ करावी. ३ सोडी, त्यजी.
 ४ माझ. ५ तापांनं व्याकुळ. ६ अति शीतळ. ७ अनाथनाथ (कृष्ण). ८ निंदा-
 रूपी दृष्टि ब्याचा. ९ पापचक्षु. १० पुण्यनदी. ११ देव. १२ नेहमी. १३ हे नवानो. १४ यज्ञा-
 च्या समोरच्या वाटांनीं. १५ दुसऱ्या अशा. १६ रिलया. १७ गेला आहे भ्रम ब्याचा. १८ पश्चा-
 चापांनं तापलेले. १९ संसारसागर. २० श्रेष्ठ. 'माप' = लक्ष्मीपति, कृष्ण. २१ ज्ञानयोगें. २२ श्रेष्ठांस.
 २३ व्यर्थ. २४ सित (भातांनं). २५ कृष्ण. २६ गीठिसमूहासकट. २७ जे तदीयपादपल्लव ते न वि-
 सरा. २८ मोठें 'भरि' = जरि धरीं तरिही. २९ नृपज्ञाला. ३० बहुत प्रकारें करून. ३१ पावे.
 ३२ ब्राह्मणमतीला. ३३ मदच (गर्व) आहे नाम ब्यास. * 'पति' आणि 'तनय' स्तवितील
 इतकेंच नव्हे परंतु इतर जनही ६० '

“हरिची रति^१दा रजनी- ॥ दिवस अधिक भक्ति सद्द्विरति^२ दार^३जनीं. ॥
 आपण तद्दहित महा- ॥ सुज्ञानी;” ह्यगति, “वंचलौ” स्वहित^४र्भहा.” ॥ ४१ ॥
 “भगवान् हरि, यदु^५पकृति ॥ स्वजनमुखं सूचवी असी र्यदुप कृती; ॥
 कर्ममदास^६वंपाने, ॥ नेणो न भजों दिल्यापदास वंपाने. ॥ ४२ ॥
 आम्ही अ^७भुध न्याया- ॥ च^८र्ये जरी; स्त्रीहि सुमति बहु धन्या य. ॥
 निज दृष्टि अ^९सीम धुरा ॥ पी, या हरिगुणसुधानदी असि मधुरा. ॥ ४३ ॥
 शास्त्र पढोनि अशास्त्री ॥ आम्ही; प्रि धन्य, कीं जयांसि अशा स्त्री. ॥
 नेणो धर्म; ठकविते ॥ माया; भुललो; अमक्त, कर्म^{१०}ट कवि ते. ॥ ४४ ॥
 कुल, विद्याभ्यास, कळा, ॥ व्रत, दीक्षा, कर्मकुशळता, या सकळा ॥
 लागो आग; मनाला ॥ भक्ति न; हरिच्याहि विमुख आगमनाला. ॥ ४५ ॥
 हरिली मति मायेनें; ॥ कर्मपथीं दीन हे भ्रमति मायेनें; ॥
 तारावे, स^{११}दयाला ॥ हरि! शरणागत असो तुला सदयाला. ॥ ४६ ॥
 घे न महाजन काने, ॥ ऐसा अपराध परम हा जनकाने ॥
 क्षमिजेचि; असो माया ॥ दोनि तुझी! साधु गातिल असीमा या.” ॥ ४७ ॥
 स्मरुनी निज पापाते, ॥ प्रार्थिते हरिला, धरुनि अनुतापाते. ॥
 मुनिमानसहंसाचें ॥ दर्शन घेती; न भय मनीं कंसाचें. ॥ ४८ ॥

इति श्रीमत्कृष्णविजयेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

जो मुनिलोकां मेदंहा ॥ तारी सद्दु^१दे^२ सेव्यपद को^३मद हा, ॥
 नरतनु हरि; या, गवळी, ॥ कळी, जे सिद्ध करिति हरि^४ये^५गवळी. ॥ १ ॥
 जाणे, परि सानंदा, ॥ वृद्धा गोपांत जो नवासा, नंदा ॥
 प्रार्थुनि, दासभ्र^६र्भहा ॥ पुसतो कीं, “आज कोण हो संभ्र^७र्भ हा? ॥ २ ॥

१ प्रियकर. २ सद्भाव. ३ निजस्त्रियांच्या ठायीं. ४ त्या “सद्द्विरति” रहित. ५ फसलो.
 ६ स्वहितोत्साहास. ७ यत्-उपकृति (जो उपकार). ८ यादवपालक. ९ कुशल. १० कर्म, आणि
 गर्व हेच कोणा एक आसव (मद्य), त्याच्या पिण्यानें. ११ मांसाने= गर्वाने, मस्तीमुळे.
 १२ मुखे. १३ न्यायाने चालण्यास सांगणारे. १४ अमर्याद. १५ केवळ कर्ममार्गाने चालणारे.
 १६ यज्ञयागादि. १७ भ्रमाने. १८ सत्-भय=साधूंचे कल्याणच असा जो तू तुजला. १९ कृष्णाचें,
 २० गर्व हनन करणारा. २१ सत्-वृद्ध-सेव्य-पद=साधु-समूहाने सेवन करण्यास योग्य आहे
 पद व्याचें. २२ इच्छा पूर्ण करणारा. २३ इंद्रयागा करिता बळी. २४ दासाचा भ्रम घाल-
 विणारा. २५ उत्साह, क्षयारी.

मी तों वाळ; परि सवा ॥ कां करितां, हें तुम्ही दयाळ परिसवा." ॥
लीलोमानवदेहा ॥ नंद क्रतुदेवताफळादि वदे हा. ॥ ३ ॥
सुरपतियाग रहाया ॥ युक्ति वदे वेदशास्त्रसागर हा या; ॥
मान्नेसाहि त्यांतें; ॥ गोद्विजमख करावि, लावि साहिन्यातें. ॥ ४ ॥
टाकुनियां जंभरि, ॥ तदज्ञार्थ प्रकल्पितीं संभरिं ॥
गोद्विजमख तें करवी ॥ अखिलेश्वर शक्रगर्वतिमिरैकरवी. ॥ ५ ॥
अंनारहेमानें ॥ केले संतुष्ट विप्रवर हे मानें; ॥
ह्येमाच्या अवेसानीं ॥ पूजुनि गायींस तर्पिती यवेसानीं. ॥ ६ ॥
पूजिति सांग नगा, (ती ॥ रोति मुखाचीच!) गोप सांगन गाती. ॥
हरि वळें सांग अहार्य- ॥ प्रदक्षिणा करिति सर्वशुवृंद सैहार्य. ॥ ७ ॥
बहु विश्वास गमाया, ॥ लोकांला रुग्ण दाखवी मग माया:- ॥
रूपतरं विभु धरि तो. ॥ पविनलीला करुनि जगदुद्धरितो. ॥ ८ ॥
धरुनि वृद्धपुशि, खरा ॥ गिरिसाचि वसे, अधिष्ठुनी नग शिखरा. ॥
त्यांसि म्हणे "परिस्ता, रे! ॥ वाटतसां इष्ट अवयवांपरि सारे. ॥ ९ ॥
कथितो सर्वांशि खरी ॥ वाणी; गोवर्धन स्वयें मी शिखरी. ॥
शुचि भावें वाळक हो, ॥ दर्शन दिवलें तुम्हांसि गोपाळक हो." ॥ १० ॥
तोषुनि पेशुप, हारें ॥ श्रीचा सेवी समस्त मग उपहार. ॥
श्रीवांस, हित कराया, ॥ जोडी आपणहि गोपसहित करा या. ॥ ११ ॥
सिंधु अगाध रसाचा ॥ कुतुकाच्या हरि; नमो अगा! धरें साचा. ॥
"धरुनी भाव नमा, गा," ॥ देव म्हणे, "यास वर निजोवन मागा. ॥ १२ ॥
तोषवि नयन मन; करा ॥ जोडुनि याला, धरा विनय, नमन करा. ॥

१ यज्ञास. २ लिलें मानवदेह धारण केलेल्यास. ३ यज्ञाची देवता व फळ इत्यादि.
४ इंद्रयाग. ५ गार्ह व ब्राह्मण यांकरितां यज्ञ. ६ इंद्र. ७ त्याच्या यज्ञासाठीं योजिलेल्या त्या.
रित. ८ अविनाश. ९ इंद्रगर्व हाच कोणाएक अंधार त्यास महान् सूर्यच. १० अन्न, वस्त्र,
आण सुवर्ण याहीं. ११ श्रेयटीं. १२ गवतानीं. १३ 'सांग' = यथाविधि. १४ सदार, बाइकासह.
१५ बळराम. १६ स-आप्त = आप्तसकट. १७ पर्वतप्रदक्षिणा. १८ गार्हच्या समुदा-
यासह. १९ वडिलां सहवर्तमान्. २० अन्य रूप. २१ प्रभु. २२ पवित्र क्रीडा. २३ मोठें देह.
२४ चट्टन, (हें क्रियापद सकर्मक आहे). २५ पर्वतशिखरास. २६ पर्वत. २७ पवित्र. २८ गोप.
२९ रमापति. ३० सागर. ३१ पर्वत, हें 'नमो' याचें कर्म. ३२ निजरक्षण.

होय जना दरकारी ॥ हिंसक, त्या मूढ जे अनादरकारी. ॥ १३ ॥
 वंदा हो, गोत्रांतें; ॥ देइल कल्याण आमुच्या गोत्रांतें. ॥
 हा प्रभु गोवर्धन हो, ॥ गोवृद्धि करू; यथार्थ गोवर्धन हो८.” ॥ १४॥
 करवी याग असा; या ॥ जाय जनासह मग, स्थळास असाया. ॥
 त्याच्याचि पर्दा नमना ॥ करितों, स्थिति देउ दीनसँख दीन मना. ॥ १५ ॥

इति श्रीऋणविजये चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

मर्दभाजन कोपाया ॥ इंद्र, कैरी हारि अमर्षजनकोपाया; ॥
 भंगी काम खरा, हे ॥ गोष्टि कळे देवनायका, मख राहे. ॥ १ ॥
 मखभंगें शतकोटि- ॥ प्रहरण गणि गोर्ष मंतुच्या शत कोटी. ॥
 त्ददार्थि न साँमावेचि ॥ क्रोध;अदंडा नया संसाँमा वेची. ॥ २ ॥
 जडले अंगा रचिते ॥ ताप, न डोळे, रूडभिअंगारचि ते; ॥
 श्वासोष्वासाहे भाते; ॥ त्याचीच न सोसवे तपासाहे भाँ ते! ॥ ३ ॥
 कोर्षे चोळूनि करा, ॥ वाहे कल्पांतर्करपयोधरनिकरा. ॥
 सांगे, “जाऊनि, करा ॥ नंद-व्रज नामशेष; जाऊ निकरा. ॥ ४ ॥
 सुन्न बरा, न टवाळा; ॥ त्या ऋगा भजति गोप रानट बाळा. ॥
 कां साहेल? नैयज्ञा ॥ ईशो मजसहित करिति हेलेने यज्ञा. ॥ ५ ॥
 व्रज न जगो, पौनीया ॥ वर्षा; केले अनिष्ट गोपांनी या. ॥
 क्षण न तगो धन; दाँवा ॥ उगवा; दृष्टिस पुन्हा न गोधन दाँवा. ॥ ६ ॥
 छाविति मज पद वाडिला, ॥ कीं नाहीं श्रीमर्दावलेप दवाडिला. ॥
 ऐसा दंडके राजा ॥ साहेल कसा? निघाचि, दंड करा जा. ॥ ७ ॥

१ भिवविणारा. 'त्या'=गोवर्धनदेवनेला. २ पर्वतांतें. ३ कुत्रांतें. ४ पर्वताचें नांव. ५ गाईस वादविणारा. ६ होवो. ७ अनाथाचा मित्र. ८ गर्वपात्र, गर्वाचें भरलेला. हें (“इंद्र” याचें विशेषण.) ९ याचा कर्ता “हरि” आणि “अमर्षजनकोपाया” हें कर्म. १० राग उत्पन्न करण्याचा उपाय. ११ इंद्रास. १२ वज्रशस्त्रा (इंद्र). १३ गवळ्यांच्या अपराधांच्या. १४ मावे. १५ सामासहित. 'वेची' = सोडी. १६ रुट् अङ्गि अंगार = क्रोधरूपी अग्नीचे निखारे. १७ तेज. १८ कल्पांत करणारेअसे जे मेघसमूह त्यास. १९ नाम मात्र शेष रहावें ज्याचें असें (“नंदव्रज”)करा=अगदी नाश करावा. २०अनर्थास, नाशास. २१निंदा करणारा. २२ न्याय जाणणारा, व देवश्रेष्ठ असा जो भो त्या मजसह. २३ निंदा. २४गोकुळ. २५पाण्यास. २६डावा द्वेष. २७ दाखवा. २८ संपत्तीपत्सून जहालिला जो मद व गर्व तो. २९ अपराध.

भी ऐरावतनागाः ॥ रूढाचि येतोंहि; उद्धेरा वतना गा. ॥
 निश्चित बोले, “खर्पती ॥ गोप, करा तें,” असेंचि तो लेखपती. ॥ ८ ॥
 सोडिति जल, दगड, दया; ॥ पाडिति गृह, वृक्ष, अर्शनि जलद गर्डद या.
 भासति ते दगड गडी ॥ काळोतें उग्र; मेघवृंदं गडगडी. ॥ ९ ॥
 वर्षति बहुतर वारी; ॥ घनेकाळकरीं विजाचि बहु तरवारी; ॥
 धन्वी शरधारि; ती ॥ युद्धाची भासलीच बहुधा रीति. ॥ १० ॥
 शब्द भयंकर; कानीं ॥ शूळ उठे, वर्षतां. मूर्हाकारकानीं; ॥
 अचळ्या हाले; खांचा ॥ पडती; संक्षोभ होय हा लेखांचा. ॥ ११ ॥
 मनिं इंद्र वदे, “वांचा ॥ खळ हो, अपराध करूनि गुरुदेवांचा! ॥
 कृष्णनराश्रित राना ॥ गिरिलोहि पुजूनि, कां भयासि तरांनां? ॥ १२ ॥
 भीति अपारासि तानीं ॥ वाळें पावति सुनिहेपा रसितांनीं; ॥
 दुःसह तो काळ; पति- ॥ क्रोडीं स्त्री, घेउनी स्वतिका, लपती. ॥ १३ ॥
 करुं पाहाति घात वळें, ॥ काळपयोदावहप्रलयवातवळें. ॥
 न घडे धारण; धोरा ॥ स्थूला, उपमेसि होय धारण धोरा! ॥ १४ ॥
 कांपे अयोसारा- ॥ निलपाते पशुपलोक नृत्यासारा. ॥
 स्थळ उन्नत खळगे हा ॥ पूर भरी; न उरवी जलद खळ गेहा. ॥ १५ ॥
 देहीं वंशीशिरा या ॥ गायी झांकूनि, कृष्णचरणि शिराया, ॥
 येती; कांपति तानीं ॥ बाळें; करुणा कराचि कां पतितांनीं! ॥ १६ ॥
 आवाळस्थविर हिता ॥ गति नेणाति एक कृष्णनाथविरहिता; ॥

१ ऐरावत नामा हत्तीवर बसलेला. २ राखा. ३ अगा! ४ मरती. ५ देवांचा स्वामी (इंद्र). ६ वज्र. ७ मेघ. ८ कडाख्यानें. ९ मेघसमूह. १० फारच. ११ पाणी. १२ मेघरूपा काळाचे हातीं. १३ इंद्रभनुष्य पडलें असे ढाणून. १४ पाण्याच्या धारांनीं हेच कोणी बाण त्यांस धारण करणारे. १५ बहुत प्रकारांनीं. १६ मोठ्या गारांनीं. १७ पृथ्वी. १८ देवांचा. १९ दुष्ट हो! २० कृष्ण मानवाचा आश्रय केला आहे ज्याणीं असे जे तुझी. २१ पवितास. २२ अत्युग्र. २३ मेघगर्जनांनीं. २४ पोटीं. २५ आपआपल्या मुलांस. २६ काळ-पयोद-आवह-प्रलय-वात-वळें=काळासरिरुखा मेघांस आणणारीं प्रलय वायूंचीं वळें (समुदाय). २७ धरणें (सहन करणें). २८ मेघाच्या. २९ मोठ्या. ३० खांब. ३१ लहान. ३२ अति-भासार-आनिल-गते=अत्यंत वृष्टि व वादळ यांच्या पडण्यानें. ३३ गवळी. ३४ नाचासारिखा. ३५ उंच. ३६ घरांत. ३७ वासरांच्या डोक्यांस. ३८ पडलेल्यांनीं, (पातक्यांनीं), मेघांनीं इ०. ३९ बाळापासून वृद्धा पर्यंत. ४० “गात्रिचें” विशेषण.

वीरती साँदर तरणी ॥ हरिपदयुगलीच, भरवसा दरतरणीं. ॥ १७ ॥
 प्रार्थिति दीन जगाया ॥ कीं, "पाळक तूं दर्यांनदीन जगा या; ॥
 सुर्महाभागा! रानीं ॥ मरतो गा वंजसन्निभा गारांनीं." ॥ १८ ॥
 क्रोधवशातम न्यूनं ॥ मांनं जो होय, त्याचि शतमन्यूनं ॥
 केलें हें, सकळ कळे; ॥ रक्षायीं दीन वंधु यांस कळकळे. ॥ १९ ॥
 "श्रम जाले, खायाचा ॥ कीं न दिला भाग. काय लेखा याचा? ॥
 श्रीमदतम हानीच; ॥ त्रिदशपतिवैचि मत्ततम हाँ नीच. ॥ २० ॥
 स्मयघन वारावा; हे ॥ मद तों वरि, जों न दंडवारा वाहे. ॥
 तारि कटाक्ष, मला जे ॥ नत; अळसें हींचि एकटा क्षम लाजे?" ॥ २१ ॥
 हें मनिं आंणि, खरा हो ॥ २१ ॥ व्रजजनविश्वास, त्रिदश आणिव राहो. ॥
 गोवर्धन हरि हांतें ॥ एके धरि; भय समस्तही हरि हाँ तें. ॥ २२ ॥
 उकरुनि मूलासहित, ॥ छत्राका बाळ धरि तसा, श्रमरहित ॥
 लीलेनेंचि धरतें ॥ उचली; काय प्रयास विश्वधरातें? ॥ २३ ॥
 सांगे नंदास महीं- ॥ पूरुष, मात्रादि गोपवृंदा समहा, ॥
 "या; धांका मनिं वारा; ॥ पर्वतगतीं शिरा, निकाम निवारा. ॥ २४ ॥
 गिरिच्यो, कां, पतनाचा ॥ धाक धरुनि, वृष्टिमांजि कांपत नाँचा? ॥
 गोपवनिपा, तनया ॥ सत्य गणीं; मकराहुनि निपांत न या. ॥ २५ ॥
 कर सोडिल नंग, मोहें ॥ चित्ताला तुमचिया कदा न गमो हें. ॥ इति वा. ॥ २५ ॥
 घन-पर्वनासिहि न भिजे ४३; ॥ तुमचें हाले न लोम, येथें न भिजे; ॥

१ आदरानें. २ नौका. ३ कृष्णपद. ४ भयपासून तरण्याविषयीं. ५ दया- नदी-ईन=
 दयासागर. ६ हे महा समर्थी. ७ वज्रासारख्या. ८ क्रोधाच्या फार स्वाधीन. ९ अपमानानें.
 १० इंद्रानें ११ कृष्ण. १२ विश्वादा, किंमत. १३ संपत्ती पासून जो गर्व तोच कोणीएक
 अंधार. १४ इंद्रत्वानें १५ फार माजलेला. १६ इंद्र. १७ गर्वरूपी पर्जन्य- अथवा गर्व आणि
 पर्जन्य. १८ दंडरूपी वारा. १९ योग्य ('लाजे' = लाजण्यास.) २० आणिलें. २१ होवो.
 २२ गोकुळांच्या लोकांनीं आपल्यावर ठेवलेला भरवसा. २३ नांव, प्रतिज्ञा. २४ कृष्ण.
 २५ निखळून. २६ अळव्यास. २७ पर्वतास. २८ विश्वाला भ्रष्टाचार्यास. २९ आई वगैरे आनं-
 दित गोपसमूहास. ३० भयास. ('मनिं' = मनांतून). ३१ घालवा. ३२ पर्वताच्या दरति. ३३ स्वेच्छ.
 ३४ वाण्याविरहित. ३५ पर्वताच्या ३६ पर्जन्यात. ३७ नाचतां. ३८ गोप = भयनिपा हे गो-
 कुळपते! ३९ माझ्या हातांतून. ४० पडणें. ४१ पर्वतास. ४२ पर्वत. ४३ पर्जन्यानें तुमचें
 लोम (केश) भिजणार आहेत. व तें लोम वाण्यानें हालणारहि नाही. ४३ भावें.

मोधनसह या, हो! या; ॥ स्थळ केलें स्वास्थ्य शीघ्र त्दया होयौ." ॥ २६ ॥
 धांवुनि जन, खळगा जो, ॥ त्यांत शिरति; सर्व म्हणति, "धन खळ गाजो. ॥
 ऐसाचि सँवळबाहो ॥ कृष्णा! दीर्घावनक्षम सँवळ, बा, हो." ॥ २७ ॥
 न प्रभु भागे; हातें ॥ गिरि धरि; धारण जसा उभा मेहौतें. ॥
 पाहति वंदन टकटका ॥ जन; मोहि सुरांचियाहि नरनट कटका. ॥ २८ ॥
 नग धरि सँसाह, रितें १६ ॥ दावी वांछित करुनि दसा हँरितें; ॥
 मनि जो कां मंदे, हातें २१ ॥ तिमिराहि हँरि वि हरी स्वकामद हा तें. ॥ २९ ॥
 सादर न स्तनि तीनीं; ॥ केलें उद्विग्न मनहि न स्तनितानीं. ॥
 घातकि पातकि ते की ॥ गणुनि, त्यजिलोहि पक्षमपात कितेकीं; ॥ ३० ॥
 पातां श्रीमुख खोणीं ॥ पाणी न स्मरति; उघडली सुखखाणीं; ॥
 लक्ष्मीचा अँनघ टिका ॥ सत्ताह उभा; गणी मनीं जन घटिका. ॥ ३१ ॥ ॥
 केवळ त्या न नगाचा ॥ केला उँद्वार, या जडाहि जगाचा. ॥
 केवळ गिरिच न उतरी, ॥ हरिमंदँभरही मुकुंद भवसिंधुतरी. ॥ ३२ ॥
 "वृष्टि कशास? न वँरि ॥ त्यजा," असें मेघ पाकशासन वँरी. ॥
 कां यँचा सर्व हँरी, ॥ दावुनि योगाँनुभाव, मंदँगर्व हरी. ॥ ३३ ॥
 उँभले मेघ हँरे हो; ॥ गर्वँगी हँरि चढे भ्रमें, घसरे हो! ॥

१ गाईसहवर्तमान. २ स्वस्थता. ३ व्हावया. ४ मेघ. ५ शक्तिमान आहेत बाहू ब्याचे.
 (हें कृष्णाला संबोधन आहे). ६ दीन-अवन-क्षम, अनाथांचें रक्षण करण्यास योग्य.
 ७ बळरामासहित. ८ खांब. ९ घरातें. १० तोंड. ११ देवांच्या. १२ नराचें सोंग घेतलें
 आहे ब्याणें (कृष्ण). १३ समूहास. "नरनट कटका," याच्या बरोबरीचा "कनकपट
 टका" असाहि मुळचा दुसरा एक पाठ आहे. १४ पर्वत. १५ सात दिवस. १६ रिकामें, नि-
 रर्थक. १७ गर्वँष्टा. १८ इंद्रास. १९ गर्व. २० हातानें (गोवर्धन पर्वत धरुन). २१ अज्ञा-
 नरूपी अंधार. २२ कृष्णरूपी सूर्य. २३ निजांची (भक्तांची) इच्छा पूर्ण करणारा (कृष्ण).
 २४ आदरपूर्वक. २५ लहान मुलें. (कृष्णाच्या हाताकडेसच पाहत राहिलीं असा अर्थ).
 २६ मेघगर्जनांनीं. २७ पक्षमपात. (डोळ्यांचीं पातीं झाकणें)=अस्त्रालित दृष्टीनें पाहत राहिले.
 २८ कृष्णाचें तोंड. २९ खाणें पिणें. ३० सुखाचा खाण. ३१ निर्मळ (कृष्ण). ३२ वर
 धरणें. ३३ पर्वतच. ३४ इंद्राचें गर्वरूपी ओझें (उतरी). ३५ संसारसागरां नीका (कृष्ण).
 ३६ पाणी. (पाऊस पाडूं नका असा भावार्थ). ३७सगि; आज्ञा करी. ३८ इंद्राचा. ३९ कृष्ण.
 ४० योगाचा(=अमानुष शक्तीचा) पराक्रम. ४१ अवसान व अभिमान. ४२ थांबले. ४३ पावसा-
 च्या वृष्टीस. ४४ गर्वरूपी पर्वतावर. ४५ इंद्र.

उरविल गर्व तमिं रेवी ॥ केंवि? ^३पविपुढेंहि धैर्य पर्वत मिरवी? ॥ ३४ ॥

देव वदे, “हो! सरला ॥ घनं; तटिनोचाहि पूरही ओसरला; ॥

टाकूनि निघा त्रास, ॥ स्त्रीसुत घेऊनि गोधना, पात्रास.” ॥ ३५ ॥

परिसुनियां जन सीरे ॥ म्हणती, “क्षणमात्र येथ आज नसा रे! ॥

सर्वहि बाहेर चला; ॥ ऋणाच्या फार भार बाहे रचला.” ॥ ३६ ॥

लोक निघे सर्व तसा, ॥ इंद्र मदहि गर्व, उतरि ^१हारे पर्वतसा. ॥

^२मुंदित यशोदादि-^३सती ॥ जाल्या; ढपमा न त्या ^४प्रभोदा दिसता. ॥ ३७ ॥

भेटति जन यांस महा ॥ प्रेमं; माना ^१तदीय मन यांसम ^२हा. ॥

आशीर्वादाहि तां तें ॥ दिधले त्या, दे यदीय ^१पाद हितातें. ॥ ३८ ॥

सुर वाजविति नगारे; ॥ यश गाति, दुर्जांसि म्हणति मुनिजन, “गा रे.” ॥

हसति अमृतघनगारे, ॥ “हरिगुण तोपत्रयघ्न सेविं नगारे!” ॥ ३९ ॥

वांछिति न सुधाचमना, ॥ माने स्वर्गापरीस वेसुधाच मना. ॥

विश्वाचाहि धणि वरी ॥ नरता; पांजी जनासि अमृत धणिवरी. ॥ ४० ॥

पहिला घन तोयांचा; ॥ मग पुष्पांचा प्रमोदघन तो यांचा. ॥

गाति अदीनभंगी जे ॥ सुर, त्या गंभीर ^३सुनिनदीं नभं गाजे. ॥ ४१ ॥

पावे मन मोर्दास; ॥ स्तवन करुनि, म्हणति सर्वहि “नमो”दास. ॥

सुख तें ^३पर्व तदा ^४वी; ॥ प्रभु बहु वात्सल्य, धरुनि पर्वत, दावी. ॥ ४२ ॥

येतां भाउ केलीला, ॥ तत्स्वतमोग्रंथि, करुनि भा, ^४उकलीला; ॥

कीं हे भाउक लीला ॥ गाउनि. जन नामशेष भाउ ^४कलीला. ॥ ४३ ॥ ॥

१ अंधाराच्या ठायीं. २ सूर्य. ३ वज्रापुढें. ४ पाऊस. ५ नदीचा. ६ कादला. ७ भय
 ८ सर्व. ९ बाहुला (हाताला). १० केला (जहाला). ११ कृष्ण. १२ आनंदित. १३ रिल्या.
 १४ आनंदास (उत्साहास.) १५ कृष्णास. १६ जनावें. १७ अनुपम असा अर्थ. १८ नंदांन.
 १९ ज्याचें (कृष्णाचें). २० दुसऱ्यांस. २१ ऋषिजन. २२ पाणी, मेघ, व गारा, यांस.
 २३ कृष्णगुण. २४ तीन तापातें नासून टाकणारे. २५ हे इंद्रा. २६ अमृतपानास. २७ पृथ्वीच.
 २८ स्त्रीकारी. २९ मनुष्यपणा. ३० तृप्ति होईपर्यंत. ३१ पर्जन्य. ३२ उदकाचा. ३३ आनंद आहे
 फार व्हात. ३४ देवांचा. ३५ कृष्णभाग्यास. ३६ सुस्वरांनीं. ३७ आकाश. ३८ आनंदास. ३९ सण.
 ४० उत्पन्न करी. ४१ इंद्र. ४२ तंवांस. ४३ तत्-स्व-तमस्-ग्रंथि-त्याचा अज्ञानाधाराचा
 ग्रंथ. ४४ सोडिला, मोकळा केला. ४५ भक्त, भावी. ४६ नाम मात्र शेष राहिलें आहे व्हाचें
 ४७ मानावें. ४८ कलिधुंगाला.

विमद करी अगदमना ॥ जो प्रभु, तैदश भैवार्तिचें अगद मना. ॥
 स्वर्ग निरपट अर्धर; धरि ॥ यच्चरणें उच्च; भज तयाचि धरंधरा. ॥ ४४ ॥
 अंबुधरा, मारी मा- ॥ पति लाजवि, त्या मनोभरामा रामा ॥
 भेटति; जलदवरा या ॥ टाकूनि, आल्या विजा, अमृतद वराया! ॥ ४५ ॥
 गोपनदेवानंद ॥ प्रेमभरें जेवि वासुदेवा नंद ॥
 भेटति सवपुरुहाया ॥ पदिआलिगोनरामभवपुरुहाया. ॥ ४६ ॥
 रक्षुनि जन, घन वळहा ॥ याचा हरि गर्ग, उरवि अनघ न बळ हा; ॥
 शकटूनि यश, स्वीया ॥ गोष्टी घेऊनि ये प्रभु यशस्वी या. ॥ ४७ ॥
 वेष्टुनि जयशालीला, ॥ सेविति जन कामधेनुपयशा लीला; ॥
 सत्य मुकुंद सुरभि ती; ॥ वत्स भजक गोप; इतर असुर सुर भिती. ॥ ४८ ॥

इति श्रीमत्कृष्णविजये पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

असिं सवळें मुनिवितें ॥ वक्यमुनाशाद्रिधारणातें वितें ३१ ॥
 कर्म केलीं; हो तीं ॥ आटविती, सर्व गोप विस्मित होती. ॥ १ ॥
 वदला जें काय कवी ॥ गर्ग, व्रजनार्थ तें तयां आयकवी, ॥
 कीं, "नारायणसम या ॥ सांगे," हे गोप करिति तोंचि हां या समया. ॥ २ ॥

इति श्रीकृष्णविजये षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

विक्रम पाहुनि सुरभी, ॥ निज-संती-रक्षणें सुखावे सुरभी. ॥
 ये ती पदनमनातें; ॥ यावांचुनि अन्य सुखद पद न मनातें. ॥ १ ॥
 अपराधी ये, कीर्ती ॥ श्रीच्या जाणुनि दयास्थिती, एकांती. ॥

१ गर्वहीन. २ इंद्रास. ३ त्याचें यश. ४ संसारसंबंधी दुःखाचें. ५ औषध. ६ अगदी.
 ७ खालीं. ८ मृत्युलोक. ९ ब्याच्या पादप्रसादें करून. १० ग्नेयवर्धनधारी कृष्णास. ११ मेघास.
 (श्यामवर्णानें). १२ कामदेवास. १३ लक्ष्मीपति (कृष्ण). १४ मनास आनंदकारक. १५ स्त्रिया.
 १६ मेघास. १७ मोक्षदेणारा. (कृष्ण) १८ मेघ. १९ इंद्र. २० निर्मळ (कृष्ण). २१ आपल्या.
 २२ गोकुळास. २३ यशस्वितास. २४ कामधेनुच्या दुधा सारिल्या. २५ कृष्ण. २६ कामधेनु
 २७ जे भजकृष्णसत्त्व ते देव व दैत्य. २८ भातात. २९ ऋषींचें वतन (कृष्ण) त्याणें. ३० वक्त्रि-
 असुनाश, अद्रि-धारण, अंतें= पतनेचे प्राण घेणें यापासून आरंभ होऊन गोवर्धन पर्वत.
 धरणें येथपर्यंत. ३१ प्रसिद्ध. ३२ ज्ञानी गर्ग ऋषि. ३३ नंद. ३४ कृष्णास. ३५ आश्चर्य.
 ३६ पराक्रम ३७ कामधेनु. ३८ गौरक्षणें. ३९ ज्ञानी. ४० कृष्णपदावांचून. ४१ स्थळ.
 ४२ इंद्र. ४३ कृष्णां. ४४ दयेला स्थान.

रविनिर्भुमुकुटीशर कवी ॥ पदिं ठेवि, तयांत रज भयंघ्न शिरकवी. ॥ २ ॥
 वंदी हरि-वाह, तसे ॥ चरण, श्री ज्यां कुचांचिवरि वाहतसे. ॥
 शेषमळासि उरकवी, ॥ लावुनि पदपूतभूतळासि उर, कवी. ॥ ३ ॥
 जरि नाशी तम, उरवी ॥ गुहंत; करि ताप ही; न शीत मंड रवी ॥
 रज लंबध शतमखा जें, ॥ उत्तम, अमृतकर, न परवश तमखाणें. ॥ ४ ॥
 प्रणैतीं सुमृदु, दर हरी ॥ जो, प्रभुवर्य क्षमी त्रिजगदुदर हरी; ॥
 जरिहि अतिकर्म, नि वळे, ॥ वंदी जेव्हां पदांसि शक्र, मानिं वळे. ॥ ५ ॥
 “दे भाग्यमद भ्रम हा; ॥ केला अपराध तो न मम देध, महां.” ॥
 ऐसें हरि विनवि पदा ॥ प्रभुच्या, जो वंदितांचि उरावि न विपदा. ॥ ६ ॥
 वंदुनियां, स्तवन करी ॥ शक्र असें, रोष विभु जयास्तव न करी. ॥
 दंड कसा? चव दावी ॥ करुणेची; तेचि एक साच वदावी. ॥ ७ ॥
 “तव चरण-सरोजांचा ॥ ध्यास न मच्चिंत लवहि विसरो; ज्यांचा ॥
 अमृतम रज कण वेची, ॥ वाणि न करि सप्रियतम रज कणवेची. ॥ ८ ॥
 सेवी शंभु वन धणी- ॥ वरि पायांचे तुझ्याचि, तूं भुवनधणी. ॥
 विश्वरा! कामाते ॥ वश जालों; श्रैष्ठ्यमद बरा का माते? ॥ ९ ॥
 लघुता यश गौर विते; ॥ लंपादनता श्रुती अनिश गौरविते; ॥
 ते गणिली अध मानें; ॥ केला हितघात म्यां महा अधमानें! ॥ १० ॥
 फार असावधसाच ॥ प्रभु! मी कीं आपुला असा वध साच, ॥

१ सूर्याप्रमाणें लखलखीत मुकुट आहे ज्यावर असं मस्तक. २ मृत्तिकेचे कण. ३ भयानें
 नाशणारे. ४ इंद्र. ५ राहिलेल्या मळास [अज्ञानास]. ६ संपवी. ७ कृष्णपदानें पवित्र ज-
 हालेल्या भूमिस. ८ अंधार. ९ मृदु. १० सांपडलेलें. ११ इंद्रास. १२ चंद्र; शीतल; मोक्षपद.
 १३ अंधाराचें खाजें. [हा समास संस्कृत भाषेच्या नियमाप्रमाणें नाहीं. एक शब्द “तम,” सं०
 असून, ‘खाजें’ हा प्राकृत आहे.] १४ शरणागतों. १५ भय. १६ क्षमाकरणास. १७ त्रैलोक्य उद-
 रांत आहे ज्याच्या असा. १८ आज्ञेचें उल्लंघन, अपराध. १९ कौधरहित जहाला. २० सद्य जहा-
 ला. २१ छलक. २२ मोठा. २३ इंद्र. २४ विपत्ति. २५ प्रभु, कृष्ण. २६ गोडी. २७ चरणरू-
 पी कुमळांचा. २८ चित्त. २९ किंचितहि. ३० भ्रमरूपी अंधार, किंवा भ्रम आणि अज्ञान.
 हें पद ‘वेची’ या क्रियापदाचें कर्म आहे. ३१ रजोगुण. हें हि पद ‘वेची’ याचें कर्म आहे.
 ३२ उणीव. ३३ साभूस अत्यंत प्रिय असा जो रजःकण. ३४ करुणेची. ३५ उदक. ३६ पो-
 टभर. ३७ जगाचा स्वामी. ३८ हे विश्वभ्रष्टा! ३९ थोरपणाविषयीं गर्व. ४० मजला. ४१ ल-
 हानपण. ४२ शुभ्र, निर्मळ. ४३ तुझ्या शरणागतास. ४४ वेद. ४५ नेहमीं. ४६ नाच.

सावध परि, वाराया; ॥ तूं गुरूवर, पाळिसी स्व परिवारो या. ॥ ११ ॥
 बा यापारिच यशाते ॥ जोडीं, सेवूनि पादेपारिचयशाते. ॥
 या विभवा सतरावा ॥ तूं दाविसि, लोक कीं भवांस तरावा. ॥ १२ ॥
 स्वैपर तरावे दास ॥ स्वयंशे, हे विदित परतरा वेदास. ॥
 तूं शुचिसत्व रसिकते ॥ देसि, तरिच बुद्धि भक्ति सत्वर शिकेत. ॥ १३ ॥
 त्रिभुवनकल्पद्रो! हे ॥ बहु पाप त्वज्जनीं अनर्पद्रोहे. ॥
 तूंचि रसदेयागाते ॥ अर्हे, श्रुतिशत अर्सेचि सदेया! गाते. ॥ १४ ॥
 तूं प्रभु बहुल क्षमिता ॥ मळत-अपराधकोटि बहुलक्षमिता; ॥
 दीनपं! दासस्वामी! ॥ शरणागत होय तुज दासस्वा मी. ॥ १५ ॥
 प्रभुपदराजीवाचा ॥ स्पर्श, प्रिय शिष्य बुधे वरा जीवाचा, ॥
 परि नखराजी वाचा ॥ स्तवुं न शके; गुण उणा खरा जीवाचा. ॥ १६ ॥
 निजेपदपयपरागा- ॥ सक्तेदालीचिया, त्रिसंभ परा गा! ॥
 टाकूनि सरुप! रागा, ॥ अनुपूर्वी धरिं मनीं न शकंपरागा. ॥ १७ ॥
 "सुख मर्जपासाव धरे ॥ होणार; स्वमानिं नांकपा! सावध रे! ॥
 लववि न माने स्तंभे"; ॥ श्रीमदमत्ताहि मला न माने स्तंभे"; ॥ १८ ॥
 कीं श्रीमदमत्त नुरे"; ॥ त्यासि गिळी काळ संभ्रमद मत्तनु रे! ॥
 हरितों श्रीमद हो तों ॥ सरे, स्मरे मज; मग स्वकामद होतों. ॥ १९ ॥
 स्तंभे, कशास? नमा जे, ॥ जा स्वपदा, भज विशंक, शासन माजे." ॥
 सदय अनुग्र हरी ती ॥ आपुलि सांगे अशी अनुग्रहरीति. ॥ २० ॥

१ सेवकास. २ पदप्राप्तिसुखे. ३ पराक्रमास. ४ संसारसागरास. ५ आपल्याविषयीं
 तत्पर. ६ श्रेष्ठाला. ७ पवित्र वाहे सत्व व्याचें. ८ गोडी. ९ हे त्रिभुवनाच्या कल्पवृक्षा!
 १० तुझ्या जनीं-माझ्या ठायीं. ११ मोठ्या किंवा मोठ्याच्या द्रोहानें. १२ मेषयज्ञांत. १३ योग्य.
 १४ हे दयालु! १५ क्षमा करणारा. १६ बहु लक्षांनीं मोजलेली. १७ हे अनाथनाथा! १८ हे
 भक्तप्रभो! १९ भक्तांचें द्रव्य भसा जो तूं तुज. २० प्रभूच्या चरणकमलाचा. २१ बुद्धिमान.
 २२ नृहस्तोचा. 'नखराजी'=(तुशी) नख पंक्तीहि. २३ आपल्या चरण कमलाच्या परागांत.
 झणजे रजांमध्ये भासत भसा जो इंद्ररूपा अलि, झणजे भ्रमर, त्याच्या. २४ हे लक्ष्मीपते!
 २५ हे श्रेष्ठा! २६ पूर्वीप्रमाणें. २७ इंद्राच्या (माझ्या) महान् अपराधास. २८ माझ्यापा-
 सून. २९ पृथ्वीला. ३० हे स्वर्गपते! (इंद्रा!) ३१ मानेला. ३२ खाव. ३३ संपत्तीच्या योगें
 मोजलेला. ३४ मूर्ख, गर्विष्ठ. ३५ न उरे. ३६ भ्रमविणारा. ३७ मच्छरीररूपी. ३८ इच्छा
 परविणारा. ३९ गर्व. ४० आज्ञा ४१ कोमल. ४२ उपदेशरीति.

जो विमल्यशःसुरभी, ॥ ज्या पासुनि पावती असाधु असुर भी, ^३ ॥
 काळ महा भ्यासुर भी, ॥ प्रार्थी त्याला नमून भावें सुरभी; ॥ २१ ॥
 “रुष्णा! तुज वर दासी ॥ मागतसे भुवनपाळका वरदासी. ॥
 सर्व भितो हारिवाहा; ॥ तूं गोविर्प्रामरेंद्र हो, हरि! वाहा. ॥ २२ ॥
 कोण महानलगेहा- ॥ श्रय करि कुळधर्मकाम हा नलगे, हा! ॥
 गोक्षिति- ^१ देवास वधी; ॥ बहु निष्ठुर फार भीति दे वासेवधी. ॥ २३ ॥
 अभिषेकाच्या विधि^३ ॥ आले, पुसुनी, ^१ त्वदीय पुत्रा विधि^३ ॥
 क्षितिर्भर- विग्रहें सीरा ॥ हरिता तूं शुद्ध सत्वविग्रह, सीरा!” ॥ २४ ॥
 विनवि असा धेनु; तिला ॥ वश होय सैभक्तिलाचि साधे नुतिला. ॥
 स्वैरसवरक्षीरांनीं ॥ अभिषेकी, जो स्ववंश रक्षी रानीं. ॥ २५ ॥
 हरिख^{२४}नदी पानीयो ^{३५} ॥ वर्षे, निजमुकुटरत्नदीपांनीं यो ^{३७} ॥
 नाथपदा नीराजी, ॥ घे माथां तीर्थसंपदा नीरा ^{३१} जी. ^{३२} ॥ २६ ॥
 नमुनि पदे, वासेव दे ॥ सैत्र्नाकल्प वासुदेवास, वदे, ॥
 “गोविंद,” असें नामीं; ॥ अर्थ गोवादींद्र तूं, प्रभु! असेनां, मी. ॥ २७ ॥
 तुंबर नारद, याचें ॥ गाती दोषेभ्रं यश उदारदयाचें. ॥
 गमति सुर समस्त वनीं ॥ प्रभुपादांभोजवंबरसम स्तवनीं. ॥ २८ ॥
 करिति मनोरंभे लास्या ॥ निजैरललना कलावती कमलास्या. ॥
 वृष्टि रसदमुमनांची, ॥ जाली सुखसंपदाचि सदसुमनाची. ॥ २९ ॥

१ निर्मळ यशांतें कामधेनुप्रमाणें देणारा. २ दुष्ट. ३ भय. ४ भयंकर. ५ कामधेनु; (इंद्र स्तुति करून याचे तोंपर्यंत कामधेनु त्याच ठिकाणीं होती असें वाटतें). ६ वर देणारा असा जो तूं तुजपासीं. ७ इंद्रास. ८ गाई, ब्राह्मण, आणि देव यांचा इंद्र. ९ पाळण कर. १० मो-
 द्या भग्नीच्या घराचा आश्रय. ११ गाई आणि ब्राह्मणास. १२ इंद्रमति. १३ मार्ग, संस्कार.
 १४ तुझ्या. १५ ब्रह्मदेवास. १६ पृथ्वीचा भार. १७ तंटो. १८ सर्व. १९ सत्वच आहे देह
 ब्याचें. २० हे, मूलतत्वा! २१ भक्तिमान्; (हें “नुतिला” याचें विशेषण). २२ नमनास. २३ भा-
 पल्या रसभरित श्रेष्ठ दुधांनीं. २४ आनंदाची नदी. २५ पाण्यास. २६ आपल्या मुकुटातील
 रत्नरूपी दीर्घांनीं. २७ कृष्णास. २८ कृष्णपदा. २९ ओवाळी. ३० तीर्थाचें शुद्ध स्थान.
 ३१ पाणी. ३२ कामधेनु. ३३ इंद्र. ३४ शुद्ध रत्नाचे भलेकार. ३५ गाई आदिकरून जनाचा
 इंद्र. ३६ दोषांचा नाश करणारे. ३७ उदार आहे दया ब्याची अशाचें. ३८ कृष्णाच्या पादरूपी
 कमलाचे भ्रमर जसे. ३९ मनास रमविणाऱ्या. ४० नृत्यास. ४१ देवांगना. ४२ कमलाप्रमाणें सुंदर
 मुखें ब्याचीं अशा. ४३ मधुर पुष्पांची. ४४ सत-असु-मन-सज्जानाचे प्राण व मन यांची.

तै अतिशय दुध वाहे ॥ गार्गीचें; भू निवे, वश यदुधवा हे;
 स्रवती हुंम मधु रानी ॥ पूर्ण रसांनीं सपत्रसुम मधुरांनीं. ॥ ३० ॥
 त्या तत्तदुदीधमधुनी ॥ आल्या वाहतचि घृतपयोदधिंमधुनीं. ॥
 नैकरसप्रसव धुनीं; ॥ कीं सेववैचि सर्वरसधिस वधुनीं. ॥ ३१ ॥
 हे वसुधा बुधरमणी ॥ त्यजिति न; कीं धरिति धर सुधांबुधरमणी. ॥
 हे तरुं गुरुं सुरतरुचे; ॥ तच्चित्तांते न नंदनीं सुरतरुचे. ॥ ३२ ॥
 करुं जात्या सत्वे; ॥ जाला निर्वैभव ज्या त्या सत्वे! ॥
 सम्भतिलाभ व्याघ्रा ॥ व्याघ्रा! जीवौघे पांवला भव्याला. ॥ ३३ ॥
 अभिषेकुनि वरदास ॥ श्रीगोगोकुलपतीस सुरवरदास, ॥
 गोविंदाज्ञासुमनां ॥ धरुनि शिरीं, स्वर्ग करि सर्नाथ सुसुमना. ॥ ३४ ॥

इति श्रीमत्कृष्णाविजयेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

एकादश्युपवासा ॥ करि, पूजी व्रजपति त्रिविष्टपवासा. ॥
 बहुरात्रीं अपगेलां, ॥ साधाया द्वादशी, व्रजाधिप गेला. ॥ १ ॥
 स्नान करी, अरुणाचा ॥ उदय न जां; असुरभृत्य तों वरुणाचा ॥
 निजवेळेंत हरि; खला- ॥ इति- हरिजनक न कळे, मनांत हरिखलां. ॥ २ ॥
 नेला जेथें वरुण ॥ व्रजपति. हा उगवला प्रथम कीं अरुणे; ॥

१ कृष्ण पतीस. २ पृथ्वी. ३ वृक्ष. ४ पत्रें, पुष्पें, याहीं युक्त. ५ गोड असे जे तिहीं,
 (हे "रसांचें" विशेषण). ६ तत्-तत्-उदधि- मधुनीं=त्यांच्या त्यांच्या (आपापल्या) समुद्रांतून.
 ७ तूप, दूध, दही, व मद याहीं. ८ अनेक रसतिं प्रसवणाऱ्या. ९ सर्व रसांच्या कोशा-
 स. १० स्त्रियांनीं. ११ देवांगना. १२ पर्वत. १३ अमृताच्या मेघांतील श्रेष्ठ. १४ वृक्ष. १५ बाप
 (श्रेष्ठ). १६ कल्पवृक्षांचे. १७ देवांगनांच्या मनांस. १८ नंदनवनांत. १९ "सत्वे" याचें
 वाच्य. २० जातों (स्वभावानें). २१ प्राणी, जनावरें. २२ मित्रत्वाची बुद्धि. २३ साधुवें.
 २४ सर्पांस. २५ जीवसमूह. २६ कल्याणास. २७ कृष्णास. २८ लक्ष्मी, पृथ्वी व गोकुल यां-
 च्या स्वामीस (कृष्णास). २९ इंद्र हा सेवक. ३० गोविंदाची आज्ञा हेंच कोणी एका पुण्य, त्यास.
 ३१ स्वामी आहे व्यास. ३२ सु-सु-मनस्=फार चांगलें मन जहालें आहे व्यास, फार चांगल्या
 मनाचा, संतुष्ट. ३३ एकादशीच्या उपवासास. ३४ नंद. ३५ त्रिविष्टप (स्वर्ग) आहे वासुदेवाचा
 भ्राता देवास. ३६ नदीस. ३७ राक्षससेवक. ३८ आपल्या प्रदेशांत. ३९ नैर्ह. ४० दुष्टांचा
 शत्रु असा जो त्या कृष्णाचा बाप. ४१ आनंदला. ४२ ही उपेक्षा आहे; नंद हाच कोणी एक
 अरुण; आणि त्याच्या मागून येणारा जो कृष्ण तोच कोणी एक हंस म्हणजे सूर्य, इ०

शीघ्रं तमोघ्नं सकरुणं ॥ प्रकटेल हि लोकैर्बन्धुहंस न तरुणं ॥ ३ ॥
 गिळिला नंद नदीनें, ॥ मग गोपजनें तदीर्यं नंदेन दीनें ॥
 प्रार्थयला हरि तात- ॥ प्रिय; ज्याचे पाय भवभया हरितात. ॥ ४ ॥
 स्वाभयंदं यशोधरं हा ॥ कृष्ण म्हणे सद्य, “मी करिन शोध, रहा ॥
 स्वस्थ; धरा विश्वास,” ॥ स्वमुखें काथि हें प्रमाण जो विश्वासै. ॥ ५ ॥
 जो सकरुण भव नाशी, ॥ गेला जगदीश तो वरुणभवनाशी. ॥
 निजवैभवकलशाते ॥ पाहुनि, पावे जलाधिप सकल शांते. ॥ ६ ॥
 पसरनि पदरा, जीवीं ॥ प्रार्थावीं, त्यां मुकुंदपदरांजीवीं ॥
 दिधली भेटि परम; हां ॥ धन्य सुरुतासिंधु. पावलाहि पर महां. ॥ ७ ॥
 बंदी प्रभुपदनलिनें, ॥ जीं न त्यजिलीं लवार्धमात्र सैदलिनें; ॥
 होती निर्मळ; मलिनें ॥ स्मरतां ज्यांतें, निजेंत भ्यावें कलिनें. ॥ ८ ॥
 पूजा हरिपद, काशी- ॥ पतिमुखें जपती जया महापदकाशी. ॥
 तेजें नगर विराजे, ॥ ऐसे लेववि विभूसि नग रविराजे. ॥ ९ ॥
 वरुण वदे, पद नमुनी, ॥ “शिवति प्रत्यक्ष जें सुखास्पद न मुनी, ॥
 तें कामदे गा राबा! ॥ आलें, (वर्णील कोण?), मदगारा या. ॥ १० ॥
 जालों पावन मी, न ॥ स्तवनीं पटु परि, भवत्लपौवनमीन. ॥
 मुनिजनसर्वस्वा! मी ॥ सफळ जनन पावलोंचि सर्वस्वामी! ॥ ११ ॥
 हा तात तुझा कृष्णा- ॥ नीरांतुं नि, न कळतां, मदनुगें कृष्णा! ॥

१ लवकर. २ अज्ञानरूपी अंधकारास हनन करणारा. ३ दयावान्. ४ लोकबांधव
 (लोकांचें हित कर्त्री=कृष्ण) हा सूर्य. ५ ‘न तरुण’=वाळ सूर्य. ६ नंदाचा ७ मुलगा-
 ८ हें ‘जनें’ याचें विशेषण. ९ संसारभयास १० स्व अभयद= आपल्या जनास अभय
 देणारा. ११ यशस्वी. १२ लोकांस १३ कृष्ण. १४ वरुणाच्या घरीं. १५ आपल्या वैभवाच्या
 ठेव्यास (कृष्णास.) १६ वरुण. १७ मुखें. १८ कृष्णाच्या पदरूपी कमळानीं. १९ वरुण
 २० ‘परमहा’=श्रेष्ठ उत्सवातें. २१ सत्-अलिनें=साधुरूपी भ्रमरानें. २२ शिवादि. २३ सूर्यच
 भसे (‘नग’=भूषण). २४ सुखस्थान. २५ ज्या पदाचा स्वर्श मुनींलाहि होत नाहीं तें
 कामद (इच्छा पूर्ण करणारें) पद मदगारा (मत् अगारा=माझ्या घरास) आलें. ‘मदगारा’
 हें ‘आलें’ याचें अधिकरण. किंवा ‘आलें’ या चें अधिकरण आणि ‘वर्णील’ याचें कर्म, असें
 एकदम कारितां येईल. मग मात्र हा उत्तरार्थ असा लिहिला पाहिजे;—तें कामद गा राया! ॥
 आलें, वर्णील कोण, मदगारा या ? २६ तुझी कृपा हेंच वन (=उदक) त्यांतला मीन
 (=मासा); इ० कृपा नसेल तर मरेन हा भाव. ‘मुनिजनसर्वस्वा’ =मुनिजनप्रिया. २७ यमुना
 नदीच्या उदकांतून. ‘मदनुगें’=माझ्या चाकरानें.

प्राणियला नंद; मना ॥ भय दे अपराध, थोर हा खळदमना ! ॥ १२ ॥
 भय दे आंग मनातें, ॥ परि कारण हें तुझ्याहि आगमनातें; ॥
 चुकली तो मूढ; कलि- ॥ ध्वंताकां! पदनता मज न तूं ढकलीं. ॥ १३ ॥
 न्याय हा निजतात; ॥ प्रभु! तव- पद- सांवलींत जे निजतात, ॥
 त्यांतें नुठवि न खवळी, ॥ जो द्विपरार्धांत काळ- उरविनखवळी. ॥ १४ ॥
 हे फुलली, पालवली, ॥ फळली, वैकुंठवलि सरुपा! लवली; ॥
 देउनि वैभव, नीचें ॥ प्रभु! केला धन्य, येउनी भवनींच. ॥ १५ ॥
 गंगाख्यौ धाम रसा ॥ जें, या वंदन तुझ्याचि पदतामरसा. ॥
 मायामानवदेहें ॥ क्षमिजे हा, " वरुण निरभिमान वदे हें. ॥ १६ ॥
 मग तातासह, साची ॥ करुणा करुनि, ब्रजासि ये सहसाचि. ॥
 आणी नंदन वासा- ॥ प्रति; गोपांला गमे स्वनंद नवासा. ॥ १७ ॥
 ऐश्वर्य भुवनपतिचें, ॥ निजपुत्राचें महावहि भुवनपतिचें ॥
 गोपां सहसा नंद ॥ प्रकट करी, विस्मयाहि सह सानंद. ॥ १८ ॥
 पहिलें ईश्वरसा च ॥ प्रभु भासे त्यांसि आजि ईश्वर सांच. ॥
 ह्यणती जन मनि, "जगती- ॥ धर पावविल ब्रजाहि सूक्ष्म निभगति. ॥ १९ ॥
 र्जड सुरतरु पूरवितो ॥ स्वाश्रिततृष्णा, त्ददिष्टं - सलिलपूर वितो ॥
 चिंतामणिहि; तदधिप ॥ प्रभु न कसा करिल भक्तजनहित दधिप^{१२}? ॥ २० ॥
 ब्रह्म^{१३}हं^३दी मज्जन ते ॥ करिती, कीं हारि ह्यणे, "घडो मज्जनते;" ॥
 श्रुति^{१४} संस्तुत आपण हा ॥ वैकुंठीं शांतिचा उघडि आर्पण हा! ॥ २१ ॥

इति श्रीमत्कृष्णविजये ऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

१ अपराध- २ कलिरूप (=दोषरूप) धाताच्या (=तमाच्या) सूर्या! ३ द्वि-परार्ध-अंत = कलातीचा. ४ हे प्रभो! वैभव देऊन हा नीच (=मला) भरण धन्य केला. ५ गंगाख्या (गंगा हें नाम आहे ज्यास अशा) रसा (=उदकास)=गंगेला जें धाम (=स्थान) त्या या तुझ्याचि पदतामरसा (=उदकमलास) वंदन (असा). ६ जगत्याचि. 'भुवनपतिचें ऐश्वर्य' =वरुणाचें ऐश्वर्य. ७ प्रथमता इश्वरसारखा दिसे, पण आतां खरोखरच ईश्वर भसा दिसला. ८ अचेतन. ९ आपल्या आश्रितांची तृष्णा. १० मनांत इच्छिलेलें तेंच जणु उदक त्याचे पूर. ११ तत्-अधिप =त्यांचा राजा, श्रेष्ठ. १२ दधिभक्तक. १३ ब्रह्मसुखाच्या डोहीं. 'मज्जन' =स्नान. १४ माझ्याभक्तांस. १५ वेदस्तुत. १६ दुकान.

॥ अथ रासक्रीडा प्रारंभः ॥

लेशहि शरदमळं न, भो ॥ धवली अमृतांशुचीहि, शरदमळनभा; ॥
 अंबर सितरुचि, रजनी- ॥ विलासिनी धरि, भमौक्तुके रुचिरं, जनीः ॥ १ ॥
 मंगल सुतिलक अलिकीं ॥ कुमुदाकीं भरि सुरम्य कज्जल अलि कीं ॥
 चंद्रमुखी ते हरिला ॥ रुचली; श्रीकांत योगिपति परै हरिलां ॥ २ ॥
 प्रांचमुख चंद्र करी ॥ स्वोदयरगं करीं अरुण मोदकरीं ॥
 ये प्रिये बहुदिवसां, जे ॥ देपिता, तद्वदन कुंकुमें भरि सांजे! ॥ ३ ॥
 कुंकुमपिंजरितरमा- ॥ मुखनिभशशिमंडळीं दिसे द्युति परमा ॥
 पाहुनि वनहि धवळें, ॥ हरिमभ गायासि मधुर बहुविध वळें ॥ ४ ॥
 ऐकाति युवतिमृगी तें, ॥ तो तवृद्ध्यांत संचरे स्मरं गीतें; ॥
 वनेवसुधा वेगाने ॥ पावति, हरि जेथ घेति धावे गीतें ॥ ५ ॥
 हरिनें बहुशुभगानीं ॥ हरिलें मन; टाकिलें सदन सुभेगानीं ॥
 लज्जा भय न पळ टिके; ॥ व्यवहार त्यागवी गुरुजनप लटिके ॥ ६ ॥
 काढित असतां धारा, ॥ टाकुनि, अनुसरति युवति जगदीधारा ॥
 तापावतां दुध मीर्णकीं, ॥ त्यजिति; अमृत पाजितो बहु विदुधमणि कीं ॥ ७ ॥
 चुल्लीवरिच करपती ॥ अन्नं, गांठिति बंधु प्रमोदकरपाति ॥
 पडतां ध्वनि तो कानीं, ॥ स्तन काढुनि, जाति, चोखितां तोकानीं ॥ ८ ॥
 करितां वाढप, रि चवी ॥ करेपात्र; स्वगुरुभयाहि वाढ, परि, चवी ॥

१ शर-द-, मळ= मेघसंबंधी मळ. २ तेज, काति. ३ शुभ्र करी. ४ अमृत-अंशु, चंद्राचा.
 ५ शरत्-अमळ-नभा, शरदहृत्या स्वच्छ आकाशास. ६ आकाश; व रूपकासाठीं वस्त्रभसें घ्या-
 वयाचें. ७ शुभ्रकातिचें. ८ रात्र हीच विलासकरणारी एक स्त्री. ९ नक्षत्ररूपी मोयें.
 १० सुंदर ११ ललाटे. १२ कुमुदरूपी नेत्रांत. १३ भ्रमर. १४ चंद्रच आहे मुख जीवें
 १५ लक्ष्मीकांत जरी होता, व जरी योगिपति होता, तरी हि भुलविला. १६ भुलविला. १७ पूर्व-
 दिशेचेंमुख. १८ स्व उदय रागें=आपल्या उदयाच्याकातिनें. १९ ('मोदकर'=आनंदकर) किरणां-
 नीं. २० तांबडें. २१ प्राणनाथ २२ स्त्री. २३ कुंकुमानें लेपलेल्या लक्ष्मीच्या मुखासारखा जो
 चंद्र स्यावर. २४ परम काति. २५ स्त्रीरूपीहरिणी. २६ तत्-तद्दद्यांत. २७ कामदेव. २८ गाय-
 नानें. २९ जागा. ३० श्रेष्ठगायनांनीं ३१ घर. ३२ स्त्रियांनीं ३३ श्रेष्ठजनस्वामी ३४ जगत्-
 आधार=कृष्णास. ३५ डेव्यांत. ३६ देवश्रेष्ठ. ३७ 'कीं'='त्यजिति' याचें कारण. ३८ स्त्रिया.
 ३९ आनंददायक पति. ४० मुलांनीं. ४१ ठेवी. ४२ हातांतिल भाडें. ४३ आप्श्रेष्ठांचें भय जरी
 'बाड' (=थोर) होतें तरीही.

घेतां गानसुधेची, ॥ त्याजिले व्यवहार. हे असौर सुधेचि. ॥ ९ ॥
 न रुचे पतिसेवा यां. ॥ वाटति हे मानिले स्वपतिसे वायां. ॥
 भेटावा निजपतितें ॥ गेल्या; फळलें सदैवही मनिं जपति तें. ॥ १० ॥
 हारिचा स्वांतो टकळा; ॥ भोजन करितांहि, टकळिती ताट; कळा- ॥
 गानाख्या दूर्ति सत्या ॥ खोळंबविती क्षणार्ध न वधू तिस त्या. ॥ ११ ॥
 स्त्री संपविति न उटिला, ॥ उठती न्हातां न देह धुतला, उटिला. ॥
 मांवरलो हि न कुटिला- ॥ लंकसंहति; लंकेलें न कुंकुम निटिला. ॥ १२ ॥
 कोणही कुशला, केला ॥ अंजित दृक्प्रांत लावुनी शैलकेला, ॥
 तो त्याजिति; वेणु सुचवी ॥ कीं, "याहुनि कंगरंग देइल सुचवी." ॥ १३ ॥
 भूषण उत्तम नाकीं, ॥ तें कानीं धरिति; हरि अनंत मना कीं. ॥
 कानाचें ये नाका; ॥ वस्त्राच्या धारणीं असें येनां कां? ॥ १४ ॥
 पांघुरल्या लुगड्याला ॥ ऐशाही मानल्या दयालु गड्याला. ॥
 प्रेमें सरैसा, जरि या ॥ व्यर्त्यस्तांवरविभूषणा, साजरिया. ॥ १५ ॥
 त्याजिति अपल्या; दिसती ॥ अनिवार्या; मानिती न पर्यादि सती. ॥
 जातीच परमहेली ॥ करुनी, जैशा विटांप्रति परमहेला. ॥ १६ ॥
 गोप खरे श्रमहेला- ॥ पात्रचि; गेल्या त्यजूनि उचित महेला. ॥
 कीं हरिविषयीं न चले ॥ वारण हे तर्क मतिस नाहीं सुचले. ॥ १७ ॥
 गोप दुरीसद नीच ॥ स्त्री रोधिति ज्या सुदुर्धरा सदनीच, ॥
 त्या, ध्यानद्वारासी ॥ उघडुनियां, पावल्या स्वमुद्रांरासी. ॥ १८ ॥
 करिति गळटा; काया ॥ रोधिति; पडती पती गळां टाकाया. ॥
 स्त्रीमत काय, "चिरा हे, ॥ भाजा, खा;" कीं गृहांत कायचि राहे. ॥ १९ ॥

१ गायनामुताची. २ व्यर्थ. ३ खरोखरच. ४ नेहमीं ५ मनास. ६ 'कळा' (कळबान, मधुर) गायन या नामाची जो दूति. ७ उटणें लाविलेला. ८ कुटिल-अलक संहति, वक्रकेशसमूह. ९ ललाटास. १० पिंजरित. ११ इष्टाचा प्रांत, झणजे कण, स्थान. १२ अंजन लावण्याचीं काढी. १३ कळा रंग १४ सु-चवि-उत्तमकाति आहे ब्याची-कृष्ण. १५ प्रेमरूपी रसानें भरलल्या. १६ व्यत्यस्त-अंबर-विभूषण-अव्यस्थित, अंबर (वस्त) व भूषणें आहेत ब्याचीं. १७ मुद्रास. १८ पति आदि. १९ हेलना. २० जाराकडे. २१ परस्त्रिया. २२ हट्टी. २३ स्व-मुद्रा-अर्थाच्या आनंदाचा समूह, कृष्ण.

पावलि^१या स^२दया यो^३; ॥ पाहूनि म्हणे अस^३दुरासद, “या, या; ॥
 रात्रि महाभा^१गा! या ॥ वनिं कां हो? कोण काम हा भागाया! ॥ २० ॥
 मो प्रिय करिन सकळ; वा ॥ औहे कीं जन अहो असाध्वस! कळवा. ॥
 निर्वसा घरिं; घोरांनीं ॥ रात्रिं फिरावें; शिवेच्छु न रिघो रानीं. ॥ २१ ॥
 शोधित असतील पति- ॥ प्रभृति स्वजन; त्यजुनि असंती लपती. ॥
 उचित तुम्हां कुलजांचें ॥ अकपट गुरुभजन, कीं विमळ कुल ज्यांचें. ॥ २२ ॥
 जे सुषमा हे रानीं, ॥ चंद्रकरांनीं सुधास्वभाहोरांनीं, ॥
 देखिलि! जा; ताप वनीं ॥ शमला कीं सर्व सूर्यदुहितांपवनीं? ॥ २३ ॥
 वसंतनयदुहितांची ॥ भूक न हरितांची, पातलां दुहितांची. ॥
 समजावा; निर्लयाला ॥ जा; जें हें कृत्य, धर्म वानिल याला. ॥ २४ ॥
 मजचि पहाया येणें ॥ स्नेहें हें जरि, सुखी असें भी येणें. ॥
 जाणतसें प्रेमा, जें ॥ सुखदर्शन वांछितें सदा हें माजें. ॥ २५ ॥
 पतितेह्नांधवसेवा ॥ हा स्त्रीचा मुख्य धर्म, यातें सेवा. ॥
 बाळातें पोसावें; ॥ हित भेषज लागतां कटुहि सोसावें. ॥ २६ ॥
 अंगुण संगुण पतितातें ॥ दिधला त्यजिजे न; टाकिजे पतिततातें. ॥
 कीं जारों सुख न सती ॥ वांछिति; दोन्हीहि लोक तेणें नसती. ॥ २७ ॥
 माझ्याठायीं भोव, ॥ श्रवणें कीं दर्शनं विगतेपरिभाव, ॥
 जेंवि निर्दोषि होतो, ॥ ध्यानं, संकीर्तनं, न संगें हो तो २९. ॥ २८ ॥
 यास्तव चितितेजावें; ॥ तेणें साधेल सर्व चितित; जावें.” ॥
 निष्ठुरता क्षण दावी ॥ हरि असि; अद्रुत खरांशुभा क्षणदा वी. ॥ २९ ॥
 स्त्रीजन विप्रियवाणी ॥ परिसे बहु यापरी नवि प्रियवाणी. ॥

१ कृष्णाकडेस. २ स्त्रिया. ३ असत्-दुर आसद=खलास जो दुर्लभ=कण्ठ. ४ अ-सा
 ध्वस=निर्भय. ५ राहा. ६ हे भाग्यवंत स्त्रियांनीं. ७ भयंकरांनीं. ८ कल्याणाची
 इच्छा करणारा. ९ नवरा इत्यादि आप्तजन. १० छिनाल. ११ वडिलांची सेवा. १२ शोभा.
 १३ चंद्रकिरणांनीं. १४ अमृताचीं माहेरें (स्थानें); “चंद्रकरांनीं” याचें विशेषण. १५ यमुनेच्या
 बायांनीं. १६ वासरें, मुलगे, लेंको, यांची. १७ दुध काढित असतांच. १८ घरीं. १९ स्तुति करील.
 २० नवरा व त्याचे आप्त यांची सेवा. २१ औषध. २२ द्राव. २३ गुणवान्. २४ पातकीं.
 २५ पतिव्रता. २६ विश्वास, भक्ति. २७ आनंदित. २८ बढ. २९ भाव. ३० ध्यान करीत असतें.
 ३१ फार तीक्ष्ण अग्ना किरणांची कांति द्वाणजे ताप. (कृष्णांनं असा उपदेशकारितांच गोपींस
 फार अस्तशता प्राप्त जज्ञनी, इ०). ३२ रात्र. ३३ प्रीतिविरहित अग्नी. ३४ कृष्णवाक्य.

आशेच्या ^१पारिभावे ॥ खिन्न मनें; हरिपदे स्मरति पारि भावे ॥ ३० ॥

भ्याल्या मदनदवाला; ॥ धांवति सेवावया पदनद वाला; ॥

तो बहु-दुस्तर वाटे ॥ मध्ये यां धर्मनर्म रो धींच वाटे. ॥ ३१ ॥

पंक्षांत • ^१इभी स्तती, ॥ ते व्याकुळ जाहलीच तसि भांस्ताति. ॥

^२चैरांगुष्ठं महिला ^३॥ खणिति; शिरायासि काथ दुःखित महिला ^४! ॥ ३२ ॥

^५अवळांचा धीर गळे, ॥ सांजननयनांतुनी जसे नीर; ^६गळे ॥

दाटाति; ओष्ट ^७हि सुकले ॥ उष्ण श्वासं; स्तन स्वशोभे मुकले. ॥ ३३ ॥

^८केले रमांवर जें ॥ क्षण औदासिन्य सदयरोमांवरजें, ॥

तें दे बहु भी; ^९रसती ॥ स्वजी ^{१०}वनी, न जगजीवनी भी ^{११}सती. ॥ ३४ ॥

अभिले ^{१२}पित- सुरत, रुसवे ॥ न; मना लावी नवी नतसुरते ^{१३}रु सवे, ^{१४}॥

शब्द उदासीन; मनं ॥ भ्याल्या त्या; करिति हरिस दासी नमनें. ॥ ३६ ॥

प्रणय- क्रोध- वैशमती ॥ सुंदती वदती, विलोकुनी ^{१५}ध्वं, ^{१६}शंभती. ॥

“क्रूर, विभो! न वदावे; ॥ ^{१७}दधितं काय जाळिसी नव-दावे? ॥ ३६ ॥

साहेना ^{१८}आंगं मन ॥ स्मरे ^{१९}पुन्नी; तवपदां ^{२०}वुज्जीं आगमन ॥

टाकुनि सर्व विषय, मा- ॥ ^{२१}पति! केले; वदति जें असं ^{२२}विष यमा. ॥ ३७ ॥

हरि! ^{२३}मौन सखे दासी; ॥ लोटीं विरहाग्निमाजि न सखे ^{२४}दासी. ॥

जें देवां वांचवितें ॥ दे न, ^{२५}अधिरिचंचि अमृत देवा! चवि तें. ॥ ३८ ॥

१ खंडनानें. २ परंतु; (आशापरिभावे मनं खिन्न, परंतु, इ०). ३ कामरू-
पा वणव्याला. ४ कृष्णवदरूपी नदास. ५ स्त्रिया. ६ कृष्णानें भर्माच्या संवेवानें केलेली थटा.
७ वांभ. ८ भाभे. ९ चिखलांत. १० हस्तिनी. ११ भित्त्यांचा (स्त्रियांचा) समूह.
१२ पायांच्या आंगघातें. १३ पृथ्वीला. ही उभ्रेशा आहे. १४ स्त्रिया. १५ स्त्रियांचा.
१६ अंजन (काजळ इ० आहे ज्यामध्ये अशा डोळ्यांतून). १७ पाणी. १८ ओंठ. १९ स्त्रि-
यांवर. २० उदासीनपणा; अवकृपा. २१ सदय-राम-अवरज = वळरामाच्या कृपाळू वं-
भूनें = कृष्णानें. २२ भय. २३ आपल्या जीवावर. २४ कृष्णावर. २५ भ्यालेल्या (स्त्रिया).
२६ इच्छिलें आहे सुरत ब्यांती. हें “न रुसवे ” याचें कारण आहे. २७ शरणागतीचा कल्प-
वृक्ष, (कृष्ण). २८ सवई (विप्रिय बोलणें ही). २९ स्तुति व राग यांच्या स्वाधीन केल्या आहेत
मति ब्यांती. ३० सुंदर (सुंदर दंनाच्या). ३१ कृष्ण. ३२ सुखी होनी ३३ आर्षांचें जव्या-
लेल्यास. ३४ अपूर्व किंवा नव्या वणव्यानें. ३५ अग्नि (ताप). ३६ कामरूपी वाणाची.
३७ तुझ्या पदकमळां. ३८ हे लक्ष्मणानें! ३९ सोमण्यास कठीण. ४० समत. ४१ आशा दुःखि-
तास. ४२ चुंबनांतील.

मुनि पंचतपा, दासी ॥ याही पंचेषुतेषु, नतं पादासी. ॥
 तूं पुरुषोत्तम हातें ॥ धरिं, निवर्ती जें प्रतंत चित्त महा तें. ॥ ३९ ॥
 न जरी आवडि, लांचें ॥ त्वद्भ्रजनाच्या, करूं भजन वडिलांचें. ॥
 या विण, गेहीं न सवे ॥ लागे; कैची क्रिया? उगेही नसवे. ॥ ४० ॥
 'वचन करा गे! जावें' ॥ ह्मणसी हें न मनि मन; न रागेजावें. ॥
 कीं बहुवर्स खेद वसे ॥ पति- पुत्रीं; होति तापद सखे! देवसे. ॥ ४१ ॥
 क्षिपिलिया तरुवुड, तें ॥ दळ-फळकुसुमांत जळ मिळे, कीं वुडतें? ॥
 कथिला तो धर्म; पण ॥ त्वचरणीं अर्पितां, खरं धर्मपण. ॥ ४२ ॥
 आत्माप्रिय, नित्य धणी ॥ तूं; पावति कुशल तव पदींच सुखधणी. ॥
 त्वदधररसपानाशा ॥ बहु दिवसांची, न योग्य, सरुपा! नाशा. ॥ ४३ ॥
 कल्पतरू! पाहसि तें ॥ कलगीतें कामकांतरूपा! हसितें ॥
 होय समुर्ध्व; दमन ॥ स्मरोग्रिचें यांत तांकि दाह वद मन. ॥ ४४ ॥
 कामदेहीं कापुर ॥ स्त्री होति; तयां सुखावह निकी पूर ॥
 अधरसुधांचा वाहो; ॥ तुमचा अवळांसमूह यांचावा हो. ॥ ४५ ॥
 मन हरिलें कलगीतें; ॥ दासी करितां तुझ्या पदीं सलगीतें; ॥
 तुज, विरहदेहनशमनीं, ॥ ध्यानें पावांचि, तूंचि कीं अनिशमनीं. ॥ ४६ ॥
 सर्वस्वें जो सवदा ॥ साधिति साधू, रमाळदब्जोत्सवदा ! ॥
 ज्या पासुनि, तवचरणा ॥ शिवलें, वनेजेन, सख्या ! सुभद्राचरणा ! ॥ ४७ ॥
 विटलें ओका रीती ॥ भवदेव्याची रुचे न, ओकारी ती. ॥

१ पांच आहेत तप ब्यास. २ पंच इणु तप्त = कामानें तापलेल्या. ३ शरण. ४ फार संताप लेलें. ५ तुझ्या भजनरूपा लांचानें; (=स्वीकार करिशील तर इ०). ६ मान्य करितें (मन). ७ (आपण) रागें भरूं नये. ८ फार. ९ ताप देणारे. १० दावाघोसासारखे. ११ पाणें, फळें, व पुष्पें, यांत. १२ धार्मिकत्व. १३ चतुर. १४ सुखाची समृद्धि. १५ तव- अधर- रस- पान- आशा = तुजें अधरामृत पीण्याची इच्छा. १६ मंजुळ गायनानें. १७ कामदेवाप्रमाणें सुंदरआहे रूप ब्याचें त्या तूं! १८ हास्यानें. १९ महान् उत्साह, आनंद. २० कामरूपी अग्नीचें. २१ कामाग्नीत. २२ चांगला. २३ अधरामृतांचा. २४ स्त्रीसमूह. २५ विरहरूपा. आग्नि प्राप्त जहालयास तो विद्वानावयास. २६ नेहमीं. २७ आपलें सर्व देऊन. २८ हे रमेच्या हृदयकमळास आनंद देणाऱ्या! २९ आझी अरण्यांतिल जन. ३० उत्तम कल्याणरूपआहे आचरण ब्याचें अशा तूं. ३१ घरास. ३२ भवत्- अन्य = तूं खेरीजकरून दुसऱ्या कोणाच आचरण. ३३ रीति.

पिङ्गुणकायजि! ^२ भेकी? ॥ कांजी ^३ अमृताधिकहि काय जिभे की? ^४ ॥४८॥
 करिती दैवत पाहो ^५ ॥ श्रीपद या एकदा सदैव तपा हो ! ॥
 अशि ती ही वरि तुळसी, ॥ सह पदधूळी धरुं शिरीं निस्तुळसी. ॥ ४९ ॥
 तूं सुरपादप राया ! ॥ दासीतें दे स्वहास्य, पादपरा यो. ॥
 तव वर्दनस्मित ^६ रुचिर ॥ प्रेक्षु ^७ नि, मनिं कामतप्त आहो ^८ सुचिर. ॥ ५० ॥
 श्रीमुख वेष्टित अलंकी, ॥ अलिकुलपरिवृत सुधांशुविव, कमल ^९ कीं ॥
 कुंडलरुचि गंडोती; ॥ अधरिं अमत; वांचवीं विरहगंडाती. ॥ ५१ ॥
 हरि तापसमूह ^{१०} सितें ॥ हसितेसेहवर्तमान जें पाहसि तें. ^{११} ॥
 विश्वंभर भुज, गाजे ॥ यश देवसभेत, लाजावति भुजगा जे. ^{१२} ॥ ५२ ॥
 मुत्प्रभवक्षम नादे ॥ जेथें ^{१३} श्री हें प्रमोद वक्ष मना दे. ॥
 वाटे अंवट कीं तें ॥ अमृताहि! हें रूप गोड या वटकीतें. ॥ ५३ ॥
 ऐसी कोण, हरि ! ^{१४} सती ॥ त्रिजगीं, जे मधुर वेणुगीत ^{१५} पारिती, ॥
 पाहे तुजहि, रमेनी ! ॥ त्रिभुवनरुचिरा ! व्रत त्यजून, रमेना ! ॥ ५४ ॥
 खग, मृग, सनगजग, रति- ॥ प्रदरूपें मोहती; न कां तुज ^{१६} गर्ती ? ॥
 तूं विश्वंभर साच; ॥ प्रसन्न हो; न तरि, देह हा भरसाच. ॥ ५५ ॥
 तप्तस्तनता पसरे; ॥ करकंज न ठेवितां, न हा ताप सरे. ॥
^{१७} दुवह देह; टकवणें ॥ नातेपर; सद्य होति हे हट कवणें? ॥ ५६ ॥
 त्वययीं ^{१८} रमा निशितें ^{१९} ॥ कामशरें विद्ध ^{२०} सुंदरा; मानिशि तें ॥

१ कौकिलेचा गुण. २ वेडकाच्या अंगी. ३ पेज; "कांजी" हा शब्द या ठिकाणीं स्त्रीलिंगी आहे. ४ अमृतापेक्षा अधिक. ५ किंवा. ६ देव. ७ पाहावयास. ८ लक्ष्मीचीस्थाने अशा व्या या तुळसी. ९ निरूपम अशी. १० कल्पवृक्ष. ११ पायींच्या ठायीं तल्लीन. १२ आझी. १३ किंचित् हास्य. १४ सुंदर. १५ पाहून. १६ फार दिवस पयंत. १७ केसांनीं. १८ भ्रमरांनीं वेष्टिलेलें, (अलक हेच भ्रमर). १९ चंद्रविव. २० किंवा. २१ कुंडलाची शोभा. २२ कानमुलावर. २३ विरहरूपी अपमूर्धंत. २४ पादरे, झुन्न. २५ हास्यासह २६ तूं हासत पाहतोस, तें तुझें पाहणें तापसमूह हरि. हास्यासशुभ्ररंग असतो असें मानिताव. २७ भुज. २८ आनंद उत्पन्न करण्यास योग्य. २९ लक्ष्मी. ३० आनंद, उत्साह. ३१ छाती ३२ स्त्री. ३३ ऐकिते. ३४ रमा-ईन, हे रमेशा ! ३५ त्रिजगीं सुंदर. ३६ पक्षी, सावजें, व वृक्ष. आणि इतर जग. ३७ प्रियकर. ३८ "मोहनी" हें क्रियापद पुनः लावणें. ३९ ओझ्यासारखाच. ४० हसकमल. ४१ जड. ४२ या नंतर नको. ४३ स्त्रिया. ४४ तीक्ष्ण भशा (कामशरें). ४५ जखमी.

कारिं; तवसंमुख रानीं ॥ बडबड केली यथेष्ट या मुखरोनीं ॥ ५७ ॥
 चिंती भव्य सुरमणी ॥ कीं, "जरि मत्संग दुर्लभ, व्यसु रमणी ॥
 होतिल;" यास्तव नाते ॥ श्रीचं दे, सफळ करुनियां स्तवनाते ॥ ५८ ॥
 इच्छति पदरज सुरता, ॥ गोपी करिती सुखें तयासह सुरता! ॥
 चंद्र अर्जन, तारा या ॥ भासति; दावी चरित्र जन ताराया ॥ ५९ ॥
 गज जैसा स्ववशांला, ॥ गोपीला रमवि हरि वनीं स्ववशांला ॥
 लज्जापर मी^३ केली; ॥ लक्ष्मीऐसीच. होय परमा केली. ^{१५} ॥ ६० ॥
 मानी आपुलि नीच ॥ ज्योत्स्ना पूर्णदु^{१६} ही, अशा पुंलिनीच ॥
 कृष्णेच्यो, देव रमे; ॥ स्मरतां विम्ब्य रमा मना दे, वरमे ॥ ६१ ॥
 धृतकुमुदामोदरसा- ॥ निल तेथें करि विलास दामोदरसा; ॥
 जाला भीत रवीची ॥ कैत्या लंघुनि; तिच्याहि भीतर ^{२२} वीची ॥ ६२ ॥
 "देऊं कां मी न रसा ॥ भक्ताते?" लघुनि देव, कांभी नरसा, ॥
 ध्याती प्रमैदां मनिं जें, ॥ आलिंगन, दे सुखें सुखें दामे निजें ॥ ६३ ॥
 "मृदुता न कुसुमदासी, ॥ कठिनीं, जरि तरि न लेशही श्रम दासीं ॥
 प्रेम बद्ध सदा मी," ॥ देव म्हणे गोपिकांसि; दे रस दामीं ॥ ६५ ॥
 तों सौभगमैदमानीं ॥ त्या स्त्री मळतां, न साधुकोमद मानी ॥
 येणें सुखहानीच; ॥ प्रभुहि विटे; फार मानमद हा नीच ॥ ६५ ॥
 पावे अंतर्धान ॥ प्रभु हा सद्रक्तवंदहर्षनिधान; ॥
 कीं क्रमति न सोसवती; ॥ श्रीचो केल्याहि, हें परि नसो, सवती ॥ ६६ ॥

इति श्रीमत्कृष्णविजये रासक्रीडायां प्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ २९ ॥

१ तुड्यासमोर. २ वाचाळीनीं. ३ कल्याण. ४ कृष्ण. ५ वि- असु, गतप्राण.
 ६ सितया. ७ स्त्रीचें. ८ देवसमूह. ९ कृष्ण. १० करिणींला. ११ आपल्या गवांनीं जहालेल्या
 अशा व्या त्यांस. १२ लज्जाभरित. १३ लक्ष्मी १४ महान्. १५ क्रीडा. १६ चांदणे. १७ पूर्णचंद्र.
 १८ तटावर. (पूर्णदुच्या चांदण्यापेक्षाहि शुभ्र होतें असा भावार्थ). १९ यमुनेच्या. २० भूत- कुमुद-
 आमोद- रस-अनिल, कमळांचा सुवास व रस भरिला आहे ह्याणें असा वायु. २१ यमुना-
 २२ ल्याटा (' भीत ' जहाल्या) २३ कामानुर. २४ सितया (गोपी). २५ चुंन.
 २६ फुलांच्याहारीं. २७ द्राव्यांच्या अंगीं. (यशोदेनें दाव्यांनीं बाभिलें, तेव्हां तीं फुलांच्या हारांहून
 मृदु होतें ६०). २८ आपल्या भाग्याच्या गवांनीं व मानांनं. २९ साधुंची इच्छा पूर्ण करणारा
 (कृष्ण). ३० गुप्त (जहाला). ३१ भक्तसमूहाच्या आनंदाचें भांडार. ३२ लक्ष्मीच्या.

क्रीडे स्त्रींसह; साहे ॥ गर्व न; सुखमूर्ति विरहद सहसा हे; ॥
 यन्मय चर अग जंग; जी- ॥ वनि शोधिति, जेवि यूथनाथं गर्ज गंजी ॥ १ ॥
 त्दद्या देववि लास ॥ स्वविरहहस्तेचि वासुदेव विलास; ॥
 स्मरति चरित्रे सुकृति- ॥ १ ध्येया; करिती तदालिंको तदनुकृति ॥ २ ॥
 विरहं दग्धवपुंसती ॥ अश्वत्थादिद्रुमासि माधव पुसती ॥
 गृह न स्मरती; रानी ॥ फिरती, उन्मत्तशा, क्षत शरीरानीं ॥ ३ ॥
 “जो वधि अलिचिकुर वकां ॥ देखियला काय चिर्तचोर कुरवकां ! ॥
 तूं तरि सांग, अशोकां! ॥ हे गोपीमंडळी करावि अशोकां ॥ ४ ॥
 हे पुन्नागा ! नागा ! ॥ सांग, करी विमद जो महात्मा नागां; ॥
 भ्यालों कंपकरा या ॥ कामशरा, कृष्ण सांग, चंपकराया ! ॥ ५ ॥
 तूं तरि सदये तुळसी ! ॥ वद हारचरणप्रिये ! (रमेसीं तुळसी). ॥
 जरि अवलोकन, कपटा- ॥ कर कोटें सांग, भुललों कनकपटा!” ॥ ६ ॥
 प्रार्थुनियां माळतिला, ॥ पुसती त्या कांतिनिर्जित्तमाल तिला ॥
 गोपी, “श्रीमंढीला- ॥ निधि कोटें?” हें विचारिती मंढीला ॥ ७ ॥
 “निष्ठुरं जे, असे जाती; ॥ सुमृदु तुम्ही जातियूधिके ! असे जाती ॥
 ऐसें त्दद्या वाटे; ॥ गेला कीं तो नभवसुहृद या वाटे ? ॥ ८ ॥
 जलदक्षयामा, कंदा ॥ मोदच्या, देखिलं तुवां मांकांदा ? ॥
 यश संपादा दानीं ॥ प्राणांच्या; हे किंजे रुपा दांदांनीं ॥ ९ ॥

१ वियोग करणारा. २ एकाएकी. ३ जेणेकरून युक्त. ४ चराचर सृष्टि. ५ करि-
 णींचा पति. ६ हस्ता. ७ हाचिणी. ८ सुरका. ९ आठवा विरहरूपी हातानें. १० मागें
 केलेल्या कृपाच्या योगानें. ११ कुशळांचा ध्यान करणाऱ्या विषय (कृष्ण). १२ गोपी.
 १३ तत्-अनुकृति, कृष्णानें केलेल्या चरित्रांचें पुनर्दर्शन (= सांग आणणें इ०). १४ जखलें
 आहे शरीर ब्याचें. १५ पिंपळ इत्यादि वृक्षांस. १६ कंटकादिकांनीं फाटलेल्या. १७ राक्षस
 विशेष. १८ कृष्ण. १९ वृक्षविशेष. २० वृक्षविशेष. २१ शोकरहित. २२ कालियास. २३ काप-
 विणाऱ्या (कामरूपी वाणास). २४ कृष्णचरणास प्रिय अशी जी तूं. २५ तुलना पावतेस.
 २६ कपटखानि. २७ पीतांबरभारि कृष्णास. २८ निजकांतिनं जिंकिले आहे तमालास ब्याणें.
 २९ श्रीमंढीला- निधि, महान लालचें कोठार (कृष्ण). ३० वृक्षविशेष. ३१ एभ्यपयंत
 संबोधिलेले वृक्ष कठोर; आतां तुझी तरि हे जाई! जुई! सांगा. इ०. ३२ असो. (याचा
 कर्ता “जाती”). ३३ प्राण (आमचें). ३४ शिवाचा मित्र. ३५ मेघःश्यामा, कृष्णास. ३६ आनं-
 दाच्या मुळास (कृष्णास). ३७ आंवा. ३८ करावी. ३९ आपण.

तूज नती पनसो ! हे ॥ स्त्रीसंहति; हरिवियोगताप न सोहे. ॥
 सदया ! पाव, (देवार्ता ॥ हरिणीशा;) करुनियां रुपा, वद वार्ता. ॥ १० ॥
 व्याळविदारक सारे ॥ न कथां हे अनस! कोविदार! कसा रे ? ॥
 तुज जंबूद्रो ! हातें ॥ वंदुनि पुसतों अघारुतद्रोहांतें. ॥ ११ ॥
 सन्नतिदायक दावा, ॥ सांगा भेटेल गोपराय कदा वा. ॥
 यमुनीतटतापस ! रे, ॥ न कसे उपरुंति करा ? न हा ताप सरे. ॥ १२ ॥
 रे, रे, साधो ! अर्का ! ॥ जाणसि तरि सांग खळतमाच्या अर्का. ॥
 वद त्सेसाक्षी बकुळा ! ॥ वरिल अलीच्या भला, कसा क्षीव, कुळा ? ॥ १३ ॥
 टाकुनि युवतिकेदवा ॥ गेला, तो देखिला न काय कदवा ? ॥
 आणी वनिं पाजाया ॥ अधरामृत, टांक कितव नीर ! जाया. ॥ १४ ॥
 त्वां केलें तप महि ! तें ॥ तें नेणां, कीं फुलां हीं हरिपदं महितें. ॥
 वद, तूं सतीवरी, हें ॥ सुख त्रिविक्रमपदं किं आदिवरीहें ? ॥ १५ ॥
 वद हरिणिसखि ! प्रभु, जा ॥ दयितेच्या टेउनी निजांसि स्वभुजा, ॥
 गेला याचि पथानें; ॥ कीं तीचीं कुंकुमं सुचिचित थानें ? ॥ १६ ॥
 आलिंगनसहवासं ॥ हरिचें कुंदसुमदाम दुःसहें वासं ॥
 आम्हां हेंच सुचवितें, ॥ लाधलि तवदृष्टि दर्शनामृतचवितें. ॥ १७ ॥
 सफळ तरू लवले, यां ॥ भाविति, हरिपादधूलिचें लेंवें लेया. ॥
 आलिंगित लतिकेहीं ॥ त्यांसुहि पुसती, मनोज्ञ वोलति कांहीं. ॥ १८ ॥

१ शरणागत. २ हे पणसा! ३ स्त्रासमूह. ४ वणध्यानं भाजलेल्या. ५ सर्प- (=काल्या)
 मर्दन करणारा. ६ सर्प. ७ वृक्षविशेष. ८ हे जांबुद्रीच्या वृक्षा ! ९ अघासुरेही अकृतद्रोह
 (यज्ञस्वापणं द्रोहविरहित) अज्ञा; " अघाकृत द्रोहांतें. " असाहि दुसरा पाठआहे. १० मोक्ष
 देणारा (कृष्ण). ११ कृष्ण. १२ कीं १३ यमुनेच्या नद्यावरील तपस्वी. १४ उपकार. १५ वृक्षविशेष.
 १६ द्रुपदजन्मरूपी अंधाराच्या सूर्यास (कृष्णास). १७ लोकवृद्धयानाल विचार पाहणारा
 (कृष्ण). १८ जांबुद्रीचा वृक्ष. १९ भ्रमराच्या. २० मत्त. अलीच्या कुत्राला भला वरील; क्षीव कसा
 वरील ? (भ्रमरसमूह क्षीव म्हणजे रसनें न उगन्न करणारा वरित नाही; नृद्धावर भ्रमरकूळ
 दिसतें आहे; तेव्हा तुझी क्षीव नाही; यास्तव कृष्ण कोणें आहे हिंसांगा, असा भावार्थ). २१ स्त्री-
 समूहास. २२ वृक्षविशेष. २३ हे पृथ्वी. २४ कारण कीं. २५ रोमांच उभाडे जांचे. २६ कृष्णच-
 रणांनं-२७ पूजितानें (पदानें). २८ कृष्णास. २९ कृष्णपदें. ३० वराह अवतारें. ३१ स्त्रियेच्या. ३२ निज-
 आंसि=आपल्या खाद्यावर. (दयितेच्या आंसि, स्वभुजाला; व निजांसि, दयितेच्या भुजाला असा
 अन्वय). ३३ सुशोभि. ३४ कृत्रीच्या फुलांचा हार. ३५ उग्र; (सवतानें आलिंगन देतां कृष्णांगीं तें
 काम होतें झणून). ३६ गोपी. ३७ अज्ञ. ३८ वल्लीनीं घोटून असलेल्या वृक्षास. ३९ सुरस.

दुःखे निजतनु कारा ॥ वाटे; मग पूतनावधोबनुकारा ॥
 करिती वाचा काय; ॥ स्वांतीं त्यां धाक या भवांचा काय? ॥ १९ ॥
 करुनी चरितानुरुती, ॥ शोधिते जो भवतमर्क्षयो भानु रुती, ॥
 सुखधन, गावे लीला- ॥ गुण ज्याचे, पुसति तो नर्गां वेलीला. ॥ २० ॥
 वृंदावनिं ताप दया- ॥ निधिविरहं धरिति ग्रेपवनिता; पद या ॥
 प्रभुचें भुवनादिसतीं ॥ प्रिय, तन्मुद्रा रजांत नयनां दिसती. ॥ २१ ॥
 ते, सार्धुर्मनोमठसे ॥ दिसती लोचनचकोर पदसोम, ठसे; ॥
 जे वहुंमंडित लक्ष्मी- ॥ नयनांजरावि ध्वजासखंडितलक्ष्मीं. ॥ २२ ॥
 त्या भुंडिति पर्दवीतं, ॥ तां देखति जें सुसंपदा पद वीतं. ॥
 (जी परमरूपा दानीं ॥ स्वसुखाच्या) दृष्टि वेधल्या पादांनीं. ॥ २३ ॥
 पर्दजळज वळखि जायां ॥ जे ते; तां हेतु होय जवळि खिजाया, ॥
 कीं दिसति तयासाहिते ॥ युवतिपदें; न गमतीच मानिं त्यांस हितें. ॥ २४ ॥
 “अगइ ! विलासवतीं ॥ प्रेमगुणीं कृष्ण गोविलीं सवतीं ! ॥
 सर्वस्वा हरि; लाजे ॥ दे आम्हा, गेलि धेउनी हरिला जे.” ॥ २५ ॥
 पावति तापा; “उलतं ॥ उर; जाणो वज्र सवतिचें पाउल तें ! ॥
 तीचें अंतुलतप, नसे ॥ संशय, जीचे पर्दाक तेहि तपनसे !” ॥ २६ ॥
 द्वेषे होय तडफडा; ॥ म्हणती, “चित्तादिभेची अलभ्य तंड; फडा ॥
 जसि निधिवरि^{३१} सापिणिची, ॥ संगति हरिसीं तसीच या पापिणिची! ॥ २७ ॥
 न लवूनि पळ, विलास ॥ त्यागवुनी, हरि ! जिणें वनीं पळविलास, ॥
 असि कोण रुतव्रत ती ॥ शृंगारसुरदुर्माहि चढली व्रतती ? ॥ २८ ॥

१ बंदीखाना- २ पूतना वध- अनुकार, पूतनेचा वध इत्यादि कृष्णचरित्राच्या पुनर्दर्शनास. ३ शरीर. ४ अंतःकरणें. ५ संसाराचा. ६ संसाररूपी अंधाराचा सूर्य. ७ चतूर. ८ वृक्षांस. ९ दयासमुद्राच्या (कृष्णाच्या) विरहानें. १० गवळणी. ११ पृथ्वीतील इत्यादि साभुंस. १२ भुजानें. १३ साभुंच्या मनांचे मठ (विश्रंतिचीं स्थानें.) १४ नेत्ररूपी चकोरपक्ष्यांचे पदरूपी चंद्र. १५ सुशोभित. १६ लक्ष्मीचे डोळे हींच कर्मणें त्यांचा सूर्य. १७ भजादिकरून अखंडित(सर्व) चिन्हांनीं. १८ मार्गास. १९ चरणकमळ. २० स्त्री. २१ उपया. २२ स्त्रीचीं पाउलें- २३ विलास करणाऱ्या स्त्रियां- २४ प्रेमरूपी दोरांनीं. २५ वाविला. २६ निःस्पृह. २७ पदचिन्हें- २८ सृष्टिसारिखे. २९ चित्तासमुद्राचीं. ३० किनारा. ३१ द्रव्यावर. ३२ पळविला गेलास; (हा कर्मणि प्रयोग). ३३ वन केलेली. ३४ शृंगार रसाचा कल्पवृक्ष असा जो तूं, हे कृष्णा ! त्यावर. ३५ वली.

ये श्रांतं तडागाला, ॥ जीवन दे; हा न दे, खचित डागाला. ॥
 कर्मविपोकै सांरें ॥ हें तापविलें सुधारुपाकासांरें. ॥ २९ ॥
 जे प्रीतिस ये कार्ता, ॥ घेउनि गेला मुकुंद तिस एकांता; ॥
 करुणा न सये कार्ता, ॥ रानीं त्यजितां वधूततिस ये कार्ता ! ॥ ३० ॥
 स्कंध अनुभवि भुजांचें ॥ स्पर्शमुख, तिचां प्रदान करि विभुजांचें; ॥
 कीं नियता पदराजी ॥ एकिकडे; दे मनास तापदरा जी. ॥ ३१ ॥
 ईश्वरपदसारस ती ॥ जाली आराधिती निगर्मसार सती; ॥
 कीं नेली एकांता ॥ ते; अस्मत्समति मनांतहि न ये कार्ता ! ॥ ३२ ॥
 गतिजितबालकरेणु ॥ श्रीशेपदांभोज- भक्तपालक- रेणु ॥
 हे धन्य; विधिभंवानी- पतिलक्ष्मी वाहती शिरोवुभवांनीं. ॥ ३३ ॥
 सिद्धी परमा दे, वी, ॥ जे जननी, हें त्रिविष्टप रमादेवी, ॥
 ते हीताप सराया ॥ वरि रज हें, प्रिय शिवादि- तापसराया. ॥ ३४ ॥
 हे पीयूषघन; तगे ॥ ताप न; होती विनष्टविपदेघ नंत गे ! ॥
 स्व विधि कसा गंरले वसे ? ॥ तीचे पद गमति अमृतसागरलवसे. ॥ ३५ ॥
 भाग्यास न माप लिच्या; ॥ अस्मत्सर्वस्व त्या हरुनि, मापतिच्या ॥
 अंधरांचा परम पिते ॥ रस एकांती; स्मरे न सख्य किंमपि ते. ॥ ३६ ॥
 अमृतांत विषलवास ॥ स्थिति; कीं सन्मंडळीं महांखळवास; ॥
 सुमदांमांत विखारे ॥ किंवा वरमाणिकांत वसति निखारे ! ॥ ३७ ॥
 तैसें सादर जांत ॥ स्वसुखसमृद्धी मुकुंदपादरजांत, ॥

१ एकादा थकलेला मनुष्य. २ कर्माच्या परिणामा. ३ सुधाच अशी कृपा ज्यात अशा सरोवरे. ४ गोपी. ५ सखे! ६ कृष्णास. ७ स्त्रीसमूहास. ८ सुंदर (कृष्णास). ९ खांद. १० (स्कंध). ११ देणें. १२ (भुव्यांचें). १३ नियमित. १४ पदमालिका. (" आहे " या क्रियापदाचा अध्याहार करावा). १५ तापभय. १६ (राजी). १७ ईश्वराचें चरणकमल. १८ वेदसार. १९ आमचें आठवण. २० पतीस. (कृष्णास). २१ गतिविषयीं जिंकिलें आहे लहान हत्तीस व्याणें. २२ कृष्णपदकमल. २३ रजःकण. २४ ब्रह्मा, शिव, आणि लक्ष्मी. २५ शिरोरुपी कमळांनीं. २६ गज. २७ सावादि महान् तपस्वी लोकांस. २८ अमताचे मेघ. २९ नष्ट जाहालें आहे विपत्ति व पातक व्याचें. ३० शरणागत. ३१ दैव. ३२ विष. ३३ अमृताचे लहानसे समुद्र. ३४ आमचें सर्व धन. ३५ रमापतीच्या (कृष्णाच्या). ३६ ओठाचा. ३७ कि-अपि, अगदीहि. ३८ विषांशास. ३९ साधूंच्या मंडळींत. ४० महान् दुष्टाचा सहावास. ४१ फुलांच्या हारात. ४२ सर्प. ४३ श्रेष्ठ रत्नांत. ४४ आदर पूर्वक.

त्यांत पहा ! आली हो ॥ तत्पदधूली सुदुःसहो, आली ! हो!" ॥ ३८ ॥

वर्णिते वंदनि श्रेणी ॥ कृष्णपदांची, विमुक्तिपदनिश्रेणी. ॥

"चंदननिभिनी" अहितें ॥ त्यजिलें; कीं नूजवळी पदें तीं अहितें! ॥३९॥

भूमीतें नांतळवे, ॥ यवसाग्रीं विद्वे^२ अपटु^३ गर्मनां तळवे; ॥

यास्तव त्या सुभंगेला ॥ स्वस्क्रंधीं वैसवूनि वल्लभं^४ गेला!" ॥ ४० ॥

ऐसें तर्कविखें बळी ॥ त्दयांत शिरोन बहुत तापवि, खवळी. ॥

जळति मनीं कोपानें, ॥ कीं केलीं तच्छिरें^५ तिणें सोपानें. ॥ ४१ ॥

"या तरुचीं अतिशयितें ॥ प्रेमें कुसुमोहि वेंचिलीं निज^६ दयितें; ॥

येथें प्रेमदा मानें ॥ भूषविली स्वकररचितसुमदायांनं; ॥ ४२ ॥

कीं पादाग्रेंचि पहा ॥ दिसती हरिचीं; प्रियानुकूल सखेंप हा! ॥

आपणाचि फुलां वेंची; ॥ आवडतीच्या गुंगाप्रति भुलावेंची!" ॥ ४३ ॥

जानुयुगीं वसकेला ॥ चिन्हें जाणानि, लगति, "हो वश केला; ॥

वोणि तिची घातलि ही! ॥ या भोळीं विधि^७ असा कसा घात लिही? ॥ ४४ ॥

असि करुनि रुपा, सुमनं ॥ लेवविलीं तदधरासर्वापिपासुमनं, ॥

नंदमुतें शोभाविलें; ॥ सवतीनें हें कसें त्दय लोभविलें! ॥ ४५ ॥

हीं चिन्हें कथिति, जसीं ॥ सूचक नेत्रें, मुकुंद रमला तिजसीं; ॥

पाजुनि अधरासव ती, ॥ भुलवुनि या, भोगिती^८ नगयरा सवती!" ॥ ४६ ॥

१० गोपी विकळी ॥ विमनस्का धुंडिती हरीतें सकळा. ॥

१ त्या स्त्रियेच्या पायांचे रजःकण. २ सहनकरण्यास फार कठीण. ३ हे सख्यानी ! ४ मुखानीं. ५ मालिका. ६ मोक्षपदास चंदन जाण्याची शिडी, निसण. ७ चंदनवृक्षांनीं व द्रव्यांनीं. ८ सर्पितें. ९ त्या गोपीचीं न आवडणारीं अशीं पाउलें. १० चालवेना. ११ तृणाच्या अप्रानीं. १२ टोंचलेले. १३ अकुशल (= गैरमाहिती). १४ चालण्यास. १५ स्त्रीला. १६ आपल्या खांदावर. १७ पति. १८ विचाररूपी विष. १९ बलवान्. २० तत्-शिरें. २१ पायन्या. २२ फुलेंहि- २३ निजपतीनें. २४ स्त्री. २५ शोभविली. २६ आपल्या हातानें गुंतलेल्या फुलांच्या हारानें. २७ पायांचीं अग्रें, शेवटें. २८ प्रियांस अनुकूल. २९ सद्य. ३० गुणरूपी होरीस. ३१ दोन्ही जागांवर, मांडीवर. ३२ कृष्ण. ३३ या (आमच्या) कपाळीं. ३४ ब्रह्मा. ३५ फुलें. ३६ तत् - अधर-आसव-पिपासु-मनं, तिचें अधरासव (=मद्य) पिण्याविषयीं नृषित भशा मनानें. ३७ चाहाडखोराच्या नयनाप्रमाणें. ३८ भोगित्ये. ३९ गोवर्धनहरा. ४० याप्रकारें करून. ४१ कळारहित. ४२ निराश.

मनि भरलें ^१प्रेमपिसें ॥ स्त्रीमंडळ तें वनांत हिडे ^३कोपिसें ॥ ४७ ॥
 दुर्लभ हरिपद^३पुंगली ॥ पाउनि, तेही मनांत गोपी फुगली ॥
 कीं "बहुतापरि, सकळा ॥ स्त्रींत वरी जाणतें तयांपरिसं ^४कळा." ॥ ४८ ॥
 घेउनि वल्लभ गेला ॥ जीस, असा गर्व होय त्वा सुभगेला; ॥
 हे बुद्धि कुडीं आली ॥ व्रजज्ञापाचीच, गर्व न उडी घाली. ॥ ४९ ॥
 पाति लक्ष्मीचा लीला- ॥ नर त्यास म्हणे, "अशक्त मी चालीला; ॥
 न घडे हा श्रम; जाणें* ॥ तेथें न्यावें, न एकही क्रम जाणें." ॥ ५० ॥
 हांसे कृष्ण; मग मनीं ॥ श्रीकांत म्हणे तिला, "बहु श्रम गमनीं; ॥
 स्पर्शसुखा दासाचा ॥ योग्य करीं तरि वसोनि खांदा साचा." ॥ ५१ ॥
 मानी स्त्रीजित ^१कींभी, ॥ कीं, "वर्ते वर्तवीं हरी जितका मीं;" ॥
 या मतिस न सोपा हे ॥ जाणें; स्कंधीं चढोनि विसों पाहे. ॥ ५२ ॥
 श्रुतिनुत^३पेसा, याला ॥ नेणे; स्कंधीहि जाय विसायाला ॥
 जों ते रींभी, लवला; ॥ अंत^४हित होय दीपसा मालवला. ॥ ५३ ॥
 "कंठीं हार विलासीं ॥ अहा! प्रमादें करूनि हारविलासीं! ॥
 चंद्र न हा ^१रिषि लोसीं; ॥ करिल ^२उरीं स्मरशर प्रहार विलासीं! ॥ ५४ ॥
 करिंचा निधि ^२हारविला ॥ तेणें जो ताप, लाजविल हा रविला!" ॥
 करि बहु हारावीं हे ॥ स्व उरावरि अश्रुच्याचि हारा वाहे! ॥ ५५ ॥
 करि फार विलापा हे; ॥ हरिविरहीं हिमेंकरांत रविला पाहे. ॥
 गेला जो धवें नीति- ॥ भ्रंशें, ॥ न ^३पवे तदीय शोध वनीं ती. ॥ ५६ ॥
 "चंद्र न भागे, लासी ॥ तृदया; कां प्राणवल्लभा! गेलासी? ॥
 धांवुनि दे ^३खेव; दये ॥ करिं; मृत्यु घडेल, जरि न देखें; वद ये. ॥ ५७ ॥

१ प्रेम(ममता)रूपी वेद. एक शब्द संस्कृत व दुसरा प्राकृत अशांच्या समासाचे हें एक उदा-
 हरण होय. अथवा 'प्रेम' आणि 'पिसे' अशां दोन पदे वेगवेगळीं लिहून 'पिसे' हें 'मंडळ' याच
 विशेषण करावें. २ वानरांसारखें. ३ जोडी. ४ व्यापेक्षा. "बहुतापरि" = अनेकप्रकारें.
 ५ स्त्रीस, दुष्ट ६ वाईट. ७ सखी. ८ लीलेनें मनुष्य झालेला. ९ पाउल. १० जाणतें. ११
 स्त्रीनें जिंकिलेला. १२ कामाधीन. १३ वेदांनीं नमिलें आहे ज्यास. १४ स्त्री. १५ गुप्त. १६
 विश्वाला. १७ गर्वानें. १८ माझ्याकडून गमावला गेलास. १९ सूर्य. २० भाजी. २१ तृदयीं
 २२ कामरूपी बाण. २३ घाव. २४ विलास करणारा. २५ द्रव्य. २६ सूर्याला. २७ हा!
 आरावा, खेदशब्दास २८ चंद्राच्या ठायीं. २९ पति. ३० लाहे. ३१ आलिंगन. *जाणें असेल
 तिकडे मला न्यावे, पण माझ्यानें तर स्वतः चालवत नाहीं.

आञ्चरलें आर्गा मी ॥ दुर्मति; नेणेंचि ताप हा आर्गाभी ॥

या मानसखेदासी ॥ वारीं; टांकीं वनांत न सखे! दासी". ॥ ५८ ॥

करि' नैक विलाप वनीं, ॥ तो ध्वनि गोपींस आयकविला पर्वनीं. ॥

भेटति तीस झडकरी, ॥ जीवारि हरिविरेहवान्हिमेघ झड करी. ॥ ५९ ॥

आळ विटविलासाचा ॥ ज्यावरि, आत्मा हरी विटविला साचा, ॥

वृत्त कथी फार, जिणें ॥ गणिलें कमळासुपतिविणें भार जिणें. ॥ ६० ॥

सुखधामं गवळणीस ॥ त्यागी; आल्या समस्त मग वळणीस. ॥

होय उदासीन मन ॥ जेणें, तें स्मरुनि, करिति दासी नमन. ॥ ६१ ॥

धुंडिति पुनरापि, नाकी ॥ वांछिति यच्चरेणुला सपिनाकी. ॥

त्यालां विधुं रुचि दिवटी ॥ दाविल कसि? वृक्षमूलतम जिस निवटी. ॥ ६२ ॥

म्हणती, "दाट नेगे वसे; ॥ छायातीरांत कृष्णवाट न गेवसे! ॥

न शमे तापहि;" ल्याया ॥ पदरज, जाती सृष्ट्यासि त्या पहिल्या, या ॥ ६३ ॥

चेष्टा- वचन- मने हीं ॥ त्या तन्मय सर्व; अन्य उद्यम नाही. ॥

नंदकुलभवनदीपा ॥ गाती, पुलिनीं वसोनि, शर्मनदीपा. ॥ ६४ ॥

इति रासक्रीडायां द्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ ३० ॥

"व्रज उल्लस्य तव जनि- ॥ स्तव हरि! कीं, श्री वसे सदा मुदित जनीं; ॥

१ अपराधास. २ येणारा. ३ अनेक. ४ वायूंनीं. ५ कृष्णाचा विरह हाच कोणी एक भद्रोचा पर्जन्य. ६ ब्यारकमी विलासाचा. ७ लक्ष्मीच्या प्रीणपतीशिवाय. ८ ओझें. ९ जगणें. १० सुखाचें घर, (कृष्ण). ११ नम्रतेस. १२ या शब्दांतिल "न" हें अक्षर पादांतस्थ असल्यामुळे दीर्घ जाणवें. व आर्या छंदानिल पाहल्या चरणास पाद असें मानून तदंतस्थ अक्षर न्हस असल्यास, त्याच्या मात्रा दोन मानल्या, हा नियम मोरोपंतांनीं आपल्या ग्रंथांत स्वीकारिल्याचें हें एक उदाहरण आहे. १३ "त्यास" याना अध्याहार करून, या क्रियापदाचें कर्म करावें. १४ देव. १५ ब्याच्या पायांच्या रजःकणास. १६ सावासहित. १७ गोपींस. १८ चंद्र. १९ निजकारिणी भशाल. २० झाडांच्या मूळांजवळचा अंधार. २१ काढून टाकी, नाशी. २२ वृक्ष; (एकाच वृक्षाविषयीं बोलतात असें नव्हे, परंतु एकवचनी नामाविषयीं बोलून तद्भाविः अनेक व्यक्तींचा बोध या ठिकाणीं केला आहे. या वचनाने जात्येकवचन असें झणतात.) २३ सांपडे. २४ गोपी. २५ हलनचलन, बोलणें, आणि मन याहीं. २६ कृष्णमय. २७ उद्योग २८ गोकुलरूपे घरांतिल दिवाच, असा जो (कृष्ण) त्यास. २९ तटीं. ३० कल्याण समुद्रास (कृष्णास). ३१ गोकुळ. ३२ सुखी. ३३ जन्मासाठीं, तूं जन्मास आलास झणून. ३४ लक्ष्मी. ३५ आनंदित.

प्राण त्वर्दथ दासी ॥ धरुनि, हुडकितो दिशांत; दाविं पदासी! ॥ १ ॥

शरदंबुजगर्भरुची ॥ चोरी^३ तुक्षिदृष्टि जे सुखवरदंगुरुची, ॥

तीणें फुकटा दासी ॥ मारिसि; हा वध न काय या प्रेमदासी? ॥ २ ॥

विषजळ, दाविं, वृष, घनं-॥ श्वसनाशनि अन्यभय, मयात्मज, अर्ध, न ॥

बाधो दिभलें, सदया! संप्राति^{१२} दुःखांत गोपिका कां वद या. ॥ ३ ॥

गोपाकुर्वीतून^३ ॥ प्रकट जहालासि विश्वसाक्षी तूं न; ॥

जगद्वना उदय जनीं ॥ यदुवंशीं तुजु सख्या ! विनवि कमळजनी. ॥ ४ ॥

यदुपति ! भवमीत मनीं ॥ जे, तव पद वरिति साधु तद्वयशमनीं; ॥

जें पटु धरि करिं कमळां, ॥ वरदा देवीं शिरीं तया करकमळा. ॥ ५ ॥

वीरा ! व्रजाति-शमना ! ॥ करिसी गतगर्वं तूं स्मितं स्वजनमना; ॥

दासी न विरहेदाविं ॥ टाकिं, सख्या ! भेटि दे; मुखांवेज दाविं ! ॥ ६ ॥

हरि नम्राच्या शर्मला, ॥ पशुपाटिं फिरे, जयांत नादे कमळा, ॥

जें नुरावि फणिमदमळा, ॥ काम मयीं, ठेवुनीं कुचीं पदकमळा. ॥ ७ ॥

सप्रियवाक्या वर्णी ॥ जीत न, असि मुनयना ! तुक्षि मधुर्वीणी, ॥

तीणें दासी मोही- ॥ कुळ विरहीं; अधर-अमृत पाजि; शमो हीं. ॥ ८ ॥

‘तप्तातें वांचवितें ॥ तव सुकथामृत,’ कवीं वार्णति चवितें. ॥

अर्ध, मर्द, हरि; सुख करितें ॥ श्रवणें, ते बहुद कथिति जे बहु हरि! तें ॥ ९ ॥

प्रेमनिरीक्षण, हसितें, ॥ ध्यानीं सुख जें, प्रिया ! विहार विलसित, ॥

१ तुद्रयासादीं. २ शरदंबुजगर्भरुची शोभा. ३ हरण करी; (त्या-प्रमाणें सुंदर इ०). ४ सुख आणि वर देणारे जे कोणी असतील त्यांत श्रेष्ठ असा जो तू तुझी. ५ स्त्रियांस. ६ विषयुक्त पाणी; (यमुनेच्या उहांतील). ७ वणवा. ८ वैलाचें रूप घेऊन आलेला राक्षस. ९ मेष, वारा आणि वज्र. १० मयासुराचा मुलगा. ११ अयासुर. १२ तूणं. १३ यशोदेच्या उदरांतून १४ जगन्-भवना = लोककल्याणार्थ. १५ कमलद्वय. १६ संसारास भालेल. १७ लक्ष्मी. १८ हस्तरूपी कमळास. १९ गोकुळातील दुःखशमन करणाऱ्या! २० नम्र. २१ वियोग-रूपी वणव्यांत. २२ मुखकमळ. २३ पातकास. २४ गाईमागून. २५ लक्ष्मी. २६ कालियाच गर्वरूपी मळ. २७ चरणकमलास. २८ उर्णाव. २९ गोड. ३० वचन. ३१ मोहनें व्यथित झालेल्या. ३२ चुंबनामृत; (हा शब्द सामासिक आहे झणून संधिनियमानें अधरामृत असा लिहावयाचा; पण समास असतांही संधि न करिता अशीं असंगित पदं, मोरोपंतांनीं घेतल्याचें हें एक उदाहरण होय). ३३ मोह. ३४ तुझें गोड चरित्र हेंच कोणी एक अमृत. ३५ पातक. ३६ गर्व. ३७ दयाळ. ३८ प्रेमानें (प्रातिनें) पहाणें. ३९ हास्य. ४० सुंदर.

एकांत विनोद, मना ॥ जडले, खवळिति; करीं कपटिया ! शमना. ॥ १० ॥
 पशु चारित फिरासि वनीं, ॥ कांता हे कळवळे सदा तेव भवनीं. ॥
 दृणकणिसअंकुरांनीं, ॥ कीं, दुखतिल कमळ मृदुल तवपद रानीं ॥ ११ ॥
 धूळीधूसरअलकीं ॥ वेष्टित समधुपपरांग फुल्ल कमळ कीं ! ॥
 सांजे घडि घडि वदना ॥ दावुनि, वीरा ! मनांत आर्पिसि मदना ! ॥ १२ ॥
 पुरवि मनोरथ नमनें, ॥ श्रीसिंहि जो पूज्य भूविभूषणहि, मनें ॥
 ध्यावा संकटतरणा, ॥ टेवीं स्तनिं त्या प्रिया स्वनिजचरणा. ॥ १३ ॥
 वाढवि सुरता, नुरवी ॥ शोका, दे स्वरित वेणुला रुचि वरवी, ॥
 अन्य सुखेच्छा न जना ॥ स्मरवी, स्वार्धरसासि दे श्री अजना ! ॥ १४ ॥
 फिरासि वनिं दिसीं, युगसी ॥ त्रुटि होय तुला न देखतां; जें दिससी, ॥
 कुटिलकचवदनपानीं, ॥ पातीं करि ह्यणुनि मन विधिर्स जड मानी. ॥ १५ ॥
 त्यजुनि स्वजनसुतपती, ॥ आलों निशि निकट तव सुगीतद्वतमती; ॥
 इंगिते जाणसिहि; अति ॥ प्रभु षट् तं; त्यजिल अन्य पूरुष युवती? ॥ १६ ॥
 श्रीगृह, विशाल उर, स- ॥ प्रेम स्मित, दृष्टि, मुख विलोकुनि सुरस, ॥
 तव विजेन नेर्म खवळी ॥ स्मर; सुरतेच्छा उटे; मना भ्रम कवळी! ॥ १७ ॥
 ब्रजजन-दुःखासि हरी ॥ तुझी अभिव्यक्ति सर्व कुशलनिधिलहरी. ॥
 तव वांछांगद मनि या; ॥ लव तरि दे स्वार्तिहर अगद करुनीयां. ॥ १८ ॥
 जें तव पदकमळ तया, ॥ कठिण कुचीं हळुच टेवुं सखया सभया. ॥
 तेणें फिरासि वनिं, कडे, ॥ खुपति, ह्यणुनि जीवना ! सुबुद्धि गडवडे. ॥ १९ ॥

१स्त्रिया. (जात्यैकवचन). २ (कांता). ३ घरीं. ४ भूज्जिनं व काळ्या केसांनीं. ५ भ्रमरांनीं व पुष्परजांनीं युक्त. ६ लक्ष्मीस. ७ पृथ्वीचें भूषण. ८ या पदांत "स्व" याचा काहीं उपयोग नाही; अशाप्रकारे हा एकाक्षरी शब्दयाचग्रंथांत बहुतेक ठिकाणीं भटलेले. ९ स्वरांनींयुक्त अशा. १० आपल्या अधरामृतास. ११ (स्वाभररसास). १२ हे जननरहिता ! १३ दिवसाला १४ युगासारिखी. १५ निर्मग्न्य. १६ वक्र केश व वदन तद्रूप रसपान आह्मी करितों तेव्हां. १७ डोळ्यांचीं पातीं हालतात तिनक्यानेंच काहींवेळ दृष्टि चालित होते ह्यणून इ० १८ ब्रह्मदे वास. १९ मूर्ख. २० रात्रीं २१ उत्तम गायनानें हरित्या आहेत मनि इर्ष्याच्या. २२ तात्पर्य २३ लबाड. २४ तरुण स्त्रिया. २५ लक्ष्मीचें स्थान. २६ प्रीतिपुरःसर. २७ हास्य. २८ एका तींचें. २९ विनादे. ३० काम. ३१ गोकुळातील लोकांच्या दुःखास. ३२ मूर्ति. ३३ कोशल्यसा. गराची लाट. ३४ इच्छारूपी राग. ३५ किंचित. ३६ स्व-आर्ति-हर. आमच्या व्याधीस हर. गारें. ३७ औषध. ३८ (आह्मी).

एवं बहु आळवितो ॥ गोपी गुण गाउनी गळे वाळवितो ॥
तामर^२साक्षी वसती, ॥ रडति, पडति, विकळमान^३सा क्षीब^३सती ! ॥ २० ॥

इति रासक्रीडायां तृतीयोध्यायः ॥३ ॥३१॥

त्या यु^५वतिसभे टर्कळा ॥ पतिचा; न सुचे मनांत तिस भेटकळा ॥
जाल्या हिंपुटि^५; कार्या ॥ सावरी^५ति न; हरिदयाचि तद^५सु टिकाथा! ॥ १ ॥

वृंदावनि रमणीया ॥ विर^५हदंवं करपल्या उदारी^५मणी या ॥

करुणो^५मतघन निववी, ॥ दर्शनमात्रे^५च ल्या समस्ताहि जिववी ॥ २ ॥

विरहो^५ष्णांत करपल्या ॥ युवति^५कुमुदिनी विका^५सकांतिहरपल्या ॥

तत्परि^५पळकं रजनी- ॥ पतिसा उगुवे मुकुंद अमृ^५त्कर जनीं ॥ ३ ॥

पाहे वदनाला जे दृष्टि, ॥ ल्हायायासि रुचि^५र मदना लाजे, ॥

ऐसा सुखदेह, सितें, २० ॥ ताप निवाखूनियां, कुशल दे^५हेसितें ॥ ४ ॥

प्राणांविण अचळ, वळ ॥ क्षीणे^५द्रिये^५गण, तसा करी न च^५ळवळ ; ॥

तो विर^५हीं जवळ वळे ॥ शक्ति^५प्रद^५ तोंचि युवतिवर्ग^५ वळवळे ॥ ५ ॥

त्यांत प्रकटे सहसा ; ॥ धांवति, पाहानि वरा^५स्ये^५जलजा सहसा ॥

अमृ^५त्कर सतार^५क हो ॥ तो स्वचकोरसुवि^५करसतार^५क हो ॥ ६ ॥

कोणी धरि कर-कमळा, ॥ स्वीकारि जो अनंत सुखकर कमळां ; ॥

घे प्रमदा^५वाहातें ॥ स्व^५ांसी, जा साधुमन सदा वा^५हातें ॥ ७ ॥

एकि ल्हाणे, “तां^५वूळ ॥ प्राशुनि, व्हांवि उरी गुणे तां^५वूळ.” ॥

एकि धरी पदकमला, ॥ “कुचीं”; ल्हाणे, “हेंचि आवडे पदक मला.” ॥ ८ ।

१ या प्रकारें करून. २ तामरस-अक्षिन्, कमलनेत्री. ३ व्याकुळ वाहेत मनें ब्याचीं.

४ षठ- (= कृष्ण)स्त्रिया. ५ युवतिसमूहास. ६ ध्यास. ७ अमयुक्त. ८ देहें. ९ तत् असु, =

यांचे प्राण. १० विरहरूपी वगव्यानें. ११ उदार रसें. १२ करुणारूपी अमृताचा मेष

(कृष्ण). १३ विरह उष्णांत. १४ स्त्रीरूपी कमळणीं. १५ प्रफुल्लित तेज. १६ त्यांचें

परिपाळण करणारा. १७ चंद्रासारखा. १८ मोक्षप्रद. १९ सुंदर. २० शुभ्र (हस्य) .

२१ कल्याण. २२ हास्यानें. २३ वळांन क्षीण अशीं इंद्रियें. २४ हलनचलन. २५ शक्ति देणारा (कृष्ण)

२६ स्त्रीसमूह. २७ पतीच्या मुखकमळास. २८ हास्यानेंयुक्त अशा. २९ चंद्र. ३० नक्षत्रांनीं

क. ३१ आपल्या चकोरास विवेकरूपी रसानें (अमृतानें) तारणारा. ३२ लक्ष्मी. ३३ स्त्रि-

च्या बाहूनें. ३४ स्व-अंसी, आपल्या स्क्भावरे. ३५ बोलावितें. ३६ विडा. ३७ तांबडें.

एकि करी कोप, तिला ॥ प्रीत्यालिं ह्मणे जरी, “छळुं नको पतिला.” ॥
चावुनि ओष्ठ, कटाक्षीं ॥ ताडी; शिरलीच काय बद्धकटाक्षीं! ॥ ९ ॥
एकी परम सार सती ॥ अनिमिषं नयनें मुकुंदमुखसारस ती ॥
पी.बहु, जैवि अयासी ; ॥ तृति नसे जसि पदाब्जलुब्ध बुधासी! ॥ १० ॥
एकी नयनोवाट्टे ॥ ने श्रीकार्ता त्दब्जशयनो वाटे! ॥
पावालि शर्म विपुल, कीं ॥ नेत्रे झांकी, तनूहि सारी पुंलकीं. ॥ ११ ॥
पावुनि, मुंभुतु निवती ॥ ब्रह्मज्ञानेचि, तेवि हरिला, युवती. ॥
गोपांस बहू शोभे, ॥ परमांशलीस हर जसा ; मन लोभे. ॥ १२ ॥
यमुनीपुलिनं मुकुंदं ॥ प्रभृतिकुसुमसुरभिवायु जेय, मुकुंदं ॥
स्त्री ने चांदाणियांत ॥ क्षीरधेनं^१ दिधलिया स्व आंदाणियांत. ॥ १३ ॥
बसविति हरि सव्यानीं ॥ रुतासनीं त्दयपंकजीं भव्यानीं; ॥
जो ध्यावा साधूनीं, ॥ बहु बहुजन्मीं महासुर्कृत साधूनीं! ॥ १४ ॥
निज अंकावर पाया ॥ घेती, तत्पशंसुखसुधा वरपायां. ॥
करजलजांसि उरोजीं ॥ टोविति, देती न ताप लेश उरोजीं. ॥ १५ ॥
त्या प्रणयक्रोधवती ॥ संमर्दन कारिते हळुच चरणीं युवतीं; ॥
धृतरौमांचेवपु सती ॥ जनवृत्तोपरिच वृत्त अभिनेव पुसती. ॥ १६ ॥
“एक भजति, जे भजनीं ॥ रत त्यांतें; एक अभजकोप्रतिहि जनीं; ॥
एक न भजती उभयां; ॥ सख्या जना वद हरी! निवडुनी शुभ या.” ॥१७॥
जाचें अरुतज्ञपेण ॥ स्थापिते तें त्याकडे तदुक्तेंचि, पण ॥
साक्षी तत्स्वसांवा, तें ॥ जाणे, जें दुःख युवाते- वादिस खातें. ॥ १८ ॥

१ प्रीतिरूपी सखि. २ वैरिणी. ३ श्रेष्ठ. ४ पतिं न हालवितां. ५ कृष्णाचें मुखकमल.
६ (कृष्णाच्या) पदकमलीं लुब्ध जहालेल्या ज्ञान्यास. ७ जोड्यानें खुणाऊन. ८ कृष्णास
९ त्दयकमलीं निद्रा करण्या सार्वीं. १० कल्याण, सुख. ११ रोमांचानीं. १२ मोक्षेच्छु.
१३ पार्वतीस. १४ यमुनेच्या तीरावर. १५ मुकुंदइत्यादि पुण्यांच्या सुगंधानें युक्त असावायु.
१६ कृष्ण. १७ क्षीरसागरानें. १८ पुण्य. १९ मांडीवर. २० त्याच्या (पायांच्या) सशोपासून
जहालें जें तेज तेंच कोणी एक अमृत. २१ अधासोपणानें पाण्यास.
२२ हस्तकमलांस. २३ स्तनीं. २४ नम्रता व नसाच क्रीडहि याहीं युक्त. २५ स्त्रिया. २६ भ-
रिले आहेत रोमांच वपूनीं (शरीरांनीं) ब्यांच्या २७ सर्व लोकांस सामान्य असें वर्तमान
२८ नवीन. २९ आपली भक्ति न करणारास. ३० आपली भक्ति करणारा व न करणारा. ३१ या
निहींतून चांगलें. ३२ अपकारीपण. ३३ कृष्णाकडे. ३४ परंतु. ३५ (या पदांत “स्व” याचा
काही उपयोग नाहीं झालें असां जालेच.)

कृष्ण हृण्णे, “परिसा, जे ॥ भजति परस्पर, न रीति ते बरि साजे; ॥
 कीं स्वार्थचि तें भजन, ॥ स्नेह, सुकृतही न ते विधृतदंभ जन. ॥ १९ ॥
 ज्यास न भजनापेक्षा, ॥ वनभवनीं तुल्य चंद्रिकारूपेक्षा ॥
 ज्यांची, सदय पितर ते; ॥ तद्धृदयीं स्नेहधर्मही सतत रते. ॥ २० ॥
 उभयासाहि न भजति जे ॥ पुसिले ते सांगणें तुझांसि मज तिजे ॥
 ‘आत्मारामज्ञानी ॥ एक तथामाजि’, वर्णिलें तर्जनीं; ॥ २१ ॥
 कीं आपकींम दूसरे; ॥ किंवा अरुतज्ञ; मूढ ऐसे तिसरे; ॥
 स्वगुरुद्रोही चरम, ॥ स्वातीं जे स्वर्वादाहि निष्ठुर परम. ॥ २२ ॥
 सदय- परम- कोटींत, ॥ श्रुतिचा जो ख्यात, तो चरमकोटींत.” ॥
 गणुनि हळुच हसती, तें ॥ जाणुनि, बोले दयैकगेह^१ सर्वांत; ॥ २३ ॥
 “ऐका सखयानां हें ॥ यांत, परी, एकही स्वयं मी नोहें. ॥
 न भजें भजकाला गे ॥ तरिहि मणकडे न दोषगंध^२ हि लागे. ॥ २४ ॥
 जाणति गुज स्छविर हें ॥ सतत ध्यान- प्रवृत्ति हेते विरहें; ॥
 निर्धन पावे^३ निधितें; ॥ मग चित्तौर्मुख्य हरपतां निर्वंधि तें. ॥ २५ ॥
 लोकश्रुति स्वजनेता ॥ टाकुनि जालां तुह्नी समस्तमज नेतां; ॥
 हो प्रीति असामा, जी ॥ हे मद्विरहें, सुबुद्धिच असी माजी. ॥ २६ ॥
 स्नेह करा गे! जावं; ॥ मनिचा मी कटिन, हें न रागेजावं ॥
 आळ वृथा आली हो ॥ निष्ठुरतेची; न हे खरी आली! हो. ॥ २७ ॥
 दे प्रेमालाप^४ रती; ॥ टाकीं मी यापुढें सुधेलां परती! ॥
 गुप्त जवळि कां नसणें ॥ जरि तपावे तृपार्त हे कान सणें. ॥ २८ ॥
 तोडुनियां गृहवेड्यां, ॥ आलां, झालां, न देखतां मज, वेड्या. ॥
 न फिटे हें स्नेह- रिण; ॥ प्रिया तुम्ही मधुरगीतवश मी हरिण. ॥ २९ ॥

१ शांभे. २ दंभरहित. ३ दुसऱ्यानें आपलें भजन करवें अशा इच्छा. ४ अ.
 रणांत किंवा घरांत. ५ चांदणें जसें वनभवनीं तुल्य तसेंच पहारणें (व्याचें)
 ६ तिसरे. ७ आत्मज्ञानी. ८ तत्त्वज्ञानें (तत्व) जाणणाऱ्यांनीं. ९ स्वार्थी. १० झेवठवे.
 ११ अंतःकरणीं. १२ भागांत. १३ गाथिलेला, श्रुतीनें (वेदांनीं). १४ दया-एक-गेह, दयेंचें मुख्य-
 स्थान (कृष्ण). १५ दोषाचा वास, कण सुधा. १६ ज्ञानबुद्ध. १७ द्रव्यांत. १८ चित्त-
 औत्सुक्य=चित्ताची उत्सुकता. १९ अमयादि. २० लोकांचे कर्ण. २१ आपजजनसमूह. २२ नम
 २३ हे सखयांनां! २४ प्रेमयुक्त आलाप. २५ प्रीति. २६ अमृताला. २७ एक शब्द संस्कृत आणि
 एक प्राकृत अशांचा समास मोरोपंत केव्हां केव्हां करितात त्याचें हें उदाहरण होय.

२८ गोड गायनास वश.

मन्मानसा नचकळे ॥ भवदुपकारामृताब्धिमाजि बुचकळे. ॥

न घडे ऋणपरिहार ॥ प्रीतिचि दे हें महा जयापरि हार! ॥ ३० ॥

उपकृतिसागरतरणी ॥ सखिहो! तुमची सुशीलता वर तरणी; ॥

स्वर्ग्युपकृति होडी; ॥ मज टावी शक्ति; गति इची बहु थोडी!" ॥ ३१ ॥

हे अजित पराभूती ॥ दावी भक्तां परंतु न परा भूती; ॥

शरणागति बहु मानी; ॥ वसवी निर्जाकेकरी प्रसादविमानां. ॥ ३२ ॥

इतिश्रीरासक्रीडायां चतुर्थोध्यायः ॥ ४५ ॥ ३२ ॥

मग तेथें हरि रास- ॥ क्रीडा करि चेतवृनि अशरीरास. ॥

वेष्टिति कनकदुकूला ॥ मंडलरूपं प्रिया स्त्रिया अनुकूला. ॥ १ ॥

बहु जाला घडिमाजी ॥ दोघी दोघांत; म्हणाति, "आवाडि माजी ॥

पतिला, कीं आपलिया- ॥ जवळी; गोपी अशाचि परि व्यापलिया. ॥ २ ॥

क्षितिचा तो हार; मणी ॥ मारकत रंभांमकांति हरि हा; रमणी ॥

गौरी- स्वर्ण- मणिगणी, ॥ भुजगुणसुपुमा मनोहरा कोण गणी? ॥ ३ ॥

बाहु समर्पी विभुजा ॥ स्त्रीचा स्कंधी, स्वयेंहि मग तेविं भुजा, ॥

अतुल सुखां द्यायाच्या ॥ सुरतरुचा व्रत तिसाचे खांद्या यांच्या! ॥ ४ ॥

भास्वर देवविमानं ॥ व्योमीं दाटति, अनेक सूर्यसमानं; ॥

वाटे तीं न खेयानें; ॥ तें मिष केलें चि पाघिनीसख्यांनं! ॥ ५ ॥

वाजति दुंदुभि; केली ॥ पाहुनि, सुर्मवृष्टि निर्जरीं नभिं केली; ॥

सस्त्रीक स्वर्वासी ॥ जन आला; इष्टलाभ हा सर्वांसि. ॥ ६ ॥

गाती हरिचीं अमल ॥ सांगेन गंधर्वपति यशें तटशमलें. ॥

१ मत् मानसा, माझ्या मनास. २ भवत् उपकार अमृताब्धि माजि=तुमच्या उपकाररूपी भ्रमृत सागरांत. ३ (याचा कर्ता "मानस".) ४ उपकाररूपी समुद्र तरून जाण्याविषयी ५ चांगला स्वभाव. ६ श्रेष्ठ. ७ नौका. ८ मा जो उलट उपकार करीन तो. ९ पराजय १० श्रेष्ठ. ११ अद्भुत शक्ति. १२ आपल्या दासी (गोपी). १३ प्रसादरूपी विमानांत. १४ कामास. १५ कनक (पीत) आहे दुकूल (वस्त्र) व्याचें, अशा कृष्णास. १६ अनेक करूपी. १७ मरकत रत्नासारखा. १८ कृष्णवर्ण. १९ गौर आणि सुवर्ण वर्णांच्या ह्य स्त्रिया हेच मणि, त्यांच्या समूहांत. २० बाहुरूपी दौरीची शोभा. २१ कल्पवृक्षाच्या. २२ बळीसमान. २३ तेजोमय. २४ आकाशीं. २५ आकाशवहानें (विमानें). २६ सूर्यांनं. २७ क्रीडा. २८ पुष्पवृष्टि. २९ देवांनीं. ३० आकाशीं. ३१ स्वर्गवासी. ३२ निर्मळ. ३३ स्त्रियांसह. ३४ पातक हरणारीं.

नादें नभ तें कोंदे; ॥ त्यांतहि निजगीत विभु तयां ऐकोंदे! ॥ ७ ॥
 सुरजन सविनेर्ये नाचे ॥ हरिचा; सकळेष्टही पुरवि नयनांचें; ॥
 म्हणति, " नको पात्यांची ॥ क्रिया; रुसे आजिवरि सकोपां त्यांची! ॥ ८ ॥
 हरिसह त्या कमलास्या ॥ करिती पुलिनीं सतत मनोरस लास्या ॥
 किंकिणि- नूपुर- वलय- ॥ व्रातांवा लावि वृत्तिलागि खं लर्य. ॥ ९ ॥
 रुष्णतनुघनानीकीं ॥ स्त्री चपलां भाविल्या बुधर्मनांनीं; कीं ॥
 गर्जित गीत; तुषार ॥ स्वेद हि चातक मयूर सज्जनवार. ॥ १० ॥
 जें त्यानृत्यें गीतें ॥ हर्ष, न वदवति विलासकृत्यें गीतें १४ ॥
 वेणुपरिस तानांहीं ॥ स्त्रींच्या न भुले, असा परिसर्ता नाही. ॥ ११ ॥
 दे भगवान् स्वर; संकळा ॥ गातां बहुविध अभिश्रितस्वर सकळा; ॥
 त्या विश्वगुरूवराली- ॥ गानाची स्तुति करील कोण निराळी? ॥ १२ ॥
 आइकतां गीतगती, ॥ देहादि स्मृति न अंतरंगीं तगती ॥
 विधिगुरुही तो मानी; ॥ डोलावें कां न सुरशिरस्तोमानीं? ॥ १३ ॥
 त्या परमोदारासीं ॥ नटतां पावति सती प्रमोदा रासी; ॥
 जे श्रांतीं स्कंधाला ॥ धरि, तत्पदो तिचा निर्जन्मा धोला. ॥ १४ ॥
 उत्पलसौरभ जा ये, ॥ तो स्वींसीं हुंगितांचि वल्लजाये, ॥
 हरिभुज निववी रासीं, ॥ जे भागे गात नटत यदुवीरासीं. ॥ १५ ॥
 जो योगा यागाला ॥ दुर्लभ, त्या गाल मिलवुनीयां गाला ॥
 घे यदुराजविडा जे, ॥ ते स्त्री श्रीच्या मनास लाजवि डांजे. ॥ १६ ॥
 तंतननाथाथानीं ॥ श्रांतीं हरिकर सरोज तता थानीं ॥
 टेवनि, युवाति निवे; कीं ॥ हें छत्रचि सुखद सेविलें स विवेकीं. ॥ १७ ॥

१ कृष्ण. २ नचनेतें. ३ क्रोधयुक्त (क्रिया). देवांस डोळ्यांचीं पातीं नाहींत. ४ कमलवद-
 ना. ५ नृत्या. ६ समुदायाचा. ७ नाद. ८ लक्ष. ९ कृष्ण-सनु घन अनीक, कृष्णाचीं जीं (त्या
 वेळेंत धारण केलेलीं) अनेक देहें तींच मेघ, त्यांच्या समूहांत. १० विजा. ११ देवांच्या मनांनीं.
 १२ घर्म. १३ सब्जनांचा समूह. १४ वाणति. १५ जंच स्वरांनीं. १६ ऐकणारा. १७ कळेनें.
 १८ बहुत प्रकारांनीं. १९ भिन्न भिन्न स्वरांनीं. २० कृष्णसख्यांचें गायन. २१ मनीं.
 २२ ब्रह्मदेवाचा वाप (कृष्ण) २३ देवांच्या मस्तकसमूहांनीं. २४ परम उदारासीं, कृष्णासीं
 २५ दमलेली. २६ अंतरात्मा. २७ संतुष्ट झाला. २८ कमलाचा सुवास. २९ स्व-अंसीं
 आपल्या खाद्यावर. ३० गोपिला. ३१ रासक्रीडेंत. ३२ कृष्णासीं. ३३ लक्ष्मीच्या. ३४ डाग
 देई ३५ गायनातील स्वरविशेष. ३६ थकलेली. ३७ कृष्णाचें हस्तकमल. ३८ विवेक्यांनीं.

लाजुनियां, श्री लपती ॥ जाली; कीं गोपिकावश श्रील पती; ॥
 करि फार रमा नवला ॥ कीं केवळ वनचरींस वर^२ मानवला. ॥ १८ ॥
 करि सुगुण^३श्रीशाला ॥ गोपी जो, त्या दयाकरा श्रीशाला ॥
 गांती, या नाचविती. ॥ भुलवी अत्यंत गगनयांना चवि ती. ॥ १९ ॥
 गोपी सकळा श्रीशा ॥ तितकें होणें पडे रमाया श्रीशा. ॥
 मुदित^४र्मना नारी ती ॥ रति रीं सीं पावल्याचि नानारीती. ॥ २० ॥
 युव^५तिसमे हा रतिला ॥ दे, सांपडला रमासु^६धाहार तिला ॥
 जो. कर वरि अन^७र्घा मी ॥ पुसि सुरतश्री^८गोपिकाननघामा! ॥ २१ ॥
 जल^९केली वनकेली ॥ करुनि स्त्रीमंडळी सुपा^{१०}र्वन केली. ॥
 विश्वी काम^{११}र्ज्वलन ॥ प्रभु परि झालें न चरमधातुस्व^{१२}लन. ॥ २२ ॥
 विश्वात्मा विश्वपती ॥ पावन चरितें करी, जया मुनि जपती. ॥
 भक्ते^{१३}च्छां हरि पुरवी ॥ विषयिजेनाज्ञानदोषातिभिररिपुरवि. ॥ २३ ॥
 बहुदीर्घा अमृत^{१४}कर- ॥ द्युति धवलशरनिशा, तयांत सुखकर ॥
 प्रभु गोपीतें रमवी; ॥ कामज्वरदा^{१५}हं अंगसंगें शमवी. ॥ २४ ॥
 आणिक एकहि माया ॥ हरिची दावी असा ^{१६}द्रंजीं महिमा या; ॥
 मानिति सदानिं जसे जे ॥ नित्यव्यवहार युव^{१७}तिसीं निजसेजे ^{१८}. ॥ २५ ॥
 त्यांसि ह्मणे हरि, “ जा, मे, ॥ जां नाहीं जाहले स्वजन घरिं जागे. ॥
 दे सुखधाम^{१९} निरोपा, ॥ तोषवि, तरुचाचि होय त^{२०}र्मनिं रोपा. ॥ २६ ॥
 जाति पहांटे जाया, ॥ गोपांच्या, धरुनि वे^{२१}संतिवाटे, जाया. ॥
 सोडीना मन पाय ॥ प्रभुचे; कीं सौख्यधाम ते अन^{२२}र्पाय. ॥ २७ ॥

इतिश्रीरामकृष्णविजये रासक्रीडायां पंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ इतिरासक्रीडा समाप्ता

- १ आलें (लक्ष्मीचें) पाणिग्रहण करणारा. २ नवरा. ३ सद्गुण व शोभा यांचें स्थानें.
 ४ रमापतीला. ५ देवांच्या विमानास. ६ शोभा. ७ लक्ष्मीसमान. ८ कृष्णास. ९ आनंदित
 आहेत मनें ज्यांचें. १० रासक्रीडेंत. ११ स्त्रीसमूहास. १२ रमेचा अमृताचा घोट.
 १३ निर्मळ. १४ लक्ष्मी. १५ सुरतानें श्रमलेल्या गोपिकांच्या तोंडावरील घाम. १६ उदकातील
 क्रीडा. १७ अवित्र. १८ कामरूपी अग्नि. १९ पतन. २० भक्त-इच्छा. २१ विषयी लोकांचें अज्ञान व दोष
 हाच अंधार त्याचा शत्रु सूर्य. २२ अमृतकर-द्युति-धवल-शरत्-निशा, चंद्रकांतिनें शुभ
 अशां जी शरदतूनील रात्र. २३ कामरूपी ब्वराचा दाह (उष्मा). २४ गोकुळांत. २५ स्त्रि-
 पेसां. २६ आप आपल्या विद्यान्यावर. २७ सुखाचें स्थान (कृष्ण). २८ गोपींच्या मनांत.
 २९ पराच्या मार्गांस. ३० स्त्रिया. ३१ ज्यापासून अपाय होणें नाही.

गोपांसह सांनंद ॥ ब्रजपति तो अंबिकावनाला नंद ॥
 गेला; सांबे- शिवाला ॥ पूजा विध्युक्त, जो हरी अशिवाला. ॥ १ ॥
 पशुपतिला अंबेला ॥ वाहति गोपाल भक्तिपूर्वक वेला; ॥
 विप्रांला मोदानें ॥ देती स्वर्णावरार्नसह गोदानें. ॥ २ ॥
 सेबुनियां नीरासी ॥ निजति अक्षिष्टुनि सरस्वती- तीरासी; ॥
 तों रात्रीं ये जवळी ॥ क्षुधितार्जगर, ब्रजाधिपाला कवळी. ॥ ३ ॥
 आक्रोशें हरितात ॥ खसुता वाहे, युद्धाभि भय हरितात. ॥
 “ये कृष्णा! सार्पायौ ॥ मज रक्षीं; ग्रासितो, वर्धो सापा या.” ॥ ४ ॥
 गोप महा उग्रासी ॥ ताडिति बहु उल्मुकीं, तथापि ग्रासी. ॥
 सद्भिर्भवां सापा या ॥ मग लावी शीघ्र पीतवार्सा पाया. ॥ ५ ॥
 जळलें अशुभ व्यांला- ॥ कृतिसह, पावोनि पदरजा भव्याला; ॥
 दावी तेज स्वीर्यो ॥ चरणांचें अहिसं देव तेजस्वी यो. ॥ ६ ॥
 हरि दग्ध करी राशी ॥ पापाच्या; तत्क्षणींच सुशरीरासी ॥
 विद्याधरपति पावे; ॥ त्या तेजें गोपवृंदेदृष्टि दिपावे. ॥ ७ ॥
 श्रीचतुराननतातें ॥ पुसिलें वृत्त स्वपादनालिनतातें. ॥
 मुनिसे वस्वा चरणा ॥ नमुनि कथी तो सुदर्शन स्वांचरणः— ॥ ८ ॥
 “श्रीरूपे दार्पिते मी ॥ विद्याधर; मज मदीय मद आर्पि तमीं; ॥
 हिंडें लोक विमानीं ॥ वैसुनि न विरूपे आंगिरसे क वि मानीं. ॥ ९ ॥
 खळ निस्त्रप हा साधी ॥ अर्ध, योजुनि त्वाचिया स्वउपहासा धी ॥”

१ आनंदी. २ पार्वती सहवर्तमान. ३ विधियुक्त. ४ अकल्याणास. ५ शिवास. ६ पार्वतीस.
 ७ आनंदानें. ८ सुवर्ण, वस्त्र, अन्न, इतक्यांसह. ९ पाण्याला. १० व्यापून. ११ क्षुधित-
 अजगर, भुकेलेला अजगर, (सर्प) १२ नंदाला. १३ नंद. १४ यत् अग्नि, व्याचे चरण
 १५ अपायीत सांपडलेल्यास. १६ कोलितानीं. १७ भाग्यवानास. १८ पात (पिवळें) आहे वास
 (वस्त्र) व्याचें तो (कृष्ण). १९ पाप. २० संपशरीरासह (हें “अशुभाचें” विशेषण आहे).
 २१ आपल्या. २२ सर्गास. २३ “विद्याधर” ही देवांत एक जाति आहे; त्याचा हा राजा असे.
 २४ गोपसमूहाची दृष्टि. २५ ब्रह्मदेवाच्या पित्यानें=कृष्णानें. २६ वर्णन. २७ आपल्या
 चरण कुमळीं नम्र असा जो (विद्याधरपति) त्यास. २८ मुनीचें सर्व धनच असा जो
 चरण त्यास. २९ हें त्या विद्याधरपतीचें नाव. ३० स्व-आचरणा. ३१ संपत्ति व सौंदर्य याहीं
 ३२ गर्विष्ठ. ३३ माझा. ३४ अज्ञानात. ३५ कुरूप. ३६ हें एका ऋषीचें नाव.
 ३७ ज्ञानी. ३८ यात्राकर्त्ता “मी”. ३९ निर्लब्ध. ४० पातक. ४१ या शब्दांत “स्व”
 याचा कांहीं उपयोग नाही. ४२ बुद्धि.

हे श्रांकर! अजगर ते ॥ वसले क्रोधाख्य, पावलों अजगरते. ॥ १७ ॥
 सुतपोर्धन शापा या ॥ अंत कथिति तव दयैर्घनशा पाया; ॥
 मदमळ सहसा धूते ॥ ज्यांची शापोर्किही सदय साधू ते! ॥ ११ ॥
 भवशमना देवास ॥ प्रार्थितसे, निजपदीं मना दे वास. ॥
 नाशिति अश्लेषा या, ॥ तुजिया ज्ञाते ह्यणोनि लवले पाया. ॥ १२ ॥
 वारी पन्नगतेते ॥ जें तव पादांबुज, प्रपन्नगते! तें ॥
 न बहु; भवधर्म राहे ॥ न, स्मरतां; शक्ति विदित सद्भ्रमरा हे." ॥ १३ ॥
 आज्ञा, पद वंदुनि, घे ॥ सुदर्शन; व्योमर्षी, जसा इंदु^{१७}; निघे; ॥
 अद्भुत गुण हरिचे ते ॥ जाणुनि, नंदादि होति विस्मिर्तचेते. ॥ १४ ॥
 केली यात्रा सारी; ॥ हरि दे गोपांसि विस्मर्या त्रासैरि. ॥
 आले घोषां; गाती ॥ नंदाची^२ मुक्ति; ऐकती सुभगा ती. ॥ १५ ॥
 एका समयीं रातीं ॥ गाती गोपीगणांत असुद्धराति ॥
 जे बळरुण भ्राते, ॥ वर्णे जिकिति सितसितां अत्रा ते. ॥ १६ ॥
 स्मरबांधवतारानीं ॥ धवल निशामुख; सुगंध भवता रानीं ॥
 कोलाहल मधुपानीं ॥ मत्तानीं कुमुद- मल्लिकामधुपानीं. ॥ १७ ॥
 सन्मानिमानसहस्रीं ॥ वळगोविदीं समस्तदेववतस्रीं, ॥
 आरंभियलें^{२८} अंसीं ॥ गायन, ठेवूनि गाल डाव्या अंसीं^{२९}. ॥ १८ ॥
 गाणें त्या दोषांचें ॥ श्रीसच्चित्सुखरसाचिया ओषांचें ॥
 देहस्मृति योषांची^{३२} ॥ हरि, तद्यज्ञे^{३३} वि वासना दोषांची. १९ ॥

१ क्रोधनामे. २ सर्पता. ३ सु तपस् धन, उत्तम तपच आहे धन व्याचें. ४ दयेचा मुख्य
 मेघ अशा. ५ गर्व रूपी मळ. ६ शापवचनहि. ७ संसार नाश करणारा. ८ याचा कर्ता
 "पाय." ९ गर्वास. १० दूर करी. ११ सर्पपणास. १२ चरणकमळ. १३ हे शरणागतास
 गति देणाऱ्या! १४ संसारसंबंधी भ्रम. १५ साधुरूपी भ्रमरास. १६ आकाशमार्गी. १७ चंद्र.
 १८ विस्मित भावित चित्तें व्याचें असे. १९ भयाचा शत्रु. (हे "हरि" याचें विशेषण आहे)
 २० गोकुळास. २१ मोकळीक. २२ असुद्धत् अराति=दुष्टांचे शत्रु. २३ शुभ्र व काळें अन्न-
 (अनुक्रमें, बळराम व कृष्ण हे जिकिति.) २४ कामजमक तारानीं. २५ कमळ आणि मल्लिका
 या फुलांचें मधु पिऊन मत्त जालेल्यांनीं. २६ साधु व मुनी यांच्या मनोरूपी मानस सरोवरांत
 हंसाप्रमाणें भसणारे जे त्यांनीं. २७ सर्व देवांचे तुरे असे जे त्याणीं. २८ रात्रीच्या आरंभी. २९
 खाद्यावर. ३० ज्ञानसुख हाच कोणी एक रस त्याच्या. ३१ शरीरस्मरण. ३२ तरुण स्त्रि-
 यांची. ३३ त्या दोषां ओषांचें यज्ञ (हे पद "हरी" या अर्थात् त्व क्रियामुवाचा कर्ता आहे.)

करिती आलापा हे ॥ धनदानुग शंखचूड आला, पाहे ॥

स्त्रीरत्नें; हा कामी ॥ धृष्ट "न नेऊं," म्हणे, "स्वगेहा," कां, "मी!" ॥२०॥

न गणी देवा; घाला ॥ घाली; या गृष्टि भीति त्या वाघाला. ॥

जिकडे उत्तर हरिता, ॥ तिकडे गोपीजनासि जाला हरिता. ॥ २१.॥

सार्धज हरि हा, कार्नी ॥ लागुनियां, विनविला वधूहाकांनीं, ॥

कीं, "रक्षी निज आली; गातां, कसि दीनबंधुला निज आली!" ॥ २२ ॥

शत्रुतमोरवि शाल- ॥ द्रुम घेउनि धुंवले किं शोर विशाल. ॥

अभयप्रद हाकेला ॥ देती^३ स्त्रीभीतिपात्र खळ हा केला. ॥ २३ ॥

त्रिभुवनपालक रानीं ॥ आले, कवळूनि उग्र शाल करानीं; ॥

जों अटोपा पाहे ॥ तों काळीच वाटले मनीं पापा हे. ॥ २४ ॥

दुर्मति तदमर्त्तास ॥ व्यापी त्या गुह्यकास परम त्रास. ॥

सोडुनि गोपी रानीं, ॥ शीघ्र पळे गांठि घालितां वीरानीं. ॥ २५ ॥

स्त्री रक्षी वळ शाली ॥ गांठी चोरासि कृष्णजी वळशाली. ॥

तोडि करोंचि शिरोमणि^{३२} ॥ दे रामा; तुष्टि धरिति फारशि रमणी. ॥ २६ ॥

हरितां युवति संपत्ते^{३१} ॥ गुह्यकनीचें, वधूनि तो लघुयत्नें, ॥

वळें तच्चूडारत्नें ॥ भूषविला, लोक निज यशोहि, प्रत्नें. ॥ २७ ॥

इति श्रीमत्कृष्णविजये चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

रात्रौ हरिसीं रमती, ॥ दिवसा, गोपी, वियोगदुःखें श्रमती; ॥

गाती लीला सुमतां; ॥ युर्गदीर्घ दिनासि परम कष्टें गर्भती. ॥ १ ॥

१ धनद-अनुग, कुबेराचा सेवक. २ हें त्या सेवकाचें नांव. ३ दांडगा. ४ गोपीरूपी लहानगायी. ५ दिशा. ६ स-अग्रज (वडाल भाऊ), बळरामासहित. ७ स्त्रियांच्या हाकांनीं. ८ सखी. ९ शत्रुरूपी अंधाराचा सूर्य. १० शालनामक वृक्ष. ११ मुलगे. १२ हें 'द्रुम'याचें विशेषण. १३ "भिजं नका" अशी हाक. १४ पहिल्यानें स्त्रियांस जीं भीति प्राप्त जहाली होती तिचें पात्र, नंतर, हा खळ केला; द्वाणजे त्यांस निर्भय करून त्यास सभय केलें. १५ राम-कृष्ण. १६ वेगास. १७ पाण्यास. १८ तत्-अमत्रास, त्यागुह्यकरूपी पात्रास. १९ भय. २० शालवृक्ष हातांत धरिला आहे ह्याणें. २१ बळाचें स्थान. २२ शिरोरूपी मणि. २३ स्त्रिया. २४ शत्रूनें. २५ बळराम. २६ शिरोरत्नें. २७ आदिपुरुषें (कृष्णें) २८ युगाप्रमाणें लील वाटणारा. २९ फार. कंटाळ्यानें घालवितो.

गात वसति वृजिनारी- ॥ प्रभु लीलांतें स्छळस्छळीं ब्रैजि नारी; ॥
 करिती काळक्रमणा, ॥ आळवुनी वेणुगानपट्ट त्दद्रमणा ॥ २ ॥
 नीयना सुख दे वेश; ॥ त्रिभंगललितारुती सुमुख देवेश ॥
 वर्णिति भास्वर; जाती ॥ ताप, अशा वेणुच्या शुभा स्वरजाति. ॥ ३ ॥
 अतिसुख्या या दासी ॥ गाति, कथा; स्मरति नददायीदासी. ॥
 स्थिरचर मोहुनि, उरली ॥ शक्ति जिची, वर्णिति मनःप्रिय मुरली. ॥४ ॥

इतिपंचत्रिंशः ॥ ३५ ॥

ब्रजजननयने कुमुदे ॥ विकसवि, विरहैकदुःख नाशुनि, सुमुदे ॥
 यदुचंद्र सदा सांजे ॥ उगवे, दे स्मिर्तसुधा; प्रिया दासां जे. ॥ १ ॥
 नामें असुर " अरिष्ट " ॥ प्रभुवरि ये एकेवळ भूत अरिष्ट; ॥
 हरि गौरव शैलींच ॥ ऐसें धरि रूप दुष्ट तो बैलाचें. ॥ २ ॥
 ब्रज कांपवि वृष; भाचा ॥ कंसाचा भी न काळ त्या वृषभाचा ॥
 वप्रांसि उकारि, शृंगें ॥ विंध्यागिरीचीं हि लज्जितें करि शृंगें. ॥ ३ ॥
 शहें भय दे; हगत ॥ स्वल्प खणित भूसि, दावि वळ देहगत. ॥
 ककुदाश्रितजीमुत ॥ स्तब्धैक्ष, पदोपदां विसर्जि मूत. ॥ ४ ॥
 उचलूनि अतुच्छातें ॥ धरितो, अभ्रंलिहो, निजा पुच्छातें. ॥
 गोगोपीचे गळती ॥ गर्भ, रवं ज्याचिया, भयें पशु पळती. ॥ ५ ॥
 भ्याला ब्रज या बाहे ॥ हरिला कीं, "रक्षि जे स्वजनतो वा हे." ॥
 रुष्ण बलीवर्दा या ॥ दापी, इच्छा करी वळी मर्दाया. ॥ ६ ॥

१ वृजिन-अरि-प्रभु-लीलांतें, पातकाचा शत्रु असा जो प्रभु, त्याच्या लीलांतें. २ गोकुलीं. ३ स्त्रि-
 या. ४ मधुर शब्दें प्रार्थन. ५ वेणुवर गायन करण्यांत कुशल असा ६ मनोरंजका (कृष्णास).
 ७ तीन ठिकाणीं (गातांना) अंग वांकविल्यामुळें सुंदर आहे भाकृति ब्याची, असा. ८
 देवश्रेष्ठ. ९ सुंदर. १० चांगल्या. ११ अत्यंतसुख देणाऱ्यास. १२ नंदाच्या मुलास. १३ गो-
 कुळांतिल जनांचीं नेत्रें हींच कमळें. १४ विरहरूपी सूर्यापासून जहालेंलें दुःख; (कुमुदेंहीं चंद्र-
 विकसितें कमळें असतात). १५ सर्व. १६ संध्याकाळीं. १७ हास्यरूपी अमृत. १८ राक्षस.
 १९ मूर्त्तमान. २० पर्वताचें. २१ बैल. २२ बैलाचा. २३ उंचवढ्यास, डोंगरीस. २४ शिखरें.
 २५ भूमिंस. २६ शरीरांत असलेलें. २७ ककुत्-अश्रित जीमुत. (मानेवरच्या) कोळाने आश्रित
 आहेत मेघ ब्याच्या. २८ स्तब्धनेत्रें. २९ टांकी. ३० मोठ्यास, भयंकरास. ३१ आकाशास
 लागलेल्या. ३२ स्वजनसमुह. ३३ बैलास. ३४ भिववा.

निजमुल्लदंसी वाहे ॥ ठेवुनि, त्या चंद्रकोपतंसी वीहे ॥

क्रोधे वृषाणि फुफाटे, ॥ ज्याच्या खुरकुट्टेने धरावळ फाटे. ॥ ७ ॥

योजी शृंगं, " राहा," ॥ शूळा जीं म्हणति; मूर्तशृंगाराहा ॥

वृष जाय विदाराया ॥ विश्वाच्या मोक्षदा प्रियोदारा या. ॥ ८ ॥

धावे उद्यामोक्षां ॥ शृंगं हाणादय्य स्वशुद्धा मोक्षा; ॥

धरि शृंगे हरि हा तीं ॥ ज्या श्रीच्या पर्णपंकजां वरि हातीं. ॥ ९ ॥

शृंगे धरुनि ढकलिला ॥ मागे अठरा पदेहि; तो दृढ कलिला ॥

ये उटुनिहि घामेला; ॥ जन भावी, 'वांचला, जरि मघा मेला!' ॥ १० ॥

ये कोपे खवळोनी, ॥ तां श्रींशं तद्विषाणयुग्मं कवळोनी, ॥

पाडुनि तो पादाने, ॥ आक्रमिली खळ जगत्रयोर्पादाने. ॥ ११ ॥

जेवि पटां ओल्याला, ॥ पिळितां रक्तांगरांग, वृष तो ल्याला; ॥

तळुंगे तो कुटिला; ॥ घातक निजगुणचि होय अतो कुटिला. ॥ १२ ॥

वधिला कनकपटाने ॥ वृष, जेणे त्रासिले स्वजन कपटाने. ॥

वर्षति सुर कुसुमांनी ॥ वाद्य- स्तुति- गीत- नाद उठति विमांनी. ॥ १३ ॥

सैहारुनि अरिष्ट ॥ त्रैज रक्षी विश्वपाळ सर्व-वरिष्ट. ॥

स्त्रीनयनतृषा रातीं ॥ भेटुनियां, हरि सहाय्येन वृषाराती. ॥ १४ ॥

वृषमथनोपरि, नाते ॥ हरिच्या श्री नारदं परोपरि नाते ॥

कथिले कंसा; नंदे ॥ रक्षित वळरुष्ण शौरिसुते सोनंदे. ॥ १५ ॥

स्वरसपिपासूच कसा ॥ मुनि घात करील शौरिचा सूचकसा ? ॥

सांगे भोजेपतीते; ॥ यास्तव कीं देवकार्य हो जपती तें. ॥ १६ ॥

वधिले जे तत्पुरुष, ॥ प्रकट करि रहस्य सर्व तं सत्पुरुष. ॥

१ आयत्या मित्रांच्या खाद्यावर. २ मयूरपिच्छावरील चिन्हें आहेत वनसीं झणजे तुन्यात ब्याच्या तो. ३ बोलावी. ४ भूमिची सपाटी. ५ कृष्णास. ६ प्रिय आणि उदार अशास. ७ उद्याम उक्षा, दांडगा बैल. ८ करकमळांस. ९ कृष्णाने. १० गीतीचीं दोनहे शिंगे. ११ घाला घातला. १२ जगत्रय-उपादान, त्रैलोक्याचे कारण. १३ वस्त्रास. १४ तांबड्या रंगाची कांति. १५ हुंघास. १६ पातांबरभारी कृष्णाने. १७ कुलांनीं. १८ स्त्रियांच्या डोळ्यांची तहान (इच्छा). १९ सहै अग्रज, बळरामासहित. २० वृषासुराचा शत्रु. २१ वृषासुराच्या मथना (मदेना) नंतर. २२ नातवांन. २३ वसुदेवाचे मुलगे. २४ आनंदयूक (नंदाने). २५ निज रसाविषयी (भक्ती विषयी) तृषत. २६ कसुदेवाचा. २७ चहाडखोरासारखा. २८ कंसास. २९ हांवे. ३० कंसाचे पुरुष (राक्षस इ०). ३१ गृध. ३२ नारद.

दे बहु संतापा जी ॥ प्रभुचरितसुधाहि कीं भसंतो पाजी ॥ १७ ॥
 हे वार्ता तो धर्मनी ॥ पेटवि कंसाचिया शिखी-क्रोध मनीं ॥
 शौरिवंधा तरवारी ॥ घेव्या, मुनि, युक्ति कथुनि लघुतरं, वारी ॥ १८ ॥
 कीं “ तात-वधा कानिं ॥ परिस्तुनि, बळरुर्ग पळति तव धाक्राने; ॥
 ह्यणवनि तदेव देवां! ॥ रक्षावे; वद्व मात्र कारिं वमुदेवा.” ॥ १९ ॥
 हंतुद्विच हीं डीया ॥ साधाया, मानवे मुनिचहाडा या ॥
 गेळा सांगोनि गंडो ॥ साधूंचा बांधवोनि शौरी निर्गंडो ॥ २० ॥
 यंनदुम अंकेशी ॥ जाले, परि धाडि कंस दानव केशी ॥
 कीं मारवितो भाचे, ॥ विलास हे जीविताचियां लोभाचे ॥ २१ ॥
 धाडुनि हंरिपि केशी, ॥ मल्लोमात्यादिकांहि मग न चुकेशी ॥
 युक्ति कथी बहूनी, ॥ वाराया आत्ममत्यु त्या वाहूनीं! ॥ २२ ॥
 इतरां ठेविति जेठी ॥ बहुवळ चाणूरमुष्टिकाभिध जेठी, ॥
 त्यां बोधि, “ असा रंगीं ॥ सिद्धचि; व्हा सिंह शौरिमुर्वसारंगीं ॥ २३ ॥
 रे, वीर मर्हामात्र! ॥ द्वारिं रंगाचिया परम हा मात्र ॥
 तांहे कुवलयो पीड ॥ स्थाप सवलहंस हारे कुवलयोपीड.” ॥ २४ ॥
 रिपुबंधयुक्ती सुचवी; ॥ कामुकमख मल्लरंग मंचांहि सुचवि ॥
 आणवि मग अक्रूरा; ॥ गोष्टी सांगे तया स्वयं अक्रूरा ॥ २५ ॥
 ‘ तूज अशा साधूनीं ॥ साधावे यश, मुद्ददशा साधूनी; ॥

१ कृष्णचरित्ररूपी अमृत. २ दुर्जनास (कंसास). ३ फुकणी. ४ क्रोधरूपी अग्नि. ५ वसु-
 देवास मारण्याकारिता. ६ घेणाऱ्या (कंसास). ७ थोडकाच (‘युक्तींचें विशेषण). ८ बळराम
 व कृष्ण. ९ तत-असू, वसुदेवाचे प्राण. १० हे राजा! ११ बुद्धीहीन. १२ कंस. १३ द्वेषास.
 १४ नारदास. १५ नारद. १६ विख्यानीं. १७ यत्नरूपी वृक्ष. १८ निर्मल. १९ केशीनामक दैत्य. २०
 जावाच्या. २१ कृष्णशत्रु. २२ मळ-आमात्यादिकांसहि. २३ बोलावून. २४ “जेठी” या पदाचे दोन
 भाग केले असतां ‘जे’ आणि ‘ठी’ असे होतात; त्यांतून जेठी क्षणविणाऱ्या इतरांस ‘ठी’ इतका
 भाग ठेवणारे, क्षणजे इतर सर्वे ‘जेठी’ अर्थे जेठी असें मानणारे (च्याणूर ई०). २५ चाणूर,
 मुष्टिका, हीं नावे आहेत ज्यांस. २६ मल्लोगणीं. २७ वसुदेवाच्या पुत्ररूपी मृगाविषयीं. २८ हे महाता!
 २९ इत्तीविशेष ३० बळरामासहित “हंस”=कृष्ण. ३१ कुवलय-अपीड, कमलाचा तुरा आहे
 ज्यास असा = कृष्ण. ३२ कृष्णवधाची युक्ति. ३३ धनुर्याग. ३४ वसण्याचीं उंच स्थाने. ३५
 क्रूर नव्हे असा जोतो त्यास. ३६ सुद्धत-यश= आत्माच्या कीर्तीस. ३७ संगणून.

गुरुबळ सुत्राम्यातें, ॥ स्वर्गत गणियलें अदीर्घसूत्रा! म्या १०० तें ॥ २६ ॥

माजा तूं हित साच, ॥ स्वर्गेशा विष्णु, साधु! तूंहि तसाच ॥

शौरिर्तनुज आणि, खरे ॥ मन्मृत्यू; आप्त मज नसे आणिख रे! ॥ २७ ॥

नंदहि आणावा; हें ॥ कळतां, भीतां मदर्थ आणा वाहें; ॥

कीं, 'करि नृप हा यांगा ॥ धनुस्खाया, द्या उपायन, पहा, या, 'मा!' ॥ २८ ॥

मारु शत्रुस १०० हा; या- ॥ परि तद्वेधयोग; मळ मजहि सहाया; ॥

या दहनां मारुतें हो; ॥ शिशु तृण ते; मज न सज्जना! मारुत हो ॥ २९ ॥

वसुदेवादि तदिष्ट, ॥ स्वपिता देवकहि, वधिन मी हितदिष्ट ॥

जैसी स्त्री नवि, भूमी, ॥ भोगिन, निष्कंठका करून, विभू! मी ॥ ३० ॥

प्रिय मी सासुरयातें ॥ मगधपतीतें; भिती सदा सुरे यातें ॥

द्विविदसखा, शंवर वा, ॥ बाण, नरक, मित्रभाव यांसीं वरवा ॥ ३१ ॥

पुरमखेतृष्णा नयनां ॥ उपजवुनि, करीं सरामकृष्णानयना ॥

तुज बहु नैर्ष पाठ; वळां ॥ अर्जुनयुता आणि, जा, सख्या! पाठवळा!" ॥ ३२ ॥

अक्रूर ह्मणे, "होतें ॥ होणार; चुके न शाहणपणं हो! तें ॥

जरि विधि ३० करं दे वांचे; ॥ फळति मनोरथहि देवनेरदेवांचे ॥ ३३ ॥

तो मानवदेवांचा ॥ निरोप घे, जाय, अहित न वदे वाचा ॥

तत्व कथुनि खळा या ॥ काय, सजे धर्मसेतु जो निखळाया ? ॥ ३४ ॥

इतिश्रीमत्कृष्णवि० ॥ ३६ ॥ . ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कंसा शो भाकेशी ॥ दे, धरि हरिघातपापलोभा ३३ केशी, ॥

तो तनु घे अर्थांची ॥ ये यदुसिंहावरी पिसाच ३४ चांचि ॥ १ ॥

धरि अद्भुत हयदेहा, ॥ भूमि खुरांनीं खणी, व्रजा भय दे हा ॥

१ वृहस्पतीनें बळ २ इंद्रांनें ३ मज्जवळ आहे असें ४ हे चाळा ! ५ बळ ६ मित्र ७ इंद्रास ८ वसुदेवपुत्र ९ धनु-आख्या-यागा, धनुर्योगा १० नजराणा, करभार ११ मी १२ त्यांच्या वधाची संधि १३ मदरीस १४ अप्रोस १५ वारा १६ मूलगे १७ तनु-इष्ट, त्यांचे मित्र १८ देवहीन १९ शत्रुरहित २० हे प्रभो ! अथवा, 'मी' याच्या बरोबर घेतलें तरी बरेंच २१ सासुर्यानें २२ देव २३ द्विविद, शंवर, बाण, नरक, हीं दैत्यांचीं नावे आहेत २४ पुरांत हेणाऱ्या यज्ञास पाहण्याची तृवा २५ सराम, कृष्ण, भानयन = बळरामास हित कृष्णास आणणें २६ नगय २७ बळरामास २८ भाक्या वंधू-कृष्णा) सहित २९ देव ३० हात ३१ देव वृ राजेशेक यांचे ३२ राजाचा ३३ राक्षसशिरोष ३४ घोड्याचा ३५ कृष्णरूपी सिंहावर २६ कुत्राच ३७ घोड्याच्या शरीरास ३८ गोकुळास

वर्णाया योग्य कशा ॥ होति, जयाच्या सटा सुराभांस कशा! ॥ २ ॥
 बहु दीर्घ सटा याच्या; ॥ पाठि विमानाचियाहि घसटायाच्या. ॥
 जैसा वेग मनाचा ॥ तैसाचि; उणा न बोलवे गमनाचा. ॥ ३. ॥
 दे त्रास जनां, हींसे; ॥ ते होती बधिर, कर्ण यां नाहीसे. ॥
 असुरा हयकेरुची ॥ व्याकुळ गोकुळ करी क्षणे हेर्षाचि. ॥ ४ ॥
 धांवे हुडकित; वार्हा ॥ या बाहे हरि तदंतकरं कितवां; हा ॥
 गर्जे, जेवि ^१हरि ^२हरी, ॥ खवळे, शब्दं जरि स्वगर्व ^३हरि ^४हरी. ॥ ५ ॥
 धांवुनि घोटके, राया ॥ विश्वाच्या, ये समीप घोट कराया. ॥
 कीं हा राहू नीच ॥ ग्रासूं ये विधुसं जपत राहूनीच. ॥ ६ ॥
 कुंकुम ज्याला थांनी ॥ त्या श्रीच्या मुद्रिता उरा लाथानी ॥
 ताडाय हा वीं जी ॥ झाडी पद; तो प्रहार जो व्हावा, जी, ॥ ७ ॥
 तों चकरुनि, देव हयां ॥ धरि त्या चरणांच सज्जन-सुखावह; यां ॥
 फिरवुनि गरगर तुरगा ॥ उडवि धनुःशत जसा खगेश्वर उरगा. ॥ ८ ॥
 दगड जसा गोफणिचा, ॥ पक्षिपतिक्षित भोगे कीं तो फणिचा ॥
 दूर उडविला साचा ॥ दावी महिमा हरी भुजविले साचा. ॥ ९ ॥
 संजे-सह तो, डाय ॥ धरुनि, पुन्हा ये रमांधवा तोडाय. ॥
 वाटे साचा विलेया ॥ नेडल, काळस्वरूपसा चाविल, यां. ॥ १० ॥
 दानवहयमुखविवरा- ॥ माजि शिरवि, जो प्रपन्न जन सुखवि वरा, ॥
 स्वभुजा सर्वां, लपती ॥ ज्याच्या देखोनिं कांतिस व्यालंपति. ॥ ११ ॥
 गुण ज्याचा वेदांतें ॥ प्रिय बहु, तो बाहु, दुष्ट चावे दांतें; ॥
 शिवतां तर्पायांतें ॥ गळति, तसे रूद; सुदुःख दृष्टां यांत. ॥ १२ ॥

१ मानेवरचे अयाळ. २ देवास व अभांस. ३ चावूक. ४ किंकाळी ५ बाहिरे. ६ घोड्याचा
 वेप घेतला आहे व्यापणं त्याची. ७ किंकाळी. ८ घोड्याचा. ९ त्याचा (घोड्याचा) अंत कर-
 णारा (कृष्ण). १० दुर्जनास. ११ सिंहासारखा. १२ हा घोडा. १३ कृष्ण. १४ हरण करी.
 १५ घोडा. १६ चंद्रास. १७ ज्याला श्रीच्या थानानीं कुंकुम त्या मुद्रिता उरा लाथानीं, ता-
 डाय: असा अन्वय. १८ घोडा. १९ घोड्यास. २० सज्जनास सुखद (कृष्ण). २१ "तुरगा"
 याचें दर्शक. २२ गरुड. २३ सर्पास. २४ गरुडानें फेकलेला. २५ शरीर (सर्पाचें). २६ सर्पा-
 चा. २७ बाहुप्रनाशचा. २८ सावध होऊन. २९ द्वेषास. ३० कृष्णास. ३१ अंतास. ३२ कृष्णास. ३३
 घोड्याचें रूप घेतलेला दैत्य त्याचें तोंड तेंच कोणाएक विवर त्यांत (स्वभुजा शिरवि इ०). ३४
 शरणगामन. ३५ उजव्या. ३६ सर्वश्रेष्ठ ३७ तप्त अया, तापलेल्या लोखंडास. ३८ दांत. ३९ गर्विष्ठ्यास.

जाइल जो खडाया ॥ मंदमती परम तत्तलोखंडा, या- ॥

परि, डसतां वरदा, हें ॥ सैय घडे; गळति दंत भूवर दाहें ॥ १३ ॥

वाढे भौमय. समहा- ॥ मणिभुज देहीं उपेक्षितामयसम हा; ॥

मग असदर्भुरविरोधी, ॥ वायुसि निर्गम न, मार्ग न उरावि, रोधी. ॥ १४ ॥

ज्यापरि मीनं गळाला ॥ हां तेवि, समर्थ विक्रमी; न गळाला, ॥

हें उचित अनाचरणा ॥ फिरवी, झाडी, विशाळ नयना, चरणा. ॥ १५ ॥

सोडी हा लेंड गळन्- ॥ मूत्र, परी यासि मरण आलें डगळ; ॥

कीं याला विभु, ज्याला ॥ चितिति योगी, अशाहि लावि भुजाला. ॥ १६ ॥

कर्माच्या परिपाकें ॥ कर्कटिकांफळ उले ज्यापरि पाकें, ॥

हेंपदेह तसा उलला; ॥ भासे रक्तार्पेळस जैसा फुलला ! ॥ १७ ॥

सहज हरुनि गेलवाहे, ॥ काटुनि घे असुहि विश्वमंगल, वा ! हे. ॥

कीर्त्यमृतपिपासु मनीं, ॥ सुरे पूजिति या क्षतार्पणा सुमनीं. ॥ १८ ॥

असि करि वेरुवार दया ॥ दासावरि जो, पहावया नारद या ॥

प्रभुला, ये एकांतीं; ॥ प्रेमा याचा अपार लक्ष्मीकांतीं. ॥ १९ ॥

स्तवानि म्हणे, " हाकेशी ॥ ज्याच्या भीती सुधांपसंहि, हा केशी ॥

अंता नेला वाजी ! ॥ यापरिच यशांत कविमनें लावा जी ! ॥ २० ॥

भूसुरखेदक्षपणीं ॥ हे तव भुज याचि सारिखे दक्षपणीं ! ॥

वधि त्या मूढां; सळिती ॥ साधु श्रुतिसेतुं खळचें मूढासळिती. ॥ २१ ॥

तूं सदैवनपर, वांचे ॥ कंस कसा? मारिसी दिसीं परवांचे ॥

कमलारंगा ! माजी दृष्टि ॥ निवविशील भडरंगींमाजी. ॥ २२ ॥

१ कृष्णास- २ स्वरित- ३ जमिनीवर- ४ उष्णतेनें- ५ तेजोमय- ६ महामण्यानें युक्त अशा सर्पासारखा भुज- ७ उपेक्षित-आमय-सम, उपेक्षा केलेल्या रोगासारखा- ८ असत्-असुर- विरोधी, दुष्ट दैत्यांचा द्वेषी (कृष्ण)- ९ गम्य- १० मासा- ११ पराक्रमी- १२ दुराचाण्यास- १३ सुतरा- १४ मोठें १५ प्रभु- १६ परिणामनें- १७ फळविशेष- १८ पकतेनें- १९ घोड्याचें शरीर- २० रक्तकरून आर्द्र (भिजलेला) असा पळसाचा वृक्ष- २१ गळ्यातील वाहा (वाहु) २२ प्राणहि- २३ कृष्ण- २४ कीर्तिरूपी अमृताविषयीं तृपित- २५ देव- २६ क्षतांनीं आर्द्र (भिजलेला) असा जो पातकी त्यास- २७ फुलांनीं- २८ पुष्कळवेळ- २९ कृष्णीं- ३० सुधा भंधस, अमृतच आहे अन्न ह्यांचें ते (देव)- ३१ प्राज्ञाणांचा खेद घालविण्याविषयीं, जी चलाखी तीत- ३२ कंसास- ३३ वेदह्यसितु- ३४ दुष्टसमूह- ३५ सत्-अवन-पर, साधूंच्या रक्षणाविषयीं तत्पर- ३६ हे रमापते ! ३७ मर्दांच्या समेत-

मग वध पंचजनाचा ॥ यवननरकमुरमुखामरोरिजनाचा ॥
 देखेन; तदुपरि भव- ॥ भ्रमहूर कल्पद्रुहरण शक्रपरिभव ॥ २३ ॥
 बहु तन्वर्वल्लभाचें ॥ स्त्रीरत्नाचें हि कुतुक नव लग्नाचें ॥
 मग उत्थारिसिल नृग ती ॥ पाहेन द्वारकेंत लीला नृगती ! ॥ २४ ॥
 सुश्रीमंत कल्या, ॥ स्त्रीरत्नासह मणि स्पमंतकैराया ! ॥
 येइल, ते आळ सरे, ॥ स्मरतां यश, कीर्तनीं, हरिल आळस रे ! ॥ २५ ॥
 मृतपुत्रोपादानें ॥ विप्र^१ सुखाविजेल विष्टपोपादानें ॥
 पिडिल जगा, तव सोंगा ॥ घेउन, पौंड्रक, दंत^२ गात वसों गा ! ॥ २६ ॥
 मग जळतां काशिपुरी, ॥ तव शक्ति कळेल सर्व लोकांशि पुरी ॥
 तुज भगवद्वैदाते ॥ गातिल कवि, मारिता मखां चैदाते ॥ २७ ॥
 हरि ! दंतवक्रनिधना ॥ करिसिल तूं शंकरादिसर्वमुनिधना ! ॥
 श्रीद्वारकेंत वसतां, ॥ चरितें गाईन, ऐकवीन तव सतां ॥ २८ ॥
 वीर धनंजय, साच ॥ द्वेषेहविप्राशनीं धनंजयेसाच; ॥
 तूहि समीरणे या गा ॥ सारथि, पाहेन दास मी रणयोगी ॥ २९ ॥
 हरिलें महिमानेंस तां, ॥ कवि जगति न, हा प्रसिद्ध महिमानेंसतां ॥
 आतां कां मन करणें ॥ न वळवि! भजकांस अन्य काम न करणें ॥ ३० ॥
 अंशु वना रदेनांचे ॥ प्रभुच्या धवळिति; नमून नारद नाचे; ॥
 कीं न तसा दास; कळा ॥ हे हरिची; पात्र सुप्रसादा सकळा ॥ ३१ ॥
 चिंतित वदना रदन- ॥ द्युति सुभंगा जाय, परि मनें, नारद न ॥
 रिझवि^३ रमावल्लभ या; ॥ सूचकतेच्या मुनी धरि न वल्ल भया ॥ ३२ ॥

१ राक्षस विशेष. २ यवन, नरक, मुर इत्यादि जे देवांचे शत्रु त्यांचा. ३ संसारभ्रमाचें
 हरणकरणारें. ४ कल्पतरूचें हरण. ५ इंद्राचा पराजय. ६ तनु-अवलम्ब, बारीक आहे कंबर
 ब्याची असें जें स्त्रीरत्न त्याचें (कुतुक). ७ नृगराजा. ८ हे मनुष्यगते ! ९ मण्याचें
 नांव. १० मेलेल्या पुत्राच्या हेतुनें, (मृतपुत्र आणिल्यानें.) ११ सादीपन गुरू. १२ विष्टपास
 (भुवनास) कारण असा जो तूं त्या तां. १३ दैत्यविशेष. १४ त्याचें मरण. १५ यज्ञामध्ये.
 १६ राक्षसविशेष. १७ दंतवक्राचें मरण. १८ शंकरादि सर्वमुनींचें धन असा जो तूं. १९ सा-
 धूस. २० अर्जुन. २१ शत्रुरूपी होमात्र प्राशन करण्या विषयीं. २२ अग्नीसारिखाच. २३
 वायु. २४ युद्धरूपी यज्ञास. २५ जनांचें मन. २६ तां. २७ इंद्रियें. २८ कुरणें. २९ नांवांचे.
 ३० दंतशोभा. ३१ स्वच्छ. ३२ आनंदवी. ३३ कृष्ण. ३४ चहाडपणाच्या. ३५ बालभरहि.

सेवित चिद्रसवर्षि- ॥ प्रभुगुण गेल्यावरि स्वपुत्रभवार्षि, ॥
 ये चारित पशु भवन ॥ श्रीचें पदि; काय हो करि तप शुभ वन! ॥ ३३ ॥
 फलसुभपलवजाती ॥ घेती, चारीत धेनु बलव जाती. ॥
 पर्वत-साँनूत नसे ॥ भय, होति विनोद मानसा नूतनसे! ॥ ३४ ॥
 हारिसह कौतुर्करीती ॥ एक असा खेळ तोषहेतु करीतो; ॥
 किति जाले हो ! पाँळ, ॥ स्वांगें किति भेष, चोर किति गोपाळ ॥ ३५ ॥
 चोरित ते मेपातें, ॥ जे घेते तस्करांचिया वेषातें. ॥
 हासविति विनोदानें ॥ सगुण^३ब्रम्हासि गोप हे ^३मोदानें. ॥ ३६ ॥
 त्यजुनि भयास, भयोचा ॥ सुत ये व्योमाख्य विघ्न^७ या मयाचा; ॥
 घे बलववेष हरि- ॥ प्रियसख जे ते समस्त तो मेष हरी. ॥ ३७ ॥
 चोरी ज्या, त्यास दरी ॥ मध्यें घाली नेगांचिया हा सेंदरी; ॥
 मुख झांकि ^२घेने उपळें; ॥ पुनरपि ये तो दुजासि अर्ध नेउं पळें. ॥ ३८ ॥
 हरि पशुपा, चपळा या ॥ न सुचे, उरतांहि चार पांच, पळाया; ॥
 हरि एवंच करानीं ॥ प्रभुच्या मरणार साधुवंचक रानीं. ॥ ३९ ॥
 सक्षी चिन्मय भूतें ॥ धरि, याविण गति नसे कचिन्मयभूतें. ॥
 कोठें खळ पळविल या ॥ कृष्णधना, ज्याचिया नको पळ विलया? ॥ ४० ॥
 कृष्ण धरी व्योमांतें; ॥ व्यापी, वाढोनि, तो अरि, व्योमांतें; ॥
 जरि हा बहुवेळ कटक्यां ॥ असुरांच्या, तरि मधुघ्नभुज वळकट कीं. ॥ ४१ ॥
 काळ-विलोकित वांचे, ॥ न परि तगति जीव हरिपुढें कितवांचे. ॥
 पावे अनसु टकेला, ॥ काळाधीशंहि, सुकविजन, सुटकेला. ॥ ४२ ॥

१ आनंदरसाचा वर्षावकरणारे असे प्रभूचे गुण. २ स्व-पुत्र भव-ऋषि, ब्रह्मदेवापासून जहा-
 लेला ऋषि (नारद). ३ घर. ४ लक्ष्मीचें. ५ फळें, पुष्पें, पालवी यांच्या जाति. ६ गवळी.
 ७ कळयौवर. ८ कौतुकाची रीति आहे ज्यांत. ९ आनंदजनक. १० अजापाळक. ११ बक-
 रे. १२ चोरांच्या. १३ सावतार ब्रह्मास (कृष्णास). १४ आनंदानें. १५ मयासुराचा. १६
 " व्योम " या नांवाचा. १७ " विघ्न " हा शब्द संस्कृतांत पुढिगी आहे. १८ गवळ्याचा वेष.
 १९ कृष्णास प्रिय असे गडे. २० पर्वताच्या. २१ सत्-अरि, सड्जनाचा शत्रु. २२ मोद्या.
 २३ दगडानें. २४ पापरूपी. २५ गोपांस. २६ यासाठीं. २७ ठकविणारांतें. २८ ज्ञानमय
 (कृष्ण). २९ मय-भूः मयासुराचा मुलगा. ३० व्योमासुरास. ३१ आकाशास. ३२ फारबळवान्.
 ३३ सैन्यांत= समुहांत. ३४ मधु दैत्यास मारणाऱ्या कृष्णाचे भुज. ३५ काळानें (टीकाखून)
 पाहिलेला. ३६ दुष्टाचे. ३७ अन्-असु= गतप्राण. ३८ टकटक पाहण्यास. ३९ काळश्रेष्ठ (कृष्णें).

खळवधकाम करी, ती ॥ पशुपृतिची दावि वाळकां मखेरीति ॥
 शिवसेव्यपदांतु कलि- ॥ त्रासदं त्यां तोखं दे दिविषदां वुक्ली! ॥ ४३ ॥
 जो साधुजनीं र्था स- ॥ द्वेष्टा तो मारिला विगतानिःश्वासं ॥
 ज्या स्वपदीं विश्वास ॥ प्रभु तारी त्यांसि, करि सुखी विश्वास ॥ ४४ ॥
 उघडुनि गुह्यपिधानं, ॥ श्रीपाते घे दुर्लभ स्वभक्तनिधान ॥
 ह्यणत, "नमस्ते" नाचे ॥ सुरजन, वर्णानि भुज यमस्तेनाचे ॥ ४५ ॥
 त्या दासां गडियांचें ॥ स्तोत्रं रुचे बहु भवाब्धिसंगडियाचें ॥
 निवती अर्सु खेवंचि ॥ ब्रह्माच्या; प्राप्ति सर्व असुखं वेंची ॥ ४६ ॥
 जातां याला, "गे! हा," ॥ ह्यणति सखी, " प्राणनाथ आला गेहो ! ॥
 न ह्यणां कां वो? वोळा ॥ विरहें कां? कांतपादुका वोवाळा ॥ ४७ ॥
 आलों मुनिनीं संभते; ॥ त्यां आत्मां दिननिशाव्यवस्था सम;ते ॥
 आश्रित सैयानंदा- ॥ तें; आत्मां टांकिला सकळ गृहधंदा ॥ ४८ ॥
 निंदास्तवनीं समता ॥ त्यांपरि आत्मां; नसे अहंता, ममता; ॥
 ते नित्य सुखी लोकीं; ॥ आत्माच कशा निर्मम होतों शोकीं! ॥ ४९ ॥
 ते मुरली हे वाजे, ॥ धरि हरिदंतच्छदामृतीं हेवा जे; ॥
 वंशभवां खरि; असुनी ॥ विपक्षे, हित कथि; ह्यणे, 'पुजा हरि असुनीं' ॥ ५० ॥
 ऐसें बहु नवसांनीं ॥ गोपी पाहति हरीस रव्यवसांनीं, ॥
 ज्यांला शिवशिव ! सीनीं ॥ कल्पशते दाविलीं विरहदिवसांनीं ॥ ५१ ॥
 ॥ ॥ ॥ इतिश्री कृष्ण विज० ॥ ३७ ॥ ॥ ॥

१ पशुमरणाची. २ यज्ञेरीति. ३ ब्याच्या पायांचें उदक सांवातें सेवन करण्यास योग्य तो.
 ४ कलियुगास भय देणारा. ५ त्या देवास. ६ संतोष. ७ वृकलणारा. ८ कुत्रा. ९ सज्जनांचा द्वेष
 करणारा. १० स्वासोच्छसन गेलें आहे ब्यापासून. ११ गुहेचें तोंड. १२ आपले भक्त हाच को
 णाएक द्रव्याचा ठेवा १३ नमःते, तुला नमस्कार. १४ यमाचा खोर; काळ्यास नेणारा. १५
 सख्यांचें. १६ स्तुति. १७ संसाररूपी सागरांत नौका समूहच असे जे हे गोप; (हे " दासां
 गडियांचें " या पदाचें विशेषण आहे). १८ प्राण. १९ अलिंगनांचें. २० घरास. २१ ह्यण-
 तां. २२ वाळतां २३ ऋषींशीं. २४ बरोबरीला. २५ सत्य आनंद, खरोखर आनंदरूपी (कृ-
 ण्ण). २६ बुडलेल्या. २७ हरि दंतच्छद अमृतीं, कृष्णाच्या अधरामृतीं. २८ वेळ्यासून जंहाले-
 लीं. (परंतु अलंकारासाठीं "संकुलोत्पन्न" असा अर्थ करावा). २९ शत्रु (हरीच्या अधरामृतीं
 हेवा धरी ह्यणून). ३० प्राणींहीं. ३१ रवि-अवसांनीं, सूर्यासीं. ३२ लहानशीं (कल्पशते). ३३ कल्प-
 ब्रह्मदेवाचा एक दिवस; मानवांचां ४३२००००० वर्षें ह्यणजे एक कल्प ३४ विरहाचे दिवस.

केशिविनाश सकाळ ॥ स्वभुजें करि देव दाससाध्वसकाळ; ॥
 मग भेटे नारद या, ॥ (व्योमवेंधें त्यावरी करि अपार दया;) ॥ १ ॥
 त्याचि गुरुपदा सांजे ॥ अक्रूर नमी; वरी सकुंभ दासां जें. ॥
 मूर्तपरमनोरथ वा, ॥ वृष्णिमनाचाचि ये प्रभुसमेार थवा! ॥ २ ॥
 राशि तपाचा रीया! ॥ आला अक्रूर हरिस पाचारिया; ॥
 प्रेषी स्वपतिस कां या ॥ श्रीमथुरा मूळ सात्विकोष सकाया. ॥ ३ ॥
 अक्रूर रथावरुनी ॥ व्रजासि येतां सुरस्तुतपथा-वरुनी, ॥
 चिंति मनांत नर्तति- ॥ प्रद ऐसें, ज्याविणे जनांत न तरती. ॥ ४ ॥
 "कंसाचें आंग मनीं ॥ नाटावि ह्यु; गोकुळाचिया आगमनीं ॥
 सुमहा भार्गवतन मी ॥ पाहेन," ह्यणे; नृपाहि भागवंत नमी. ॥ ५ ॥
 "आणाया शिशु भाचे ॥ मज पाटावि, लाभ फार यासि! शुभाचे ॥
 ते पाहिन पाय महा- ॥ सुखनिधिचे; मजवरी करि रूपा येम हा! ॥ ६ ॥
 काय मला पदरीचें ॥ सुकृत, कळेनाचि; कलिमलापदरीचें ॥
 चिद्रसदा चरणाचें ॥ दर्शन! हें फळ तरी सदाचरणाचें. ॥ ७ ॥
 विषयीं मन वीवरतें ॥ प्रेमें स्त्री- पुत्र- वित्त- विभवोवरतें, ॥
 त्या तुज हरिभेटि कसी ॥ रे अक्रूर! न तज्जनसभे टिकसी! ॥ ८ ॥
 दुर्लभ तंतुसुगमाचें ॥ दर्शन मज, शूद्रसंभवा निगमोचें ॥
 उच्चारण जेवि; कसे ॥ पद नयनां दिसति, या तमीं जें विकसे! ॥ ९ ॥
 उत्साहें स्वमनींच्या, ॥ वाटे भेटेल मज सुरोत्तम नीचां. ॥

१ केशी दैत्याचा वध. २ प्रातः कार्या. ३ दासांच्या भयाचा काळ. ४ व्योमासुराच्या वधानें.
 ५ दयाळू (पद). ६ शत्रूचा (कंसाचा) मूर्तिमान् मनोरथ. (हा अक्रूरावर उत्प्रेक्षा आहे).
 ७ यादवांच्या मनाचा. ८ हे राजा. ९ बोलविण्याला. १० किंवा. ११ आमंत्रण. १२ सात्विक
 भावाचा भोषण. १३ मूर्तिमान्. १४ गोकुळास. १५ देवांनां स्तुति केला आहे ज्याची अश
 मार्गीस. १६ शरणागतास प्रियकर (कृष्ण). १७ अपराध. १८ सु महा-भाग-वतन, भाग्यवंत
 (साधु) जे त्यांचें वतनच असा जो कृष्ण. १९ कंसालाहि. २० अक्रूर. २१ मुलगे, लहान.
 २२ मला. २३ महा सुखाच्या ठेव्याची. २४ कंस. २५ पुण्य. २६ कलिमल-अपत्-अरि,
 पातक व विपत्ति यांचा शत्रु (कृष्ण) त्याचें. २७ आनंदरस देणाऱ्या (चरणाचें). २८ निमग्न
 असतें. २९ पराक्रम. ३० त्या सुलभाचें. ३१ शूद्रापासून जहालित्यास. ३२ वेदाचें.
 ३३ अंधारात. 'जे' = 'पद.' येथें लिंगांतर जहालित आहे. ३४ झळके. ३५ सुर-उत्तम, देवश्रेष्ठ.
 ३६ हें " मज " याचें विशेषण.

सारिता हरिती रासी, ॥ लागे तृण त्यांत एक तरि तीरासी. ॥ १० ॥
 सरलीं सारीं दुरितें, ॥ जन्म सफळ आज; दुःख गेलें दुरि तें; ॥
 जीं ध्याति मुनिजनमनें ॥ हरिपदनलिनींसि करिल शिर निज नमनें. ॥ ११ ॥
 पूजिति विधिं सुर ज्यातें, ॥ सेविति सात्वत रमा मुनी सुरजातें; ॥
 पशुमागें पदनलिनें ॥ फिरति वनीं, गोप्युरोर्जकुंकुममलिनें. ॥ १२ ॥
 भलली ज्याच्या संचितें ॥ श्रीभ्रंमरी, हरिमुखावुरंह चौराचि तें ! ॥
 या दृष्टिस उज्विलसे ॥ शकुन हरिणपंक्तिर्माजि; या उजवि लसे. ॥ १३ ॥
 जालासे अर्ज नरसा ॥ रक्षायीं, स्वपद दावुनि, स्वजन रसा. ॥
 स्वैनयनयुग रुचिरतामी ॥ जडतां, मानीन सफळ त्या रुचिरतामी. ॥ १४ ॥
 करितो माहि, मोनवते ॥ धरुनि, सुखी; दाविती स्वमाहिमा नव ते. ॥
 पाहुनि भोऊं, तरेन; ॥ त्यजुनि रथा, धरुं पदा शुभा, उतरेन. ॥ १५ ॥
 सारसभेव हरे पाया ॥ ज्या चितिति त्या नमीन, भेव हरेपाया. ॥
 कुंकुम मांथानींचें ॥ ज्या, कर तो पाविजेल मायां नीचें. ॥ १६ ॥
 प्रणतोचा देर वारी, ॥ भूभ्रद वळि जात सोडि सोदर वारि, ॥
 भुजकजनवनवसंत ॥ प्रभुकर वेर वरति नव नव संत ! ॥ १७ ॥
 जातो कंसाकडुन, ॥ स्वातीं वाटेन यदुवतंसा कडु न; ॥
 कीं क्षेत्रज्ञा त्याला ॥ तेंव कळे सर्व ईश्वरी ज्ञात्याला. ॥ १८ ॥
 मांनिं आलिंगन मां जें ॥ इच्छी, तें राहवील लिंग न माजें. ॥
 करिल पवित्र वेधु; निवे ॥ चकोरसंताप जो क्षुद्रुव पुनिवे. ॥ १९ ॥

१ नद्या. २ पातक. ३ कृष्णाच्या चरणकमलास. ४ ब्रह्मदेव. ५ यादव. १३ उत्तम असा जो रजःकण. ७ चरणकमलें. ८ गोपि-उरोज-कुंकुम-मलिन, गोपींच्या स्तनावरील कुंकुमानें माखलेलीं. ९ शोभितें. १० लक्ष्मीरूपी भ्रमरी. ११ कृष्णाचें मुखकमल. १२ सुंदर. १३ कृतकृत्य करील असे. १४ हरिणाच्या मालिकेंत. १५ ('पंक्ति') शोभे, भावे. १६ जन्म नाही ह्याला १७ मनुष्यासारखा १८ पृथ्वी. १९ निजनेत्रद्वय. २० अत्यंत सुंदर असा जो कृष्ण त्याच्या शयीं. २१ शोभेंत निमग्न. २२ मनुष्यवशास. २३ नूतन. २४ बळरास. २५ संगळ. २६ कमलेद्वय (ब्रह्मा). २७ शिव. २८ संसार. २९ घालवाया. ३० लक्ष्मीच्या स्तनींचें. (एरुपद संस्कृत व दुसरें प्राकृत, अज्ञाच्या समासाचें हें एक उदाहरण आहे). ३१ म्यां. ३२ शरणागतीचा. ३३ भय. ३४ पृथ्वी दान करणारा. ३५ आदरानें. ३६ पाणीं. ३७ भक्तजनरूपी वनतिळ वसंतऋतु. ३८ कृष्णहस्त. ३९ श्रेष्ठ. ४० अंतःकरणीं. ४१ यादवांचा तुरा (कृष्ण). ४२ आग्याला (कृष्णास). ४३ तादर्थ्य (माझ्यापेण्याचें इ०). ४४ लक्ष्मी ४५ शेष. ४६ शरीर. ४७ क्षुद्र-उद्वेग, भुकेची उत्पत्ति. ४८ पौर्णिमेस.

ज्यास विबुधं भजतात ॥ ब्रह्मादि प्रभु लणेल तो मज "तात!" ॥
 ईश्वररुतसन्मान- ॥ प्राप्ति- फळ तदन्य- जंतुंच्या जन्मा न. ॥ २० ॥
 प्रिय, अप्रिय; हित, अहित; ॥ प्रभु या भावंे करुनियां जरि रहित; ॥
 सुरतरुसा निजभजकां ॥ सत्फळ दे; विषम होय यास्तव मज कां? ॥ २१ ॥
 राम भगवदग्रजनी ॥ देइल आलिंगनें सुख, समग्र जनीं; ॥
 सदेनीं मज धरुनि करीं ॥ नेइल, सत्कार करिल निजजननिकरीं!" ॥ २२ ॥
 ऐसें चिंतित काया ॥ विसरे; नकोळचि मार्ग तो तितका या; ॥
 पावे अस्तास रवी; ॥ ब्रजाहि हा; ॥ मार्गदीर्घ; ॥ चिंता सरवी. ॥ २३ ॥
 तों पाहे, अवनितळीं ॥ अमृताचीं भवद्वैतजगदवनि तळीं, ॥
 कृष्णपदं ज्ञानिहितें, ॥ ज्यांतील रजं हरादिचूडानिहितें? ॥ २४ ॥
 ज्यांहींच धरिनि दिवां ॥ रात्रि विभूषितें, मनांत न धरि त्रिदिवां; ॥
 ज्यां पविप्रेयवांचे ॥ अंकें, न यन्नतजनाघेसंचय वांचे. ॥ २५ ॥
 आटांही भावांचा ॥ अक्रूर निर्वास सात्विकां भावांचा ॥
 वंदुनि माथां, घोळी ॥ तीर्थपदरजांत तनु, करी आंघोळी. ॥ २६ ॥
 खेनीं सोधूं लीला ॥ नरतीर्थपदाचिया असा धूलीला; ॥
 फळले कृष्णवसंतें ॥ मनिं लावियले मनोरथद्रुम सतें. ॥ २७ ॥
 न श्रुत मोहस्थानीं ॥ जे ते वळकृष्ण धेनुदोहस्थानीं ॥
 देखियले भागवतें ॥ सहज नतें; अन्यथा न कां भागवतें? ॥ २८ ॥

१ देव. २ प्राण्याच्या (मनुष्याखेरीज इ०). ३ कल्पवृक्षासारखा. ४ भगवत्-अग्रजनी, कृष्णाचा बडोलबंधु. ५ घरांत. ६ आपल्या आपसमूहांत. ७ शरीर. ८ वर सांगितलेलें बोलत चालला तितका. ९ सूर्य १० गोकुळास. ११ अक्रूर (पावे). १२ रमयाची लावी. १३ वर सांगितलेलें चिंतन, मनन. हा 'सरवी' याचा कर्ता. १४ जमिनीवर. १५ संसाररूपी वणव्यानें दुःखित जनांच्या संरक्षणाविषयी. १६ ज्ञान्यास हितकारक. १७ कृष्ण. १८ हर-आदि-चूडा निहितें, सावादिकांनीं अपल्या शिरावर धारण केलीं. १९ पृथ्वी. २० रात्रंदिवस. २१ सुशोभित. २२ स्वर्गास. २३ वज्र, कमळ व यव (आंग्र्याच्या खालच्या अंगांनीं असलेलें एक चिन्ह) यांचे. २४ चिन्हें २५ ह्याच्या शरणागततांचा पापसमूह. २६ शरीर. २७ अक्रूर. २८ लीलेनें मनुष्य जहालेंव्या कृष्णाच्या निमंळ चरणाच्या. २९ कृष्णरूपी वसंतऋतूनें. ३० मनोरथरूपी वृक्ष. ३१ अक्रुरांनीं. ३२ ऐकिलेले. ३३ मोहांत पडलेल्यांनीं. ३४ दूधकाढण्याच्या ठिकाणीं. ३५ बंधु. ३६ त्यांस पाहून श्रमरहित जहाल. त्यांस जर न पाहता तर तों तसाच श्रमलेला राहिला नसता काय? इ०.

श्रीभृगुमर्दकापुर ते ॥ निवविति गुणपरिमळे स्वभजका पुरते; ॥
 नित्यनवश्रीनिलये, ॥ सदैलिहिते, दिव्य पुंडरीककुंबलयें. ॥ २९ ॥
 श्वेतश्यामल लीला ॥ १निधि, जे दिसती न दृष्टिला मळलीला, ॥
 यमुनासुरसरिदोष ॥ ब्रजा प्रयागासि आणितो संरि दोष. ॥ ३० ॥
 वर्ण सरैसा रूप्या ॥ पाचूच्या धरिति धरणिधर सांरूप्या; ॥
 असिता पीता चेला ॥ ल्याले; सैदर्य न वदवे वाचला. ॥ ३१ ॥
 भय ज्याचें रिपुकटां ॥ प्रलंब भुजदंड पीने शोभति कटकी; ॥
 असुरांचें उर गाजे ॥ यत्स्मरणे, वर्ण्य कारिकरीं उरंगां जे. ॥ ३२ ॥
 लोकत्रयनेत्यांचीं, ॥ श्रीकोलि गृहचि वदननयने, त्यांचीं; ॥
 त्याचि रुपाकासारीं ॥ जिनि अमृतं भक्तकचंचरीकां सारीं. ॥ ३३ ॥
 अवलोकन-गेह^३; वसे ॥ तेथ रुपा; पुरवितां न भागे हवसे; ॥
 विश्वघटाचें निवणें^{३२} ॥ प्रेक्षण तें; सहज जेथ तें^{३३} निवणें. ॥ ३४ ॥
 श्रीभद्रदनेंदु, सरें^{३६} ॥ स्मितामृताचीं; तुळे नवचनें दुसरें; ॥
 सन्मानसयादां बीं ॥ पोषिति सितपद्मखगसमुदया दांती ॥ ३५ ॥
 सुमतुळसीहार गळां ॥ चित्तभ्रमरी विमोहिती वारगळीं; ॥
 सेवुनि त्या सुपरिमळां, ॥ देवांचा इच्छिती न त्या उपरि मळां ! ॥ ३६ ॥
 मृगमर्दसैतिलकांहीं ॥ उराविला न भेद शशिभनांतिल कांहीं; ॥

१ बळकृष्णरूपी कस्तुरी व कापुर. २ आपल्या गुणरूपी सुवासानें. ३ नित्य
 नूतन अशा कविचीं स्थानें. ४ सत्-अलि-हिते=साधुरूपी भ्रमरांस हितकारक. ५ शुभ्र,
 व श्याम कमलें; (अनुक्रमें बलराम व कृष्ण) ६ शुभ्र व काळे. ७ लीलेचे समुद्र. ८
 यमुना-सरसरित्-ओष, यमुना व भागीरथि यांचे ओषच (कृष्ण बळराम). ९ गोकुळास
 व प्रयागास. १० बरोबरी. ११ दोषे. १२ सुंदर १३ बळकृष्ण. १४ वर्णसाम्यतेस. १५ का-
 ल्या. १६ विवळ्या. १७ वस्त्रास १८ शत्रुसैन्यांत १९ लोव. २० पुष्ट. २१ कडगानीं. २२
 ज्या वाहूंच्या स्मरणानें. २३ वर्णायास योग्य. २४ हनीच्या सोंडिस. २५ सर्पास. २६ लोक-
 त्रय-नेता, त्रैलोक्याच्या प्रभुंची. २७ शोभा, लक्ष्मी, यांच्या क्रीडेचीं स्थानें. २८ कृपेच्या
 तळ्यांत. २९ भक्तरूपी भ्रमरांस. ३० सर्व. ३१ घर. ३२ घट ठेवण्याकारितां गवताचें वेद्याळें.
 ३३ तापलेल्यानें. ३४ ज्ञान व्हावें. ३५ त्यांचीं वदनें हेच कोणीचंद्र. ३६ तळीं. ३७ हास्य
 रूपी भ्रमृताचीं. ३८ तुळणेली. ३९ सन्मानस यादीं, साधुंचीं मनं हांच जलचरें, त्यांस. ४०
 शुभ्रकमळांवरील भ्रमरसमूहास ४१ फुलें व तुळसी यांचा हार. ४२ उनाड फिरणाऱ्या. ४३
 सुवासास. ४४ इंद्रभुवनीचें नंदनवन. ४५ कस्तुरीच्या सुंदर तिलकांनीं. ४६ गर्वी. ४७
 चंद्राच्या मनांतिल.

स्तविजे चंद्र ? न काय ॥ स्वांगें जो निववि नंदनंदन काय ? ॥ ३७ ॥
 हरि पापदरा, जिवां ॥ ध्यातां यद्रज, अशा सुपदराजीवां ॥
 ध्यावे निशिदिनिं शांतें ॥ ध्वजवज्राद्यंक शंकरादि-निशांतें ॥ ३८ ॥
 शुभ वासरिं दोघांतें ॥ प्रेक्षुनियां त्या दयैकसरिदोघांतें, ॥
 उतरे यांनावरुनी, ॥ वस्त्रादि स्वैस्त जें तया नावरुनी ॥ ३९ ॥
 पद सुखनिधिकल्लोळ; ॥ प्रेमसखा सूचवी तया कीं लोळ ॥
 हीं स्तानीं, पानिं; वरा ॥ उपदेश ह्मण पळांत तापा निवरा ! ॥ ४० ॥
 दे परिरंभेण गा तें ॥ जें दुर्लभ इंदिरेसे त्या भंगेगांतें; ॥
 जाला आपण साचा ॥ रोमांचित, मुरगुरू सखा पर्णसाचा ॥ ४१ ॥
 त्या सरुपा, दासाचें आलिंगन सुखद, तीर्थपादां साचें ! ॥
 दाटून गळा, याचे ॥ नेत्रांतुनि अश्रुविंदु न गळयाचे ? ४२ ॥
 राम तया धरि वर्त्सीं, ॥ चिरदृष्टीं धेनुं जसि दयाकरि वर्त्सीं ॥
 मिळला दीन उरा या ॥ प्रभुच्या, वर्षोपचि हृदां न उरया ॥ ४३ ॥
 तो दास खरा मानें ॥ तोषविला वडिल दीनसख रामानें; ॥
 भक्त सुखाकर केला, भेद नसे सर्वतोमुखा करकेला ! ॥ ४४ ॥
 दाखविती तोरिती, ॥ पूजुनि गुरुसां कर्तार्थ बहु तो करिती ॥
 प्रेमा सज्जनिं त्यानीं ॥ आत्मगते प्रगटिला जगज्जनित्यानीं ॥ ४५ ॥
 गेहें सदा नंदाचें ॥ वैकुण्ठ; स्थान तें सदानंदाचें ॥

१ कृष्ण. २ देह. ३ पापभयास. ४ मर्यानीं. ५ ज्याचा रजःकृष्ण. ६ सुंदर
 चरणकमलीं. ७ रात्रंदिवस. ८ सुखानें, आनंदानें. ९ ध्वज, वज्र आदिकरून चिन्हें. १०
 भुवनानें. ११ पाहूनियां. १२ दया-एक-सरित् ओष, दयारूपी महानदीच्या ओषांतें. १३ वहाना-
 वरून. १४ विगलित. १५ न आवरून. १६ सखाच्या समुद्राची लहरी. १७ प्रेमरूपी मित्र. १८
 उतावीळ. १९ अक्रूर. २० कठिणा (तापास). २१ आलिंगन. २२ लक्ष्मोस. २३ भिकाऱ्यास
 (भक्रूरास). २४ रोमांचांनीं भरलेला. २५ देवश्रेष्ठ. २६ (अंगावर कांठा उठला ह्मणून)
 २७ कृष्णास. २८ त्वादयो. २९ पुष्कळवेळांनंपाहिलेल्या ३० गाई. ३१ गार. ३२ उदांत
 ३३ उदांत गार पडली तर जशी वितुळते तसा हा प्रभू त्वादयो चिकटला आणि एकरूप जहाला
 ३४ अनाथमित्र. ३५ सुख-भाकर, सुखाची खाण. ३६ सर्ववस्-सुख, सर्व वाजुनीं मुखें
 आहेत ज्यास= ईश्वर. ३७ गारिला. ३८ मुळांची रीति (" रीति " असा हा शब्द आहे;
 पंतांनीं येथें 'रिति' असे लिहिलें आहे.) ३९ बापासारखा. ४० तृप्त. ४१ अक्रूरीं. ४२ आपल्या
 अंगाचा. ४३ जगाच्या उपपन्नकर्यानीं. ४४ घर. ४५ सत्-आनंद, साधूंचा आनंदरूपी
 जो कृष्ण त्याचें.

स्यैर्य अंदध्र मनास्ती; ॥ भगवद्भोगवतसंगम भ्रम नाशी ॥ ४६ ॥
 वेश्रम हा नंदाने ॥ जेवविला भागवत महांनंदाने ॥
 सुसिलें स्वसुहृद्वृत्त ॥ स्वाती^६ नाणून कंसरुत उद्वृत्त ॥ ४७ ॥
 'मृतिर्दायक सापाची ॥ छाया भेका^१ अवीसहि कसापाची; ॥
 न्या कंस विभू^१ तगणें ॥ कैसें त्या वृष्णिभोजसंभूतैगणें ? ॥ ४८ ॥
 क्रोणनृपा पातेजे^{१३} ॥ जो वाधि भगिनिप्रजा अपापा ते जे? ॥
 निद्रालाम व्यसुचे ॥ या डोळे न वरितां मला भव्य सुचे." ॥ ४९ ॥
 नंदाची असि कानें ॥ सेवुनियां सत्यवाक्सुधा रसिकानें, ॥
 त्यजिला दानपतीनें ॥ श्रम; वश ज्याला जगनिदान^२ पतीनें ॥ ५० ॥
 ॥ ॥ ॥ इतिश्रीमत्कृष्णविजयेअष्टत्रिंशः ॥ ३८ ॥ ॥
 कसें जो धावडिला, ॥ प्रेमें^{२२} हे त्या विशुद्धवोधा वाडिला ॥
 पर्येकीं निजवीती; ॥ ज्यांचे, भेवनें अनेक, पद निज, वीती! ॥ १ ॥
 कृष्ण ह्मणे, "हो तात! ॥ स्वजनक-जेर्ननीस कष्ट बहु होतात; ॥
 देतो नृप^३ जो नीच ॥ श्रम, ते मीच स्वयेंच उपजोनीच ॥ २ ॥
 उद्वेव हाहा! काय? ॥ स्वासां श्रम देतसे महा हा काय! ॥
 अशुभाचा हा निकर^{३२} ॥ स्वजनां; सर्वास नुपजती हानिकर ॥ ३ ॥
 न म^{३४}नीं अध मामाते, ॥ स्पर्शो वंधुघ्नभाव अधमा माते. ॥
 यदुकुळगदनुपजागा ॥ मदपथ्यं; दोष माजिया उपजा गा ॥ ४ ॥

१ मोठें (हें 'स्यैर्य' याचें विशेषण). २ कृष्णाचा व अक्रूराचा संयोग. ३ श्रमरहित जहालेला, किंवा श्रमरहित होई अशा रीतीनें. ४ मोठ्या आनंदानें. ५ स्व-सुहृत्-वृत्त, आपल्या आपांचें वर्तमान. ६ अंतःकरणांत ७ मसलत, कृत्रिम. ८ मारक. ९ बेटकास. १० मेढ्यास. ११ राजा. १२ वृष्णि, आणि भोज यांपासून जहालेल्या लोकसमूहांनीं. १३ विश्वासिजे. १४ बहिणाची संतति. १५ निष्पाप. १६ वि-असु, प्राणरहित. १७ सत्य भाषणरूपी अमृत. १८ हें 'कानें' याचें विशेषण. १९ अक्रूरानें. २० जगत्-निदान, जगाचा उत्पन्न करिता. २१ मानानें, अन्नानें. २२ बळकृष्ण. २३ अत्यंत शुद्ध आहे बोध ज्याचा त्यास. २४ पलंगावर. २५ जगें. ('वीती' या क्रियापदाचें कर्म.) २६ आमच्या आईबापांस. २७ कंस. २८ जन्म. २९ स्व-आपां. ३० शरीर. ३१ अकल्याणाचा. ३२ समूह. ३३ हानि करणारीं मुलें. ३४ मान, समज. ३५ बंधुघ्नता. (आपले बंधु कंसांनीं मारिले त्याचा दोषी मीच इ०) ३६ यादवांच्या कुळाचा रोगच असा जो कंस ती. ३७ मी हेंच कोणी एक अपथ्य, तेंगेंकरून. ३८ जन्मा.

मति वधकौमा म्याचि ॥ स्वप्रभेव केलि घातका मांम्याची; ॥
 येतों ना उदराशी, ॥ गुरु खेदाचा न देखते उदराशि. ॥ ५ ॥
 तव दर्शन, वा ! पांचा ॥ प्राणां सुख; लाभ हा जननिवापांचा; ॥
 नामचि भेद जिभे दे; ॥ तुमचें आत्मैक्य तें कसें अजि ! भेदे? ॥ ६ ॥
 ताता ! सांग मनाचें ॥ इच्छिन्न, कारण मला तवागमनाचें; ॥
 एकावा तो कानीं ॥ सारा वृत्तांत तेथिला लोकांनीं. ॥ ७ ॥
 धृतवां रिरुडर्यकीं ॥ स्वकरीं चुरितां स्वभक्तपद पर्यकीं, ॥
 पुसिलें कोमल तांतें ॥ विधिच्या; फळ भाके दे, न सोमलता, तें. ॥ ८ ॥
 ते सुभंग, “ वदा ” ज्ञाते ॥ बंधुं ह्यणति; तो करी भगवदाज्ञा तें. ॥
 सांगे सहस्रशीर्षा ॥ पुरुषा स्वागमनहेतु कंसचिकीर्षा. ॥ ९ ॥
 ऐकुनि, मर्दानुभावां ॥ हातें ये फार रामरुष्णां भावां. ॥
 कीं तो पामर दीन ॥ स्ववळेंचि ह्यणे, ‘त्रिलोकपा मर्दान’! ॥ १० ॥
 मग भोजवतंसाची, ॥ आज्ञा नंदासि कथिति हे, कंसाची; ॥
 कां “अक्रूर वेहाया ॥ आला, मथुरेत चौपयाग पहाया.” ॥ ११ ॥
 “जेउनि गोरस जावें, ॥ करितो नृप चाप याग थोर; सजावें; ॥
 अक्रूर बहायाला ॥ आला; जाऊं समस्तहि पहायाला. ॥ १२ ॥
 ब्रह्मरक्षाधिकृतांतें ॥ केली आज्ञा असीच माधवतांतें ॥
 तो घोष करि असा, “रे! ॥ मथुरे जायासि सर्व सिद्ध असा रे.” ॥ १३ ॥
 परिमुनि हा होकारा, ॥ ब्रज जाला गोपिकांसि हाहा ! कारां. ॥

१ वधातें इच्छिणारी. २ माझ्या उत्पत्तीनें. ३ मामाचा. ‘माभ्या,’ ‘काभ्या,’
 दाढ्या,’ ‘बाभ्या’ अशीं सामान्यरूपें क्वचित् करितात; अथवा नाहीं झटलें तरी चालेल.
 ४ आईबापें. ५ समुद्र. ६ तव आगमनाचें तुझ्या येण्याचें. ७ भूत वारिहट्-अरि अंक, धरिलीं
 आहेत कमळ, चक्र, हीं चिन्हें ब्यांनीं अज्ञा (स्वकरीं). ८ अक्रुराचे चरण. ९ पलंगी. १०
 मंजु स्वराणें. ११ ब्रह्मदेवाच्या. १२ चंद्रवह्नि. (कल्पवृक्षाच्या सारिखे गुण असतात जीं
 अज्ञा एक.) १३ भाग्यवान्. १४ बळकृष्ण. १५ भगवत्-आज्ञा, ईश्वराची आज्ञा; हें पद ‘करी’
 या क्रियापदाचें कर्म आहे. आज्ञा करी= आज्ञा मानी. १६ कृष्णास. १७ आपल्या येण्याचें
 कारण. १८ कंसाची इच्छा. १९ महान् आहे अधिकार ब्यांचा. २० मुखें, (कंस). २१
 त्रिलोकपाळांस. २२ मर्दान. २३ भोजकृष्णाचा किरिट (कंस). २४ बोलवाया. २५ धनुर्याग
 २६ ब्रज-रक्षा-अधिकृत= गोकुळ राखण्याचा अधिकारी. २७ नंदांन. २८ प्रसिद्धि. २९.
 दंडी. ३० बंदिखणना.

हा. वृत्तांत हरि बळा, ॥ 'आला अक्रूर न्यावयासि हरिवळा.' ॥ १४ ॥
 गोष्टि नव्या परिसे जे ॥ ते स्त्री गणि तापल्या तव्यापरि सेजे. ॥
 होय तनू निज लोहे; ॥ मूर्खे वांचूनि कोणती निज लोहे ? ॥ १५ ॥
 तो दुःसह रायाचा ॥ न, यमाचा दूत जीव न हरायाचा. ॥
 स्त्रीमनि बहु धाक सिरे; ॥ ह्मणति, विधे ! लिहिलि. हानि बहुया कसि रे ? ॥ १६ ॥
 " धरि नामा दुसरी, ती ॥ लोपुनि अक्रूर कपटमादुसरीति; ॥
 अथवा जन न क्रूर ॥ त्रिजगांत दुजा ह्मणोनि हा अक्रूर ! " ॥ १७ ॥
 " चोर, न साव; धरा हा, ॥ निश्चय निजधन हरील, सावध राहा; ॥
 कीं अरुप दरंढा जी ! ॥ घालुनि, मनि सर्वतापपदरव डाजी." ॥ १८ ॥
 " गळती कुंतळ पेट हो; ॥ अक्रूर स्त्री ह्मणाते, " तुजे तळपट हो; ॥
 हरिसी कामसंगी स- ॥ द्वेष्यी ! गेलासि तू न कां मसणास ? " ॥ १९ ॥
 " मनि कोपहि लेकांहीं ॥ नंदाच्या धरियला, न पहिलें कांहीं ॥
 सख्य स्मरति; न वसती ॥ आह्लांहुनि सुंदरी 'पुंरेंत नव सती ? ॥ २० ॥
 हे दोषे भाउ दया ॥ करितिल; थांची मुखेंदुःशोभा उदया ॥
 मनि आणिल रतिपां; तीं ॥ त्या स्त्रींचीं कां लयां न विसरति पातीं ? ॥ २१ ॥
 स्फुरतां भुज वांमंक्षि, ॥ प्रमुदित असतील सर्व पुरवामोक्षी ! ॥
 समयी गोदोहोचे ॥ स्वमहि सूचक सुलाभ-संदोहाचे ! ॥ २२ ॥
 भाग्ये लक्ष्मीसम या ॥ स्वोभयकुळमंदिरींचिया मणि-समयी, ॥
 ज्या हरिमुख पाहतिल ॥ स्तंभे चित्रारुती तशा राहतिल. ॥ २३ ॥
 ज्याचे सुविलास गळा ॥ धारितिल, हरि मोहतो ल महिलां सगळा ॥
 त्याग कसा करवेल ॥ स्त्रींचा या ? सोडि न तरुचा कर वेल. ॥ २४ ॥

१ कृष्ण व बजराम यांस. २ लाही. ३ पावे. ४ जीव. ५ हे ब्रह्मदेवा! ६ बहुत प्रकारांनीं
 ७ लपवून. ८ कपटाच्या पेटाची साम्यता. ९ नाभि क्रूरतरी यस्मान् = ज्याहून दुसरा एखादा
 अधिक क्रूर नाही. या सर्व 'अक्रूर' या नामाच्या अर्थाविषयी उपप्रेक्षा किंवा कल्पना होत. १०
 घाला. ११ सर्वास ताप देणारा शब्द. १२ केश. १३ वस्त्र. १४ होवो. १५ इच्छा पुरवि-
 णान्यास. १६ हे दुर्जना! १७ मथुरेंत. १८ मुखरूपी चंद्राची कांति. १९ कामास. २० डावा
 डोळा. २१ आनंदित. २२ मथुरेंतील स्त्रिया. २३ धार काढण्याच्या. २४ (हा शब्द पुढिगी
 आहे). २५ उत्तम लाभांचा समूह. (या पदाना संबंध " स्तम्भ " याकडे.) २६ स्वोभय-
 कुळ-मंदिरींचिया. २७ रत्नखचित समया. २८ गतसंज्ञतेनें = देहभान जाऊन. २९ स्त्रिया.

हा जन् रानट; काय! ॥ स्त्री त्या चतुरा हरी बरा नटकाय. ॥
 मिळतां नयनां नयन, ॥ ब्रजपत्यनधीन पुत्रनयनानयन. ॥ २५ ॥
 अस्मत्प्रेमा अळणी, ॥ कीं आह्मीं वर्नचरी प्रसिद्ध गवळणी; ॥
 प्रेमा त्यांचा लवणें ॥ युक्तचि, लागेल माधवा चालवणें. ॥ २६ ॥
 प्रिय न वदावे, दारिं - ॥ प्राणहर, प्रकट अदय, दावेदारी; ॥
 हे^१ सजती तडक, रि^२ती ॥ दाखविति नवीच; गोप तांतड करिती. ॥ २७ ॥
 अंध-निजस्थविरहित, ॥ दोष असाहा; जन ब्रजस्थ विरहित ॥
 न जगेचि असें; तरुणी ॥ न देखिजे डोळसां खळीं निष्करुणीं? ॥ २८ ॥
 वेष प्रिय सावांचे; ॥ रिपु चोरचि हे; वधूजने कसा वांचे? ॥
 मानाचि कापालि; केला ॥ घात खरा, दाखवूनि आपलिकेलीं. ॥ २९ ॥
 राक्षस, मानव, धवें ते ॥ नव्हति; इतरथा स्वदारी यां न वधवते. ॥
 कीं कंसपुरा रिपु^३से ॥ प्राणधना नेति, कांहिं न मुरारि पुसे! ॥ ३० ॥
 अक्रूरासह साची ॥ जायाची सिद्धता कसी सहसाचि ॥
 केली? आहां तारा! ॥ न निघे हा; नंद विचळला ह्यातारा. ॥ ३१ ॥
 न^४हो वायिल याला ॥ कीं, 'टेवा रामकृष्ण' वाइ! 'लयाला ॥
 ब्रज जातो हा; ' नीति ॥ त्यजिलि; यशोदेसि लाभ जी हानी ती. ॥ ३२ ॥
 जरि त्दद्या त्रासाची ॥ झळ झंवाति, राहतीच यात्रा साची. ॥
 हें निघणें तें, डास ॥ व्योळ न घे; विघ्न दाविना तांडोस! ॥ ३४ ॥
 मेघसैखी देवी जे ॥ ती पडती, परि न मति विधी^५ दे वीजे; ॥
 जरि एखादा मरता, ॥ तरि झणता नंद 'विघ्न^६ जाला, परता. ' ॥ ३३ ॥
 जाउं न द्यावा हा, या ॥ पार्थि लावूं अश्रुच्या नद्या वाहाया; ॥

१ आह्मी. २ नटशरीरी. ३ ब्रजपति-न अधीन, नंदाच्या हातीं नाहीं. ४ पुत्र- नयन-आ-
 नयन, पुत्रास नेणें व आणणें. ५ आमची प्राति. ६ वर्नानकिरण्या, राहणाऱ्या. ७ मथुरे-
 तील स्त्रियांचा. ८ मिठानें. ९ स्त्रियांचे प्राण हरण करणारे. १० द्वेषी. ११ रामकृष्ण. १२
 तयार होती. १३ संस्कृतांत हा शब्द रीति, असा आहे. १४ प्रमाणिकांचे. १५ स्त्रीजन. १६
 मैत्राला. १७ पति. १८ नाहीं तर. १९ स्वस्त्रिया. (हा शब्द पुत्रिणी आहे). २० शत्रूस-
 रिखे. २१ कृष्ण. २२ यशोदा २३ भयाची. २४ ड्याला. २५ सर्प- २६ हे निघून जाण्याप-
 रीच आह्मांस सर्पदंश होऊन आह्मी कां मरत नाहीं; अथवा दुसरें एकादें विघ्न येऊन या जा-
 गारांस अपशकुन नां होत नाहीं? इ. २७ वाज. २८ देव. २९ हा शब्द पुत्रिणी आहे.

दृढ कास धरुं धिराची; ॥ घालुं बरी आण हरिस गल-रुधिराची. ॥ ३५ ॥
 भय न धरा लेश; पथी ॥ वारुं; हरिपाय काय चाले शपथी? ॥
 माथा पाय नमुं, रडों; ॥ मग तरिहि म्हणेल कृष्ण काय न 'मुरडों'? ॥ ३६ ॥
 गुरुपितृपतिमुत-हीते^३ ॥ भूषण म्हणती कुलस्त्रियांस, तऱ्ही, ते ॥
 दूषण; कीं अंत रति- ॥ प्रदपद- विरहे; इणें सुखें अंतरती. ॥ ३७ ॥
 हरि गेल्यावरि, साचें ॥ होइल भावंड वडिल पळ वरिसाचें. ॥
 सरल्या जरि तेल टिके ॥ दीपाचीं, लणति वोलं तरि ते लटिके. ॥ ३८ ॥
 व्रज विषपाथोरशी ॥ होइल; विभु करिल आतंपा थोराशी; ॥
 तापजनक वणवा गे ॥ मारुते, जीवंत मग जन कवण वागे? ॥ ३९ ॥
 मागावें सखि! तपतां, ॥ 'देवा! देऊं नको मृतांस', खितपतां; ॥
 भावि^४ विरहानल गे ॥ क्षणक्षणीं मृत्यु; ज्या उभिर हा नलगे. ॥ ४० ॥
 सुखकर परि हा रास, ॥ स्मरतां, भाजील देह; परिहारास ॥
 नेणें; त्या गेहिं वसा, ॥ जो^५ करिल हरीविणें कसा गे हिंवेसा? ॥ ४१ ॥
 ऐसी चिंता ज्या त्या ॥ स्त्री जागोजाग करिति भीरू जातियां; ॥
 अभ्रुजळें जंबोला ॥ करिति, पहाती व्रजीं न अवलंबोला. ॥ ४२ ॥
 वदनीं हारोवा हे ॥ स्त्रीसंहति, तदु^६र अभ्रुहारा, वाहे; ॥
 प्रियविरह नको; मळकीं ॥ जालीं बहु आर्निनें मनें कोमळ कीं. ॥ ४३ ॥
 "साधुनियां कां बुकेंसी ॥ स्त्रीवृंदें? रडवितोसि उकसावुकसी? ॥
 अक्रूरा! हाहा!रे, ॥ तूजपुढें अंतकहि खरा हा हारे. ॥ ४४ ॥
 तुजि सुखधामां! नवेली ॥ कसि फिरलि, जिला जगत्रयी मानवली? ॥
 जालें खरें मृदु धातें ॥ मन जेणें त्या विषत्व जेंवि दुधांत. ॥ ४५ ॥

१ गळ्याच्या रक्ताची. २ परतून जाउया. ३ लडजेस. ४ कृष्णचरणविरहे. 'इणें'—या लडजे-
 नें. ५ वर्षाचें. (वर्षाहून पळ लावू दिसेल). ६ दीपतेज. ७ 'तेलावाचून दिवाचि न टिके' हे श-
 ब्द. ८ विषसमुद्र. ९ चंद्र. १० तापास. ११ ताप उत्पन्न करणारा. १२ वायु. १३ ताप प्राप्त
 जहाला असता. १४ मरणास. १५ दुःखानें झुरत असतां हि. १६ वाटेल; मानला जाईल; सिद्ध
 होईल. १७ विरहरूपी अग्नि. १८ रासक्रीडा. १९ निवारण. २० हिंवा (=वर्षा) सारिखा-
 २१ रूभावतः २२ चिखलास. २३ स्थानास, आधारास. २४ हा-आरावा='हा!' या दुः-
 खदर्शक शब्दास. २५ स्त्री-समूह. २६ तत्-उर २७ अभ्रूवा हार. २८ तोंडें २९ मारिसी
 ३० यमहि. ३१ सुखाचें स्थान. ३२ संभाव (पालटला.) ३३ तीक्ष्ण. ३४ वृप्त होतें.

विरह जळी यादासी ॥ हा; तापें लागल्या जळया दासी; ॥
 जें नाहीं तेज चिते^२ ॥ तें दावी शीतमृदुहि जी सेजचि ते. ॥ ४६ ॥
 ओष्टातें वाळविती ॥ श्वासें; हरिला परोपरी आळविती;- ॥
 करिती रोदेंन दीना, ॥ कीं पी अक्रूर^६घटज मोद^६नदीना. ॥ ४७ ॥
 तापसमुदयास विले ॥ पावे अक्रूरमित्र उदया स^६विता, ॥
 भंगुनि आशे, वधिला ॥ स्त्रीजन; कीं हरि तदेकसुखशेवधि^६ला. ॥ ४८ ॥
 प्राणचि हरि रीमांचे ॥ देह द्विविधौघमूर्त^३ हरिरीभाचे; ॥
 धरि मथुरा^{१६}पथ हा कीं ॥ श्वरू^{१६}कसुतसूत; विभु^{१६} लणे, “रथ हाकीं.” ॥ ४९ ॥
 रथें वाहुनि चालविलें ॥ मूर्त^३व्रजभाग्य तें, जया पाल^६विलें ॥
 मथुरा^{१६}श्रीनें पदरें, ॥ अक्रूरें^२निमळें विग^२ततापदरें. ॥ ५० ॥
 पाहुनि नाथरथरया, ॥ कांपति विरहें व्रजांगे^३ना थरथर या. ॥
 आत्मा यांचा हरि तो, ॥ त्यातें कीं कंसदू^२त देखत हरितो. ॥ ५१ ॥
 “जाउनि तो रथ परतो” ॥ स्त्रीमनिं हें; कर^२ न दे मनोरथ परें तो; ॥
 भ्रमती चितोव^३र्ता- ॥ माजि, लणे न हरि ‘न भय, चिंता; व^३र्ता. ॥ ५२ ॥
 म्हांगेमांगे दीना ॥ चालाते; कीं आगे^२भावि निवेदीनां. ॥
 श्रमहि दिला हो पीनीं^३ ॥ वक्षोजीं^२, परि न मानिला गोपीनीं. ॥ ५३ ॥
 करुणा^३द्वि परि^३वृद्धे वळे, ॥ कीं गोपीप्रे^३मंमंदरें मनिं ढवळे. ॥
 रंजवि मानस यांचें, ॥ सादर पाहोनि सवहुमान स^३थांचें. ॥ ५४ ॥
 दूतमुखें सा^३मांतें ॥ करि, “येइंन; कीं प्रिया बहु असा मांतें; ॥
 प्रेम धरा, गे! जावें ॥ सदनांतें; मजवरी न रागेजावें.” ॥ ५५ ॥

१ जलचरास. २ स्मशानभुमीतें. ३ थंड व मृदु. ४ विद्याना इ० ५ रडणें. ६ अक्रूर-
 रूपा अगसि. ७ मोद-नदीन, आनंदसागरास (कृष्णास.) ८ अनेक तर्पास. ९ उत्पन्न कर्ता.
 १० सूपी. ११ तत्-एक-सुख-शेवधि, त्यांचा (गोपींचा) सुखनिधि (=कृष्ण). १२ स्त्रियांचें.
 १३ द्वि-विध-ओष, दोन मूर्तिमंत देह. १४ कृष्ण व अक्रूरामै यांचे. १५ मथुरेचा मार्ग. १६
 अक्रूर हा सारथी. १७ प्रभु. १८ गोकुळाचें मूर्तिमान् भाग्य. १९ खुणेनें बोलाविलें. २० मथुरा
 रूपांलक्ष्मीनें. २१ गेला आहे ताप व भय ब्यापासून. २२ नाथ रथ रथ, कृष्णरथाच्या वेगास. २३
 गोपी. २४ अक्रूर. २५ हस्त. मनोरथ हात देतो=रूपी होतो. २६ परंतु. २७ चिंता आवर्त-चिंतारूपा
 चक्रांत. २८ रहा (स्थाय.) २९ येण्याची मर्यादा. ३० सांगेना. ३१ स्थूल. ३२ स्तनीं. ३३
 करुणासमद्र. ३४ प्रभ. ३५ गोपिप्रेमरूपा मंदराचलानें. ३६ सख्यांचें. ३७ शक्ति, समजूत.

सांत्वुनि गेल्यावरि, त्या ॥ स्त्री धैर्यस्यैर्यलेश^१ जाल्या वरित्या. ॥

तनु ठाकलि, योन; मनं ॥ हळु चालाया रथा करिति या नानें. ॥ ५६ ॥

प्रार्थिणि रथकेतूतं ॥ “ विलोकितां दूर दृष्टि न थके तूतें; ॥

दिसतां दूर नादि, सरे ॥ तृष्णेचा क्षोभ; धीर धरु मन, दिस रे ! ” ॥ ५७ ॥

गोपजनबंधू लीला- ॥ नरतनुहारिरथसमुत्थनबंधूलीला ॥

पोति; मन रमे; घाली ॥ त्या चातक- ताति- मुखांत ते मेघांली. ॥ ५८ ॥

हारिरथपार्दरजांतें ॥ पाहत होत्या दुरूनि सादर ज्यांतें, ॥

हांनीं त्यांसि न दिसती; ॥ मग दुस्तर देखती स्वदुःखनादे सती. ॥ ५९ ॥

अग्र न हो स्वाधीनें ॥ गोपीजन, ह्यणुनि करुनि तर्कवाधीनें ॥

निज चरितें, हरि मथुरा- ॥ पथ धरि; तद्गुचि धधूतदय हरि मधुरा. ॥ ६० ॥

लभ्य अनंत तपानें ॥ जें^{१६} कृष्णयशोमृतैकसंततपानें, ॥

प्रियविरहार्थीत, गणें^{१५} ॥ गोपींच्या, देखिलेंचि कांहीं तर्गणें. ॥ ६१ ॥

मग जगदीश क्रमुनीं ॥ पथ, अक्रूरास मज्जनीं, शक्र मुनी ॥

ज्या नैत लाख, विभु^{१३} वनीं ॥ यमुनेच्या तें स्वरूप दाखवि भुवनीं. ॥ ६२ ॥

‘ होइल हानि खळा, या ॥ बाळापासुनि केवें? ’ हा निखळाया ॥

शंकाशंकु अशेष, ॥ प्रकटी स्वाकार ज्यास मंचक शेष. ॥ ६३ ॥

त्रिभुवनभासक लेश ॥ स्वजनमनीं धाक नुरवि हा संकलेश; ॥

दावि पद समस्त वनीं, ॥ ज्याच्या ब्रह्मादि निरत परम स्तवनीं. ॥ ६४ ॥

इति श्रीमत्कृष्णाविजये एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

तो अघर्मर्षणसमयीं ॥ अक्रूर बुडे^{१३} हर्दी निजानंदमयीं. ॥

१ धीर व स्थिरता यांचा फार थोडा अंश. २ गमन. ३ रथाच्या ध्वजांतें. ४ गोपस्त्रिया. ५ लीला-नर-तनु हरि रथ समुत्थ नव-बंधूलीला, लीलेंतें मानव जहालला जो हरि, त्याच्या रथ खालून उठणारी जो नवी धूळ, निजला. ६ चातकसमुहाच्या तोंडांत. ७ मेघपंक्ति. ८ कृष्ण-रथाच्या चक्राखालून निघणारे रजःकण. ९ स्व-आधीनें, आपण हाच कोणा एक आधि (मानसीक दुःख). १० त्यांच्या (गोपींच्या) स्वाधीन. ११ तत्-रुचि, कृष्णवैभव. १२ ‘त-दुचि’ याचें विशेषण. १३ कृष्ण-यशस् अमृत-एक-संतत-पानें, कृष्णाचें यश हेंच कोणा एक अमृत, त्याच्या श्रेष्ठ व निधय पिण्यानें. १४ कृष्णविरहरूपी अर्थांत. १५ समुहानें. १६ जीवन. १७ स्तानांच्या वेळें. १८ शरण. १९ अरण्यांत. २० उदकीं. २१ कंसास. २२ शंकारूपी खळा. २३ समूह. २४ स्व-आकार, स्वरूप. २५ त्रैलोक्य प्रकाशक. २६ नउरवि. २७ सकल ईश सर्वश्रेष्ठ. २८ तत्पर. २९ पापविनाशक विधिविशेष. ३० डोहां. ३१ पापल्या आनंदांनि भरलेला, र्थांत.

प्रेक्षि सदाराध्याते, ॥ स्तवि भावे विश्व ज्या उदारा ध्याते. ॥ १ ॥

ते शेषांकारिलें ॥ दावुनि निजरूप मागुतीं आवारिलें. ॥

मनिं अक्रूर समजला, ॥ “दे अलिंस पैदाविजचा विभू रस मजला.” ॥ २ ॥

इति चत्वारिंशोध्यायः ॥ ४० ॥

मग यमुनाडोहांते ॥ त्यजि, विशुच्या शीघ्र कंस नाडो हांते ॥

हणवुनि; उत्साहानें ॥ मथुरेस वळा सुवर्णवासा हा ने. ॥ १ ॥

यमुनोपवर्तीं टिकले ॥ तीचे पाटीरकस्तुरीचे टिकले. ॥

सद्भ्रमरा यश वास ॥ प्रिय ज्याचें; तादितरास काय शिवास! ॥ २ ॥

“होतां कंसांते,” वन- ॥ प्रभवात् हणने, “करुनि गुरूसांतवन, ॥

तव सदना मज कार्या- ॥ नंतर येणे असे खरें भर्जकार्या. ॥ ३ ॥

अक्रूरा! जा गेहो; ॥ संकल्प स्वातरीं बरा जागे हो. ॥

न्यावें या यानाही; ॥ विस्मृति तूझी मदाशिया या नाही. ” ॥ ४ ॥

सुमहाभोग- वतन तें ॥ साधूंचें नाभि शिरें सुभोगवत नेंतें; ॥

पावुनि भव्य, वसाया ॥ जाय पुरीं, करुनि या शुभव्यवसाया. ॥ ५ ॥

सत्पृथ्वीवुजग दिन- ॥ व्ययसमयीं शकट उतरवि त्रिजगदिन. ॥

गोपवळांसह मग, ती ॥ मथुरा पाहों निघे गजेंद्रसमगति. ॥ ६ ॥

जाति कनकनगरीति ॥ प्रासाद अनेकविध असी नगरी ती. ॥

कांचनसंभणिखचितें ॥ भवनें; वैभव जगत्रयीं अणिखचितें. ॥ ७ ॥

ते यदुसांसव तीतें ॥ पाहाति अमरावतीचिया सवतीतें; ॥

१ सत्-आराध्य, (कृष्ण). २ शेषाच्या मांडोवरील. ३ भ्रमरास. ४ चरण कमळींचा. ५ वळरामास. ६ कृष्णास. ७ यमुनें जवळच्या वनांत. ८ चंदन व; कस्तुरीचे; (अनुक्रमें वळराम व कृष्ण). ९ टिकले. १० सब्जनरूपी भ्रमरास ११ सद्भ्रमराशिवाय जे इतर ते या वासाविषयीं श्राववत् (प्रेतासमान); त्यास काय! १२ कंसमरण. १३ कमलनेत्र (कृष्ण). १४ आइवापास समजावून. १५ हे भक्तश्रेष्ठा! १६ घूरास. १७ माझ्या ध्यानांत- १८ तुझ्या घरीं येण्याचा. १९ वाहनासहि. २० मत्-आशया, माझ्या मनास. २१ कृष्ण. २२ अक्रूर. २३ नम्र, वाकविलेलें; (हें ‘ शिरें ’ याचें विशेषण.) २४ व्हावयाचें; भाविष्य-कथन. २५ (कृष्णास आणण्याच्या) शुभ कृत्यास. २६ साधुत्वदयरूपी कमळांत असणार (कृष्ण) २७ अस्तमानीं. २८ गाडा. २९ त्रिजगत्-इन, त्रैलोक्यपति. ३० गोप आणि वळराम यांसह; किंवा गोपसमूहांसह. ३१ गजश्रेष्ठाच्या सारिखी आहे गति ब्याची. ३२ मेरूसारिखे. ३३ वाडे. ३४ पुष्कळ प्रकारचे. ३५ सुवर्ण व श्रेष्ठ रत्नें याहीं खचित. ३६ घरें. ३७ निराळें. ३८ यादव कुळांतले इंद्र (वळकृष्ण).

बुरयैवत अभिरामा ॥ कृष्णा सादर विलोकि त्या अभिरामा ॥ ८ ॥
 रुचि-अवलोकानि वळघे ॥ सदनशिरीं, लाभ युवतिलोक, निवळ घे ॥
 ते क्षुधित चकोर सदा ॥ प्रभुचंद्रा ह्मणति, "पद पळ टिको रसदा!" ॥ ९ ॥
 त्यजिल्या महिला भांने ॥ तनुच्या; भुलल्या अनंतसुखलाभांने; ॥
 विसरति भवना; वेधी ॥ नयनें मुख; लिगटलीच भवनेवे धी ॥ १० ॥
 ह्मणती, "पाय कवळिती ॥ ज्याचे उरिं गोपि, लोकनायक वळिती! ॥
 नंदपंशु सुतनुं रवि ते ॥ हे गे वळकृष्ण दुःखेतिमिर नुरविते!" ॥ ११ ॥
 प्रभुवरि सुमलाज्यांतें ॥ वर्षति पुरयुवात, हर्ष गमला ज्यांतें; ॥
 द्विजसमुदाय नहाती ॥ या अमृती; घेउनी उपायन हातीं ॥ १२ ॥
 पूजिति साधु वसुमती- ॥ सुर सादर पौर लोक सोसव सुमती ॥
 वर्णति गोपी लपनां ॥ देखति ज्या जागराहि हरिला सपनां ॥ १३ ॥
 नाशी तम रज कानें ॥ पीतां यद्यशंसुतीर्थतम, रजकानें ॥
 तो महिचा न धणिवर ॥ श्रीचा गणिला, न पाहिला हि धणिवर ॥ १४ ॥
 भेटे हरि, परि टांचें ॥ पुण्य खळा कंसकिंकरां परिटांचें ॥
 मोक्षेदा याचकरीती ॥ मागति वस्त्रें; प्रभू दयाच करीती! ॥ १५ ॥
 परि अपिं न रजक पेट, ॥ प्रकट वेदे शब्द, ज्यांत तम रज कपट ॥
 शुभसामंथ्री वेची ॥ ह्मणान, हरि करी छिदी खलप्रोवेची ॥ १६ ॥
 तापहर न तापविता, ॥ (रक्षी हरिकर दयाकर नती), पविती ॥
 धरि जरि जितनीरज; कीं ॥ खरें परें भावानुरूप कुजनीं रजकीं ॥ १७ ॥
 पडतांचि रजकमाथा, ॥ पळती तदनुग भिवृनि या उन्माथां ॥

१ पुरस्वीसमूह- २ सुंदरास- ३ आदरपूर्वक- ४ बळराम आहे जवळ ज्याच्या- ५ कांति- ६
 चढे- ७ हे अष्टरस देणाऱ्या! ८ स्त्रिया- ९ संसारनीकेस (कृष्णास)- १० बुद्धि- ११ नंदाचे प्राण
 असे हे सुशरीरी सूर्य- १२ दुःखरूपा अंधार- १३ पुष्प व लाह्या- १४ नजराणा- १५
 ब्राह्मण- १६ पुरातोल- १७ स-उत्सव=आनंदानें- १८ भावणां- १९ तमोगुण, व रजोगुण- २०
 व्याचें यशोरूपा महा तीर्थ- २१ परिटानें- २२ स्वामिश्रेष्ठ- २३ लहान, थोडें- २४ कंस से-
 वकाचें- २५ बळकृष्ण- २६ भिक्षुकासारखें- २७ वस्त्रें- २८ पुण्यसामग्री- २९ छेदन- ३०
 दुष्टाच्या गळ्याची- ३१ दया-आकर (=दयेची खाण); किंवा दया-कर (=दया करणारा)-
 ३२ शरणागतास- ३३ वज्रता- ३४ जिकिले आहे कमल व्यापणें (स्वसौंदर्य)- ३५ उग्र- ३६
 कृष्ण- ३७ परिटांचे शिर (हा समास, एक पद सं० व दुसरें म० अशा दोन पदांचा
 केला आहे)- ३८ तत्-अनु-ग, त्याच्या मागन जाणारें, त्याचे शेवक- ३९ हननास-

जातां टाकुनिं^१ वासें, ॥ सर्वेळें स्वीकारिलीं त्रिलोकनिवासें. ॥ १८ ॥
स्वीकारिति शिशु पगडी, ॥ अंगडि, सेला, विजार ते पशुप गडी. ॥
धरुनी शोका, पडतें ॥ जालें धूर्ळीत टाकिलें कापड तें. ॥ १९ ॥
सर्वस्वें निष्कपटी ॥ अर्चित विभुं जे जगत्रयीं, निष्कपटीं ॥
मंडितकाय विशेषें ॥ केले मग भक्त-तंतुवायविशेषं. ॥ २० ॥
दासा, देव वरद, या ॥ दे सारूप्यादि, करुनि, मुक्ति, वर दया. ॥
तरला वायकें रीती ॥ असि; यास्तव साधु पदक पाय करीती. ॥ २१ ॥
माळाकार सुदामा ॥ करिपूजन सानुगा, समर्पि सुदामा ॥
वारि तरी जीव सती ॥ हरिची पदभक्ति, सन्मना जी वसती, ॥ २२ ॥
॥ इति श्रीमत्कृष्णविजये एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥
देवकि कुक्षि ककुब्जा ॥ मित्रां, नैलिनी नमी सकौतुक केवजा; ॥
देही वक्रा, सरळी ॥ मनिं; तीसीं रुचलि गोपशक्रासं रळी ॥ १ ॥
काथि परिपाटी; राज्या ॥ चायाला नेत होति पांटेरा ज्या, ॥
तेपें दे उटि काया, ॥ कीं हरि पदिं पद मनास देउ टिकाया. ॥ २ ॥
प्रपदावैरि ठेवि पदा ॥ तीच्या हरि, यैर्नतोपरि तुटे विपदा; ॥
सुरतरुसंदोहनुतें ॥ उजरि करींश्रिचि, ऊचलुनि तो हनुतें. ॥ ३ ॥
जाली वरतनु, सरली ॥ कुदशा, कीं स्वर्दुसेवनां अनुसरली. ॥
तीं ठायीं लवलीला ॥ दावी हरि भजनसुकृतवरलवलीला. ॥ ४ ॥
क्षितिर्मा ठायीं दसरी ॥ न तासि; मुखाची तिच्या करि न इंदुं^३ सरी. ॥
रूपा करि आवास ॥ ब्रह्मपिता, निजकरौचि भरि आवास. ॥ ५ ॥

१ वस्त्रें. २ बळरामासह. ३ मुलें. ४ गौळा. गोप. ५ सुशोभित. ६ प्रभु. ७ निष्क-पट= अलंकार, व वस्त्रें याहीं. ८ अलंकृत आहेत देह ज्यांने. ९ वि-शेषें=शेपरहित, सर्वांगभर. १० कोणी एक साळवी जातीच्या भक्तांनं. ११ वर देणारा. १२ तो साळवी. १३ नामविशेष. १४ सेवकांसह (कृष्णास). १५ पुण्यांच्या उत्तम माला. १६ साधुंच्या मनास. १७ स्थान. १८ दे-वकीची कूस. १९ दिशा; (येथें पूर्वदिशा घ्यावी). २० सूर्यास. २१ कमळणी. २२ स्त्रीविशेष २३ गोपिंद्रास (=कृष्णास). २४ लाड, प्रीति. २५ नियक्रम. २६ चंदनास २७ आंगठ्याच्या शेवटावर. २८ ज्यांच्या शरणागतावर. २९ कल्पतरुसमुहानें नमिलें आहे ज्यास. ३० सरळ क-री. ३१ बोटांनंच. ३२ श्रेष्ठ आहे शरीर जीचें. ३३ वाईट स्थिति. ३४ स्वर्-दु-सेवन, कल्प तरुचा सेवाविषय (कृष्ण) त्यास ३५ भजनाच्यापुण्याचा जो श्रेष्ठ अंश, त्याचा लीला. ३६ पृथीवर. ३७ चंद्र. ३८ बरोबरी. ३९ स्थान. ४० अंगसांदर्भास.

विभुचा धरुनि पदर ती, ॥ मागे प्रमदोत्तमा नमूनि पद, रति. ॥
 स्मरे सूचवि भोग मना; ॥“स्वगृहासि,” ह्मणे, “करा अजि विभो ! गमना.” ॥ ६ ॥
 नेउं गृहा सेला जे ॥ ओढि, न ते, परि हरीच हांसे, लाजे. ॥
 “सहै गौपां दादासी ॥ न गणुनि वरिये बळेंचि पादा दासी! ॥ ७ ॥
 आप्तजनैस्वाधी न ॥ ध्वंसीं तों मी शुभांगि! न स्वाधीन. ॥
 तन्मानसंरुत्सेनाहा ॥ पुरवुनि येईन; करिन असरुत्सेनाहा.” ॥ ८ ॥
 जडलि घना या विजशी; ॥ तसि समजाविसि करी मना यावि जशी; ॥
 प्रीतिचि तो बोडि कसी ॥ सोडवि हरि, जी करासि झोवे डिकसी? ॥ ९ ॥
 स्वसुर-धराजानि-रोपा, ॥ दे सीमें तीस, विबुधराज, निरोपा. ॥
 करि, तारित नतें, गमना; ॥ स्त्रीच्या, ज्या निरखितां, निघे न तग मना. ॥ १० ॥
 त्रिभुवननार्यक बरवा ॥ दिसतां, न स्मरति वसन, काय, कंवर, वी. ॥
 स्त्री चित्राकृति वरिती; ॥ हरिमूर्ति मनोहरा खरी क्षितिवरि ती. ॥ ११ ॥
 पुसुनि जना विबुधनुतें ॥ स्थान, निरखिलें महेंद्रधनुसम धनु तें. ॥
 जें अर्चितें, भोजपति- ॥ प्रिये, भेटें भलत्यासि देति न शिवीं, जपती; ॥ १२ ॥
 तें घेतां, धन्ववन- ॥ स्थितें भट बहु रूक्ष जेवि मरुधन्ववन; ॥
 ह्मणति, “ शिवुन कोदंडा ॥ मरणे जरि, हरि! तरी भिवुं नको दंडा.” ॥ १३ ॥
 जरि भुंकिति भटकुंतरे, ॥ धनुरिक्षुजिघृक्षुपुरुषगजमद नुंतरे; ॥
 सोडुनि ओझे पावे ॥ लघुपण तें उरगि गरुड जें ज्ञेपावे. ॥ १४ ॥

१ अत्यंत प्रेदम २ काम. ३ ती; (‘ लाजे ’ या अध्याहत क्रियापदाचा कर्ता.) ४ हें विशेषण आहे; ‘ बरोबर असलेल्या ’ (गौपां इ०). ५ आप्तजनांची मानसीक व्यथा, दुःख ६ हे सुंदरांगी ! ७ तत्-मानस-कृत्स्न-ईहा, त्यांच्या मनातील सर्व इच्छा. ८ नित्यस्नेहास ९ भेषास. १० समजून. ११ डिकासारिखी. १२ स्व-सुरधरा-जानि-रोपा, स्वभक्तांचा, देवांच्या पृथावर (स्वर्गा) जहालिला बाळवृक्ष=स्वभक्तांचा बाळकल्पवृक्ष १३ समजुतीने. १४ देवस्वामि. १५ शरणागत. १६ त्रिभुवनपति. १७ वस्त्र. १८ अथवा. १९ देवांनीं नामिलें आहे ज्यास, त्याणें. २० पं हिलें. २१ इंद्रधनुष्यासमान. २२ पुजिलें २३ कंसास आवडणारें. २४ (रक्षक) वार. २५ धनु-अव-नस्थित, धनुष्याच्या संरक्षणार्थ राहिलेले. २६ क्रूर, निर्दय, अनर्द्र. २७ मरु-धन्ववन, मारवाड व धनु (जळरहित एक दुसरा प्रदेश) यांतील वनासारीवें. २८ वाररूपी कुंतरे. २९ धनुः-इक्षु-जिघृक्षु-पुरुष-गज-मद, धनुष्यरूपी संसाविषयीं भुंकेलेल्या पुरुषरूपी (कृष्णरूपी) हत्तीचा मद. ‘ जिघृक्षु ’ च्या ठिकाणीं ‘ जिघृक्षु ’ असाहि एक दुसरा पाठ आहे. ३० न उतरे.

गणुनि वारण साच, ॥ प्रभु घे सज्जुनि, उसास वारणसाच; ॥
 ओढुनि चापलतेतें, ॥ मोडी; साहति न वीर चापलतेतें. ॥ १५ ॥
 भवतेंरुमोड करपवी, ॥ चित्रें न कारि धनुलतेस मोड करपवि; ॥
 सुरदुष्कर दुःसहें जें ॥ तें जो दावी स्ववीर्य कुतुकें सहजें. ॥ १६ ॥
 भटजैन धाके, तुकडे ॥ होतां धनु; धूमपूर्वधा केतुकडे ॥
 धावे. आयुध राहे ॥ धरुनि पथिं; हणे, “ न यांस आयु, धरा हे! ” ॥ १७ ॥
 वेदमता पाखंडा, ॥ तेंवि प्रभु दाविती प्रतापा; खंडा ॥
 धनुच्या घेजनि करें, ॥ मारिति वीरांसि, मुक्ति देऊं निकरें. ॥ १८ ॥
 “ गमन मानें जरि, पुसा रे! ॥ पतिचें प्रस्थान, ” हणति; निजरिपु सारे
 वधुनि, भुवनहेतु कडे ॥ निघती, धनुचे मग त्यजुनि हे तुकडे. ॥ १९ ॥
 जाले नृपवळ हरिते ॥ ऐसे त्रिजगत्पती सरूप वळ हरि ते. ॥
 हांसे आलेख्या ती ॥ नगरी, असि विभु करुनि आले ख्याती. ॥ २० ॥
 करि शयना शकटाळी- ॥ प्रति येउनि; रात्रि दुरितनाशक टोळी. ॥
 जांत, “ नृपा! मरशील, ” ॥ स्वप्न हणति, परि गणी न पामरशील, ॥ २१ ॥
 शोण परमा रंगी ॥ आणवि तो शत्रुमति-नृपमरंगी. ॥
 लोक वरिति भंच; रवि ॥ प्रकटे, तों तेथ मळवर संचरवी. ॥ २२ ॥
 शिक्षित जे ठीक, रणी ॥ बाहूंची दाविणार जेठी करणी, ॥
 ते चाणुरादि. सले ॥ तृदयी. हरि; परि वलाढय लोकां दिसले! ॥ २३ ॥
 मिळनी आटोकॉट, ॥ “ स्वदृष्टिचा, ” हणति लोक, “आटो कोंट; ॥
 पाहों हरिवळलीला, ॥ चातक घनपंकिला जसे वळलीला. ” ॥ २४ ॥
 गर्जति भेरी, घनसे ॥ मळहि; समंत किति उभे; रीग नसे; ॥
 वरमंची नृप हा या ॥ जेटींचें वैसला नियुद्ध पहाया. ॥ २५ ॥

१ हत्ती. २ धनुष्याच्या दोरीस. ३ चपळपणास. ४ संसाररूपा वृक्षाचा अंकुर. ५ आश्चर्य.
 ६ हस्तांत आहे वज्रव्याच्या. ७ देवांनी करण्यासहि अज्ञान्य. ८ स्वशीर्य. ९ वीरसमूह. १०
 धजाकडे. ११ तुकड्यास. १२ समूहानें (=एकदम). १३ कंसाचें. १४ निघणें (स्वर्गास).
 १५ शत्रु. १६ जगाचीं कारणें. १७ एक बाजूस. १८ कंससैन्य. १९ चित्रास. २० गाव्यां
 च्या रीगेंत. २१ पापनाश करणारा. २२ घालवी. २३ शोभेंत. २४ मुखे आहे स्वभाव ब्या-
 चा. २५ समंत. २६ कृष्णी. २७ कृष्ण. २८ मळश्रेष्ठ. २९ शिकाविलेले. ३० ठुसठुसे. ३१
 सर्व. ३२ इच्छा. ३३ मेघपंकिला. ३४ जवळ आलेलीस. ३५ नगारे. ३६ एक मेकास चिक-
 टून. ३७ वरमंची, उच्च स्थानी. ३८ द्वंद्वयुद्ध.

मे तो स्वोपायन, "मी ॥ नंद, " असे कथुनि सौप्त तो पाय नमी. ॥
 वार्षिककर भूधर्व घे; ॥ मंचीं वैसवि सनाथ बहव अवघे. ॥ २६ ॥
 त्यजि कंसा धीर; 'चला' ॥ प्राणाहि ह्यणे; असा मर्हाधी रचला. ॥
 द्दया जरि कातरते ॥ चिंतावापी, न दावि परि कातरते. ॥ २७ ॥

॥ इतिश्रीमत्कृष्ण० ४२ ॥ ॥

धरुनि मनीं रिपुरोषा, ॥ आइकतां मल्लतालदुंदुभिघोषां, ॥
 बळ हरि, निर्जगुण दोषा- ॥ वरि, तैसे ज्यति; हर्षवति पुरयोषा^२. ॥ १ ॥
 रगद्वारानिकटीं, ॥ ज्याच्या अलि मत्त दानधरानिं कटीं, ॥
 होता मदनीग; मनीं ॥ जाणे हरि त्यासि हेतु 'मदनीगमनीं.' ॥ २ ॥
 भवरोगमहामात्रा ॥ प्रभुची मूर्तिहि रुचेचि न महीमात्रा; ॥
 प्रेरि^{२२} हरिवरि करीनां^३ ॥ गतोर्यु खळ तो; विवेक लेश करीना. ॥ ३ ॥
 मग बळसिंधु परिकरा ॥ बांधी, अलकाहि उचलुनी उपरि करा. ॥
 कृष्ण ह्यणे, "कोपरती ॥ काटीं, आधोरणी! गजा; हो परता. ॥ ४ ॥
 गोचर हो^{३०} यमहाता ॥ तुमचा आत्मा; न दूर होय, महाता! ॥
 आला बळसिंधु; रहा ॥ आर्यासन्मुख, न काढि खळ सिंधुरे हा." ॥ ५ ॥
 ये समरा शित दंती ॥ गज; हरि मन धरि सुवीरशि^{३३} तंदंतीं. ॥
 धांडनि येउनि जवळी, ॥ शुंडादंडे नि जांतका द्विप^{३२} कवळी. ॥ ६ ॥
 दाटाति सुर्युवातिगळे; ॥ करिहस्तांतुनि तदश्रुविदुसह गळे. ॥
 चूर्णाचि करिता डिखळा- ॥ परि; कोपवि, मुष्टिनेचि हरि ताडि खळा. ॥ ७ ॥

१ स्व-उपायन, आपण अणलेला नजराणा. २स-आप्त. ३ पृथ्वीपति, (कंस). ४ नंदासहि-
 त. ५ गवळी. ६ महा-आधी= मोठें मनीदुःख. ७ चिंतारूपी नदी. ८ भयभीतपणा. ९ शत्रु-
 क्रोधास. १० मल्ल-ताल-दुंदुभि (नगरा) यांच्या गजनेस. ११ त्यांचे गुण. १२ पुरस्त्रिया.
 १३ सभेच्या दरवाज्याजवळ. १४ भ्रमर. १५ माजलेले. १६ दान-धारिनीं, गंडस्थळापासून
 वाहणाऱ्या मदाच्या धारिनीं. १७ गंडस्थळी. १८ या नांवाचा हत्ती. १९ मत्त-न-आगमनीं, मी
 न यावें आशा साठीं. २० संसाररूपी रोगावर महा मात्रा. २१ महातास. २२ पाठवी, घाली.
 २३ करी - ईन, गजश्रेष्ठास. २४ आयुष्यहीन. २५ बळसागर. २६ कंबरपट्टा. २७ वर.
 २८ क्रोधी. २९ हे महाता! ३० होवो. ३१ योरासमोर. ३२ हत्ती. ३३ तक्षिण. ३४ उत्तम
 शौर्याचा राशि. ३५ तन्मरणीं. ३६ निज-अंतका, आपल्या काळास. ३७ देवागनांचे गळे.
 ३८ हत्तीच्या सोंडेंतून. ३९ इकडे हा गळे; तिकडे (देवागनांच्या उड्यांतून) अश्रु गळवि
 (बंद होवी).

जन करिांत नवल, पाला ॥ तेंवि रगडितां, पदांत संजव लपाला. ॥
 भी सुरपुंगवसेना; ॥ गज करि बहु यत्न, परि हरी गवसेना. ॥ ८
 शूंडायें तो गिर्वेशी ॥ गज, ज्यातें न शकती धरूं योगि वशी^६; ॥
 तों करुनि बळ, हठ, कडे ॥ ये; ज्या जिकिति न निर्मुनि कलह ठकडे^७. ॥ ९ ॥
 ओढी हा सर्प शुभें ॥ हस्तें; सुर होति विर्वेश हासें; पशु भें^{१२} ॥
 धरि; शत हस्त खरखरा ॥ ने, अहिसे^३ जसा खगाधिप प्रखर खरा. ॥ १० ॥
 पांथीं एके वळतो, ॥ तों ईतरीं हरि; गज श्रमे केवळ तो. ॥
 पाहे न वरुपुच्छाया; ॥ खेळे शिशु काय धरुनि नव पुच्छा या! ॥ ११ ॥
 पुच्छ त्यजी; मग जाला ॥ सन्मुख, ताडी करे निकाम गजाला. ॥
 कौतुक दावि पळांत; ॥ द्विप धावे, गांठिलाचि भावि पळांत! ॥ १२ ॥
 पळातां सहसा पडला ॥ हरि; गज मानी 'भला स्वरिपु^{२३} सांपडला'! ॥
 ताडी वरदा^{२४}, घातीं ॥ तो चुकवी सांपडेचि न रदाघातीं. ॥ १३ ॥
 झणझणलें सशिर^{२९} कले. ॥ वर रद^{२९} भूर्मीत, चुकुनि हरिस, शिरकले. ॥
 मदमत्त असा पडतो ॥ तोंडघसीं. ह्यासि सज्जन न सांपडतो. ॥ १४ ॥
 केला मोघम^{३३} हातीं ॥ माथा थोपटुनि तो सकोप महातीं, ॥
 धांवडिला अंतकासा; ॥ पारि गज हरिचा करील हा अंत कसा? ॥ १५ ॥
 न धरी हरि खेद^{३३} मनीं, ॥ मुग्धा^{३४} भीती, सुराघ^{३५} हरिखे^{३६} दमनीं. ॥
 कवळुनि, जितमुर, गाळी ॥ द्विप तो मल मूत्र, करे असा मुरगाळी. ॥ १६ ॥
 पाडी^{३७} अवनानर हा ॥ हरि गज कीं, "तापलासि; निज, नीव, रहा." ॥
 पतित^{३८} शिरोपरि^{३९} चरणें ॥ आक्रमिला, ज्याचिया तराति परिचरणें. ॥ १७ ॥

१ वेगांन. २ देवेंद्राची सेना; किंवा 'सुरपुंगव-कृष्ण, त्याची सेना, (बरोबर अलिने गवञ्जा इ०) ३ सांपडेना. ४ सोडोच्या शेवटानें. ५ खुपसा; टांचो. ६ वश करणारे. ७ ठक लोक ८ शेंपूड. ९ देव. १० खुप. ११ हनी. १२ भय. १३ सर्पास. १४ गरुड. १५ 'अहिस' याचें विशेषण. १६ वाजूस. १७ दुसऱ्या (वाजूस). १८ शरीराची छाया (कृष्णाच्या). १९ बाळ. २० नवा, लहान (बाळ). २१ इच्छेस आलें तेवढें. २२ पळण्यामार्गें (पळून). २३ स्वशत्रु. २४ कृष्णास. २५ मारते वेळीं. २६ रद-आघात, दांताच्या झपाट्यांत. २७ डोक्यास. ह. २८ शरीर. २९ दांत. ३० स-उद्यम, उद्योगसहित, चपळ, हुषार. ३१ 'हातें' असाहि भाणाखि एक पाठ आहे. ३२ यमासारिखा. ३३ भय. ३४ अज्ञानी (ब्रित्या). ३५ देवसमूह. ३६ आनंद पावे. ३७ निवारणीं. ३८ जिकिलें आहे मुरासुरास ज्याणें, तो. ३९ सोंड. ४० जमिनीवर. ४१ पडलेलीं. ४२ डोक्यावर. ४३ (त्यावर) हळू केला; चढला. ४४ सेवेनें, भजनें.

दर्शन तदंतो वलया- ॥ लंकृतहस्तं हस्तनि, दंतावल या ॥
 दंडं सुमहामात्र ॥ प्रभुने वधिला; प्रयास न महा मात्रं. ॥ १८ ॥
 हो न कुवलयो पीडा, ॥ ह्यणुनि वधी हरि गजा कुवलयोपीडा. ॥
 कीं तर्संगीं केली ॥ न बरि; दलितंतनु धरी तर्दंगीं केली. ॥ १९ ॥
 ऐसा असदंतकर, ॥ द्विपास्त्रमदविंदुचित्रंतनु, दंतफर, ॥
 शोणितं जवाल, हरी ॥ करि, करिमर्धनीं, बळ्ठावुनिधि, बाल-हरी. ॥ २० ॥
 रामहि हरिसम दांत ॥ स्वीकरि, दुष्टांत अशानि जो समदांत. ॥
 गोघ्रांसह सारंगीं ॥ सिंह, तसे देव शिरति सहसा रंगीं. ॥ २१ ॥
 जरिहि चिदेकरसद हा ॥ पाहति मळादि तेथ लोकरसे दहा. ॥
 धरि नृपमति काळजिला, ॥ वाटति ते रामकृष्ण निजकाळ जिला. ॥ २२ ॥
 न रुचे नाचांशि शुची; ॥ विप्रमुखा प्रीति देवकीच्या शिशुची; ॥
 सुख होय बहु भल्याला; ॥ जो तो स्तंभादि भूषणें शुभ ल्याला. ॥ २३ ॥
 सुरचिकराचि दोघांचें ॥ जन वार्णिति चरित शुचिकर चिदोघांचें; ॥
 निजयदु गोकुळही; न ॥ प्रेम असे जेथ ले श तो कुळहीन. ॥ २४ ॥
 चाणूर वदे वाचा, ॥ ॥ एका हो रामकृष्ण! नरदेवाचा ॥
 काम नियुद्ध पहाया; ॥ कारणहि तुलांसि येथ हेंच बहाया. ॥ २५ ॥

१ दांत. २ तत्-अंता, त्याला मारण्यासाठी. ३ वलय-अलंकृत-हस्तं, आंगठीने सुशोभित भशा हातानें. ४ या नावाचा महात. ५ किंचित. ६ मुगोलास. ७ हें त्या हत्ताचें नाव. ८ व्यावहारिक. ९ क्रीडा. १० पिष्टशरीर. ११ पृथ्वी. १२ त्याच्या अवयवांनी. १३ असत्-अंत-कर, दुष्टाचा संहार करणारा. १४ द्विपास्त्र-मदविंदु-चित्र-तनु, हत्ताच्या रक्ताच्या व मदाच्या विंदूनीं रंगित आहे 'तनु' ह्याजें शरीर व्याचें असा. १५ दांत आहे हातांत व्याच्या असा. १६ रक्ताचा चिखल. १७ गजमर्दनी. १८ वळाचा समुद्र. १९ बालसिंह. २० वज्र. २१ गर्विष्ठ (हें "दुष्टांत" याचें विशेषण). २२ हत्तावर; किंवा हरणावर. २३ समंत. २४ चित्त-एक-रस-द, ज्ञान रस देणारा. २५ दहा रस याप्रमाणें वर्णिले आहेत;-

“रौद्राद्भुतश्च शृंगारो हास्यं वीरो दया तथा ॥

भयानकश्च बीभत्सः शांतः सप्रेम भक्तिकः ॥”

रौद्र, अद्भुत शृंगार, हास्य, वीर, दया, भयानक, बीभत्स, शांत, आणि प्रेम. २६ मतीला. २७ कांति. २८ विप्र, (ब्राह्मण) आदिकरून लोकांस. २९ स्तब्धता. ३० निर्मळ. ३१ फार संदर. ३२ प्रियकर. ३३ चित्त ओघांचें, ज्ञानाचें ओघच असे जे (बळराम व कृष्ण) त्यांचें ३४ आपले यादव. ३५ किंचितहि. ३६ कंसाचा. ३७ इच्छा. ३८ द्वंद्वयुद्ध.

राजाज्ञा जन नीति- ॥ ज्ञाते पूजिति; सदा प्रजाजननी ती. ॥

तूही हरिबळ कटकीं ॥ गोपांच्या भुजर्णी महा वळकट कीं. ॥ २६ ॥

कृष्ण लणे, “ धन्या या ॥ नृपप्रसादा नसे निषेध न्याया; ॥

तुष्ट धरापाळक हो ॥ ; खेळों तुर्ल्यासवें; असां वाळक हो. ” ॥ २७ ॥

चाणूर लणे, “ बळें हां ॥ क्रीडोचा मुष्टिकासवें परबळें हां; ॥

दिसतां जरि वाळकसे, ॥ लोकप्रख्यातशक्ति तरि; वाळ कसे? ॥ २८ ॥

त्यजुनि भय, व्रीडा, या ॥ आह्लां दोघांजणासह क्रीडाया; ॥

मजसीं तूं हरि! भीड; ॥ द्विप^२ वधिला दशशते^३भं वळ तरि भीड! ” ॥ २९ ॥

॥ इति श्रीमत्कृष्णविज्ञेय त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

नीतिविरुद्धा लोकीं ॥ नृपरोति विनिदिला^१ नियुद्धालोकीं, ॥

“नेगेचि विकळ^६ भाचे, ॥ विक्रम^७ गणि तुल्य मत्तगजकलभाचे! ॥ १ ॥

लागो न टका यांला; ॥ मळाला वश न होत दृढकीयांला. ॥

रगडवि जळेंजां उरेंपळें ॥ यां खळ; ” वदतात, “ सतिळें जळें जाउं पळें. ” ॥ २ ॥

न नैयां मान सभाजे ॥ दे, जातां तेथ, साधुमानस भाजे. ॥

“ हानिच, अन्या यालें ॥ सिद्धि न; करितो नृपाळ अन्यायाला. ॥ ३ ॥

वदना धर्मकणवहा ॥ यांच्या निरखि^२ न, परंतु धर्म कणवें हा. ॥

अहह! नृपा सुकुमार- ॥ प्रकृति नियुद्धश्रमं पिपांसु कुमार. ” ॥ ४ ॥

जनभाव सकळ कळती ॥ प्रभुला, कीं निजजयार्थ बहु कळकळती; ॥

क्रीडारस संपविला. ॥ चाणूर क्षीणशक्ति- गति कंपविला. ॥ ५ ॥

कळला हरि दुःसहसा; ॥ मुष्टियुगें ताडि भगवेंदुर खळ सहसा. ॥

- १ नीति जाणणारे. २ प्रजेची आई. ४ समुहांत. ५ नकार. ६ कंस. ७ होबो.
८ आमच्या बरोबरीच्या संगती. ९ बळराम. १० शत्रुबळनाशक. ११ लोकांत प्रसिद्ध आहे अ
कि ब्यांची, असे. १२ हनी. १३ दश-शत-इभ-वळ, सहस्र हत्तींच्या बळाचा. १४ फार दोषिली.
१५ नियुद्ध आलोक, द्वंद्वयुद्ध पाहतांना. १६ कलाहीन. १७ पराक्रम. १८ माजलेल्या वाळहत्तीचे.
१९ बट (वळकट) आहेत देह ब्यांचे अशा (मळाला). २० कमलांस. २१ दगडानें. २२
तिलांलिसह. २३ पाणी. ‘सतिल पाणी जावो ’ = तो मरो. २४ न्यायास. २५ साधूंचें मन.
२६ कंसाला. २७ घामाचे कण (थेंब) आहेत ब्यावर अशा (वदना). २८ पाहे. २९
दया. ३० अत्यंत कुमरू आहेत देह ब्यांचे असे. ३१ तृषित. ३२ क्षीण आहे शक्तीची गति
ब्याच्या. ३३ दोन मुष्टींनी. ३४ भगवत्-उर, कृष्णःसदय.

भासै लोकां पवि भू- ॥ धरिं पडला; परि वरी न तो कांप विभू. ॥ ६ ॥
 सज्जन ज्यास बुक्यांनीं ॥ पूजिति, हाणा तथा उरास बुक्यांनीं! ॥
 त्याचि भुजांसि तदैव ॥ प्रभुनें चाणूर कवळिला हतदैव; ॥ ७ ॥
 विनर्तासुत्र सापाते, ॥ चाणूरा फिरवि गरगर तसा; पाते ॥
 जो नयनीं न लवेचि, ॥ द्वेषिपतंगायु हरिवलानर्ल वेंचि. ॥ ८ ॥
 आफळि भूवरि हाते; ॥ कौतुक दावी जनासि हरि अरिहा ते; ॥
 इंद्रध्वजसा पडला; ॥ वांचे अहि काय खर्गपतिस सांपडला? ॥ ९ ॥
 मुष्टिकर्मदं या रामे ॥ हरिला सहजात साधुर्दयारामे; ॥
 वधिला रंगीते तळें; ॥ भरिलें रक्तें तदंगभंगांत तळें. ॥ १० ॥
 काळपदोत्तरकूट ॥ क्रूर तसा उसळला वळार कूट; ॥
 विंध्यधराधरकूट- ॥ प्रतिभेट ये निकट; मूर्त दुर्धर कूट. ॥ ११ ॥
 कूटभचळ तोडावा, ॥ हें मर्नि येतांचि, रामभुज तो डावा ॥
 रुतमुष्टि भिरवि पविता, ॥ रिपु त्दन्वयनीं वळेंचि तिभिर विपविता. ॥ १२ ॥
 शल तो शलक हरीनें ॥ वधिले कुतुकें, गजेंद्र जेवि हरीनें. ॥
 उरले मळ न तगती, ॥ पळति, न जाणोनि देवदेव-नतंगीते. ॥ १३ ॥
 जधि वळदेव हरि खला- ॥ भेसेरें वधलब्धविजय, लोक हरिखेला; ॥
 प्रभुभुजविक्रमसूर्ये ॥ अरिनें गिळिलें, ह्यणोनि गर्जति तूथ. ॥ १४ ॥
 जे गोप-सखे दास ॥ क्रीडति त्यांसीं, मुरारिस सखेदास ॥
 अति दुःसह; तो सेना- ॥ मळवेलक्षय समक्ष बहु सोसेना. ॥ १५ ॥

१ वज्र. २ कृष्णां. ३ कृष्ण. ४ तत्-एव, त्याच. ५ देवहीन. ६ गह्वर. ७ शत्रु-
 रूपी पतंगीचें आयुष्य. ८ कृष्णवळ हेच अप्र. ९ अरि-हा, शत्रूस मारणारा. १० इंद्राच्याध्वजा
 सारिखा. ११ सपे. १२ गह्वर. १३ मुष्टिकाचा गर्व. १४ साधु-नृदय आराम, साधूंच्या नृदयास
 आल्हादकाढक भसा जो (बळाराम) त्यानें. १५ समेत. १६ हाणाच्या तळ्यानें. १७ त्याचें-
 मर्दन करिते वेळेंस. १८ काळ-पद-उत्तर कूट, 'काळ' या पदाच्या मागून 'कूट' हें पद
 जोडिल्या असतां जो शब्द होतो त्याचा जो अर्थ तसा; ह्यणजे 'काळकूट' = विष. १९ बळार-
 मावर २० या नांवांचा मळ. २१ विंध्य-धराधर - कूट-प्रतिभेट, विंध्याद्रीच्या शिखरा एवढा
 उंच व चार. २२ मूर्तिमान्. २३ कपट. २४ सिंहानें. २५ देवश्रेष्ठ व शरणागतीची भक्तिच-
 (कृष्ण) २६ खल - भयसर - वध - लब्ध - विजय, दुष्टांतील मुख्यांस मारण्याकडून जय मि
 ळिलें आहे त्यांस. २७ आनंदला २८ प्रभुभुजाच्या पराक्रम रूपी सूर्यानें. २९ शत्रुरूपी भं-
 धार. ३० वाचें. ३१ खेदयुक्त असुरास (कंसास). ३२ सेना व मळ यांच्या समुहाचा क्षय

वध करितिल है मनिं^१ भें, ॥ परि नेत्रें फिरवि तप्ततरहेमानिभें; ॥
 तूर्ये वाखनि करें, ॥ बोले तो लेखरिपुं शरीरू निकरें. ॥ १६ ॥
 “ उद्वृत्तचि हे कपिसे ॥ वसुदेवात्मज अनादृतविवेक पिसे; ॥
 घाला बाहिर, नगरीं ॥ न वसोत क्षणहि; इष्ट सन्निधिं न गरीं. ॥ १७ ॥
 जालें पुष्कळ जवळी ॥ द्रव्य ह्यणुनि फार माजले खळ गवळी. ॥
 व्यसनं करुनि वांचविलें, ॥ वित्त^२ हरा तें असेल जें सांचविलें. ॥ १८ ॥
 बांधा नंदा निब्रंरा, ॥ गोपांनीं मानिला सुमंदांनीं वरा. ॥
 योग्य न मोकाळिकेला ॥ दुर्मति हां; या खळेंनि हो कळि केला. ॥ १९ ॥
 आशुनि कां न वधा रे ॥ शौरिसं? खड्गाचिया धुवा नव धारे. ॥
 वधुनि, करा हित साची ॥ आज्ञा हे, मुख्य शत्रु, वाहि तसाचि.” ॥ २० ॥
 कंसा दुष्टा कुपितां ॥ वाटे वसुदेव शत्रु सुपिता कुपितां. ॥
 न शिवति संत तमां जे, ॥ त्यांसि ह्यणे, “हेचि अहितं संतत माजे.” ॥ २१ ॥
 गुरुलंघन हानि, सरे ॥ आयु जिणें; नृप पदाहुनी हा निसरे. ॥
 होइल विपरीत मतें ॥ भद्रं कसं? ज्ञान दाखवि, परी तें. ॥ २२ ॥
 दुरुदितं^३ नायकवोचि ॥ क्षातिधेनकण त्रिलोकनायकं वेची; ॥
 हरिसाचं टिके, वेळघे ॥ मंचीं; कीं कोप चित्त हटि केवळ घे. ॥ २३ ॥
 ह्यणती, “मर, पड!” ताळी ॥ वाहुनि, सुरें, कंस जें अंसी पडतीळी. ॥
 “कोण ह्यणे मातुळ त्या ॥ व्यग्रवृत्तासींहि न जगदधेमा तुळ्या?” ॥ २४ ॥
 केसरिमैथेना गजसा ॥ हरिवरि ये कंस; खगवरीं नागं जसा. ॥
 धरिला, परि अर्व रितां ॥ पडला; कीं विभुखं विधि^४ धृतिसे आवरिता. ॥ २५ ॥

१ भय. २ तप्ततर- हेम-निभें, फार तापलेल्या सुवर्णासारख्यां (नेत्रें). ३ देवशत्रु।
 ४ पापी. ५ अनर्थानें. ६ उन्मत्त, उद्धत, वानरासारिखे. ७ वसुदेवाचे मुलगे. ८ विवे-
 काचा अनंदर केला (=टांकिला) आहे व्यर्णां. ९ जवळपणा; सान्निध्य. १० विधी. ११ पातक
 १२ द्रव्य. १३ उग्र्यास, वृद्धास. १४ कळजा. १५ वसुदेवास. १६ वामाहि (उग्रसेनसुद्धा वधूनइ०).
 १७ कौपिण्यस. १८ दुष्ट वाप (चांगला असतांहि वाईट वाटे इ०). १९ अज्ञानास. २० शत्रु. २१
 आयुष्य. २२ कल्याण. २३ अज्ञान. २४ दुर-उदित, दुर्भाषण. २५ क्षमास्वरुपी द्रव्याचा कण.
 २६ कृष्ण. २७ सिंहासारिखा. २८ चढे. २९ देव. ३० तरवार. ३१ हातांत तयार धरी; हा
 लवी. ३२ वाघ, व लांडगा यांसीं. ३३ लोकांत पातकी. ३४ तुळना प्रावणान्यास. ३५ सिंहवध
 करण्यासाठीं. ३६ गरुडावर. ३७ सर्प. ३८ भवसान. ३९ रिकामा. ४० प्रतिकूल. ४१ देव
 ४२ धैर्यास.

पुत्रं चिदुदधी नमने ॥ करिति गुरुपदीं लवोनि मुदधीनं मनं. ॥ ४५ ॥

‘यन्मया विश्व रची ॥ ते हे, न स्वसुत मनुज, जगदीश्वरचि, ॥

ऐसें जाणुनि पितरें ॥ भेटति, न स्वांत होय शंकित भितरें. ॥ ४६ ॥

कळवी संयुगलीला- ॥ तत्व ह्यणुनि जोडिति स्वकरपुंगलीला. ॥

श्रम न मनांमधिल टिके. ॥ तर्म हरितिल न, तरि दिव्यधामधि लटिके. ॥ ४७ ॥

॥ इतिश्रीमत्क० चतुश्चत्वारिंश० ॥ ४४ ॥ ॥

स्वार्थतोटाकविजे ॥ होऊं देती न झणति तोटाकविजे ॥

निजपरहितसाधूनी ॥ स्वस्वतरिनाभिंलेजनसाधूनी ॥ १ ॥

“न मुंतंमुखरुचिद, धिग मी!” ॥ रुष्ण ह्यणे “नाडिलेचि गुरु चिदधिगमी”^१

हा योग्य नसे उमज ॥ क्षण, याचें पुत्र ह्यणुनि, मन सेउ मज. ॥ २ ॥ .

तात सदार समीहा^३ ॥ हेचि धरूं इच्छितो; सदा रस मी हा ! ॥

पुत्रप्रेमचि शुभं तें ॥ दुर्लभ लोकां जसें सुरभिचें दुभतें. ॥ ३ ॥

वंदिल मायां वातें^{१६} ॥ ज्ञान; स्मरतां यदूर्तमा, ‘याया’, तें ॥

न ह्यणत, सचर्त यातें^{१९} ॥ होइल हें^{२०} वशचि, मी प्रसन्न तयातें.” ॥ ४ ॥

करुनि वीचार असा, या ॥ पितरीं, मायेसि करि निदेश^{२१} असाया; ॥

फीं, “पुत्रप्रेमातें ॥ धरुनी, सेवत सुखांबुधि^{२२} ते मातें.” ॥ ५ ॥

दुःखशमन मायेनें^{२३}, ॥ पितरांचें, करुनि विवशमन मायेनें^{२४}, ॥

बोले मोहकरीती; ॥ ते शब्द मुददें^{२५}, हरिति मोह, करीती. ॥ ६ ॥

“हे अंब! अहो तात! ॥ क्लेश असे या मनास बहु होतात; ॥

येउनि भवदुदरातें ॥ मुख न दिलें लेश हरुनि शत्रुदरातें. ॥ ७ ॥

चिंता या वाळविला ॥ पाळुनि तुल्ली स्वदेहवैरु वाळविला. ॥

१ चित्त-उदधि, ज्ञानसागर. २ वडिलांच्या पायां. ३ मुत्-अर्धान आनंदाच्या स्वाधीन. (‘मनं’ याचें विशेषण.) ४ ब्याची माया. ५ युद्ध-लालचें तत्व, कारण. ६ याचा कर्ता ‘पितरें.’ ७ दोनहि हातास. ८ अज्ञान. ९ दिव्यधामकोश. १० पुत्रसुखाची रुचि देणारा. ११ चित्त-अधिगमीं, चिद्प्राप्तीविषयीं. १२ रत्नासह. १३ सम्-ईहा, सुबुद्धि. १४ कल्याण. १५ कामनेनूचें. १६ वसुदेवास. १७ मजला. १८ नम्र. १९ वसुदेवातें २० ज्ञान. २१ आज्ञा. २२ सुखसागरास २३ ममतेनें, भक्तीनें. २४ मोहानें. २५ मुत्-अब्द, सुखाचे मेघ. २६ भवत्-उदरातें, नुड्या कुसास. २७ शत्रुभयास. २८ लांकूड इ० पोखरणारे एक प्रकारचे प्राणी. २९ निजदेहरूपी झाड.

पाश गळां तो कांचे; ॥ वध अनुभविले सुदुर्बळा तोकांचे! ॥ ८ ॥
 नाही आबालं पण, ॥ स्वसुताचें पाहिलें नसां वाळपण; ॥
 अमृत जयांत अनुभवो ॥ सुरदुर्लभ पावती कृतार्थजनु भवो ॥ ९ ॥
 आलां देवहतांनीं ॥ निजपितृगृहवास बहुमुखावह, तानीं ॥
 ज्यांत सुरभवन वसुंधा ॥ गणिते, न तो पाहिला, जयांत नव सुंधा ॥ १० ॥
 सकळार्थदकृतीकाय- ॥ प्रदपितरांची फिटेल उरकृति काय? ॥
 ज्याला चिंतुनि गर्भजे ॥ त्यजिति विषयिकीं भूपूरकस्वरगम जे ॥ ११ ॥
 शुश्रूष, भला, भजनीं ॥ रत पितरांच्या, तयासि शुभ लाभ जनीं ॥
 ऋग न फिटे परिसाचें, ॥ हेमं कसें होय हो! अनृग परि, सांचे? ॥ १२ ॥
 पुत्र सैर्भय न देहे विने ॥ पितरांसि जीविकेसि न दे, हे ॥
 अर्थ, त्या ने अर्थ; मांस ॥ स्वीयाचि खागे पडे पुढे अधमास ॥ १३ ॥
 हे कंसा राज्याचें ॥ करणें, भय मानि लोक सारा ज्याचें; ॥
 सुदुर्दांच्या अंतरते ॥ भूषे पडलें, क्षमा करा, अंतर तें ॥ १४ ॥
 पोष्यजनासि न पोषा, ॥ जीवंतहि तो असोनियां शिव दोषा ॥
 आह्लां घडलें कांहीं ॥ न भजन; दिवले न सुख उघड लेंकांहीं ॥ १५ ॥
 तीं परम गभीर हितें ॥ प्रभुवाग्भृते पिऊनि मग भीरहितें ॥
 त्दयें, डिभं द्रवती ॥ मानुनि, दोषे विभूक्ति असि भद्रवती ॥ १६ ॥
 वाटति कार्यज; नातें ॥ हे मोहक ठाउकें न काय जनातें? ॥
 अंकीं स्थापनि, शिशिरी ॥ वर्षति नेत्रोदकीं स्वमुखरांशिशिरीं ॥ १७ ॥

१ बळहीनाचे. २ मुलांचे. ३ विपत्ति. ४ अनुभव आलेला ('भवा' याचें विशेषण.) ५ देवांसहि अलभ्य. ६ कृतकृत्य आहे जन्म ज्यांचे ७ संसारांत असलेले प्राणी. ८ आपल्या अर्थापाच्या घरीं राहणे. ९ देवलोक. १० पृथ्वी. ११ अमृत. १२ सकळार्थदकृति काय-प्रद-पितरांची, सर्व अर्थ देणारी कृति आहे ज्याची असा जो देह, तो देह देणारी जी पितरें, त्यांची (उपकृति). १३ उपकार. १४ हावभाव, डोल. १५ विषयी काम-पूरक-स्वर-भगम, विषयी लोकांचा इच्छा पुगविणारे कल्पवृक्ष. १६ सेवा करणारा. १७ कल्याणाचा लाभ. १८ सुवर्ण. १९ ऋण न फेडलेले. २० मुक्त. २१ द्रव्यवान्, शक्तिमान्. २२ द्रव्यानें. २३ पातक. २४ खालीं, अधोगतीस. २५ मांस. २६ आपलेच. २७ आपांच्या. २८ अंत-रते, नाशाविषयी रत; तत्पर असा जो 'भूव' त्याच्या योगानें इ० २९ पाळण करण्यास योग्य. ३० प्रेत. ३१ प्रभुवाग्-अमृतें, कृष्णाचीं वचनें हींच अमृतें. ३२ निर्भय. ३३ मुलगे. ३४ विभु-उक्ति, कृष्णाचें वचन. नी ३५ कल्याणकारक, शुभ; योग्य. ३६ तनु-ज, मुलगे असे. ३७ मांडीवर. ३८ शीतल अशा. ३९ आपल्या सुखाचे राशि असे जे बळ-कृष्ण त्यांच्या शिरावर.

जननीजनकमनीं या ॥ भरल्या सुखेंसिंधुमूर्ति जनकमनीया ॥
 तनुजपुग अमृतसर तें; ॥ तापत्रप जाहर्केचि देखत सरतें ॥ १८ ॥
 पूज्य सदा जो बांला, ॥ करि यदुनृप उग्रसेन आजोवाला ॥
 “करुं पद भजना तूतें ॥ उचित” ह्मणे हरि, “अभीष्ट मज नातूतें ॥ १९ ॥
 मी तव किंकर; भारा ॥ वाहिन; देतील नमुनि सुर करभारा; ॥
 योग्य विमानवरा जे, ॥ ते भजतिल; मग न केविं मानवराजे?” ॥ २० ॥
 मग आणवि वरदेश ॥ स्वजना, ज्यां नृपगां दिला परदेश; ॥
 त्यांस वदे, वसुधा, “मी ॥ तुमचा,” दे द्रव्य, वसावि, देव सुधांमी ॥ २१ ॥
 अमृतरससुखें दुभले ॥ स्वजनर्चकोरीं वळाच्युतमुखेंदु भले; ॥
 ताप न लेश तशांचे ॥ उरति कुभूर्पातेंपें दिले शतशांचें ॥ २२ ॥
 हरि रीती दावि नवी; ॥ प्रांजलि साग्रजं सर्वांप नंदा विनवी, ॥
 कीं तो वा पहिला; जे ॥ वत्सलता, तीस शौरि वापहि लाजे? ॥ २३ ॥
 “करुणासरिदोघानीं ॥ तात! तुझीं वृद्धभाव परि, दोघानीं ॥
 आधि अजी! वाहूनी, ॥ प्रिय केलें रक्षुनि स्वजीवाहूनि ॥ २४ ॥
 स्वमुखें बोलाल न तें ॥ रक्षण, पोषप्रकार तो, लालन तें, ॥
 नित्यनिरवधिक तो कीं ॥ प्रेमा, आत्म्यापरीसाहि अधिक तीकीं! ॥ २५ ॥
 रक्षात्म निज जन; कीं ॥ नृपभीत त्यागिलेहि जननीजनकीं ॥
 आह्मां वाळां अर्वनी ॥ वरि पितर तुझी च पोषणीं पेटुं अर्वनीं ॥ २६ ॥
 तुमची दृष्टि नवि सर ॥ प्रेमघनीची, तिचा पडेल न विसर ॥
 अमृताचें अनंवर सर ॥ त्वद्गृह या; यानें तेय मज अनंवरसर ॥ २७ ॥

१ आईबापांच्या मनांत. २ सुखसागराच्या मूर्ति. ३ जनांत सुंदर. ४ दोन मुलगे. ५ अमृ-
 ताचें तळें. ६ वापाला, (वसुदेवाला). ७ इच्छित. ८ दास. ९ श्रेष्ठ विमानास. १० भूप
 ११ वरद-ईश. कृष्ण. १२ पृथ्वी, जमीन. १३ उत्तम घरांत. १४ अमृत रसासमान सुखें.
 १५ प्रसवले, देते जहाले. १६ आप्तलोकरूपी चकोरीस. १७ वळराम व कृष्ण यांचीं मुखें
 हेच चंद्र. १८ कु- भुप-आतपें, कंसरूपी सूर्यानें. १९ हात जोडून. २० स-अग्रज, वळरामा-
 सह. २१ डोळ्यांत अश्रु आले आहेत असा. २२ करुणा-सरित्-ओघानीं, करुणा रूपीनद्या-
 च्या ओघानीं. २३ मनोश्रम, कष्ट. २४ नेहमी व अमर्याद. २५ वाळकीं. २६ रक्षण करण्यास
 योग्य. २७ कंसास झालेल्या. २८ पृथ्वीवर. २९ कुशल. ३० रक्षणीं. ३१ प्रेम-(प्रीति-)
 रूपा मेघाची. ३२ फार दिवसांचें. ३३ तळें. ३४ धनु-गृह, तुझें घर. ३५ गमन. ३६ अक्का
 ळचें, अनियमित.

कासें चित्त दुखाविलें ॥ सुवृदांचें; म्या न तें ययेष्ट सुखाविलें. ॥
 इष्टरसद या लोकां ॥ होइन, तुमच्याहि पात्र सद्दयालोकां. ॥ २८ ॥
 न करिं विलंबा वा! जे ॥ मंत्राणा ते न धरु मंदबौं बाजे. ॥
 पद-मुद्दुदधि देखाया ॥ येइन; मागेन साय, दधि; दे खाया! ॥ २९० ॥
 भेला, मारक राजा; ॥ निज गोवत्सांसि आकुमार करा, जा, ॥
 झणतो राम, 'जतन या; हेंचि मनीं याचि, द्या वरा मज तनया.' ॥ ३० ॥
 एसां सांत्वनेवाणी ॥ हरि बोले, जांत मधुरतेसि न वांगी. ॥
 भोजकुलकलंकारी ॥ स्वपित्यासह वळवांसिहि^१ अलंकारी. ॥ ३१ ॥
 जें कां कासें, पितळ ॥ स्वच्छ वृथांचीं सुरस्य पात्रें नितळ, ॥
 कांति जयांवरि झळके ॥ एसां दे बहु; न ज्यांत गोरसं कळके. ॥ ३२ ॥
 नंद, "स्वसुखा या मी ॥ पुसां," लणे ये परंतु न मुखा "यामी;" ॥
 वाट फुटे कसि? रोधी ॥ वाणी ते शोकनीं परुद्धीसरोधी. ॥ ३३ ॥
 देतां परिरंभ, गळे ॥ दाटति; नेत्रांतुनींहि अंभुदंभ गळे. ॥
 नंदादि अनंघ राशी ॥ दुःखाचे वरिति; जाय न मन घराशी! ॥ ३४ ॥
 कृष्णसुखनिधी राहे; ॥ विरहें धरिती न गोप मनि धीरा हे. ॥
 होय अपाय नवा; हे ॥ असिधारा वाट काय! पाय न वाहे. ॥ ३५ ॥
 न धगवा विश्वास ॥ स्त्रीचा हें टाउकें असे विश्वास; ॥
 कीं मथुरेनें, जवळी ॥ येतां सर्षस्व हरुनि ठकविले गवळी. ॥ ३६ ॥
 स्वस्छानींचनगमनीं ॥ दैवीदिधला न तर्किलाचि नगमनीं ॥
 होयमहाउत्सवघे ॥ ज्याचा तो तेविगोप भासति अवघे. ॥ ३७ ॥
 पुत्रविरह वेहळ हळ ॥ स्वाते^२ विदारी; करी व्रजेस^३ हळहळ. ॥

१ यथा-इष्ट, मनासारिखें. २ इच्छित सुख देणारे. ३ सद्य-आलोकां, सद्य अशा भव-
 लोकांनास. ४ ममप्राणरूपी असा जी. ५ मन्-अंवा माझीआई. ६ मंचकास; 'वाजेस भरणी'
 झणजे विरहानें अस्वस्थ होऊन विळान्यावर पडून राहणें. ७ मूत्-उदधि. आनंदसागर.
 ८ मुलांपासून किंवा सहित. ९ समजाविसींचीं वचनें. १० उणें, ऊनव. ११ भोज-कुल-कलंका-
 धरि; भोजकुलातील कलंकच (डाग) असा जो कंस त्याचा शत्रु. १२ गवळ्यास. १३ सुंदर.
 १४ दुभनें. १५ कृष्णास. १६ सं० जानों. १७ शोकान्नीं रोभिलेली आहे मान किंवा गळा
 ब्याचा. १८ आलिंगन. १९ अमुत्-अंभ, दुःखाश्रु. २० न-अप, निर्मळ, पापरहित. २१ कृष्णरू-
 पी सुखाचें भांडार. २२ तरवारीची धार. २३ फार मोठा. २४ नांगर. २५ अंतःकरण. २६ नंद.

तो तेथुनि जावासा ॥ समय नव्हे, पावला परि निजावासा ॥ ३८ ॥
 शौरी^२ गैर्गाकरवी ॥ द्विजाति^१संस्कार आत्मजांचे करवी; ॥
 कथिलीं जीं वेदानें, ॥ तीं सत्याचीं समस्तही दे दानें. ॥ ३९ ॥
 सांदीपिनि^६भवनिं बट्टें ॥ प्रभु वसती (ब्रह्मचर्य ते भव निवटू;) ॥
 सर्वज्ञानखनि गदा- ॥ ग्रंज सांभ्रज घे;- दुजा न 'गुरुमुखीं'गदा? ॥ ४० ॥
 अद्भुत अभ्यास; कला, ॥ विद्या, शिकले भजोनि सभ्या, सकला; ॥
 दोघे भाउ करीती ॥ कौतुक; दाविति जनास भावुकरिती. ॥ ४१ ॥
 प्रभुमत कीं, ' महि माजे, ॥ प्रियसत्यहितोक्ति साधुनिर्महि माजे ॥
 सांगति; आचरण तरी ॥ कळं; तरी जन धरुनि गुरुचरणतरी. ' ॥ ४२ ॥
 प्रणत शौचि सदा सर्वें ॥ भजति, धरुनि गुरुपदीं रुचिस, दासत्वं; ॥
 लणुनि अवतीवोसी ॥ दे ज्ञान, कृतार्थ जें करी जीवोसी. ॥ ४३ ॥
 गुरुसि गमे धोत्याची ॥ विश्वाच्या अद्भुताचि मेधो^३ त्याची. ॥
 न बहुत अभ्यास, कळा, ॥ दिवसांतचि धरिति, त्या अलभ्या सकळा. ॥ ४४ ॥
 विनविति विप्रों^४ ज्ञाते, ॥ द्याया गुरुदक्षिणा, कवि. प्रेक्षा ते, ॥
 स्वस्त्री; ब्राह्मण तीतें ॥ सांगे जें शिष्य आपणा लणती तें. ॥ ४५ ॥
 "अतुळ प्रतिभो^५, उमज, ॥ धृति यांची; ईशे गमति भाउ मज; ॥
 जरि नैरवाळवपु, ॥ सती! प्रभु हे, " ब्राह्मण लणगे, " ईशे अभिमत पुसती. ॥
 ईश्वर हे; महिम्यातें ॥ जाणोनि, अनेक्य रत्न हेमहि^{३३} म्या तें ॥
 कांही न छात्रांसी ॥ मागितलें; कीं मनास इच्छा त्रासी. ॥ ४७ ॥
 त्रैलोक्या ब्राह्मणि! जे ॥ कळली; 'दा सिंधुमधुपुत्रा' लणजे. ॥

१ स्वस्थान स, गृहास. २ वसुदेव. ३ गुरुमुनीच्या हातीनीं. ४ ब्राह्मणसंस्कार, व्रतबंध. ५ मुलांचें. ६ सांदीपिनि नामक गुरूच्या परीं. ७ ब्रह्मचारी. ८ संसार. ९ सर्व ज्ञानाची खाण, १० कृष्ण. ११ बळरामासह. १२ गुरुमुखायासून उपदेशास. १३ भक्तरीति. १४ पृथ्वी-लोक. १५ प्रिय, सत्य, आणि हितकारक असां वचन. १६ साधु आणि वेद. १७ गुरुचरणरूपी नौका. १८ नम्र. १९ शूद्र. २० सांदीपिनि. २१ संसारी जनास. (हें एक वचन आहे; परंतु अनेकांचोच उपयोगिलें आहे; यास "जायिकवचन" असें लणतात). २२ धारण करणाऱ्यांचा (कृष्णाचा). २३ बुद्धि. २४ सांदीपिनीस. २५ चतुर; हें "ज्ञाते" (= कृष्ण व बळराम) याचें विशेषण आहे. २६ बुद्धिमान् ("स्वस्त्री"चें विशेषण). २७ स्मरण. २८ कांति २९ ईश्वरासमान. ३० मानवी मुलांची शरीरें आहेत बऱ्यांस, असे. ३१ इष्ट, आवडलेलें. ३२ भगवत्प. ३३ सुवर्णाह. ३४ शिष्यांकडे. ३५ तुझी इच्छा. ३६ समुद्रांत बुडलल्या मुलास.

त्याचा महिमा गाया, ॥ लोकीं हें योग्य अर्मुगम हि मागाया. ॥ ४८ ॥

स्वव्रत यामार्गे न ॥ क्षत, परि 'सुत द्या' असें तयां मागेन. ॥

करुनि विचार असा या ॥ अर्था वरि बहुत काळ कीर्ति असाया. ॥ ४९ ॥

नोहे लुंब्रा, हणतो ॥ परि हें निज कल्पतरुस सुब्राह्मण तो. ॥

“ सांगरत्त पंडित हो ॥ सुत द्या; तुमच्या यशें भुवन मंडित हो. ” ॥

ज्या संकषा ध्यायाला ॥ सादर मुनि, नमुनि तो उपाध्यायाला, ॥

सांग्रज विप्रस्थाना- ॥ पासुनि, करि भवतमोरवि प्रस्थाना. ॥ ५१ ॥

जाय सुरथ वेगानें ॥ प्रभुचा; हर्षे महिसुरयवे गानें ॥

ऐकविती, दासांचे ॥ ज्याच्या मनि हरियशोभित सदा सांचे. ॥ ५२ ॥

हृण्णरथाचा कानीं ॥ ध्वनि शिरतां, हरि भवव्यथा चाकानीं; ॥

पूर्ण मुधाकर साचा ॥ लाजविला; २ मृति स याचि धाक रसाचा. ॥ ५३ ॥

गुरुसुतरक्षे त्राते ॥ गेले देव प्रभासक क्षेत्रां ते; ॥

सागर धाउनि वेळां ॥ स्थितविभुचरणां नमी, न लाउनि वेळा. ॥ ५४ ॥

मंजुळवर्णवयातें ॥ पाहे डोळेभरुनि अर्णव यां तें ॥

“ भवसागरनावा हे ॥ पाय, ३ हणो, रत्नभूषणमना वाहे. ॥ ५५ ॥

शौरिभवं ३ नदीपातें ॥ हणती, “ दे विप्रकुळभवनदीपातें; ॥

रत्नाकर परें तूं, न ॥ स्वीकारुनि देसि रत्न जें परतून. ” ॥ ५६ ॥

सिंधु हणो, “ ही! तनया ॥ विप्रच्या सत्य लाविला हात न; या ॥

हरुनीं ब्रह्मस्वा, मी ॥ कैसा भवदंविभूजनाहं स्वामी! ॥ ५७ ॥

१ दुर्लभ. २ आपलें व्रत, नियम (न मागण्याचा.) ३ भद्र, मोडलेलें. ४ याचनेवर. ५ मुखस्तुति करणारा. ६ कलावृक्ष. ७ समुद्रानें हरण केलेला. ८ जग. ९ सुशोभित. १० होतो. ११ दयाळ्यास. १२ गुरुस. १३ वडील वधूसह. १४ संसाररूपी अंधाराविषयीं सूर्य. १५ गमनास. १६ ब्राह्मणाचे यवे. १७ गायनें. १८ हरियश हेंच अमृत. १९ संसारसंबंधी व्यथा. २० चंद्र. २१ मृत्यूस. २२ गुरु-सुत-रक्षा, गुरुच्या पुत्राच्या रक्षणासाठीं. २३ तारणारे. २४ नाव. २५ स्थळ्यास. २६ किनाऱ्यावर असलेल्या प्रभुचरणांस. २७ मंजुळवर्णवय, सुंदर आणि योग्य आहेत वर्ण (कानि) वयें उपाचीं असे जे त्यांस. २८ समुद्र. २९ संसाररूपी समुद्रातील नौका. ३० रत्नें, भूषणें, व मन यांस. ३१ वसुदेवापासून जहालले (वळकृष्ण). ३२ समुद्रास. ३३ ब्राह्मणकुलरूपी घरातील दिव्यास (गुरुपुत्रास). ३४ परंतु. ३५ इति आशयें. ३६ मुलास. ३७ ब्राह्मणाच्या. ३८ ब्राह्मणाच्या धनास. ३९ भवत-अभिपूजन-अहं-तुझ्या चरणाचा पुजा करण्यास योग्य.

मञ्जळवासी जो गा, ॥ पंचजनासुराचि या कुकर्माजोगा; ॥
 तूही सर्वज्ञानी, ॥ शोधवें; हें कळेल सर्व ज्ञानी. ॥ ५७ ॥
 मग शोधून उंदराशी ॥ विभु पंचजना वधी, चिरी उंदराशी! ॥
 त्या यत्नातही न ॥ प्रभुच्या करि सफल; कीं द्विजसुतें हीन. ॥ ५९ ॥
 तो करि पंचजनाचा ॥ वध, जो हरि संहरी प्रपंच जनाचा. ॥
 शंख तेंदंग हरुनि घे ॥ सिंधू-वाहेर भक्तकल्पतरु निधे. ॥ ६० ॥
 गेले संघमनीतें, ॥ साधाया कार्य जें स्वकीयमनीं तें. ॥
 वाजवि तेथ हरि दारां, ॥ जो भक्तकर्माचियां समूळ हरि दारां. ॥ ६१ ॥
 प्रभुच्या सहसा दारां जा ॥ नादा यम सेवि, पीति मुनि सादर जा. ॥
 जाय विनतें सामोरा; ॥ उत्सव जलदागर्भा हि न तसा मोरा. ॥ ६२ ॥
 अवलोकीना शंभन ॥ स्वांगा, कीं भूलेंचि कीनीशमन. ॥
 हीं बहु सात्विक, भावां ॥ यां पाहुनि, वशवि होय सात्विक भावां. ॥ ६३ ॥
 प्रभुचे पाय मनाचे ॥ प्रिय गुरु बंदनि, सत्तेपा यम नाचे. ॥
 सर्वस्व निवेदी; न ॥ ज्ञाता शेट होय, शठचि; न निवे दीन. ॥ ६४ ॥
 चरितें, नैकायास- ॥ प्रशमार्थ, करावयास, नैकायास ॥
 धरिते सद्देय महा- ॥ पुरुष, पुजी श्रेष्ठ साधुमध्ये यम हा. ॥ ६५ ॥
 “ करिजे आज्ञा; पाया ॥ नैतें जन हा; योग्य होय आज्ञापाया. ॥
 काहीं सेवा याला ॥ सांगा जी! मन सकांन सेवामाला.” ॥ ६६ ॥
 प्रार्थित मौजानि यमें, ॥ बोलें, “ आज्ञित वसति माज्या नियमें; ॥
 येणें आर्थास मज ॥ त्वन्निर्कट स्वगुरुच्याचि कार्या समज. ॥ ६७ ॥
 तूं उग्रनय न; दीनीं ॥ निजकर्म मंत्र विप्रतनयें नदीनीं ॥

१ माझ्या उदकांत राहाणारा. २ 'पंचजन' यां नांवाचा राक्षस. ३ सर्व जाणणारे. ४ समुद्र. ५ पोटास. ६ ब्राह्मणपुत्रेंकरून. ७ तत्-अंग, त्याच्या अंगां असलेला. ८ भक्तांचा कवचवृक्ष. ९ यमपुरास. १० शंखास. ११ भक्तांच्या संसाराच्या. १२ भयसि. १३ शंखापासून जहाल्ल्या १४ आदरपूर्वक. १५ नम्रहोस्ताता. १६ मेघआला असताहि. १७ यम. १८ स्व-अंगा, आपल्या अंगास. १९ त्याचें (यमाचें) मन. २० बळ कृष्णास. २१ प्रेम, शौर्य, आश्चर्य, इत्यादि अष्टभवांस. २२ सत्-तपस्, उत्तम आहे तप द्याचें असा. २३ ठक. २४ नरकवासातील श्रम निवारण करण्याकरिता. २५ मानवी शरीरास. २६ सत्-ध्येय, साधूनी ध्यान करण्यास योग्य जो त्यास. २७ शरण. २८ सेच्छ, उत्सुक. २९ रमापति, कृष्ण. ३० श्रेष्ठास. ३१ तुझ्याजवळ. ३२ उग्र आहे न्याय ज्याचा असा, जुलुमी. ३३ बुडलेला. ३४ ब्राह्मणाचा पुत्र. ३५ नदी-ईन, समुद्रांत.

व्या, सखया! दे; शिकवी ॥ जो आह्लां ज्ञान, तो तया देशिक वी. ॥ ६८ ॥

सुत गुरुवर्या देसी, ॥ तरि तूं प्रभु पाळिता स्वमर्यादेसी. ” ॥

भाव असा जाणविला, ॥ यमधर्म शीघ्र तोंचि शिशु आणविला. ॥ ६९ ॥

त्रिजगत्पालक वळसा ॥ करुनि असा, रक्षि वाळ काळकवळसा. ॥

हे, उपदेश, कराया ॥ लोकां; दे पुत्र येंदुप देशिकराया. ॥ ७० ॥

आलिगुनि वत्स तिघे, ॥ विप्र ह्मणे स्त्रीस, “ सुत यथावत् सति! घे. ॥

या पसरिति पदरा जे ॥ स्वरगुदादि, त्या प्रजांत हरिपद राजे. ॥ ७१ ॥

ज्यांचा संमनु जपणें, ॥ अवतरले ईश तेचि हे मनेजपणें. ॥

निजजन विपदसादा ॥ धोमातां, देति दुरितवन्दव सादा. ” ॥ ७२ ॥

हर्षे तो कवि तरणि- ॥ प्रभवपुरानीतनेजतोकवितरणीं. ॥

विनवी आणिव; रीति ॥ प्रभुची कापलेसि उणिव आणि खरी ती. ॥ ७३ ॥

तो गतेलोभ, “ वश मला ॥ मन आहे,” मुनि ह्मणे, “ मनोभवं शमला; ॥

हेचि पुरे देशिकता ॥ तुमची; मणिहुनि न मोदे बहु दे सिकता. ॥ ७४ ॥

ज्यां गुरुराजे, पण जे ॥ ज्ञानी, तैसेचि बाप, आजे, पणजे, ॥

त्यांहि द्विली रसिकांनीं ॥ शिष्यांनीं दक्षिणा श्रुते न असि कानीं. ॥ ७५ ॥

कीर्तिस वीरभंगी हो! ॥ तुमच्या लज्जित पयोधिची रमणी हो; ॥

लाजो रात्रिधव, लता ॥ देवांची, दुग्धराशिचीहि धवलता. ॥ ७६ ॥

तरतिल लोक छंदें ॥ तुमच्या; भजतिल भवधृतदोक छंदें; ॥

नतचित्त नभोगुरु जे ॥ रक्षत भवद्रुगागद, न भोगुरुजे. ” ॥ ७७ ॥

करुनि बहु पर्वण्ड; वदे ॥ आशी, आज्ञा तयां सरुप वडव दे. ॥

१ गुरु- २ यमार्ज- ३ मुलगा- ४ फेरा- ५ काळाच्या तांडनील घासासारखा- ६ कृष्ण- ७ गुरुराजास- ८ होते तसे- ९ स्वर-अग-आदि, कल्पवृक्षादि- १० सन्मंत्र- ११ ईश्वर- १२ मनुष्यपणें- १३ विपत्-अवसादा, विपत्ति क्षीण करण्या करितां=हरण करण्या करितां- १४ दुरित-वन-दव, पातकरुनी वनांतील दायाघ्नि-१५ हाकेला- १६ सतिपिनी- १७ तरणि-प्रभव-पुर-आनीत-नेज-तोक-वितरण- सूर्यापासून उत्पत्ति झपाची (यम) त्याच्या नगराहून आणिलेल्या भापल्या पुत्राच्या दानानें- १८ कामधेनुस- १९ गेला आहे लोभ झपापासून, निलोभी- २० इच्छा- २१ गुरुपणा- २२ आनंद- २३ वाळू- २४ भक्तीनीं- २५ ऐकिली- २६ हे वीरश्रेष्ठीनीं- २७ क्षीरसागराची- २८ स्त्री- २९ होवी- ३० चंद्र- ३१ शुभवर्णा- ३२ भवत्-वदन्- ओक, तुमची वदये हीच घरे- ३३ गीत- ३४ नम्रआहे चित्त झपाचें त्यास- ३५ नभस्-गुरु, आकाशाहून मोठे- ३६ भवत्-गुण-अगद, तुमचे गुण हेच औषधें- “अगद” हा शब्द पुष्कळी आहे- ३७ रोगास- ३८ स्तुति- ३९ आशीर्वाद- ४० ब्राह्मण-

बंदुनि आले मथुरे; ॥ लोक ह्यगति, “ मूर्त हे निजानंदधु रे! ” ॥ ७८ ॥

॥ इति श्रीमत्कृष्णविजये पंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥

ब्रज आनंदावासा ॥ करुनि विचार, स्वभक्त नंदावासा ॥

पाठवि; जो उद्धव दे, ॥ उद्धव, देवप्रियाप्त, हितबुद्ध वदे. ॥ १ ॥

“ बहु पाहति वाट, कळा- ॥ हीन ब्रजनयन, नित्यहि नवा टकळा ॥

घालुनि मजवरि; साचा ॥ क्षण देतो दुःख भोग ज्यां वरिसाचा. ॥ २ ॥

भोगिति दुःख-कंदवा ॥ नंदपिता वृद्ध शुद्धबुद्धि मंदवा ॥

वाटे ब्रज ओस, कळा- ॥ हीन जना ताप देतसे ओ! सकळा. ॥ ३ ॥

जें दवे करि न वर्नी, तें ॥ विरहें; मनें केवें सोसितिल नवनीतें ॥

गुरुजन तो हवि, घर तें ॥ कुंडाचि; दहनीं कटोर लोहें विघ्नरतें! ॥ ४ ॥

शृंगारांजुं सरसी ॥ गोपवधूंमंडळी वसे मजसरसी. ॥

हरिच्या सेजारा ती ॥ पावलि मृगि, तिस चितीचि सेजा रीती! ॥ ५ ॥

तीव्र मनोगद; वांचे ॥ कोण? तृण प्राण ते वियोगदवाचें. ॥

मज जोडुनि कर, ‘पावें,’ ॥ ह्यगति, ‘किती विरहपेवकीं करपावें?’ ॥ ६ ॥

स्व तेंनुं जन निर्वासासु ॥ प्रिय सुत हि न मानुनी जननि वां सासु, ॥

मिळति नद्या वाहात ॥ स्वपतिस मज; म्या कसा न द्यावा हात? ॥ ७ ॥

गोपी सारखि जे ते; ॥ छळहि न मानुनि मनीं असार खिजे ते. ॥

‘तवपद या लाभ जनीं ॥ वाढवि,’ ह्यगती, ‘वसां दयालो! भजनीं. ॥ ८ ॥

पसरिल तरि कर पेजे, ॥ चातकरसना तृषेकरुनि करपे जे? ॥

१ मूर्तिमंत. २ निज-आनंदधु, आमचा आनंद. ३ आनंदावा असा. ४ गोकुळास. ५ जन्साह, आनंद. ६ देव-प्रिय-आप्त, कृष्णास प्रिय आणि आप्त. ७ गोकुळातील जनाचे डोळे. ८ अत्यंत मोठी आज्ञा (पाहण्याची इच्छा). ९ वर्षांचा. १० दुःखसमुदायास ११ माझी आई. १२ दावाग्नि. १३ याचें क्रियापद “करी” हें अश्याब्दत आहे. दव जें वर्नी न करी, तें विरह (घरी) करी, असा अन्वय. १४ लोण्यासारखीं. हें “मनें ” याचें विशेषण आहे. १५ आईबापें. १६ होमद्रव्य. १७ लोखंड. १८ वितुळनें. १९ शृंगाररूपी कमळें आहेत बघ्यांत अशा तऱ्यासारखीं. २० गोपींचा समुदाय. २१ मजलवळ. २२ स्मशान. २३ रात्रीं. २४ मनाचा रोग. २५ वियोगरूपी वणव्याचें. २६ विरहरूपी अग्नींत. २७ शरीर. २८ निवास-असु, घरीं आणि प्राण. २९ हें, “तनु,” “ जन,” “निवासासु,” “सुत,” “जननि,” “सासु,” यांचें विशेषण आहे. ३० अशा. ३१ गोपीरूपी नद्या. ३२ वसे. ३३ चातकाची जिह्या.

तेवि मदि^१तरनेर माति- ॥ प्राति न, स्वमींहि वाटति वैर न, रमती. ॥ ९ ॥
 मी जीवनं, मीनं सती; ॥ प्राण कुशल उद्धवा! स्वंधामो नसती. ॥
 प्रथमहि मन घावरवी ॥ दिनविरहहि; तद्रती न अंनघा! वरवी. ॥ १० ॥
 होइल संगम नाशा ॥ यास्तव; पावति न कीं मदागनाशा. ॥
 मधि^२यं तो जन वाटे^३ ॥ देखतचि असेल अकृतभोजन वाटे! ॥ ११ ॥
 यास्तव जा, पितरांतें ॥ समजावीं, गोपिकादिकां इतरांतें. ॥
 जाणासि साम, निरोपें ॥ स्वसुखाचीं लाविं त्यांचिया मनिं^४ रोपें. ॥ १२ ॥
 घेऊनि निरोपवनें, ॥ आज्ञारूपेह शीघ्रगति हो प्रवनें; ॥
 रथगगनीं वेध^५; न ते ॥ ब्रजार्त्वी विरहदेव गिळो; घे घनते. ॥ १३ ॥
 उद्धवनामसदध, ॥ प्रभुसंदेशख्येअमृत ज्यांत अदध, ॥
 त्या ब्रजजेनेकेकींतें ॥ भेटो जाय; प्रमोदउं^६ शके कीं तें^७ ॥ १४ ॥
 रवि बहुधा मावळला ॥ लाजे; कीं सोधु नंदधोमा वळला. ॥
 आपण तोपद वारि- ॥ प्रदास; तो लोकशांततापद वारी. ॥ १५ ॥
 पाहुनि सहसा, नदें ॥ पूजियला साधु युवतिसह सांनदें; ॥
 त्या सुधना चातक वा ॥ मोर भजे हा; दिसे मनाचा तैकावा. ॥ १६ ॥
 वाढवि पायस खाया; ॥ पुसिला कुंशली, चुहनि पाय, सखा या. ॥
 धैर्याचा नर्गाहि, वैर ॥ ब्रजभूचा, परि तया धरे^८ न गहिवर. ॥ १७ ॥
 नंद वदे, “ सांग, मने ॥ स्मरतें. आह्वां ? घडेल कृष्णागमनें ? ॥

१ मत्-इतर-नर, माड्या शिवाय दुसरा पुरुष. २ नवरा. ३ पाणी. ४ मत्स्य. ५ आपल्या
 परीं. ६ एक दिवसाचा वियोगहि. ७ हे निष्पापा! ८ संगोग, भेट. ९ मत्- आगमन-
 आशा = माड्या येण्याची आशा. १० मला प्रिय. ‘सांप्रय’ असाहि वाडआहे. ११ मार्गस. १२
 उपोषित, उवासी. १३ लहान जाडें; (हा शब्द या ठिकाणीं नपुंसक लिंगीं उपयोगिला
 आहे). १४ निरोपरूपी उदकें. १५ वायुनें (आज्ञारूपी). १६ मथरूपी आकाशांत. १७ चढ. १८
 गोकुळरूपी अरण्य. १९ वियोगरूपी वणवा. २० मेघपणाला. २१ उद्धवरूपी उत्तम मेघ. २२
 कृष्णाची आज्ञा या नामेकरून अमृत (उदक). २३ फार. २४ गोकुळावासी जनरूपी मो-
 रांस. २५ आनंदवायास. २६ अन्न. २७ उद्धव. २८ नंदगृहास. २९ ताप देणारा. ३० वारि-
 प्रदास = उदक देणाऱ्यास (उद्धवास)-३१ लोकांच्या शानतेचें स्थान (उद्धव). “ वारी ”
 = त्यजी; सोडून जाई. याचा कर्ता “ तो ” = सूर्य, आणि कर्म “ लोकशांततापद. ” ३२ स्वी-
 सहवर्तमान. ३३ अणंदभरितें. ३४ उत्तम मेघास-३५ इदना, शक्ति-३६ सुखरूप. ३७ कृष्ण.
 ३८ पवित्र ३९ पति. ४० गोकुळाचा. ४१ धरवे. ४२ कृष्णाचें मन. ४३ कृष्णाचें धेंपें.

बंदुनि आले मथुरे; ॥ लोक लणति, “ मूर्त हे निजानंदधु रे! ” ॥ ७८ ॥

॥ इति श्रीमत्कृष्णविजये पंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥

ब्रज आनंदावासा ॥ करुनि विचार, स्वभक्त नंदावासा ॥

पाठवि; जो उद्धव दे, ॥ उद्धव, देवप्रियाप्त, हितबुद्ध वदे. ॥ १ ॥

“ बहु पाहति वाट, कळा- ॥ हीन ब्रजनयन, नित्यहि नवा टकळा ॥

घालुनि मजवरि; साचा ॥ क्षण देतो दुःख भोग ज्यां वरिसाचा. ॥ २ ॥

भोगिती दुःख-कंदवा ॥ नंदापिवा वृद्ध शुद्धबुद्धि मंदवा ॥

वाटे ब्रज ओस, कळा- ॥ हीन जना ताप देतसे ओ! सकळा. ॥ ३ ॥

जे दवे करि न वनी, तें ॥ विरहे; मनें केविं सोसितिल नवनीतें? ॥

गुरूजन तो हवि, घर तें ॥ कुंडाचि; दहनीं कठोर लोहे विघर्तें! ॥ ४ ॥

शृंगारांजुर्सरसी ॥ गोपवधूमंडळी वसे मजसरसी. ॥

हरिच्या सेजारा ती ॥ पावलि मृगि, तिस चितोचि सेजा रतीं! ॥ ५ ॥

तीव्र मनोमंद; वांचे ॥ कोण? तृण प्राण ते वियोगेदवाचें. ॥

मज जोडुनि कर, ‘ पावें, ’ ॥ लणति, ‘ किती विरहपावकीं करपावें? ’ ॥ ६ ॥

स्व तेनुं जन निवासामु ॥ प्रिये सुत हि न मानुनी जननि वां सामु, ॥

मिळति नदी वाहात ॥ स्वपतिस मज; म्या कसा न द्यावा हात? ॥ ७ ॥

गोपी सारखि जे ते; ॥ छळहि न मानुनि मनीं असार खिजे ते; ॥

‘ तवपद या लोभ जनीं ॥ वाढवि, लणती, ‘ वसों दयालो! भजनी. ’ ॥ ८ ॥

पसरिल तरि कर पेजे, ॥ चातकरसना तृषेकरुनि करणे जे? ॥

१ मूर्तिमंत. २ निज-आनंदधु, आमचा आनंद. ३ आनंदावासा. ४ गोकुळास. ५ उस्ताह, आनंद. ६ देव-प्रिय-आप्त, कृष्णास प्रिय आणि आप्त. ७ गोकुळातील जनाचे उो-
ळे. ८ अत्यंत मोठी आळ (पाहण्याची इच्छा). ९ वर्षांचा. १० दुःखसमुदायास
११ माझी आई. १२ दावापत्र. १३ याचें क्रियापद “ करी ” हें अध्याहृत आहे. दव जें वनीं न
करी, तें विरह (घरीं) करी, असा अन्वय. १४ लोण्यासारखीं. हें “ मनें ” याचें विशेषण
आहे. १५ अहिबापें. १६ होमद्रव्य. १७ लोखंड. १८ विनुळतें. १९ शृंगाररूपी कमळें आहेत ज्यांत
अशा तळ्यासारखी. २० गोपींचा समुदाय. २१ मजलवळ. २२ स्मशान. २३ रात्री. २४
मनाचा रोग. २५ वियोगरूपी वगव्याचें. २६ विरहरूपी अर्पित. २७ शरीर. २८ निवास-
अमु, घरीं आणि प्राण. २९ हें, “ तनु, ” “ जन, ” “ निवासामु, ” “ सुत, ” “ जननि, ” “ सामु, ”
याचें विशेषण आहे. ३० अशा. ३१ गोपीरूपी नद्या. ३२ वसे. ३३ चातकाची जिवा.

तेवि मदि^१तरनर मति- ॥ प्राति न, स्वमी^२हि वाटति वैर न, रमती. ॥ ९ ॥
 मी जीवने^३, मीने^४ सती; ॥ प्राण कुशल उद्धवा! स्वधामि^५ नसती. ॥
 प्रथमहि मन घावरवी ॥ दिनविर^६हहि; तद्रती न अनघा! बरवी. ॥ १० ॥
 होइल संगम नाशा ॥ यास्तव; पावति न कीं मदाग^७नाशा. ॥
 मधियं^८ तो जन वाटे^९ ॥ देखतचि असेल अकृतभोजन वाटे ॥ ११ ॥
 यास्तव जा, पितरांतें ॥ समजावीं, गोपिकादिकां इतरांतें. ॥
 जाणसि साम, निरोपें ॥ स्वसुखाचीं लाविं त्यांचिया मनिं^{१०} रोपें. ॥ १२ ॥
 घेऊनि निरोप^{११}ने, ॥ आज्ञारूपे^{१२}ह शीघ्रगति हो प्रवे^{१३}ने; ॥
 रथगगनीं^{१४} वेध^{१५}; न ते ॥ ब्रजार्त्वी^{१६} विरहदे^{१७}व गिळो; घे घे^{१८}नते. ॥ १३ ॥
 उद्धवनामसदभ्र, ॥ प्रभुसंदेशाख्ये^{१९}अमृत ज्यांत अद^{२०}भ्र, ॥
 त्या ब्रजजे^{२१}नेकेकींतें ॥ भेटों जाय; प्रमोदउं^{२२} शके कीं तें. ॥ १४ ॥
 रवि बहुधा मावळला ॥ लाजे; कीं सोधुं नंदधो^{२३}मा वळला. ॥
 आपण तोपद^{२४} वारि- ॥ प्रदास; तो लोकशांतै^{२५}तापद वारो. ॥ १५ ॥
 पाहुनि सहसा, नदें ॥ पूजियला साधु युवै^{२६}तिसह सानदें; ॥
 त्या सुधे^{२७}ना चातक वा ॥ मोर भजे हा; दिसे मनाचा तै^{२८}कावा. ॥ १६ ॥
 वाढवि पायस खाया; ॥ पुसिला कुं^{२९}शली, चुरूनि पाय, सै^{३०}खा या. ॥
 धैर्याचा नै^{३१}र्गाहि, वै^{३२} ॥ ब्रजभू^{३३}चा, परि तया धरे^{३४} न गहिवर. ॥ १७ ॥
 नंद वदे, " सांग, मने ॥ स्मरतें. आहां ? घडेल कृष्णागम^{३५}ने ? ॥

१ मत्-इतर-नर, माझ्या शिवाय दुसरा पुरुष. २ नवरा. ३ पाणी. ४ मत्स्य. ५ आपल्या
 घरी. ६ एक दिवसाचा वियोगहि. ७ हे निष्पापा! ८ संयोग, भेट. ९ मत्- आगमन-
 आशा = माझ्या येण्याची आशा. १० मला प्रिय. 'सत्प्रिय' असाहि पाठआहे. ११ मार्गास. १२
 उपोषित, उगवासी. १३ लहान झालें; (हा शब्द या ठिकाणीं नपुसक लिंगीं उपयोगिला
 आहे). १४ निरोपरूपी उदकें. १५ वायुनें (आज्ञारूपी). १६ रथरूपी आकाशांत. १७ चढ. १८
 गोकुळरूपी भरण्य. १९ वियोगरूपी वणवा. २० मेघपणाला. २१ उद्धवरूपी उत्तम मेघ. २२
 कृष्णाची आज्ञा या नामेंकरून अमृत (उदक). २३ फार. २४ गोकुळवासी जनरूपी मो-
 रानें. २५ आनंदवायास. २६ अन्न. २७ उद्धव. २८ नंदगृहास. २९ ताप देणारा. ३० वारि-
 प्रदास = उदक देणाऱ्यास (उद्धवास) ३१ लोकांच्या शांततेचें स्थान (उद्धव). " वारो '
 = त्यजो; सोडून जाई. याचा कर्ता " तो " = सूर्य, आणि कर्म "लोकशांततापद." ३२ स्त्री-
 सवर्तमान. ३३ अन्नदभरितें. ३४ उत्तम मेघास. ३५ वृद्धता, शक्ति. ३६ सुखरूप. ३७ कृष्ण.
 ३८ पवेत ३९ पति. ४० गोकुळाचा. ४१ धरवे. ४२ कृष्णाचें मन. ४३ कृष्णाचें येणें.

पाहों मुखराजीवा ? ॥ अमृताचा लाभ तो बहु खरा जीवा. ॥ १८ ॥
 दार्वादिक मृत्युचि तें ॥ कृष्ण निवारी भुजें सदुपकृत्युचितें; ॥
 त्या वीर्या, त्या तिथिला, ॥ स्मरतां होते क्रिया समस्तां शिथिला ! ॥ १९ ॥
 त्या प्रथमावस्थानीं, ॥ दुष्टांची ओळखोनि मावें स्थानीं ॥
 ज्या, खळसंदाति केली, ॥ स्मरतां कुंठित करी मनोगति केली^{१०}. ॥ २० ॥
 त्यजिलीं यदुकुळतिलकीं ॥ विरहदवें तीं सृळें गमति उलतिल कीं. ॥
 रोदन शुक्तिकरवें तें; ॥ हृदय चिरे कृष्णप्रदविद्योगकरवें. ॥ २१ ॥
 कर्भें काय करवती ! ॥ निष्ठुर बळहरिविद्योग काय करवती. ॥
 श्रम ज्याहीं हर्षपावे, ॥ भ्रम ते देताति हे मनोहर पावे ! ॥ २२ ॥
 बोल खरे गर्गांचे ॥ ' अवतरले ईश्वर त्रिदशर्वगांचे ' ; ॥
 भयहर भूस्वर्गांचे; ॥ गेयगुणचि रामकृष्ण हे भर्गांचे^{२१}. ॥ २३ ॥
 कृष्णा रामा, नेवळें ॥ चरितें, जनमन दयाऽकरा मानवलें. ॥
 केलें यश शुभ रणीं ॥ खळदर्मनीं, सप्तदिन नगसमुत्थरणीं. ॥ २४ ॥
 पडली चरमा माजे ॥ दृष्टिस गति, वरि सहानुचर मर्मा जे. ॥
 न क्षेम नर परम रणा, ॥ पावे न इतरंकरंहे सुरपूर मरणा ! ॥ २५ ॥
 जे बहुधा मायीवी ॥ खळ, ज्यांची भीति जिण्णुधार्मा यावी; ॥

१ मुखकमल. २ वणवा इत्यादि, (१७ व्या अध्यायांत सांगितलेलें). ३ सैल, दिल्ली. ४ प्रथम-अवस्थान, पहिल्या स्थितीत, बाळपणांत. ५ दुर्जनाची. ६ कपट. ७ वसलेल्या ठिकाणीं ८ हे " स्थानीं " याचें संबंधीं सर्वनाम आहे. ९ दुष्टाचा नाश. १० क्रीडा. ११ कृष्णें. १२ कीर आणि कौकिल्या यांचा जो शब्द (गायन), तें आतां ' रोदन ' झणजे रडें असें वाटतें इ. १३ कृष्णचरणाचा विरह हाच कोणी एक करवत, तें कें करून. १४ देह. १५ कापतो. १६ घालवावे. १७ गर्गऋषींचे. १८ देवांचे. १९ पृथ्वीरूपी स्वर्गांचे. २० गाण्यास योग्य आहेत गुण ज्यांचे असे. " भर्गांचे हे (बळकृष्ण) गेयगुण आहेत " झणजे भर्गानें (सांबानें) ज्यांचे गुण गाण्यास योग्य असे. २१ सांबांचे. २२ " चरितें " याचें विशेषण. २३ दया-आकरा. दयानिधीस (' कृष्णा ' व ' रामा ' याचें प्रत्येकीं विशेषण.) २४ दुष्टमर्दनीं. २५ पविताच्या (गोवर्धनाच्या) ' समुद्धरणा ' विषयीं = उचलून धरण्याविषयीं. २६ शोवटींची (गति) = मरण. २७ सह-अनुचर, सहपरिवार. २८ कंस. २९ योग्य. ३० दुसऱ्याच्या हातानें. ३१ देव-ज्ञान, कंस. ३२ कपटी. ३३ इंद्रलोकास

* सन्-उपकृति-उचितें=साधूवर, किंवा चांगले, उपकार करण्यास योग्य अशा (भुजें).

वेही जाले शलभ ॥ ज्वलनीं कृष्णीं, वळींहि^३ सिंहीं कलभ.” ॥ २६ ॥
 होय यशोदा विकळा, ॥ प्रेमाश्रु तदीक्षणांबुजीं दावि कळा; ॥
 पुत्रोदार-कथानीं ॥ ये पान्हा कंचुकीविदारक थानीं. ॥ २८ ॥
 त्यांचा उद्धव दे हा ॥ प्रेमा; विसरे मुहूर्त उद्धव देहा. ॥
 स्वमनिं ह्मणे, “मांलाभें, ॥ संसृतिचें^१ सर्वथा नसे यांला भें^{१,२}” ॥ २९ ॥
 सुख उद्धवपिक लाहे; ॥ कृष्णप्रेमांन्र गोकुळीं पिकला; हे ॥
 सत्संगमं. मधु; रव^{१६} दे ॥ सुभजनकामासि बळ, असें मधुर वदे;— ॥ ३० ॥
 “ धन्य तुझी; परिसा, जे ॥ सुतभांवि प्रीति ईश्वरीं^१ परि साजे; ॥
 विश्वगुरुजगज्जनकीं ॥ लाजविले या सुभक्तिनें सज्जन कीं. ॥ ३१ ॥
 यांच्या चरणस्मरणीं ॥ जो जन वसवी मन क्षण स्थिर मरणीं, ॥
 होतो मुद्राशि, शुचि; ॥ (त्यांहीं क्राडार्थ धरिलि मुद्रा शिशुं^३ची!) ॥ ३२ ॥
 साधुपरित्रात्याच्या ॥ गातां, आकर्णितां चरित्रा त्याच्या, ॥
 जालीं तत्पर करणें; ॥ काय तुह्माला असे अतःपर करणें? ॥ ३३ ॥
 मातेला जनित्याला ॥ सत्वर भेटेल वर्त्सला; जनिं त्याला ॥
 क्षणमात्र नसे विसर; ॥ प्रिय मानस, हंस कां मग न सेवि, सर! ॥ ३४ ॥
 मारुनि कंसा राज्या, ॥ तुजसीं गोष्टी स्वयें वदे सारा ज्या, ॥
 करिलचि त्या सत्या गा, ॥ धैर्य नसे वत्सलास त्यास त्यांगा. ” ॥ ३५ ॥

१ टोळ. २ कृष्णरूपी अग्रोत. ३ बळरामरूपी सिंहीं. ४ हत्तींचा छावा. ५ सविसाव्या भायेंपुढें सत्ताविसाव्या भायेंत दुसऱ्या चरणांतील काहीं शब्द आह्मांस सांपडले नाहींत; झणून आहे तेव्हांच आर्या खाली लिहिली आहे;—

“ ऐसीं पुत्रचरित्रें ॥ वर्णां विकिलें

तों ये फार गहिवर; ॥ स्ववतिजळें लोचनें अपार महिवर.” ॥ २७ ॥

६ कळाहीन. ७ तत्-ईक्षण-अंबुजीं, तिच्या नेत्रकमळांत. ८ पुत्रांच्या उदार (सुखकारक) कथा-नीं. ९ चोळी फाडणारा. १० आनंद. ११ संसाराचें. १२ भय. १३ उद्धव हाच कोकिलपक्षी. १४ कृष्णप्रेमा हाच कोणी एक आंवा, (गोकुळरूपी वागेत पिकलेला). १५ साधूंचे संयोग. १६ शब्द. १७ उत्तम भजनाच्या इच्छेस. १८ ‘सुतभांवि प्रीति (आहे) परि, ईश्वरीं साजे’ इ० भसा अन्वय. १९ विश्वगुरु-जगत्-जनकीं, ब्रह्मदेव व जगत् यांचा जो वाग (कृष्ण) त्याच्या ढाणींच्या भक्तीनें लाजविले इ०. २० मुत्-राशि = आनंदाचा गाशि. २१ पवित्र. २२ आकृति. २३ मुलांची. २४ साधु-परित्राता. साधूंचें संरक्षण करणाऱ्याच्या. २५ ऐकतां. २६ इंद्रियें. २७ ताला. २८ ‘मातेला’ आणि ‘जनित्याला’ यांचें विशेषण. २९ सरोवराचें नांव (हें ‘सर’ याचें विशेषण). ३० सरोवर, तळें. ३१ श्रेष्ठ (हें ‘गोष्टी’ याचें विशेषण). ३२ त्याग करण्यास, (जुमचा).

दे सुखसंदोह, गळे ॥ त्यांचे हातीं धरुनि तो; मोह गळे; ॥
 तत्व असे आयकवी ॥ श्रीउद्धव बुद्धवस्तु बुधराय कवी ॥ ३६ ॥
 सत्संगक्षण दे तें ॥ सुख अद्भुत; कोण आठवि क्षणदेतें? ॥
 परमामृतखुनि शांत- ॥ प्रेमरस पितांचि, दाखवि मुख निशांत. ॥ ३७ ॥
 ब्रजयुवतिजन रहाटे ॥ दधिमथनीं; कृष्णचरित गल्प पहाटे ॥
 प्रेमोदीपनं गानीं ॥ करिति, हरिति तमाहि, जेविं दीप, नगोनीं. ॥ ३८ ॥
 तें हरि तम हो दधिचें ॥ मथन; यश जयांत सुचरितमहोदधिचें. ॥ *
 गाती डुलत, नुरावि तें ॥ प्रेम श्रम; फिरवितीं मृदुलतनु रवितें. ॥ ३९ ॥
 बाष्पे कंठ निरुद्ध, ॥ स्वर गद्गद, परि न गीतराति विरुद्ध. ॥
 स्वसुखाचे कोंव, रवे ॥ प्रेममुधेचेचि, वर्ण ते हो वरवे! ॥ ४० ॥
 भोनेकृशानु उगवता ॥ जाला, जाळुनि तमा जुन्या मउ गवता; ॥
 लागे धूर वळकट, ॥ स्वच्छांवर यामुळेंचि होय मळकट! ॥ ४१ ॥
 स्त्रीजन ते, जेविं रवी, ॥ रय देखति जो तम स्वतेजे विरवी; ॥
 त्या कांचेनमणिखाचितें ॥ आश्चर्य दिलें ब्रजेक्षणीं अणिखाचि तें. ॥ ४२ ॥
 ह्मणती बल्लवमाहिला, ॥ “ जो अस्मत्प्राणपश्यतोहर पहिला, ॥
 तो अक्रूर, कुंनर पी ॥ ब्रजजीवन, पातला असेल पुनरपि. ॥ ४३ ॥
 त्सा कंसा अधमास, ॥ ब्रजयुवतीचा करुनियां वध, मास, ॥
 श्राद्धीं पिंड कराया, ॥ नेणार असेल तृप्तिदायक राया. ॥ ४४ ॥
 स्वामी नृप शूरहि, तंतू- ॥ प्रिय करि मागोहि साधु अक्रूर हित. ॥

१ सुखसमूह. २ नाशपावे. ३ बुद्ध वस्तु. जाणिलें आहे तत्व ब्याणें, असा. ४ ज्ञानिश्रेष्ठ. ५ च-
 तुर. ६ रात्रीस. ७ परम-अमृत-खनि. ८ सकाळ (निशा-अंत), पहाट. ९ गोकुळा-
 तील स्त्रीजन. १० प्रेम-उद्-दीपन, प्रेमाचें (प्रीतीचें) उत्तेजन. ११ अंधार. १२ अलंकारा-
 नीं. १३ अज्ञान. १४ सुचरित-महा-उदधि, उत्तम चरित्रांचा समुद्र (कृष्ण). १५ न उ-
 रवी. १६ कोमलांगी. १७ नेत्रोदकें. १८ प्रतिवद्ध, भरलेला. १९ सद्गदित. २० उल-
 टी, छंदाचा भंग आहे जांत. २१ गोळे. २२ सूर्यरूपी अग्नि. २३ नमोस्वी वाळलेल्या गवतास. २४
 स्वच्छ आकाशास. २५ सूर्य. २६ सूर्यवर्ण व रत्नें याहीं जडलेल्या. २७ गोकुळजनाच्या नेत्रास. २८
 वेगळेंच, फार. २९ गोपस्त्रिया. ३० अस्मत्-प्राण-पश्यतोहर, आमच्या प्राणांस (= कृष्णांस)
 (भामच्या समक्ष!) चोरणारा ३१ दुष्ट मनुष्य. ३२ गोकुळाचें “ जीवन ” = जीवरूपी उदक. ३३
 तृप्ति देणारा (अक्रूर). ‘ राया ’ हें ‘ कंसा ’ चें विशेषण. ३४ त्याला अवडता (अक्रूर) : ३५
 मला दरोहि.

त्यजुनि अशाहि जिवलगा, ॥ कंसा! गेलासि हें तुजेंहि नवल गा! ॥ ४५ ॥

वदति असें; तों सुरसा- ॥ पुष्करमालाधर स्मितानन सुरसा ॥

पाहे भगवदनुग या ॥ अंतर्धृतविष्णुचरणयुवतितनुगया. ॥ ४६ ॥

॥ इति श्रीमत्कृष्णविजये षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

दुर्गातिथि उद्धव याहीं ॥ केला कृष्णोपभुक्तशुद्धवयाहीं; ॥

जेवि विशद यज्ञानीं ॥ निर्मळ मोक्षेच्छु नीच सदय ज्ञानी. ॥ १ ॥

हणति दहतनयन रमणी, ॥ " हा अच्युतवेष भूप कोण नरेमणि? " ॥

देवधूप्रतिमांशा ॥ वेष्टिति त्याला, जशा मधूप्रति माशा. ॥ २ ॥

ते गोपस्त्री-जनतां ॥ जाली हरिदासचरणसरसीजनतां; ॥

मग एकांती वसका ॥ केली, प्रकटावया निर्जाशय अंसका. ॥ ३ ॥

रसीं हरिच्या तूर्ये, ॥ स्त्रीरत्ने ज्यांत कोटिभरि चातूर्ये, ॥

हा महिमा जीवांचा; ॥ तदुक्तिरससिंधुमग्नं माजी वाचा. ॥ ४ ॥

सप्रेमा कोपांचे ॥ बोल वदति फार दार ते गोपांचे; ॥

" जणों यदुपाळांचा ॥ सेवक तूं उग्रसेनसुतेकाळाचा. ॥ ५ ॥

पाठविलेंसे, स्मरणा ॥ धरुनि, तुला येथ निजपितृप्रियेकरणा ॥

जो अर्धवर्गद मुनिहीं ॥ स्वस्नेहार्थीन, करेणवर्ग दमुनिही. ॥ ६ ॥

आठविजे काय दुजे ॥ या घोषी, त्यजुनि जननिर्जनका येदुजे! ॥

१ सुरसा-पुष्कर-माला,-धर=पुष्करांच्या सुरस माला धारण करणारा. २ स्मित-आनन, हा-स्यमुख ३ देवासारखा. ४ भगवत्-भनुग, ईश्वराचा दास. ५ अंतर्-धृत-विष्णु-चरण-युवति-तनु-गया, ध्यानीं आहेत कृष्णाचे चरण धरिलेले ज्यांनीं अशा गोपिरूपी 'गया' = गंगा. ६ द-क-अतिथि, 'दृष्टाचा अतिथि (केला)' = कृपादृष्टि केली, असें वाटते. ७ कृष्ण-उपभुक्त-शुद्ध-वय, कृष्णानें उपभोगिलीं हणून शुद्ध आहेत वयें ज्यांचीं. ८ पवित्र. ९ मोक्ष इच्छिणारा. १० कृष्णाचा वेष आहे ज्याकडेस. ११ राजा. १२ पुढप्रेत. १३ अर्धवर्गाच्या आकृतीं समान; 'वेष्टिति' या क्रियापदास 'रमणी' (गोपी) हा अध्याहृत कर्ता धावा. १४ गोपीसमूह. १५ हरि-दास-चरण-सरसाज-नता, साधूच्या (अक्रुराच्या) चरणकमलीं लीन. १६ निज-आशय, आपला अभिप्राय. १७ सर्व. १८ रासकडित. १९ नादाचा. २० तत्-उक्ति-रस-सिंधु-मग्न, तच्छब्दरूपी क्षौरसागरांत निमग्न. २१ स्त्रिया; (हा शब्द पुल्लिंगी आहे). २२ कंसारी. कृष्ण. २३ आपला बापास प्रिय असलेलें करण्यासाठीं. २४ मोक्ष देणारा. २५ आपल्या स्नेहाच्या स्वाधीन, २६ द्वायसमूह २७ गोकुळी. २८ आर्धवापास. २९ कृष्णानें. शब्द.

इतरीं कार्यापुरती ॥ मैत्री; संस्कार ते मनीं मग नुरती. ॥ ७ ॥
 पुरुष रूस-पिपस्तु मनीं, ॥ स्त्रीठायीं सख्य; जेविं मधुपा सुमनीं. ॥
 त्यजिजे भ्रांणि, कार्नीं ॥ ऐकुनि चाँटूहि, त्द्वर्तधना गणिकांनीं. ॥ ८ ॥
 जेथ रुपा सत्य, जित्ती ॥ प्रजा तथा; गर्तवळा नृपास त्यजिती. ॥
 जो विद्या दे, शिकते ॥ जे शिष्य सुविद्यं, सोडितो देशिक ते. ॥ ९ ॥
 धरि पदतोर्यजे, मान ॥ प्रत्यह करि जो, असाहि तो यजमान, ॥
 टाकिति ऋत्विज, यजनीं ॥ होतां निजदक्षिणोदशीर्षय जनीं. ॥ १० ॥
 खेगळे त्यजिति अर्गांत ॥ विकळांत, स्मरति तदुपकृत न अगा! तें. ॥
 दांतृगृहांत अतिथि जे, ॥ तन्मनही यावदशनमात्र अति थिजे. ॥ ११ ॥
 दग्धवनीं मृग विटती; ॥ भोगुनि टाकी अर्थात जी स्त्री विटती. ॥ ११ ॥
 ऐसें बहुतचि वदती, ॥ निर्लज्जा रडति, कृष्णपदरति सुदती. ॥ १२ ॥
 तों ब्रजवामान्यतमा, ॥ कळवाया भाव उद्धवा मन्यतमा, ॥
 बोलतसे मधुपासीं; ॥ तो रस नाहीं सुधाकरा विधुपासीं:- ॥ १३ ॥
 " स्नेह मनीं आठविला, ॥ ह्यगुनि मधुपदूत वळें में पाठविला, " ॥
 कल्पुनि ऐसीच वदे ॥ मधुपा अन्योक्ति; सुधां न तसी चव दे*; ॥ १४ ॥
 ' इच्छा कायशि ? वांया ॥ मधुपा ! धांवसि, धरून पाय, शिवाया; ॥
 विदित अससि कितवाचा ॥ वंधू तूं; वदसि मधुर संचैकित वाचा. ॥ १५ ॥

१ शृंगाररसाविषयीं नृषित. २ अमरास. ३ पुष्पीं. ४ द्वारापुढच्या जाग्यांत. ५ प्रियकर आणि गोड अशीं खोटीं भाषणें. ६ हरण केलेंआहे धन व्यापासून अशाला, ७ कलावंतिनींनीं. ८ जीवंत. ९ गेलें आहे बळ व्यापासून, निर्वृत्त. १० चांगले विद्वान (जहाले क्षणजे). ११ गुरू १२ चरणकमल. १३ दररोज १४ यज्ञ करणारा. १५ यज्ञीं. १६ निजदक्षिणा-उद-शीत=आपल्या दक्षेच्या उदकांनीं थंड आहेत हान व्यांचे. १७ पत्नी. १८ वृथास. १९ व्याणें (वृथानें) केलेंले उपकार. २० दात्याच्या घरीं. २१ यावून-अशनमात्र, जो पर्यंत जेवण असेल तोपर्यंत मात्र. २२ एकाठिकाणीं राहें. २३ जळलेल्या भरण्यास. २४ तृप्त न जहालेली. २५ जार. २६ कृष्णचरणीं प्रीति आहे व्यांत. २७ सुंदर आहेत दंत व्यांचे; सुंदर. २८ ब्रज-वामा-अन्यतमा, गोपिकानून कोणी एक स्त्री. २९ मान्यश्रेष्ठ (उद्धवांचे विशेषण). ३० सुधा-कर- (किंवा, आकर-) विधु, अमृतप्रसवणारीं कारणें आहेत व्याचीं; किंवा अमृताची खणच असा जो चंद्र, त्याजळ. ३१ पत्नीं. ३२ मधुपा-अन्योक्ति, मधुपासीं संचैधून पण अक्रूरास उदेंशन बोललेली वाणी. ३३ अमृत. ३४ शशाचा, ठकाचा ३५ आश्रयकारक + उपाध्याय, यज्ञकाम चालविणारा. * या अर्थात " कि-सुधा " हा जें गग नसल्यामुळें हें अर्थे सन्तोष आहे. " बुधा " याच्य बद्दली " अमृत " असें वाचण्यास बरोबर जमेले.

वनमाला सवतीच्या ॥ भरली कुचकुंकुमें विलासवतीच्या, ॥
 तें त्वज्जीवन; मिसियाँ ॥ पिवळ्या कीं निख्खापा! पदासि नभिसि या! ॥ १६
 स्वाधरमधु पाजी जी ॥ आवडती, त्या शंठास मधुपा! 'जी! जी!' ॥
 समजावीं मर्नवती ॥ त्या कितवा! तुज तयास ज्यां मानवती. ॥ १७ ॥
 जेवि रसपिपासुमनें ॥ तूं चुंबुनि टाकितोसि मधुपा! सुंमनें; ॥
 त्यजिलें आह्मांहे तसें, ॥ भुलवुनि अधरामृतें; झणों त्या हितसें^{११}? ॥ १८ ॥
 मन मोहुनि टाकि तवा ॥ स्वामी, ऐम्हा प्रसिद्ध रे हा कितवे; ॥
 कसि चरण शिवे कर्मळा ॥ याचे? तीचा कसा धरि विवेक मळा? ॥ १९ ॥
 कळलें पिउनि भुललि तें ॥ अनृतकथामृत तदाननेंचि सुललितें; ॥
 नेणुनि भाव, सुरा ॥ ती पी; न धरि विवेक, जशि विभावसु राती.^{२०} ॥ २० ॥
 कंसाचा रिपु^{२१}, राणो ॥ वृष्णीचा^{२३}, श्रेष्ठ, कामचारि, पुराणो, ॥
 गासी येथ तशास ॥ भ्रमरा ! इतरा जनासमीप कशास ? ॥ २१ ॥
 येथुनि मधुपा ! जावें; ॥ हरिसखियांतें^{२६} स्वगीतमधु पांजावें; ॥
 करितिल भेर्वदिष्ट; गदा- ॥ ग्रजे त्यांच्या हरि निरंतर उरोजगदा. ॥ २२ ॥
 ज्या स्त्री लोकत्रितयां ॥ माजि तुरोपा, न त्या अरे पत्रि* ! तया; ॥
 भ्रूयुगं कनकपटाचें ॥ नाचे बहु-रुचिर^{३५}, हसितें^{३६} गृह कपटाचें ! ॥ २३ ॥
 करुनि महा तप, दासी ॥ श्रो^{३७} लावि रजोर्थ मात्र हात पदासी; ॥
 तेथें काय कंद वना- ॥ लयंदारांचा ! न कामसायक दवनी. ॥ २४ ॥

१ कृष्णाच्या अंगावरची माळ. २ विलास करणाऱ्या, ('सवतीच्या'). ३ तुझे अन्न. ४ मिशा. ५ हे निलेडजा! ६ आपलें अधरामृत. ७ ठकास (कृष्णास). ८ स्त्रिया. "जी! जी," झणून समजाविसी कर. ९ रसविषयीं तृषित अशा मनानें. १० पुढें. ११ हितकरणारा असें झणावें! १२ ठक. १३ लक्ष्मी. १४ मज्जास ('धरी') या क्रियेचें कर्म). १५ खोश्या कथा हें च अमृत. १६ कृष्णमुखानें. १७ सुंदर ('आननें') याचें विशेषण). १८ मद्य. १९ सूर्य. २० रात्र. २१ शत्रु. २२ राजा. २३ यादवांचा. २४ स्वेच्छ. २५ भाव, जुनाट. २६ कृष्णप्रिय स्त्रियांतें. २७ तुझे गायनहेंच मधु. २८ भवत्-इष्ट. तुझे इच्छित. २९ कृष्ण. ३० उरस्-जगद. स्तनज व्याधी. ३१ त्रैलोक्यांत. ३२ दुर्लभ. ३३ दोनहि भिवया. ३४ पितांबरधारी कृष्णाचें. ३५ फार सुंदर. ३६ हास्य. ३७ लक्ष्मी. ३८ रजस्-अर्थ=चरणरजःकणासाठीं. ३९ पदार्थ, किंमत, विशाद. ४० वन-आलय-दार. भरण्यासाठी गवळ्यांच्या बायकांचा. ४१ काम-बाण; (आज्ञी जे त्यास मूळ ते). ४२ बेलासारिखी एक विष्णुप्रिय वनसतिविशेष.

* हे पश्या, भ्रमर!

तदपि दया जरि रूपणां- ॥ वरि करिसिल, 'उचित उत्तमश्लोकपणा,' ॥
 ऐसैंचि कळिव, राजा ॥ कितवांचा जो, तयाप्रति अळिवरां ! जा. २५ ॥
 कां चरणां शिवशि ? वहा ॥ न शिरिं पाय; प्रणाम भर शिवशिव ! हा. ॥
 तन्मुखरस चाटूनी ॥ आलासि; कळे, वळे न मन चाटूनीं. ॥ २६ ॥
 करुनी खोलेंशि कविता, ॥ जाला तो कितव तूज वोल शिकविता; ॥
 तें आह्मां सकळ कळे; ॥ आठवुनि मुकुंद या जनास, कळकळे ! ॥ २७ ॥
 हें सुख दाविं; श्वासें ॥ ओठ करपले, रडों सदा विश्वासें, ॥
 तळमळ दिनिनिशि, वांचे ॥ न प्रैज, होतिल विलास सदांनि शिवांचे^{१०}. ॥ २८ ॥
 ज्याकरितां निजपतितें, ॥ तोक^१ जगद्वयहि, ज्या सुमुनि जपती, तें^{१३}, ॥
 त्यजुनी ध्यास, त्यजित्या ॥ जालों; त्या वाटलों मृतां सत्य जित्या. ॥ २९ ॥
 त्या अजितस्वांतातें ॥ काय भजोनी ? भजों हित स्वांतातें^{१८}; ॥
 सख्य पुन्हा फुटकळ, तें ॥ फळ कळलें; अन्न बहु शितें^{१९} अटकळतें. ॥ ३० ॥
 रावण ज्या वोवाळी ॥ स्वमुकुटमणिदीपकां असा जो वाळी^{२२}, ॥
 त्यास वधी लुब्धकता; ॥ सेवावा व्यर्थ परनिधने^{२४} लुब्ध कसा ! ॥ ३१ ॥
 आपण तों स्त्रीजित, कीं ॥ सीतावंश; करि तदीय^{२६} वाक्यें जितकीं. ॥
 वरि तन्वर्षण, खीजे, ॥ बहुत विटवी तसीहि शूर्पणखी^{२८} जे. ॥ ३२ ॥
 दाता, शूर, मृदु बळी;^{२९} ॥ ज्याच्या कीर्तीपुढें सुधांसुचि दुवळी, ॥
 छळिला तो, करि पूजे ॥ सर्वस्वें तरि; न देति शोक रिपू जे ! ३३ ॥
 वर्षी महिमा, गेहा^{३१} ॥ जाउनि त्याच्या; त्रिपादे महि^{३२} मागे हा^{३४}. ॥
 देतां, सर्व हरि^{३४} हरी; ॥ बांधुनि घाली रसातळींच हरिहरि ! ॥ ३४ ॥

१ आह्मां गरिबांवर. २ उत्तम पवित्रता. ३ हे भ्रमरश्रेष्ठा ! ४ मिथ्या व गोड भाषणां
 नीं. ५ गूढ अशा. ६ लबाड, ठक. ७ आह्मांस. ८ रात्रांदिवस. ९ गोकुळ. १० कोळ्याचे.
 (विलास) होतील= परें ओसाड पडतील. ११ मुलें. १२ इह लोक व परलोक. १३ जगद्वयहि-
 १४ मुलाबाळाचा इ० १५ मेलेंव्या. १६ जीवंत. १७ अजित (जिंकिलें नाहीं) अंतःक
 रण ब्याचें. १८ स्व-अंत, आपल्या मरणास. १९ (भावाच्या) एकच शितानें. २० समजतें.
 २१ आपल्या मुकुटांतिल मणिरूपी दीपकांनीं. २२ वानरविशेष. २३ पारध्या सारिखां. २४
 दुसऱ्याच्या मरणाविषयीं तत्पर. २५ सीतेनें वश केलेंला. २६ सीतेचीं. २७ तनु-अर्पण
 देहाचें अर्पण. २८ रावणभागनी. २९ राक्षसविशेष. ३० अमृताची गोडी. ३१ घरास. ३२
 तीन पावलां एवढी. ३३ पृथ्वी. ३४ कृष्ण. ३५ पृथ्वीच्या खालीं.

ऐसा भोजपरिपु रे; ॥ तत्सख्यामाजि बहुत चोज, परि पुरे ॥
 म्हणसी जरि " कां गातां," ॥ भजिजेतें कंजें बांधि तरि कां गा तों? ॥ ३५ ॥
 जाणों व्यर्गलतेतें ॥ कृष्णकथेच्या, खणी त्रिवर्गलतेतें^१; ॥
 परि हरिभृत्या! गाया ॥ रसना रत, न क्षमां सकृत् त्यागाया ॥ ३६ ॥
 कृष्णानुचरित लीला ॥ तें कर्माभृत धुतें कुपककलीला; ॥
 तीची जे कीं कणिका ॥ लाजे साध्वीस त्या सुधाख्या गणिकां ॥ ३७ ॥
 तीचे सेवन-करिते ॥ द्वंद्ववियोगासि^{१९} पावती लौकरि ते; ॥
 ह्यणुनचि होति विनष्ट, ॥ त्यजिति गृह कुटुंब दीन ज्यांत सुकष्ट ॥ ३८ ॥
 आपणही बहु दीन ॥ भ्रमण करिति सर्वभोगसौख्यविहीन, ॥
 ऐसे बहुत विहंगे^३ ॥ प्राणार्थाहि भौक मागतात असंग ॥ ३९ ॥
 कृष्णकथासेवकणिका ॥ मोहितसे चतुरमानसा! जसि गणिका ॥
 न धरि तयाउपर मती; ॥ लोकेव्यवृत्तिरुचि क्रिया उपरमती ॥ ४० ॥
 सकुटुंब सदन सुटतें; ॥ श्रुति, लज्जा, स्नेह, लोकबंधन तुटतें; ॥
 मान लंब जनांत नुरे; ॥ स्मरे स्वपूर्व-प्रियाहि न मना तनु रे ॥ ४१ ॥
 गेले कामांतुनि ॥ छंदे या बहुत जन फुका मातुनि; ॥
 मग हाता पसरती ॥ उदरार्थ; पडे गळांचि तोंपसरती ॥ ४२ ॥
 हें जाणत गोपी तों ॥ जाणूं; कीं जीव हा क्षण तगो, पीतों ॥
 हें परमाभृत कानीं; ॥ मानियलें ब्रजजनींहि या मृतकानीं ॥ ४३ ॥

१ कंसशत्रु. २ त्याच्या मैत्रिंत. ३ गुह्य, सुख. ४ कमळ. ५ त्वां. ६ सहायते, आभारते, ७ मोह, कर्म, आणि संपत्ति यांच्या गणरूपी बद्धीतें. ८ हे कृष्णसेवका! ९ जिव्हा. १० योग्य शक्तिमान्. ११ एकदाहि. १२ कृष्णाच्या अनुकृत लीला = कृष्णानें जीं चरितें केलीं तींच (आर्द्यां) करून दाखविलेलीं. १३ दुष्ट पातक आणि कलह यांस. १४ कण, अंश. १५ पतिव्रतेस (कणिकेस). १६ सुखा-आख्या, भ्रमृत नामक. १७ वैश्या विशेष. १८ उपभोक्ते. १९ कलहाच्या वियोगास (पावती) = कलहापासून मुक्त होतात. २० सर्वस्यक. २१ फार कष्ट. २२ सर्व भोग आणि सुख याविरहित जहालले. २३ पक्षी. २४ संगहीन, एकटे. २५ कृष्णाज्ञी कथा हेंच कौणो एक मद्य, त्याचा अंश. २६ हे शाहाण्या! २७ न्यावर. २८ लोक-संबंधी कामें. २९ नाश पावतात. ३० किंचितहि. ३१ पूर्वी आपणाम प्रिय असलेली (तनु) - ३२ शरीर. ३३ फुकट. ३४ गुंग होऊन. ३५ पोटासाठीं. ३६ तपस्याची चालचलणुक. ३७ श्रेष्ठ (कथारूपी) भ्रमृत. ३८ मेलेत्यानीं. *वार्ता.

गोला भोक्तित वमना ॥ आम्हां, वार्ताचि ते असो; कितवमेना; ॥
 याची काय रुचि? रहा ॥ उगला आतां; नकोचि काय रुचिर हा. ॥ ४४ ॥
 मृगयु जसा गाय महा ॥ मधुर, गमे साधुमानसा! गा यम हौं; ॥
 मांससतृष्ण वधूं तें ॥ करि कपट कळे न शुद्ध रुष्ण वधूतें ॥ ४५ ॥
 तो खाया पळ, उर तें ॥ भेदि शरें; आयु काय मग पळ उरतें! ॥
 होय गति भ्रमरा! हे; ॥ प्राण मधुर गीत हाहि न भ्रम राहे. ॥ ४६ ॥
 हरिणीस न पाप, शुचि; ॥ परि आम्ही त्या वनेचरी वा पशुचि, ॥
 त्या याही भोरुचें; तें ॥ दृग्युगही सम; न गीत दे भी, रुचतें. ॥ ४७ ॥
 'न पडो भव्यां धोमीं ॥ तोटा त्याच्या', हणें, 'शुभ', व्याधा मी; ॥
 कीं हरिणी माराया ॥ उशिर न लोवी; दया न ये माराया. ॥ ४८ ॥
 भुलवी विश्वा, सोंगा ॥ घेउनि; आम्ही तयास विश्वांसों गा; ॥
 जाणों सुखजनक रवे ॥ तच्छब्द; त्यागबुद्धि सहज न करवे. ॥ ४९ ॥
 गणितां तद्वच, नखें रे! ॥ करिति कुचीं शिवुनि तीव्र रतिपतिनेखरे; ॥
 अनुभवुनि स्वमन खरे, ॥ 'हरिपरिस', हणें, 'दुराग्रही कवि न खरे.' ॥५० ॥
 स्मर करि अर्हा पीडा, ॥ कीं भूत; न बोल बहिर्बर्हापीडा. ॥

१ ओकीस. २ कृष्णाचें विशेषण. ही प्रथमा आहे, संवोभना नव्हे. ३ गोडी, शोभा ४ पारधी. ५ कृष्ण. ६ मांसविषयी आशा भरित. ७ आर्हास. ८ पारधी. ९ मांस. १० वाणानें. ११ आयुष्य. १२ शुद्ध, पवित्र. १३ वनांत फिरणाऱ्या; असा समास प्राकृतांत बहुधा येत नाहीं, परंतु 'वने' या समासाचा लोप होऊन 'वनचरी' असा येत असतो. १४ आर्हास. १५ भितत्या. १६ दोनही डोळे. १७ ('कुरंगनेत्री' असें स्त्रियांस ह्यणतान ह्यणून 'सम' असें द्वाटलें आहे.) १८ भय. १९ कल्याणास. २० घरीं. २१ कल्याण, इष्ट. २२ याचा कर्ता 'व्याध'. २३ कृष्णास. २४ विश्वास ठेवात होतीं. २५ सुख उत्पन्न करणारे (रवे = तुकडे, गोळे.) २६ कृष्णाचे शब्द. २७ कृष्णाचें वचन (गणितां=मनास आणलें असतां). २८ नखें. २९ कामाचे नखरे=उत्तेजन. ३० दाहास, (कामापासून होणाऱ्या). ३१ कृष्णापेक्षां. ३२ अशक्य असेल तरीहि ग्रहण करणारे. ३३ सत्य. सर्वांचा अर्थः— त्याचें वचन मनास आणिलें तर नखें (आर्हास) स्पर्श करून कुचीं कामाचे नखरे (= नखांनीं केलेलीं काहीं कृत्यां) करित असत; मग (त्या कामापासून जाहलेल्या) दाहास अनुभविल्या (=सहन केल्या) नंतर आमचें मन असें हणें कीं— 'होण्यास अशक्य अशा गोष्टीहि स्वीकारणारे असे जरी कवि असतात तरी त्याणीं, या कामदाहापासून किती दुःख होतीं, असें जें वचन केलें आहे, तें अगदी अपुतें; पण कृष्णांनं आपल्या स्पर्शानें, तें दुःख किती होतीं, तें प्रत्यक्ष दाखविलें.' ३४ योग्य; (स्मर = काम). ३५ पिशाचः काम पीडा करी हें योग्यच आहे; कांकीं तें कोणी एक भूतच होय. ३६ बहिर्बर्हा-भापीड, मयूरपिच्छाचा तुरा आहे व्यास = कृष्ण.

भीरुसि^१ होयं झडपणी; ॥ करिती ब्रह्मप्रेहादि काय घडपणी? ॥ ५१ ॥
 तूं चिरजीव^२; दवांता ॥ वृष्टि तसी, मधुकरा! दुजी वद वार्ता; ॥
 कीं^३ झांकुनि मुख राहें; ॥ किति कथिलें परि न ऐकसी मुखरा! हें. ॥ ५२ ॥
 न स्छापुन राग मना. ॥ माजि भ्रमरा! किमर्थ पुनरागमना ॥
 केलें? तुज पाठविलें, ॥ प्रियसखया! काय केशवें^४ आठविलें? ॥ ५३ ॥
 आगमन तव पुन्हा, या ॥ निववाया, विरहदहनगंतवपु न्हाया, ॥
 प्रियसंदेशामृत कीं ॥ दयाया? जावें न काळदेशां मृतकीं. ॥ ५४ ॥
 लदयेप्सितें कुंशालिवरा ॥ मार्गें तूं पारितोषिकाई^५ अळिवरीं! ॥
 तत्संगम बों लंबा- ॥ लोलदलां^६ बुविंदुसख रोलंबां! ॥ ५५ ॥
 जा वेड्या! नव घडतें ॥ प्रेम त्रुटितें^७? न जडे, पडे अवघड तें; ॥
 हेंहि असो, हरिशीलें^८ ॥ द्वंद्व^९; त्यागासहिष्णुां^{१०} हे न हरिशीलें. ॥ ५६ ॥
 न वदें फार कथकसां; ॥ अस्मत्प्रयनोचित प्रकार कथ कसा. ॥
 किति सुकुमारा! खणिशी ॥ नैगं नखरें? सहचि ते रमां राखणिशी! ॥ ५७ ॥
 यश रोलंबा! गा जें ॥ बहु ह्यगती श्री हरिप्रियां^{११}; वा! गाजें. ॥
 नांदे तूंदुरोधामीं, ॥ साहेन तिसीं पळार्थ न विरोधा मी. ॥ ५८ ॥
 ऐसें बहु संकट, कीं; ॥ निधिपरि^{१२} वरि वेढिला फणीच्यां^{१३} कंठकीं; ॥
 तदुरोवांसवतीतें ॥ माने न विपक्षजन नवा सवतीतें. ॥ ५९ ॥
 करुनी गुरुकुलवासी ॥ आला कीं विजित चंचकीं! कुळवासा? ॥

१ भ्यालेव्यास. २ ब्रह्मराक्षसादि. ३ अमर, कालोत्तापर्यंत जगणारा. ४ वणव्यानें
 त्रासलेव्यास. ५ हे भ्रमरा. ६ किंवा. ७ हे वडवड्या. ८ धरून. ९ पुनः येण्यास. १०
 कृष्णें. ११ विरहरूपा अर्थांत पडले आहेत देह व्याने. १२ कृष्णाची आज्ञाहेंच अमृत. १३
 मृगुस्थळाला. १४ मेल्यांनीं (आर्द्यां). १५ मनोभीष्ट. १६ कल्याणदायकांच्या श्रेष्ठास-कडे. १७
 बक्षिसास योग्य. १८ हे भ्रमरश्रेष्ठा. १९ कृष्णाची संगति. २० लंबा-लोल-दल-अग्र-अंबुविंदु-
 सख, कडू भोंपळ्याच्या हालणाच्या अशा पानावरील पाण्याचा जो विंदु त्याचा सखा. २१
 हे भ्रमरा! २२ तुटलेलें. २३ हरण करिसील. २४ कड्या. २५ त्याग-असहिष्णु, त्याग करणेंहि
 सहन होत नाहीं झाला. २६ हरीचा स्वभाव. २७ गोष्टी सांगणाऱ्यासारखा. २८ आमच्या
 नयनेस योग्य असा. २९ वृक्ष. ३० राखणारी तसी. ३१ लक्ष्मी. ३२ कृष्णास आवडणारी. ३३
 कृष्णाच्या वक्षस्थळीं. ३४ द्रव्याच्या ठेवी सारखा. ३५ सर्पाच्या. ३६ वृत्तीच्यांनीं, घेयांनीं, वेदा-
 व्यानीं. ३७ कृष्णवक्षस्थळीं वास करणारीस. ३८ शत्रुजन. ३९ गुरूच्या घरीं राहणें. ४०
 आपल्या कुटुंबाच्या स्थळास.

मधुरंतचि वनमाळी ॥ आहे कीं आर्यपुत्र जनवनेमाळी! ॥ ६० ॥
 केव्हां तरि वदतो रे ॥ या दासीची कथा प्रियवद तो रे? ॥
 तूं सार्धु अली^१ कानीं ॥ पडली तरि सांग, फटिव न अलीकानीं. ॥ ६१ ॥
 जो स्वर्गमर्गुरु सुरभी- ॥ नाथ श्रीकृष्णबाहु सदगुरुसुरभी, ॥
 तो केव्हां निववील, ॥ छत्रत्व धरुनि, किंकरी जित्रवील ” ॥ ६२ ॥
 इत्यादि ब्रजवनिता- ॥ सूक्तिसुधा तन्मुखामृतद्युतिजनिता; ॥
 उद्धव सुचकोर तिला ॥ सेवुनि, पावे महा रसिक^२ तो रतिला^३. ॥ ६३ ॥
 वक्तृवरा जीवांचा ॥ शिष्य, मधुप कृष्णचरणराजीवाचा. ॥
 बोले या वामांतें ॥ कीं, “ भवदवधानलेश यावा मातें. ॥ ६४ ॥
 धन्य तुझी; कवि भुवनीं ॥ गाति यशा, ‘सेविलो त्रिलोकविभु^४ वनीं;’ ॥
 बहु-सुरुतीं^{२२} बहुजनेनीं ॥ साधे हरिभक्ति सर्वमंगळजननी. ॥ ६५ ॥
 बहु बरव्यांपरि चरणीं ॥ हरिच्या भक्ति प्रवर्तविलि परिचरणीं, ॥
 त्यजुनि पतिकुलगुरुभया; ॥ मुनिवर्षालाहि नव्हति सिद्धि सुलभ या. ॥ ६६ ॥
 तुमचें प्रेम न मापीं ॥ सांटे, मोजील कोण त्या? मन मारीं. ॥
 जालों कतरुत्य, हिमीं ॥ तप्त निवालों तसाचि, हरिभूत्याहि मी. ॥ ६७ ॥
 मानस आनदेशा ॥ सूक्ति जयांत प्रियाचि^३या संदेशां^{३३} ॥
 त्या घेउनि आलों मी, ॥ ऐका; ताप न टिकेल एका लोमीं^{३३}. ॥ ६८ ॥
 प्रीति धर्वाचि कदा त्या ॥ न उणि ह्यणा, मजहि सत्य वाचिकदा^३त्या. ॥
 संदेशसुधाधारा ॥ प्या हे, स्वातीं धरुनि विबुधाधारां. ॥ ६९ ॥
 ‘प्रेमामृतभरितांला ॥ तद्वयसखीला तुझां सुरुतंसरितांला, ॥

१ राजपुत्र. २ जनरूपी अरण्यातील माळी. ३ गोडबोल्या. ४ भ्रमर. ५ लबाड्यांनीं.
 ६ कल्पवृक्षाचा गुरु (श्रेष्ठ). ७ कामधेनुचा स्वामी. ८ सत्-अगुरु-सुरभी, उत्तम चंद्रनाचा
 सुवास. ९ दासी. १० गोपींचें सुवाल हेंच अमृत. ११ त्यांच्या मुखरूपी चंद्रापासून उत्पन्न
 जाहलेली (सुधा). अमृतद्युति = अमृतांशु = चंद्र. १२ भक्त, आसक्त. १३ सुखाला. १४
 वक्तृत्व करणारांत श्रेष्ठ अशा. १५ बृहस्पतींचा. १६ कृष्णचरण कमळाचा. १७ स्त्रियांतें. १८
 भवत्-अवधान-लेश, तुमचें किंचित लक्ष. १९ जर्गी. २० आराधिला. २१ त्रैलोक्यप्रभु. २२
 फार पुण्यानीं. २३ फार जन्मीं. २४ सर्व कल्याणाची आईच. २५ साभूसारिख्या. २६
 सेवेंत. २७ ऋषिश्रेष्ठांस. २८ रमाधवीं. २९ हरिदास. ३० सु-उक्ति. ३१ कृष्णाच्या. ३२
 निरोपास. ३३ केशीं. ३४ पतींची. ३५ वर्तमान देणान्यास (“सत्य ह्यणा”). ३६ निरोपरूपी
 अमृताची धार. ३७ मनांत. ३८ विबुध-आधारा, देवांच्या आधारास (कृष्णांस). ३९ प्रेमरूपी
 अमृतानें (अमृत = पाणी) भरलेल्यांस. ४० पुण्यनद्यांस.

त्रिजगदुपादानासीं ॥ मजसीं न वियोग कृतरूपोदानासीं ॥ ७० ॥
 खानिलशिखिजलभू तीं ॥ हेतुवें वसति जसिं चराचर-भूतीं; ॥
 मी तेविं मनोसुंभती- ॥ करणगुणानुगत जाणतो, जो सुभती. ॥ ७१ ॥
 भेद नगां हेमा, या ॥ विशांस मजहि तसा, उगा हे मायां; ॥
 मी ज्ञानधन सती हो! ॥ आत्मा स्वर्गतादि भेद लव नसती हो. ॥ ७२ ॥
 अहिंसं न जरि हार वितो, ४ ॥ भासे तत्सत्यता; न परि हारवितो; ॥
 नसुनि विलोकवि; वर्ता, ॥ जगुणा मजमाजि तेविं लोकविवर्ता १० ॥ ७३ ॥
 शोर्ण रुचिं ११ स्फटिकाची, ॥ दावि जपापुंष्य भाव तो लटिकाची, ॥
 तसि मायें स्वच्छा या ॥ आत्म्य लावी अनेकता स्वच्छाया. ॥ ७४ ॥
 नियेमा मन; घावरिया ॥ वृत्ती न करा; असाहि अनघा वरिया. ॥
 मदुदितयोगां रती ॥ नावे, इणें साधु मद्वियोगा तरती. ॥ ७५ ॥
 स्थिति माने दूर सती! ॥ कीं प्रेमाचा विटोचि नंदू १६ रस ती. ॥
 मत्थ्यान बहु घडावें, ॥ स्वसुखनिधिद्वार आपणचि उघडावें. ॥ ७६ ॥
 दूर प्रियजन वसती ॥ देखाया करिति नित्य नवस नव सती; ॥
 सहवासुं त्यासम न, ॥ प्रेम धरुनियां, भजे सदा त्यांस मन. ॥ ७७ ॥
 मी सुखधाम जपावा, ॥ ध्यावा, गावा, पथें अशा मज पावा. ॥
 सुखनिधिला गिवसाल ॥ स्वपदीं, भेटोनि शांतिलागिं, वसाल. ॥ ७८ ॥
 न रति घडो जारासीं ३० ॥ मजसिं ह्यगुनि, धव निरोधितो ३१ ज्या रासीं ३२ ॥
 अर्पुनि निजमानस त्या ॥ विरहीं मज, पावल्या मुनिसमान सत्या, ॥ ७९ ॥

१ त्रि जगत्-उपादान, त्रैलोक्याचें कारण (कृष्णासीं). २ केलें आहे कूपेचें दान ब्याणें, (हें १ चें विशेषण). ३ ख-अनिल-शिखी-जल-भू, आकाश, वायु, अग्नि, उदक, आणि पृथ्वी हीं पंचतत्त्वे. ४ स्थावर जंगम अशा भूतीं. ५ मनस्-असु-मति-करण-गुण-अनुगत. ६ बुद्धिमान्. ७ अलंकारास. ८ सुवर्णास. ९ जगास. १० भ्रम. ११ ज्ञानाचा पर्जन्य. १२ आपल्या मधील. १३ सर्पास. १४ उत्पन्न करितो. १५ त्याचा खरेपणा. १६ त्यागिला किंवा विसरला जातो. १७ लोकरूपी विवर्त. विवर्त = भ्रम; जसें, दोराच्या ठिकाणीं भ्रमानें सर्पता मानणें यास 'विवर्त' असें झणतात. मीच आहे जेथें, तेथें लोकांचा भास मानणें याला 'लोकविवर्त' असें झणायें. १८ तांबडी. १९ कांति. २० जाखंदीचें फूल. २१ आपले छाया, भ्रम. २२ आकलनकरा. आकर्षा. २३ निदोषी. २४ मत् - उदित-योगांत, मी सांगितलेल्या योगांत. (रति = प्रीति). २५ नौका २६ नदेंड. २७ पतिजन. २८ नवा. २९ पावाल. ३० छिनालासी. ३१ भटकावितो. ३२ रासक्रांति. ३३ आपलें मन. ३४ मुनी पावतात तशा.

प्रियतम जो हरि, त्याचा ॥ संदेशाख्यप्रसाद भवहरित्याचा ॥
 ऐकुनि, वरतनु रागें ॥ वदति स्वांतांत पूर्ण परि अनुरागें:- ॥ ८० ॥
 "वधिला कंस अर्षाती, ॥ उद्धरिली ज्ञातिवृद्धताचि अर्षा ती; ॥
 द्विडिभांचा अंकुश तें ॥ करि बरवें; हरिसं काय रिपुरंकुशतें? ॥ ८१ ॥
 धन सन्मान संमुदित ॥ ज्ञातिस देऊनि, करुनि मीनस मुदित, ॥
 त्यांसह उद्धवजि! वसे ॥ हरि कीं, अन्योन्य लब्धउद्धव जिवसे? ॥ ८२ ॥
 पुसतो हरि दासां गा ॥ उद्धवजी! कीं यथार्थचि वदा सांगा. ॥
 श्रुतिरति^{१५} पुरवा; माया ॥ पतिचि असे काय, भजति पुरवांमा या? ॥ ८३ ॥
 कृष्ण रमविला; सकळा ॥ जाणति त्या तन्ममोगमविलास- कळा? ॥
 पुसणें हें काय? शतें ॥ जन्मांच्या ये न, करुनि हेकां, यश तें. ॥ ८४ ॥
 सुहृदंबुर्जरवि दग्धा ॥ निजविरहंभीत या जना अविदग्धा, ॥
 आठवितो गोष्टींच्या ॥ केव्हां तरि काय अवसरिं गोष्टींच्या? ॥ ८५ ॥
 तूं यदुवीरासरसा ॥ वससि, पुसों ह्यणुनि; आठवी रासरसा, -
 कीं हरि जाला रमता ॥ नाचत, गात, प्रिया जया फार मता? ॥ ८६ ॥
 जाले जेवण व्याला ॥ स्वविरहशोका तयाच, जे वणव्याला, ॥
 हे जन शुष्क अरण्य; ॥ प्रभुकरुणाघन करील शांत शरण्या? ॥ ८७ ॥
 न धरुनि परवा, टोळें ॥ कसें छळिलें उदंड, पर वाटोळें ॥
 जालें यादेवपातें; ॥ वश यास्तव सर्व आप्त यादव पातें? ॥ ८८ ॥
 नृपवरकन्या वरिल; ॥ प्रेम कसें हो तगेल वन्यावरिल? ॥
 या मायादावातें ॥ काय अधिक फळ वदोनियां? दावा तें. ॥ ८९ ॥

१ अत्यंत प्रिय. २ 'निरोप' हेंच आहे नाम ब्यास. ३ संसार हरण करणाऱ्याचा. ४ सुंदर आहेत शरीरें ब्याचीं. ५ प्रीतिनें. ६ शत्रु. ७ आपांच्या हृदयांत गेलेली. ८ धार, भय. ९ द्विड-इभाचा, शत्रुरूपी हत्तीचा. १० कृष्णरूपी सिंहास. ११ शत्रुरूपी शोकाडों हरिणांनीं. १२ उदय जहाला आहे जीचा अशा. १३ आनंदित. १४ सांपडला आहे उद्धव (उत्साह) ब्यास. १५ कर्णाची इच्छा. १६ नगरवासी स्त्रिया. १७ कृष्णाच्या मनास भाराम देणारा असा विलास. १८ आपांच्या हृदयकमळाचा सूर्य. १९ जळालेल्या. २० आपला विरह हाच अग्नि त्यांत. २१ मूर्खास. २२ गोव्यांतो. २३ वेळीं. २४ जवळ. २५ रासकी-डेंतील रसास. २६ मान्य. २७ (स्वविरहरूपी) सर्पास. २८ पालन करणारा. २९ यादवांच्या पतनानें; किंवा, कृष्णाच्या योगानें. ३० स्वामीतें. ३१ श्रेष्ठ राब्यांच्या कन्या. ३२ अरण्यांत राहणाऱ्या वरिल. ३३ मायारूपी दावाप्रातें. * आग्रह,

आह्ला रानींच्यानीं ॥ काय तया लाभ ईश्वरा नीचांनीं? ॥
 नृपकन्याही न वरा, ॥ तो आत्माराम भूतिचा कीं नवरा. ॥ ९० ॥
 'सुख नैराश्यापरते ॥ नाहिं,' ह्मणे पिंगलारूपवेश्या, पर ते ॥
 न घडे देखा; परिस ॥ स्वर्णत्वप्रदेहि ते न दे खापरिस. ॥ ९१ ॥
 कोण सये! कांतांच्या ॥ वार्ता सोडूं शकेल एकांताच्या? ॥
 इच्छीना हरि, पर ती ॥ श्री, पद सोडुनि, न होय पळभरि परती. ॥ ९२ ॥
 दुःख न होतें विसरीं; ॥ दवदाहू जसा तटीं, न हो तेंवि सरीं. ॥
 न स्वमतिस दावि मुख ॥ श्रीपतिचा विसर. कां सति! सदा विमुख! ॥ ९३ ॥
 स्मृति नुठवी मनिं यमुना, ॥ तुरि काय क्षण मुकुंदकाम नियमुना? ॥
 नामें रूपें कृष्णा ॥ स्मरवि, ठकवि, शुक्ति^{१०} जेवि रूपें^{११}, कृष्णा. ॥ ९४ ॥
 जेथ वधी संदरीतें, ॥ तेंतें स्रळळ मोहितेंचि धीसं^{१२} दरीतें ॥
 होय क्षोभ वनातें ॥ विलोकितां, करि जयांस तो भवनातें. ॥ ९५ ॥
 शुचिहृदया गाईतें ॥ पाहों जेव्हां हरिप्रिया, गाई! तें ॥
 वाटे आला पीत- ॥ द्युतिवसन, स्मरसमूह^{१३} आलापीत. ॥ ९६ ॥
 हें, सर्वहि आठव दे; ॥ मन मतिसीं तद्गुण प्रहर आठ वदे; ॥
 जेंतेंही स्मरवीतें, ॥ स्मरण हरीचें सुदुःसह स्मर वीतें. १९ ॥ ९७ ॥
 असति उमटलीं पदकें ॥ श्रीधरणीच्या उरस्रळींचीं पदकें, ॥
 नयनांतें लोभविवी, ॥ शोभवित्री भूमितळ, मन क्षोभविवी. ॥ ९८ ॥
 स्मितगर्त^{२१} ईक्षेण^{२२} ललितें^{२३} ॥ मधुरोक्तें पाहुनि स्वबुद्धि भुललितें. ॥
 न शकों विसरा विसरें ॥ स्वसुखांचा, चातकीं न विसरावि सरें. ॥ ९९ ॥
 विरहींबुधि करिल गेट^{२४} ॥ ब्रजासि; तव-शोक-वोडवचि करि लगट. ॥
 'निजजनजीवित राहो' ॥ हें दान वेदान्यनाय जी! वितरें हो. ॥ १०० ॥

१ सुंदर, श्रेष्ठ. २ ऐश्वर्याचा. ३ निराशेहून. ४ पिंगलाच्या नावाची एक कलावती. ५
 सुवर्णपणा देणारा. ६ पतींच्या. ७ तळ्यांत. ८ 'विसराचें' विशेषण. ९ नियमांत ठेवणार
 नाहीं. १० शिष्या. ११ रौप्य. १२ यमुना. १३ सत्-धरितें. १४ बुद्धीस. १५ घरें. १६
 निष्कपटी, भोळ्या. १७ पीतांबरधारी. १८ कामसमूह. १९ या क्रियापदाचा कर्ता 'स्मरण'.
 २० पाडलें. २१ हास्य आहे ज्यांत. २२ पहाणें. २३ सुंदरें. २४ समूह. २५ पावसाची. २६
 विरहरूपी समुद्र. २७ "गट करणे" = खाऊन टाकणें. २८ वडवाभि. २९ दयाळूत श्रेष्ठ.
 ३० पसरा. *गाई.

ड़ीकांबाधि तीव्र, तरे ॥ न व्रज; तूं रक्ष महदुपर्णतिव्रत रे! ॥
 जो निकट उभा नुतरी, ॥ बंधु कसा? न निवकी, अमृतमानु तरी?" ॥ १०१
 वारिवहभा गात्या ॥ जाल्या ऐसें सती महाभागा त्या. ॥
 प्रियसंदेशीअगदीं ॥ आधिव्याधि शमले, परि न ते अगदीं. ॥ २ ॥
 तो प्रियकर मित्राचा ॥ पूजिति, नलिनी जशा स्वनर मित्राचा. ॥
 कुवग समीहित सीते, ॥ मानी हरिदास मंडळीहि तसी ते. ॥ ३ ॥
 त्यजि आत्मारामहि, ने ॥ तो उद्धव काळ गोकुळीं सा महिने; ॥
 करि सत्सहवास, वदे, ॥ सेवी यश. सुख तसें न यदुवांसव दे. ॥ ४ ॥
 लावि दयाळकथांनीं ॥ भजनीं मन, माय जेवि बाळक थानीं. ॥
 बहु सुख दे वासरे; ते ॥ जाले क्षण, चिंतितांचि देवा, सरते. ॥ ५ ॥
 गोपीचें रुष्णीं तें ॥ प्रेम जसें, सर्वथा नसे वृष्णींतें; ॥
 सर्वाहे शुद्ध वरीती ॥ ब्रह्म सगुण, गाय तेचि उद्धव रीति. ॥ ६ ॥
 "गोपी सकळ जनु जनीं ॥ आत्माधिक इष्ट ज्यांसि शौरितनुजानि; ॥
 भक्त मुमुक्षु ज्ञानीं ॥ काय अधिक यासि पूजिजे मुज्ञानीं? ॥ ७ ॥
 वांछिति ज्या प्रेम्यातें ॥ साधु सकळ, येथ देखिलेंसे म्यां तें; ॥
 जरि गोपवधु, तरि ते ॥ सिद्धि असे; यासि अन्य अवधूत रिते. ॥ ८ ॥
 'हे ब्राह्मणजन्मींच ॥ प्रेम शुचित्वें घडे, इतर जन नीच,' ॥
 ह्मणतां अन्यायाची ॥ जोडि असे; योग्यताचि अन्या याची. ॥ ९ ॥
 यन्मन बाळक थानीं ॥ लावियलें सदयविश्वपाळकथांनीं, ॥
 त्यास अशा सन्मानीं ॥ काय? अधिक विप्र विप्रवर मानी. ॥ ११० ॥
 हेतु महत्वा चरण ॥ प्रसाद हरिचा; तयास जात्याचरण ॥
 ज्ञानहि न हेतु; भजन ॥ प्रभुचें केवळ तदिच्छु सर्व शुभ जन. ॥ ११ ॥
 युवति सदा रानींच्या, ॥ व्यभिचारपराहि, गोपदारा, नीचा; ॥
 पा कोठें, अजितरती ॥ कोटे? भजतां न जाणते अजि! तरती. ॥ १२ ॥
 मोध न लेश वसे, जे ॥ दीर्घस्वापार्थिं पहुडले शैवसेजे. ॥

१ मोठे उपकार करणें हेंच आहे व्रत ज्याचें. २ चंद्र. ३ वारिवह-आभ, घनःश्यामासं. ४
 भाग्यवती ५ प्रियाचें निरोप हींच औषधें, त्यांनीं. ६ कमळणी. ७ सूर्याचा (कर = किरण.)
 ८ वानर (साहसी). ९ फार इष्ट. १० यादवेंद्र. ११ दिवस. १२ यादवांतें. १३ ब्राह्मणजन्मीं-
 च. १४ ज्ञाति-आचरण. १५ मोठ्या निजेसाठीं. १६ प्रेताच्या विजान्याकर.

त्याहि अजीवां चवितें ॥ नेणतयां, अमृत कीं अजी वांचवितें! ॥ १३ ॥
 जड न चुके; शैवरक्षा ॥ होतांही उठवि अमृत; "केशव रक्षा ॥
 न करी कां जी, भजनीं?" ॥ कथि हें श्रुतिचीच भाविकां जीभ जनीं ॥
 श्री स्त्रीही परि रंभा- ॥ दमरवधू सुंदरीच बहु परिरंभा ॥
 नेणाति ही लव ज्यां, यां ॥ रौसीं त्या पावल्याचि बल्लवजांया. ॥ १५ ॥
 यांचें भाग्य बहुचि; तें ॥ वानाया दशशताननेंहि न उचितें. ॥
 शक्ति नसे, वानावें ॥ किति? गावुनि परि करावि सेवा नावें. ॥ १६ ॥
 रुष्णरुपा होउ, घडो ॥ प्रार्थित, हें सद्य दैव पाहों उघडो. ॥
 वाटे मजलाभ लता ॥ गुल्मतृणोद्भवहि येथ मजला भलता. ॥ १७ ॥
 जन्म असें मम नीच ॥ क्षुद्रं घडो हरि; सुखी असेन मनींच ॥
 साधुरुपाहि लहानीं ॥ दिसते; हें जाणता न पाहिल हानी. ॥ १८ ॥
 इच्छीं अवर जनुंस, तें ॥ यास्तव कीं पदसरोजभवेरज नुसतें ॥
 गोपीचें असुलभ, या ॥ मायां ठेवुनि पाय, हरिल कुलभैयां. ॥ १९ ॥
 जरि अनुकंपा दीनीं ॥ स्वर्तुम हरि कारिल, हेंचि संपादीन; ॥
 गोपीचें पायतण ॥ स्पर्शे, व्हांवें करुनि सद्गुणार्थ तणें. ॥ २० ॥
 ज्याचें दुस्त्यज नातें, ॥ त्यजित्याजाल्या तृणापरि स्वजनातें; ॥
 धर्मालाही नमनें ॥ केलीं; गणिलेहि मृत्युलाही न मनें. ॥ २१ ॥
 जें श्रुतिशतपद वीची ॥ स्वसुखांबुधिची, मुकुंदनिजपदवीची, ॥
 जरि परिभवहि, वारिलि; हे ॥ पुण्यधीं चित्रगुप्त न वहिवारि लिहे. ॥ २२ ॥
 ज्याची सतत अपचिति ॥ श्री कारि, तपली तदर्थ तीव्र तपचि ती; ॥
 जें मुनिदैवत, शाला ॥ शांतीची, ध्याति भू सदैव तशाला. ॥ २३ ॥
 स्कंदोपिता पोथानीं ॥ ज्याच्या विषदाह शमवि; तापा, थानीं ॥
 ठेवुनि त्या हरिचरणा, ॥ विज्ञविति गोपी, करुनियां परिचरणा. ॥ २४ ॥

१ प्रेताची राख. २ पालन. ३ वेदाची. ४ रंभादि-अमर-वधू, रंभादि देवांगना. ५ आ-
 लिंगनास. ५ " बल्लवजायाचें " दर्शक. ६ रासक्रीडेंत. ७ गोपी. ८ शोषानें. ९ गुल्मापासून व
 तृणापासून जाहलेली. १० हलकें. ११ नीच जन्मास. १२ पदकमलापासून जाहलेले रज-
 कण. १३ कुलाच्या भयास. १४ दया. १५ दीनाचा कव्यतरु. १६ सत्-उपाय. १७ तृण. १८
 वैदशताचें स्थान. १९ मुख-अंबुधिची = स्वसुखसमुद्राची. २० पुण्यवृद्धि. २१ पूजा. २२
 स्वयं. २३ शिव. २४ बदकानीं २५ सेवनातें. * लाट, लहरी.

गोपींच्या पायाला ॥ नमन; नसे भेद शाईचापां याला ॥
 भजती हरिसख्यातें; ॥ प्रेमें गाती, स्मरोनि हरिस, ख्यातें ॥ २५ ॥
 केलें हँतरिपुंनी, तें ॥ गाउनि सच्चरित सौख्यकारि, पुनीतें ॥
 भुवनें करिती, न मनें ॥ असोत यां नित्य जन्मभरि तीं नमनें ॥ २६ ॥
 ऐसें तो उद्धव या ॥ गोपीतें गाय साधुतम शुद्धवक्त्र; ॥
 स्मरशरजां मनिं घाया ॥ करुनि, वेंर विनवि गंतुकांम निघाया ॥ २७ ॥
 नाहीं मनिं जावासा ॥ प्रिय उद्धव माधवासम निजा वासा, ॥
 जाय तरि; असा नंद- ॥ प्रभृतिजन वदे कृतांजलिं असानंद ॥ २८ ॥
 “अस्मन्मानसवृत्ती ॥ हंसीला हरिपदाब्जमानसवृत्ती ॥
 द्या ऐसें वरदास ॥ प्रार्था जातांचि; मागतो वर दास ॥ २९ ॥
 वाणीसहि लावु चटी ॥ हरिनाम, न विस्मृति क्षण जिला उंचटी; ॥
 आह्यां हा हो सण तां ॥ ३० ॥ विनवावा; हरि मुखास ये वोसणतां ॥ ३० ॥
 त्या सदुदारा, बावा ॥ उद्धवजी! माग कीं सदा रावावा ॥
 सेवेतचि देह; रितें ॥ पळ न टळो; फार दास्य हें दे हरि तें ॥ ३१ ॥
 कर्मचि परिभ्रमतां ॥ वारावा कर्मभोग न; परि भ्रम तां ॥
 उरवावा न मनांत; ॥ प्रेम असो फार माधवा! नमनांत ॥ ३२ ॥
 निष्कामतें शुचिता ॥ संपन्ना सत्क्रिया घडाव्या उचिता ॥
 स्वावर्नदत्त- भुजातें ॥ वद, ‘आश्रय दे पदांवुजेचि सुजातें ॥ ३३ ॥
 न पदापरती राहो ॥ माते, सदय भवौबुराशिपरतीरा हो!’ ॥
 हें हरिस वदा, ‘विसरा ॥ न तृषार्ता,’ जो कुलप्रसव दावि सरो.’ ॥ ३४ ॥
 सांजलि, साश्रु तदा स- ॥ ब्रजपति जन काम करि असा श्रुत, दास ॥

१ शाई = विष्णूच्या धनुष्याचें नांव. शाईचापा = शाई आहे चाप (= धनुष्य) ब्याचें
 याला (= विष्णूला). २ चरित्रें; अथवा विशेषण मानून “ख्यातें प्रेमें” = सर्व प्रसिद्ध
 भक्ता प्रेमानें. ३ हत (= मारिले) आहेत (स्व) रिपु (= शत्रु) ब्याणीं त्या (= बळकृ-
 ण्णांनीं). ४ पावन, पवित्र. ५ केवळ (आपलीं) मनेंच पुनीतें करिती. असें नव्हे, पण भुवनें
 पुनीत करिती. ६ स्मरशरपासून उत्पन्न जहाल्ल्या (“घाया”). ७ जाण्यास इच्छिणारा.
 ८ घटो. ९ अ-स-आनंद = सानंद नव्हे = सखेद. १० उपटी. ११ त्वां. १२ स्व-अवन-दक्ष-
 भुज = स्वजनांचें संरक्षण करण्याविषयीं समर्थ आहेत भुज ब्याचे त्या (कृष्णास). १३
 संसाररूपी सागराचें पैल तीरच असा जो तूं. हें संशोधन आहे. १४ कुलाची वसाचि
 ब्यापासून. १५ सरोवरास. १६ स-अंजलि = हात जोडून.

दे विविधोपायनं तै ॥ घे उद्धव; नमि शिरेंचि तो पाय नतें ॥ ३५ ॥

पावे मथुरापुर; तें ॥ ब्रजवासिप्रेम हरिस सांगे पुरतें ॥

बंदुनि मृदुपाय नतें ॥ स्वशिरें, अर्पी यथोक्त सदुपायन तें ॥ १३६ ॥

॥ ॥ इतिश्रामत्कृष्णविजये सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥

मांडुनि पौटी, रतिचा ॥ योग पुसे जे, गृहीतपाटीर तिचा ॥

ताप दयाघन सारा ॥ हरि; बंदूं सावळ्या तया घनसारा ॥ १ ॥

दे सकुतुक मलयज न, ॥ प्रभुजें घडलें दुजें पदकमलयजन ॥

दीनाचा भाउ, जरी ॥ अल्प भजन, दे असीम शोभा, उँजरी ॥ २ ॥

सुरुचिरंदेहा रमणी ॥ भोगी, जाऊनि गृहासि; दे हार मणि ॥

काम पुरविला साचा; ॥ दे दुर्मति घे वर स्मरविलासाचा ॥ ३ ॥

सैरंगी कृतकृत्या ॥ केली जा, तनु कळुनि धिःकृतकृत्या, ॥

पावे श्रीपरिस रति- ॥ प्रसाद; ज्यास न सुरांगना परि सरती ॥ ४ ॥

वरद जलजनींभ जनीं ॥ दावी ऐसें महाफल जना भजनीं ॥

संगें अर्तुनिशि खंडी ॥ त्या स्त्रीच्या देव, जेंवि अहिस शिखंडी १२ ॥ ५ ॥

अक्रूराळा भवनीं ॥ भेटाया, द्यावधा वरा लाभ वना ॥

त्या दयमान वसंत, ॥ प्रभु जाउनि, सुखवि देव, मानव, संत ॥ ६ ॥

स्मरला भाके कीं तें ॥ वदलाहोता; दर्याढेद हा केकीतें १५ ॥

भक्तांतें विसरेल ॥ प्रभु कां! तताप सर्व केंवि सरेल? ॥ ७ ॥

पूजुनि शुद्धवंपूतें, ॥ अक्रूरें साधिला सदुद्धव पूतें ॥

तो उत्सव दोर्दी न ॥ ब्रह्मांडसमीं धरे; किति वदों दीन? ॥ ८ ॥

“पसहानियां आ, म्यांचि ॥ स्वावेर्च्या सेविली सुधा आम्प्याची ॥

१ विविध-उपायन = अनेक प्रकारचे नजराणे. २ नित्यक्रम. ३ मेघाचें केवळ सारख भसा जो त्यास. याचा अन्वय भसा आहे:- पाटी मांडुनि, जे रतिचा योग पुसे, तिचा सारा ताप गृहीतपाटीर (शिकारिलें आहे चंदन व्याणें) दयाघन हरि (= हरण करी). ४ चंदन. सकुतुक मलयज दे इतकेंच नव्हे, पण प्रभुचें दुजें पदकमलयजन (= चरणरूपी कमळाचें पंजन) घडे. ५ नोट करी. ६ फार सुंदर आहे देह जीचा. ७ दासी. ८ धिःकार केला आहे कृत्या जीणें. कृत्या = एक देवता. ९ “ सरती ” = बरोबरीस पोहचतात. १० कमलनाभ. ११ कामास. १२ मोर. १३ घरीं. १४ दयेचा केवळ मेघच. १५ मोरार्ति. १६ शुद्ध आहे शरीर व्हाचें (=कृष्ण). १७ उदरीं. १८ आपल्याआईच्या. १९ स्वनाची.

ग्रीडी आहे नार्मी, ॥ तैसी हरि! तीत^१ लेश पाहेना मी. ॥ ९ ॥
 पसरवि आ ह्यातारी ॥ दे अमृत, तुजीहि कीर्ति आह्मां तारी; ॥
 भजानां आमातें ॥ जें दे आरोग्य, वा! न दे आमा तें. ॥ १० ॥
 बहु चिटि^२ तों, कांटाळा ॥ ये मग दे माय तेहि तोकां टाळा. ॥
 'नित्य चिटि^३ कीं नार्मी ॥ श्रम न,' हणें 'क्षणहि^४ हेचि^५ टाकोना,' मी. ॥
 ज्ञाणीं आळस, दापी ॥ जाणतया, अजि न जोस वाळ सदा पी; ॥
 थोरिं, आणि लहानीं, ॥ कीर्ति सम प्रीतिला, न आणि लहानी. ॥ १२ ॥
 कोणाहि न भी; डसती ॥ ते अहि पाजी; विलंघिहि न भीड सती ॥
 कीर्ति तुजी, जननीच्या ॥ परिस भली; करि सुखैकभाजनं नीचा. ॥ १३ ॥
 कीर्तिसमहि मातेला ॥ हणतों; ये काय आज्यमहिमा तेला? ॥
 हे माता अमृताची, ॥ न मृताची; कीर्ति तों मृताअमृताची. ॥ १४ ॥
 तूज्या पदयुगलीची, ॥ रीति पहातां मनांत जो उगलीची, ॥
 सुरभीची आजि कडे ॥ घे दीना, धांवते पसरि आ जिकडे. ॥ १५ ॥
 धरिते भाव शनीच्या ॥ दृष्टीचा, भूतिवल्गु^६भा! वशनिचा ॥
 करि पीडा परम; उशी ॥ शांतीची, अघनग^७शनी, पर मउंशी. ॥ १६ ॥
 सुख यद्रज दे, वांचे ॥ ज्या अमृतें विश्व, पाय मज देवाचे ॥
 हे नौकानाविक; ते ॥ ध्यावे, देऊनि चित्त, कां ना विकते? ॥ १७ ॥
 लागो मोर्घा^८ भावां ॥ आगि; तुह्मां भेटले न दोघां भावां. ॥
 गेले भव^९ देवा! जे ॥ नेणत, एकहि न त्यांत फळ दे वांजे. ॥ १८ ॥
 धन्यचि हा दीन, वर्मी ॥ नामें अगदें अहंममादी नव, मी. ॥
 हे तूज असे विनती, ॥ मात्रा भवगदचिकित्सकां! सेविन ती." ॥ १९ ॥
 करि बहुशः स्तव, देहा ॥ चरणीं अक्रूर ठेवि, शस्त^{१०} वदे हा. ॥
 तेथ असाया दास ॥ प्रार्थिं असें; लोभ जळिं असा यादास. ॥ २० ॥
 देव वदे, "अजि तातें ॥ प्रेमें या जिंकिलें तुवां अजितातें." ॥

१ "स्वावेच्या आम्हाच्या सुधेत." २ यशोदा. ३ आह्मातें. ४ पीतो. ५ चुकवाचुकव.
 ६ प्या. ७ तुजी कीर्ति. ८ दटावी. ९ लहानपणा. १० सुखाचें मुख्यस्थान. ११ झणालेंअस
 तों. १२ हे ऐश्वर्याध्यक्षा! १३ अघ-नग-भशनी (स्तोत्रिंग) पापपर्वताला वज्र. १४ व्यर्थ. १५
 भक्तीला. १६ जन्म. १७ हे भगवदचिकित्सका! अहंममादि नव अगदेंमी वर्मी (भो
 कतों), झणून नामरूपी मात्रा दे. १८ प्रशस्त. १९ जलचरास.

यदुचि भहो भागवत ॥ श्रेष्ठा! न पवे उशीरशोभा गवत ॥ २१ ॥
 तुजला जनका कांहीं ॥ भेद न हा पोष्य होय जन काकांहीं ॥
 जो हित तोका कार्नी ॥ पाजावा सदुपदेश तो काकांनीं ॥ २२ ॥
 तुमची संता पद वा ॥ रजचि स्मरतां निवारि संतापदवा; ॥
 जरि मन सेविल पाला ॥ अशुभाच्या उशिर पळ नसे विलयाला ॥ २३ ॥
 बहुतांपरि साधूतें ॥ श्रेष्ठज्ञाणो, तेंचि लेश परिसा; धूतें ॥
 सत्पदरज भजकमळा; ॥ तत्पूताला सदा भजे मज कमळां ॥ २४ ॥
 सुखद न भजकां पुरते, ॥ स्वार्थपरच देव; गभति मज कापुर ते ॥
 न धरी जरि लोक टुक, ॥ स्वच्छ हिमहि सुरभि होय परि तो कटुक ॥ २५ ॥
 साधु भले साधु भले; ॥ हे सर्वां सर्वकामसुरसा दुभले ॥
 यजिति न दीना, वाडे ॥ शांतीचे, संसृतीनदीनावाडे ॥ २६ ॥
 दीना तो भाउ खरा ॥ साधुन धन दे; न सर्वशोभा उखरा ॥
 हो खळहि, तथापि कैवी ॥ तद्दृढीं शांतिशालिसुकर्था पिकवी ॥ २७ ॥
 तीर्थें तों तोय, शिळा ॥ मृन्मय देव, प्रसाद तरि होय शिळां; ॥
 कां करिति शुभा उशीरें; ॥ सुख दा नमितां तुझी सदय भाउ शिरें ॥ २८ ॥
 शुद्धविवेका काजें ॥ लोकोपरुतें समुदितें काका जें ॥
 हित परिसा; बापाजी! ॥ रुग्णापत्यासि सद्रसा वा पाजी ॥ २९ ॥
 श्रीकुंती आका जी ॥ पांडुवियोगार्तमानसा, काकाजी! ॥
 श्रमते, बहुविध, वेंचे ॥ जीवन शोकांत; ताप बहु विधवेचे ॥ ३० ॥
 ती पंचसुता; पतिचें ॥ मरण; नवे भोगितें मन सुताप तिचें ॥
 बाळां चुलताचुलती ॥ पोषिति; वाहे प्रदीप्त चिंता चुल ती ॥ ३१ ॥
 वाटे जैनदेव शतें ॥ पुत्रांच्या मुग्ध; त्यासि मन दे वश तें ॥
 पुत्रस्नेहा; लाहे ॥ कोण न मोही महामते! हाला हे? ॥ ३२ ॥
 सुत बहु नीच क्षुरें; जे ॥ तें करिल तिजेंहि झांकुनी चक्षु रजें ॥
 बहु अस्वच्छ विरहिता; ॥ आंतहि पाहत असेल न स्त्रीविर हिता ॥ ३३ ॥

१ षाळ्याची शोभा. २ तेंणेंकरून पवित्र झालेल्याला. ३ लक्ष्मी. ४ सुवास. ५ सर्वमनीर
 धरूपी सुरसाला. ६ संसारनदीचे नावाडी. ७ भान्याची शोभा. ८ उकिरझाला. ९ शांतीची
 कथा हेंच भात. १० उद्गीरानें दिलेला. ११ भृतराष्ट्र. १२ वस्त्रा. १३ रजोगुणेंकरून. १४
 वृद्ध. *साधु. †आशुच्या मूळप्रतीत या अर्धातून एक मात्रा कमवी आहे.

वैधव्यचि आधीं तें ॥ अंगारस्नान; दे सकळ आधीं तें; ॥
 शोकाचें गांव; तणें ॥ प्राण; तयातें दवाधिचें आंवंतणें! ॥ ३४ ॥
 दुःखक्षोभा, ऊन ॥ छग्र तसें, हरुनि, करुनि लोभा ऊन॥
 पूर्ण कर. भाऊ न ॥ यजिती, आचार हा बरा भाऊन. ॥ ३५ ॥
 बाळसुता आत, पति- ॥ छत्र न मायां; असद्य हा आत^३. ती ॥
 जातिव्रतति; फुलांतें ॥ तीच्या साहेल ताप काय मुलांतें? ॥ ३६ ॥
 समय निका काजा या ॥ सत्वरचि गजाव्हेयासि काका जाया; ॥
 कळतां वृत्त मनाशी, ॥ तेंचि करूं, जें वरें सुवृत्तम नाशी.” ॥ ३७ ॥
 मग सोदव वळहरि ते ॥ गेले सदनासि सकळखळवळहरिते, ॥ /
 प्रिय शुभदैवा, राजे ॥ विधिचे, शुचिच्याचि घेति कैवारा जे. ॥ ३८ ॥
 ॥ इति श्रीमत्कृष्णविजये अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥
 स्वामिरूपा साधुनि, घे ॥ आज्ञा अक्रूर; सत्तपा साधु निघे ॥
 वृत्तांत जसा, व्हाया ॥ विदित तसा, पावलाचि गजसांवा या. ॥ १ ॥
 भेटे धृतराष्ट्रांतें, ॥ भीष्मांतें नीतिधर्मधृतराष्ट्रांतें; ॥
 मोहमहानगभिदुरा ॥ हरिचरणा जो भजे तथा कविविदुरा; ॥ २ ॥
 काय पृथा जो वाहे, ॥ “श्रम भोग” हणें, “तनू वृथा जीवा हे,” ॥
 तीस; खळजना भाचे ॥ जे रिपु पाहे सखे जलजनाभाचे. ॥ ३ ॥
 भेटे द्रोणास, रुपा, ॥ अन्यासहि; हा न इष्ट कोणा सरुपा? ॥
 करिती कौरव ते जें ॥ युक्त तथा त्यांचियाचि गौरव तेजें. ॥ ४ ॥
 याच्या पौर वरुक्ष^१- ॥ ज्ञाना गाती; सुबुद्धि पौरव लक्ष- ॥
 लाभ हणति; शिर काया ॥ आपति, हरिजनपदीं सुखीं शिरकाया. ॥ ५ ॥
 कुंतीचा भाऊ मग ॥ स्थिर राहे, घेत आतालाभा, उर्मग^२ ॥
 वृत्ताचा कुरुपाच्य^३ ॥ व्हाया, भगिनीमनांतिल्या कुरुपाच्य^३. ॥ ६ ॥
 करि बहुमास कळाया ॥ स्थिति रीति; कळे सदुत्तमा सकळा या. ॥

१ आमंत्रण. २ मानून. ३ ताप. ४ जईवीवेल. ५ हस्तिनापुरास. ६ शुद्धाच्या. ७ हस्ति-
 नापुरास. ८ नीतिधर्मकरूनधारण केलें राज्य ब्याणें त्यास (भीष्मास). ९ मोहरूपी पर्वतास
 वज्र असा जो त्यास. १० याचा अन्वय असा;— त्याच्याच तेजें जें गौरव युक्त (तें) ते कौरव
 तथा करिती. ११ शुद्धज्ञानांतें. १२ शोभ. १३ कुरुपतीच्या. १४ काश्याच्या. हें “कुरुपाच्य
 ” (कुरुपतीच्या) याचें विशेषण. * “ हा ” याचें विशेषण.

का मुनिसुत पोर, हित- ॥ द्वेषी, प्रियसाधुअहित, सुतपोरहित ॥ ६ ॥
 कीं नृपसुत पोर, हित- ॥ द्वेषे; ज्यां गमति पांडुसुत पोर हित ॥ ७ इतिवा.
 पाहुनि तो भाउ, सरी ॥ देवी न करी जिची, विशोभा उसरी ॥
 जाली; बहुविध वाहे ॥ ताप; रडे, आठवूनि बहु, विधवा हे ॥ ८ ॥
 " आप्तमति स दादा ही ॥ स्मरते कीं, जोस दुर्गति सदा दाही? ॥
 पितरांस भ्रान्तांतें, ॥ ज्यांची पहिली दया अदम्य तीं त्यांतें? ॥ ९ ॥
 बहिणीभावजयांचा ॥ स्नेह असे? पूर्ण आप्तभाव जयांचा; ॥
 स्मरती सन्मति आली? ॥ कुंतीची आज बरि तुंझां स्मृति आली! ॥ १० ॥
 स्मरला मज्जला भाचा ॥ कृष्णहि कीं? आजि दिवस मज लाभाचा ॥
 जालें मन अभिराम! ॥ स्मरतो कीं मत्सुतांसि या अभिराम? ॥ ११ ॥
 अग नग पौरव नीच, ॥ भ्रात्या! मी ही मृगीच पौरवनीच ॥
 भय फार; कशा वांचे ॥ यत्नें? अमु हरिति दुष्ट वृक शवांचे ॥ १२ ॥
 वदतां, मन भी माजें, ॥ करितेजाले सपत्न जन भीमा जें ॥
 अज्ञान, गैरातें ॥ चरियलें; विदित सर्व या नगरातें ॥ १३ ॥
 स्वमुक्ता सुख भावो जो ॥ इच्छा, अनुमोदित तिला भावोजी; ॥
 कुगति असी मारुजी ॥ तळमळती देखतां असीमा माजी ॥ १४ ॥
 मनचि न नृप दे शतशा ॥ विदुरोक्ता; काय करुनि उपदेश तशा? ॥
 सत्यवती सामु, या, ॥ असती तमि, वारिती सती, सासूया ॥ १५ ॥
 भव, भंजतां, हरि; मरि ॥ त्रिजगीं जीची दया न; हे हरिमरि ॥
 दीनजना थानातें ॥ लाविल कीं, स्मरुनियां अनाथा नातें? ॥ १६ ॥
 मी प्रहरहि आठ वितें ॥ चिंता, चिंतामणिप्रपुस आठवितें; ॥
 स्तविल जग श्रुतरीती, ॥ पितृभगिनीचे पुशील अश्रु तरी ती ॥ १७ ॥
 तूं सद्गुदार; कपाळीं ॥ पदरज लावूनि, दीनदारकें पाळीं ॥
 घे, घेशिल आंतर जें; ॥ तारीं; न, भवीं बुडो, मळो आत, रजें ॥ १८ ॥
 नाहिं अनाथा, राया ॥ दीनाच्या वांधवा! जना थारा या ॥

१ कौरव. २ वाळलेले वांगें. ३ मोठी. ४ प्रसन्न. ५ जवळ आहे राम ज्याच्या, रामासाहि
 त (कृष्ण). ६ लाडगे. ७ विषातें. ८ विदुर. ९ व्यास. १० निंदायुक्त. ११ हरणकारी. १२
 मावतो. १३ हरिरूपीमाता. १४ ऐकिलेले स्वभाव. १५ दीन मूल (पांडव). १६ नावेवरून
 नेण्ट्याचें मील.

दे सरूपा दान, तमीं ॥ न बुद्धेंसें अभयमात्र; पादा नत मी." ॥ १९ ॥

अक्रूर ह्मणे, " न सती ॥ शोकार्हा तूं; तुला अभद्रें नसती. ॥

निर्भय आका! राहें; ॥ आलें ब्रह्मचि दयालु आकारा हें. ॥ २० ॥

त्या मुक्तिवित्तौ सारें ॥ ठाउक आहे करील चित्तौसारें. ॥

पुत्र तुजे वाढविल; ॥ त्रिजगच्छल्येंहि यांकरें काढविल. ॥ २१ ॥

न मळे आकाश मळें, ॥ सद्ब्रह्मलदेवयशहि आका! शर्मळें. ॥

नससी आका! रानी; ॥ जाणवती सुत समर्थ आकारांनीं. ॥ २२ ॥

विदुर वदे, " वहिनी! ती ॥ पहिली सोडील काय देवहि नीति? ॥

प्रभु दयमान सहाय ॥ स्वजना; तुमचें ह्मणो न मानस 'हाय!' ॥ २३ ॥

अक्रूर ह्मणे, " मजला ॥ दे आज्ञा; येथिचा विचार उमजला. ॥

' येतों ' ये तोंडासी; ॥ प्रभुनामास्तीकें असदहि न तों डांसी." ॥ २४ ॥

मग जाउनि उर्वीशा ॥ भेटे अक्रूरकवि; ह्मणे, " कुर्वीशा! ॥

मेला पांडु; रहातें ॥ यश; जोडिति सुज्ञ तेंचि पांडुर हातें. ॥ २५ ॥

भाग्यमदें उतण्यांत ॥ स्थिति न बरी, वर्त सम सुतांपुतण्यांत. ॥

न कुमतिवशे गा! उत ॥ श्री जीवन चपळ; साधु यश गाऊत. ॥ २६ ॥

कवि न वदे, हासाचें ॥ पद होतें वचन ह्मणुनि, देहा साचें; ॥

भावुनि देव, पुजा तें, ॥ आत न; विरह क्षणांत दे, वपु जातें. ॥ २७ ॥

कांता, बांधव, सुत, या ॥ तनुचे संबंधि जन; धनार्थवसु तया- ॥

पासुनि, दावुनि माया, हरिति; कसे आप्त, ज्यांचिया मनिं मार्या? ॥ २८ ॥

न मणुनि पातक, पाळें; ॥ येतो परि उग्र नरकपात कपाळा; ॥

दुर्गतिहेतु जन मनें ॥ धूर्त, करिति वरिवरीच हे तुज नमनें. ॥ २९ ॥

भो मन हे भार तमीं ॥ बुडविति; वदतों हितेच्छु हे भारत! मी. ॥

टाकुनि लोभ, व्यास- ॥ प्रभवा! विश्वांत पात्र हो भव्यांस. ॥ ३० ॥

१ ब्रह्म आकारा आलें (=ब्रह्मानें अवतार घेतल्या). २ भगवंतास. ३ मनाजोगें. ४ त्रिजगर्चा दुःखें. ५ यांकरवीं ६ प्रेमळदेवाचें यश. ७ पापानें. ८ दंशकरी. ९ राजाला. (धृतराष्ट्राला). १० कुरुश्रेष्ठा. ११ यश मात्र राहणें. १२ अगा! तूं 'कुमतिवश' (=दुष्ट मतेच्या अधीन) होऊनको. १३ धन- अंध-वसु=धन, अन्न, आणि रत्नें. १४ कपट. १५ पाळितें. १६ दुर्योधनादि. १७ हे धृतराष्ट्रा! १८ कल्याणास. * प्रभुनारूपी आस्तीक ऋषि- भसदहि= भसत्- अहि.

बुडविति इष्टा पूर्ते ॥ हे काम, क्रोध, लोभ, इष्टीं पूर्ते ॥

प्रज्ञाचक्षु! द्रव दे ॥ तव त्ददया, अतिते जरि सुत क्षुद्र वदे ॥ ३१ ॥

हा तनुप न, अहि; ताते ॥ त्वां वारावा. करोल बहु अहिताते. ॥

नयपथीवमुखां वाने ॥ शिक्षात्रं कुरुगृहाचिया खांवाने. ॥ ३२ ॥

बहु क्षणतिल 'फोट'; काळ ॥ ग्रासिल तुज; अपश केवळचि फटकाळ. ॥

वृत्त जन्म-सुख, जळ ॥ श्रान्ता जैसे; कुळीं तारिच मुख उजळ. ॥ ३३ ॥

उपजे जेव्हां प्राणी, ॥ वद, तेव्हां संगतीस कवणा आणी? ॥

जेव्हां नूपा! मरतो, ॥ कोणाते संगतीस घे पामर तो? ॥ ३४ ॥

सुरुतासुरुते आंगें ॥ भोगी, कीं त्या सहाय असतो सांगें. ॥

सहवासहि तो मूर्त ॥ श्रेयःप्रत्यूह कृतसुतन्मिष धूर्त. ॥ ३५ ॥

मग कुजकी जसि दोरी, ॥ आयुष्याची तुष्टे; स्वपापशिदोरी ॥

घे लुटिला तो नर; कीं ॥ स्वार्थपरिभ्रष्टे रडत जातो नरकीं. ॥ ३६ ॥

क्षणुनि स्वमासम या ॥ लोकास पहा; स्मर श्रुतीच्या समयां. ॥

जे शांतमना; शील * स्वच्छ धरीं, गा हरीस; तम नाशील. ॥ ३७ ॥

वाटे चतुरा ज्या जी ॥ रीति वरि, भजे तिलाचि बहु राजाजी! ॥

परि करि जो निजहित, जी! ॥ धरि साधुपथ, क्षुधा तृषा निजहि 'तजी.' ॥ ३८ ॥

भूप वदे, "वसुंधेतें ॥ येउनि, रंग्नासि प्राजि देव सुधेतें, ॥

साधो! तूंहि तसाच ॥ श्रेष्ठ कथिसि बौध हा मला हित, साच. ॥ ३९ ॥

श्रुतिसं सुविद्या वीची ॥ प्रमुदबंधीचीच हे नवी वीचीचि; ॥

पसरी वपु, ढेंकरही ॥ दे, न मिटकियाचि दे, करि पुढें करही. ॥ ४० ॥

उक्ति तुजी परम मता; ॥ सोडीना दुष्ट चित्त हें पर ममता. ॥

न तगे त्ददयीं विषमीं; ॥ जाणतजाणतहि सेवितों वा विष मी! ॥ ४१ ॥

ऐसें मम मन, ताकीं ॥ आवाडि फार; प्रिया ज्या ममता कीं. ॥

भवदुत्पमृतांत रुची ॥ न चिर धरि अभाग्य, साउलि न सुरतरुची. ॥ ४२ ॥

१ हे अंधा! २ दुष्ट. ३ न्यायमार्ग ठाऊकनाहीं खास. ४ वापानें. ५ छी: ६ वर्तणूक. ७ पुण्याला व पापाला. ८ सार्वमंत. ९ कल्याणास विघ्न. १० सुहृदाचें व्याणें मिष केलें तो. ११ भावली पापसामग्री. १२ स्वार्थविषयीं विन्मुख. १३ नियमा. १४ स्वजी. १५ पृथ्वीवर. १६ रोग्यास. १७ कानास. १८ लहरी. १९ हवैसमुद्राचीच. * परोपकारी कृत्यानें.

पद्ममूर्तसुधारा हे ॥ भग्नमनोभाजैनांत न बुधा! राहे; ॥
 न धर्मि त्दृढयतितउ पळ ॥ त्विदुदितजळ, शुष्क सिंधुनिपतितै उर्षळ. ॥ ४३ ॥
 माया भ्रमहेतु जगा ॥ भगवंताची, असे विदित हें तुज गा. ॥
 कोप करुंभको; टिकवे ॥ न इच्या मयनीं, प्रयत्न जरि कोटि कवे! ॥ ४४ ॥
 कोणाहि नको टिपरी ॥ हे नाकींची, श्रमेहि जन कोटि परी. ॥
 हरि करिल दया, तर ती ॥ हरिलचि; मायाब्धि सेतुनें या तरती. ॥ ४५ ॥
 तो प्रभु यदुराज गति- ॥ प्रद अवतरला; करील विभवा जगती. ॥
 त्या करितों मी नमन; ॥ श्रीशपदामृतनिर्घोत हो मीन मन. ॥ ४७ ॥
 अक्रूरस कळे, हा ॥ नृप वदतां आणि पाहतं, सकळेहा. ॥
 मग स्वतःदाजा त्यानें ॥ घेउन, नमिलें विमुक्तिदा, जात्यानें. ॥ ४८ ॥
 करुणाघनदेवाचे ॥ पाय नमां, वृत्त सर्वांहे वद वाच. ॥
 पुरले काम मनाचे; ॥ अक्रूरमयूर, विसरुनि श्रम, नाचे. ॥ ४९ ॥

॥ इतिश्रीमत्कृष्णविजये एकोनपंचाशतमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

माजा प्रेमा सुदामा हरिसख दुवळा; शब्दसेदाह जो, हे ॥
 साधूपासीं श्रुतीनें पदर पसरुनी, जोडिके स्वल्प पोहे; ॥
 या दीनोपायनाते बुधजनभगवान् प्रीतिनें, फार गोडी ॥
 आणुनि, श्रोतृवृत्ती भरिल, बहु दया मानुनी तेहि थोडी. ॥ १ ॥
 नसे तादृक् चेतोहर गुण जरी, साधु तरि या ॥
 वरू, चूर्डारुनीरुतविधुहि जैसा धुतरिया; ॥
 भले सद्विद्याचे नद करति ते लोभ, विहिरी ॥
 तयांचा मी; कर्त्या जडहि घडिला शोभवि त्रिग. ॥ २ ॥

१ बाणीरूपी असृनधारा. २ मनोरूपी फुटक्या भाज्यांत. ३ त्दृढय ही चालण. ४ तुझा उपदेश हें उदक. ५ समुद्रांत पडलेला. ६ दगड. ७ चिमटा. (नाकास टिपरी लावणें ही एक शिक्षा आहे.) जरि ही शिक्षा आवडत नाही तरी जनकोटि अपराध करून श्रमे = शिक्षा भोगते. ८ भार रहित. ९ सकळ - ईहा = सकळ इच्छा. १० मुक्ति देणाऱ्या (कृष्णास). ११ अक्रूर रूपी मोर. व तिकडे अक्रूर आणि इकडे मोरोपंत. १२ शब्दसमूह. १३ कानां. १४ दीन- उपायनाते = गरिबाच्या नजराण्याला. १५ बुधजनरूपा. कृष्ण १६ कर्णरूपी मुखान्त. १७ मनोहर. १८ धूडारत्न (शिरोमणी) केलें आहे विधूस (चंद्रासक्षे) ज्याणें तो = शिव. १९ क्षरा.

अभय दिधलें आहे, वाहे श्रुतिप्रतिभा झरा; ॥
 विधुर्मणिचिया सारा तारापै कारण पाझरा; ॥
 जडहि कविता जोडी, गोडी गुणीं हरिच्या बरी; ॥
 सहज तुमचा दीना हीना प्रसाद समुद्धरी. ॥ ३ ॥
 प्रसाद तुमचा कैलानिधिहुनी गुणें आगळ्या; ॥
 नतमनोमळा, निजसुरद्रमाचा मळा. ॥
 करी रत सदा वळानुजपदीं मना चंचळ्या; ॥
 सुखेंचि पुरवी लेंळ्या; सुखीर कीर्ति दे उज्वळ्या. ॥ ४ ॥
 श्रीमद्भागवताभृतोदधि सुखी, अर्थज्ञ ते मेघसे, ॥
 आत्मी चातक पाहतों मुख, तृपांसंशुष्क ज्यांचे घसे, ॥
 पीतां द्वि त्रि कण, क्षणीं सुख गमे तृप्त्युत्थ गोटे; कर ॥
 व्रीक्षीचाहि लिहों शकेचि न, असो तें, ग्रंथ हा टेंकर. ॥ ५ ॥
 रामकृष्णचरणीं समर्पित ॥ ग्रंथ; हो रसिकचिन्त तर्पित^{११}; ॥
 न प्रमाद^{१२}मैव दोष राहवू; ॥ सप्रमोद^{१३}नयनोद वाहवू. ॥ ६ ॥
 ॥ इतिश्रीमत्कृष्णविजयेश्रीरामनंदनमपूरेश्वरकृतिकृतौसज्जनप्रार्थना ॥ ॥

समाप्तश्रायंकृष्णविजयः ॥

श्रीरामकृष्णार्पणमस्तु.

१ चंद्रकाव्याच्या. २ ताराकाव्य — चंद्र. ३ चंद्राहून. ४ अधिक. ५ शरणागताच्या मना
 तेंळ मळ्यास. ६ कृष्णपदीं. ७ हौंस. ८ सर्वदा. ९ श्रीमत्-भागवत-अमृत-उदधि = श्रीमद्भाग-
 वतरूपी अमृताचा सागर. १० तहानेनें अर्थज्ञ वाळलेले. ११ तृप्ति उत्थ = तृप्तीपासून जहाले-
 लें. १२ मोटे. १३ सरस्वतीचा १४ तप. १५ मोहापासून होणारा. १६ सत्-प्रमोद-नयन-उद
 = सदानंदाचे अश्रु.

शुद्धिपत्र.

आर्यामधील चुकोचे.

पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध	शुद्ध.	पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध.	शुद्ध.	
१	४ प.	देवू	देऊ	"	४ प.	लोलें	लोलें ;	
३	१८ उ.	वसु देवा ची	वसुदेवाची	"	"	लसंमानें	लसंमानें ;	
"	१९ प.	निजंरमहिला	निजंरमहिला ;	"	४ उ.	भास्कर	भास्कर.	
"	१९ उ.	मां	मां ;	१०	१६ प.	प्रोक्तानंदमंदिरा	प्रोक्ता नंदमं- दिरा	
"	२१ प.	आज्ञापि	आज्ञापि ;	"	१७ प.	जा	इया	
"	२२ प.	शरदहंणी	शरदहंणी	"	१८ प.	भाकटा	भाकटा हा	
"	"	पराहुतिहोता	पराहुतिहोता	"	११	२१ प.	आर्वता	आर्वता.
"	२३ प.	माथुरं	माथुरं	"	२२ उ.	रणो	रणो.	
"	"	जनपदा	जनपदा	"	२४ प.	लोहे	लोहे ;	
"	२३ उ.	प्रकृति-	प्रकृति-	"	२३	१४ उ.	तुजा	तुइया
"	"	शूरसेन,	शूरसेन,	"	१८ उ.	होवुनी	होउनी	
"	"	मतेविप्र,	मतेविप्र,	"	२१ उ.	सुनय	सुनय ;	
"	"	कृता.	कृता.	"	२२ उ.	करिता	करिता ,	
"	२६ प.	चुलता	चुलता ;	"	१४	२४ उ.	स्याचा	स्याचा
४	२१ उ.	अशनी	अशनी	"	२६ प.	सवगुहाशयन	सर्वगुहाशयन	
"	३८ प.	विमळ	विमळ	"	२९ प.	सद्रेष	सद्रेष	
५	४२ उ.	विपदा कुल जं	विपदाकुल जं.	"	१५	६ प.	वैकुंठापरिस	वैकुंठापरीस
"	४४ प.	इया	इया	"	१६	१ प.	दुःख. शोका	दुःख-शोका
"	४७ उ.	वाकपतिच्या	वाकपतिच्या	"	१७	१६ प.	कृष्णलालसा	कृष्णलालसा ,
६	४९ प.	हरिणीचा,	हरिणीच्या ,	"	१६ उ.	सुकर	सुकर ,	
"	"	इयापरि	इयापरि	"	१९	१ उ.	तदा	तदा ;
७	७ उ.	सुखनिभिलामें.	सुखनिभिलामें.	"	४	१	लंकाला.	लंकाला
"	१२ प.	यातें.	यातें ;	"	२३	२ प.	सुमहानंदें	सुमहानंदें ;
"	१२ उ.	कंसभयानें	कंसभयानें-	"	२६	३३ प.	स्वाती	स्वाती
"	१३ उ.	इयातें.	इयातें.	"	३० प.	हिमा	हिमा ;	
८	१९ प.	उत्सवदाता.	उत्सवदाता ;	"	२०	११ प.	भर्वनी	भर्वनी
९	२९ उ.	विघ्नाख्य कप	विघ्नाख्य कप	"	"	"	विधिच्या	विधिच्या
"	२ प.	इया	इया	"	११ उ.	प्रवर्गातें	प्रवर्गातें	

पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध.	शुद्ध.
२०	"	भवपयोनिधिप्लव	भवपयोनिधिप्लव	५३	"	पा,	पा;
२९	२० पु.	गुंते;	गुंते	"	२२ उ.	सधृदंबुरुहको-	सधृदंबुरुहको-
"	"	माता,	माता;	"		शाली	शाली
"	२ उ.	भ्रमती	भ्रमती;	५४	१९ पू.	खळ	खळ,
"	"	दभ्रमती	दभ्रमती.	५६	१४ पू.	देव	देव-
३१	२४ पू	वज्रकृत	वज्रकृत	"	१५ पू	कानी.	कानी,
३२	३२ पू	ताने,	ताने,	"	१५ उ.	वल्लव	वल्लव
"	"	ने.	ने.	६४	३० उ.	किजे, जी	किजे, जी
३५	२९ उ	बळ	बळ.	"	३१ पू.	दिसती	दिसती.
३८	२२ उ	स्नेहवृद्धि	स्नेहवृद्धि,	६६	६ पू.	अज्ञापरहेमाने	अज्ञापरहेमाने
"	१ उ	सबळ	सबळ-	६८	१२ उ.	तरांना?	तरांना? "
३९	२१ पू	॥ या	यः ॥	७६	३१ पू	पृतपयोदैभिमधुं-	पृतपयोदैभिमधुं-
४०	२ उ	श्रंग	श्रंग	"		नीं.	नीं
"	२७ पू	करवज	करवज-	७९	७ उ	मणिकीं;	मणिकीं, ३५
४३	९ उ	खांत	खांत	"	९ पू.	स्वयंभयहि	स्वयंभयहि
"	१५ पू	गति	गति	८०	१० उ.	सदेवही	सदेवही
"	"	कुजित	कुजित	"	१३ पू.	लावुनि	लावुनि
४५	२९ पू	लाताळें;	लाताळें;	८१	२० उ.	महाभाग	महाभाग
"	३० पू	दुर्मति	दुर्मति-	"	२१ पू.	आहे	आहे
४६	४१ उ	जाणुनि	जाणुनि	"	२१	निवेसा	निवेसा
"	५ उ	पाडा	पाडा-	"	"	असाधस?	आसाधस?
४७	१३ पू	निरदनिभं,	निरदनिभ,	८२	३१ उ	वाटे	वाटे-
"	१५ पू	नाहिं	नाहिं	"	३३ पू.	नार;	नार
"	१७ उ	सुहृत्कंदेव	सुहृत्कंदेव	"	"	गळे	गळे
"	१८ पू	नारजनाभयदा	नारजनाभयदा	८५	६६ उ	श्रीचां	श्रीचां
४९	३५ पू	सहचरण;	संचरण;	८६	८ उ.	नभवसुहृद	न भवसुहृद
५०	४३ पू	विकळसा	विकळमानसा	८७	१६ पू.	जा	व्या
५१	५३ उ	तुझापासुनि;	तुझापासुनि;	८८	२८ पू.	वनी	वनि
"	२ पू	डासी	डासी	८९	३१ पू.	जांनिं;	व्यांचिं;
"	४ पू	अर्थ	अर्थ	"	३८ पू	जांत	व्यांत
५२	१८ पू	वसनिला	वसनिला	९१	६८ पू	पाउनि	पावुनि
५३	२१ पू	सहित	सहित;	"	४९ पू.	व्या	व्या
"	"	हित;	हित,	"	५३ पू.	स्कंधोहि	स्कंधोहि
"	२१ उ.	रक्षायास	रक्षायास;	"	५६ उ.	॥ न	न

शुद्धिपत्र.

पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१२	५८ पू.	आगामो !	आगामो!	११८	४५ प.	पदकुळैर्गदनृप-	पदकुळैर्गदनृप
	१८ पू.	जाचें	व्याचें			जागा	जागा
१७	२१ प.	तिजें	तिजें ;	१२०	२१ पू.	थाचें	थाचें
१८	७ उ.	जवळीं ;	जवळीं ;	१२२	३७ उ.	ईणें	ईणें
१९	१५ प.	रासां ;	रासां ;	१२५	२ उ.	व्याचें ;	व्याचें ;
"	१५ पू.	व्या	व्या	१२६	११ पू.	वळितो !	वळितो
१००	२१ पू.	तिला	तिला ;	१२९	२५ पू.	रीग	रीग
१०१	१० पू.	स्वसुना	स्वसुना	१३१	६ पू.	हरि मन	हरिमन
"	२ उ.	लोक	लोक-	१३३	२७ पू.	कैटकीं	कैटकीं
"	"	बैसुनि	बैसुनि,	"	"	निपेभें	निपेभें
१०२	११ उ.	मदमंळ	मदमंळ	"	२७ उ.	भरापाळक	भरापाळक
"	१७ पू.	रानीं	रानीं ;	"	२७ उ.	हो ;	हो ;
१०३	२१ पू.	हे	हे ;	"	"	तुण्यासवें ;	तुण्यासवें ;
"	२२ उ.	रक्षी	रक्षी	१०६	२६ पू.	खडगवरा	खडगवरा
"	२३ उ.	देती	देती ;	१३७	४३ उ.	मामांची ;	मामांची ;
१०४	२ पू.	प्रभु	प्रभु-	"	४३ पू.	पोजुनि	पोजुनि
"	६ पू.	रक्षि जे	रक्षिजे	१३८	२७ उ.	तम	तम
१०५	८ पू.	मूनिशृंगारो हा	मूनिशृंगारो हा	"	२ उ.	हा	" हा
१०९	१७ पू.	परिपाके	परिपाके ;	"	३ पू.	मी	मी
"	१७ उ.	रकाट्टे पळस	रकाट्टे, पळस	१४०	१९ उ.	पद भजना	पदभजना
"	२१ उ.	साभु	साभु,	"	२३ उ.	लाजें ?	लाजे.
११०	२७ उ.	मारिता	मारिता	१४१	३१ पू.	एशो	एशो
१११	३५ उ.	गोपाळ	गोपाळ.	"	३३ उ.	कासि ?	कासि ?
"	३८ उ.	दरी	दरी-	"	३२ उ.	शोकवापरूळ-	शोकवापरूळ
११२	४६ पू.	गडियाचें	गडियाचें	"	"	सिरोधी.	सिरोधी.
"	"	भवांविखांसांगडि	भवांविखांसांगडि	"	३४ पू.	भुदंभ	भुदंभ
		याचें	याचें	१४२	३६ उ.	पेता	पेता,
११३	४ पू.	वरुनी,	वरुनी,	"	"	हरुनि	हरुनि,
११४	१७ पू.	जात	व्यात	"	४१ पू.	ने	ने
११५	२४ उ.	हॅरीदिचूडानि-	हॅरीदिचूडानि-	"	४१ उ.	पे ;	पे,
		हितें ?	हितें.	"	४६ उ.	॥ सती !	सती ! ॥
११६	३१ पू.	लीला	लाला-	१४३	४९ पू.	मागेन	मागेन "
"	३५ पू.	नवजने	न वचने	"	४९ उ.	असाया.	असाया.
"	३६ उ.	दानीं	दानीं.	"	५३	भविष	भविष

पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१४३	५५प.	यां तें	यांतें	१४४	६४	वंदनि	वंदूनि
१४४	६० उ	भक्तकल्पतरु	भक्तकल्पतरु	"	६६ उ.	सेवामाला.	सेवायाला.
"	"	निधे	निधे	१४७	११प.	मदागनाशा	मदागमनाशा
"	६२ प.	जा	ह्या	१६७	३३ उ.	अस्तछ	अस्वस्थ
१४४	६३ उ.	भांव	भांवि				

पाठांतर.

पृष्ठ १४७, आर्या १५.

रवि बहुधा मावळला ॥ लाजे, की साक्ष नंदभामा वळला; ॥

आपण तापद, वारि- ॥ प्रदसा तों लोकशांत तापदवारि- ॥

पृष्ठ १५६ आर्या ४४.

गोला ओकित वमना ॥ आह्वा, वार्ताचि ते असो, कितवमना ॥

याची काय रुचि? रहा ॥ उगला आतां; गमे न काय रुचिर हा. ॥

पाठपूर्णाता.

पृष्ठ १४९, आर्या २७.

ऐसी पुत्रचरित्रें ॥ वर्णा, विकिलें जयांसि चिच गिरित्रें,

तों ये फार महिवर; ॥ स्वनि जळें लोचनें अपार महिवर.

शुद्धिपत्र
टिपांतील चुक

पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१	४	नमस्कार	नमस्कार,	७८	१५ वंदेस्त	वेदस्त	वेदस्त
४	४	सुदेवरूपा	सुदेवरूपा	८१	२७ आनीत	आनीत	आनीदित
"	७	चंद्रला	चंद्राला	८९	२६ गज	गज	जग
५	३६	सारिख	सारिखा	"	२८ अमनाचे	अमनाचे	अमृताचे
६	९	प्रकारचा	प्रकारचें	११	१ याच	याचें	याचें
७	७	त्याचा	तिच्या	"	५ स्त्रोस, दुष्ट	स्त्रोस.	स्त्रोस.
८	३१	सर्प	सर्प	"	६ न्यावे,	न्यावें,	न्यावें,
९	१४	कंप	गत	९४	२९ विनादे	विनादे	विनादे
"	२४	चक्र	कमळ	"	३३ कौशल्यसाग-	कौशल्यसाग-	कौशल्यसाग-
१०	१४	वडोळ	वडोळ		राची	राची	राची
"	२०	सांगितलेल्याघ-	घरी.	१०१	२९ हें	हें	हें
		री.		"	३८ याचा	याचा	याचा
१७	१२	मभुर	मभुर	१०६	२५ मष्टिका	मष्टिक	मष्टिक
"	२९	विकाळ	विकाळ	१०९	२० (भिजलेला)	(तांबडा)	(तांबडा)
१	२७	आपली इच्छा	निजजनांची इ-	१०९	२० असा	, जसा	, जसा
			च्छा	"	" वृक्ष	फुडोला वृक्ष	फुडोला वृक्ष
२३	२८	वडिलांची	वडिलांची	१११	२७ ठकविणारां	ठकविणारा	ठकविणारा
२८	६	प्रवग	प्रव	११३	१५ अशा	अशा	अशा
३३	२	आपल्या सुरांनी	आपल्यासुरांनी	११४	५ पादव. १३	पादव. ६	पादव. ६
			किंवा निद्रिस्त.	"	४७ भुकेची उत्पत्ति	भुकेपासून जहा	भुकेपासून जहा
						लेला.	लेला.
४०	२३	मुख्य-	मुख-				
५०	११	करणारास.	करणान्या.	११६	८ सरसारित्	सरसारित्	सरसारित्
५२	३	यशआणिमुख	देवास वरदेणा-	१२०	२५ " स्वप्न "	" सूचक "	" सूचक "
		देणान्या द-	न्यास	१२३	१२ शिखांचे	शिखांचे	शिखांचे
		यालकृष्णास		"	३४ प्रभ.	प्रभ.	प्रभ.
५५	५	(=मनुष्य)	(= देव)	१२४	५ रथखालून	रथखालून	रथखालून
"	३१	जन्मराहत	जन्मरहित	१२६	११ नेंदाचे प्राण	नेंदाचे गोरख	नेंदाचे गोरख
५६	२७	चंद्रवतु मुखानी	चंद्रवत् मुखानी	"	३० मायान	मायान	मायान
५७	५१	मानवांनी	चतुरांनी	१२८	१ प्रेमद	प्रेमद	प्रेमद
५९	२१	तोडानें	तोडानें.	"	२७ भन्व	भन्व	भन्व
६८	१४	धाकानी	धारा	१२९	१ हत्ति.	निवारण.	निवारण.
६९	४०	पडणें. ३५ वीतास	पडणें.	"	६ हस्तात आहे व-	हस्त हेंच वज्र	हस्त हेंच वज्र
					ज्न ब्याच्या.	आहे ब्यास तो.	आहे ब्यास तो.

पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठ.	आर्या.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१३४	२	कृष्णीं.	पर्वतीं.	१४२	३६	बुडेलत्या	बुडालेत्या
१३८	७	हातास	हातास	१४३	४	याचनेवर.	याचनेल
१३९	७	आलेला	येतलेले	"	१३	बभूसह	बभूसह
१४२	३	गगमुनीच्या	गर्गमुनीच्या	१५२	"	बुवा	सुभा

